ئىسلامدا چېكىدىن ئاشۇرۇۋېتىش كۆرۈنۈشى

ئاپتورى:دوكتور يۈسۈپ قەرداۋى

تەرجىمە قىلغۇچى: بەختىيار

كىرىش سۆز

ناھايىتى مېھرىبان، شەپقەتلىك ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

شۈبھىسىزكى، ئىسلام دىنى ئىنسان تەبىئىتىگە ئۇيغۇن كېلىدىغان، ھەر زاماندا ۋە ھەر جايدا تەتبىق قىلىشقا بولىدىغان، ئوتتۇرا ھال يول تۇتىدىغان ۋە ئوتتۇرا ھاللىقنى تەشەببۇس قىلىدىغان مۆتىدىل دىندۇر. شۇنداقلا ئىسلام ئۈممىتىمۇ پۈتۈن ئىنسانىيەتكە ئۈلگە بولىدىغان ئوتتۇرا ھال، مۆتىدىل ئۈممەتتۇر.

اللّٰه تائالا قۇرئانى كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ:« شۇنىڭدەك (يەنى سىلەرنى ئىسلامغا ھىدايەت قىلغاندەك) ئىنسانلارغا شاھىد بولۇشۇڭلار ئۈچۈن ۋە پەيغەمبەرنىڭ سىلەرگە شاھىد بولۇشى ئۈچۈن، بىز سىلەرنى ئوتتۇرا ھال ئۈممەت قىلدۇق». (بەقەرە سۈرىسى 143 . ئايەتنىڭ بىر قىسمى).

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەدىس شەرىپتە مۇنداق دەيدۇ:« دىندا ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشتىن يىراق بولۇڭلار (يەنى ئوتتۇرا ھال يول تۇتۇپ مېڭىڭلار)، شۈبھىسىزكى، سىلەردىن ئىلگىرىكىلەر دىندا ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكەن سەۋەپتىن ھالاك بولۇپ كەتتى». (ئىمام ئەھمەد، نەسەئى ۋە ئىبنى ماجەلەر رىۋايەت قىلغان).

شۇنىڭ ئۈچۈن دىني مەسىلىلەردە اللّٰه بەلگىلەپ بەرگەن ۋە پەيغەمبىرىمىز كۆرسىتىپ بەرگەن چەكتىن ئاشۇرۇۋېتىشكە قەتئىي بولمايدۇ. شۇنىڭدەك ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتمىدىم، ئوتتۇرا ھال، مۆتىدىل يول تۇتتۇم دېگەننى باھانە قىلىپ دىني ئىبادەتلەرگە، اللّٰه نىڭ بەلگىلىمىلىرىگە، پەيغەمبىرىمىزنىڭ كۆرسەتمىلىرىگە سۇس قاراشقا ۋە ئۇلارنى ئىجرا قىلىشتا بوشاڭلىق قىلىشقا ھەم بولمايدۇ. بەلكى، دىندا پەرز قىلىنغان ھەرقانداق ئىشلارنى ئۆز جايىدا كامىل ئادا قىلىش ۋە چەكلەنگەن ئىشلاردىن قەتئىي يېنىش لازىم. شۇنداق قىلغاندا مۇسۇلمان كىشى اللّٰه تائالانىڭ رازىلىقىنى قولغا كەلتۈرۈپ، دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە نىجاتلىققا ۋە بەخت-سائادەتكە ئېرىشەلەيدۇ.

قولىڭىزدىكى بۇ كىتاپ مۇسۇلمانلار ئارىسىدا بىر مەزگىل ئەۋج ئالغان ۋە بەزى جايلاردا ھېلىمۇ تارقىلىپ يۈرگەن« دىني جەھەتتە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش» مەسىلىسى ئۈستىدە ئەتراپلىق تەھلىل يۈرگۈزۈپ، سىزگە ئىسلام دىنىنىڭ ئۇ مەسىلىگە بولغان كۆزقارىشىنى ئايدىڭلاشتۇرۇپ بېرىدۇ.

بۇ كىتاپنىڭ مۇئەللىپى دوكتور يۇسۇپ قەرداۋى مىسىرنىڭ ھازىرقى زامان ئىسلام ئۆلىمالىرى ئىچىدىكى ئەڭ ئىلغار پىكىرلىك، كۆزگە كۆرۈنگەن دىنىي ئالىم بولۇپ، ئۇنىڭ بۈگۈنكى كۈندىكى مۇسۇلمانلارنىڭ ئىسلامىي ھەرىكەتنى قايسى ئۇسۇلدا ئېلىپ بېرىشى، ھازىرقىدەك ئىسلام دىنىنىڭ ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ ھەر تەرەپتىن، ماددىي ۋە مەنىۋىي جەھەتلەردىن دۈشمەنلىككە ئۇچراۋاتقان شارائىت ئاستىدا ئۆزلىرىنى قانداق مۇداپىئە قىلىشى لازىملىقى، قانداق قىلغاندا مۇسۇلمانلارنى ئىلگىرىكىدەك قۇدرەتلىك ھالەتكە ئېلىپ بارغىلى بولىدىغانلىقى توغرىسىدىكى ئىلغار پىكىرلىرى كەڭ مۇسۇلمانلارنىڭ قوللاپ - قۇۋۋەتلىشىگە ئېرىشىپ كەلدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز بۇ كىتاپنى ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىپ، مىللىتىمىز مۇسۇلمانلىرىنىڭ پايدىلىنىشىغا سۇندۇق. ئەگەر تەرجىمە ۋە مەتبە جەھەتتە خاتالىقلار كۆرۈلسە، كىتاپخانلاردىن ئۆزۈر تىلەيمىز.

تەرجىمە قىلغۇچىدىن

بسم الله الرحمن الرحيم

مۇقەددىمە

الحمد لله وكفى، والسلام على عباده الذين اصطفى .... أما بعد:

مەن ئىلگىرى «ئۈممەت» ژۇرنىلىنىڭ ھىجرىيە **1401** - يىلى رامىزان ۋە شەۋۋال ئايلىرىدا ئىككى مەزمۇننى ئۆز ئىچىگە ئالغان «ئىسلام ياشلىرىنىڭ ئويغىنىشى توغرا كۆرۈنۈش بولۇپ، ئۇنىڭغا قارشى تۇرۇش ئەمەس، بەلكى ئۇنى توغرىلاش لازىم» دېگەن ماۋزۇدا ئىككى پارچە تەتقىقات ماقالىسى ئېلان قىلغان ئىدىم. ئاللاھقا شۈكرى مەن ئۇنىڭدا بۇ مۇبارەك ئويغىنىشنىڭ ئەجايىپ تەرەپلىرىگە كۆپرەك ئىشارەت قىلغان ئىدىم. شۇنىڭدەك ئۇنىڭ سەلبىي تەرەپلىرىگىمۇ ئاز - تولا ئىشارەت قىلىپ ئۆتكەن ئىدىم. بۇنى ئىسلام دەۋەتچىلىرى ۋە مۇتەپەككۇرلىرىدىن بولغان بىر قىسىم تەتقىقاتچىلار قوللاپ - قۇۋۋەتلىدى. مەن ئۇ ماقالىدا بۇ ئويغىنىشنىڭ ئىسلامغا قارشى ئەمەس، بەلكى ئىسلامغا پايدىلىق بولۇشى ئۈچۈن ئۇ ياشلار بىلەن ئىلمىي سۆھبەتلىشىش، ئۇلارغا ئاتىلارچە مېھرىبانلىق قىلىش لازىملىقىنى بايان قىلغان ئىدىم.

مەن ئاللاھقا شۈكرى قىلىمەنكى، مېنىڭ بۇ تەتقىقات ماقالام ئىسلام دۇنياسىدا خېلىلا تەسىر قوزغىدى. ھەتتا بەزى ئىخلاسمەنلەر ئۇنى بىرقانچە تىلغا تەرجىمە قىلىپ تارقاتتى. شۇنىڭدەك ئىسلام ئۇنىۋېرسىتېتلىرىنىڭ ئوقۇغۇچى ياشلىرىمۇ، گەرچە ئۇنىڭدا ئۇلار ياكى ئۇلارنىڭ بىر قىسمى تەنقىد قىلىنغان بولسىمۇ يەنىلا ئۇنى دەرسلىك قىلىپ كۆڭۈل قويۇپ ئوقىدى.

ماختاشقا لايىق بولغان يەنە بىر ئىش - قاھىرە ئۇنىۋېرسىتېتىدىكى ئىسلام جامائەتلىرى، **1981** - يىللىق يازلىق ئىسلامىي ئىلمى ساياھەت ئورۇنلاشتۇرغاندا بۇ تەتقىقات ماقالامنى مۇزاكىرە قىلىپ، ئۇنى بۇ ئىلمىي ساياھەتكە ئىشتىراك قىلغانلارغا كۆپەيتىپ بېسىپ تارقىتىپ بەردى. ئۇنىڭدىن باشقا ئىسلامغا كۆڭۈل بۆلىدىغان بىر بۆلۈك ياشلارغىمۇ تارقاتتى. مانا بۇ ئىش ئۇ ياشلارنىڭ ماختاشقا لايىق ئاڭلىقلىقىغا ۋە ئورتاھاللىقنى ياقلايدىغانلىقىغا دالالەت قىلىدۇ.

ئىسلام دۇنياسىنىڭ بەزى جايلىرىدا بەزى ھادىسىلەر يۈز بەردىكى، بۇ ھادىسىلەر ئاشۇ ياشلار بىلەن توقۇنۇشقا ئېلىپ باردى ۋە قانلىق نەتىجە بىلەن ئاخىرلاشتى. بىز بۇ ھەقتە چوڭقۇر لاپ سۆزلەپ ئولتۇرمايمىز. چۈنكى ئۇنىڭ ئىچىگە كىرىپ، ئۇنىڭ ئوتىنى يۇۋۇدەش ياكى ئۇنىڭ دولقۇنىدا ئۈزۈپ يۈرۈش« ئۈممەت » نىڭ تۇتقان يولى ئەمەس. مەن سىزنىڭ ئۆرۈش ئەمەس قۇرۇش ئۈچۈن، ئايرىش ئەمەس توپلاش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىشىڭىزنى ۋە بىرەر پىرقىغە ئەمەس پۈتۈن ئىسلام ئۈممىتىگە مەنسۇپ بولۇشىڭىزنى تەلەپ قىلىمەن.

بەلكى بۇ يەردە بىزگە مۇھىم بولغىنى بۇ ھادىسىلەر« دىني جەھەتتە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش» دەپ ئاتالغان مەسىلىنىڭ ئەتراپىدا قوزغىغان ئۈزۈن مۇددەتلىك جېدەل ۋە قىزغىن سۆھبەت بولۇپ، بۇنىڭدا دىنىنى ياخشى بىلىدىغان ۋە بىلمەيدىغانلار، دىنغا مەنسۇپ بولغانلار ۋە دىنغا مەنسۇپ بولماستىن ئۇنىڭغا جاھىللىق، نادانلىق بىلەن دۈشمەنلىك قىلىدىغانلار ياكى دىنغا مەسخىرە قىلىش، زاڭلىق قىلىشتىن باشقا ھېچ ئالاقىسى بولمىغانلارنىڭ ھەممىسى شېرىك بولۇپ كەلدى.

بىر قانچە ئايدىن بۇيان« ئەرەبلەر» ژورنىلى مەندىن« دىني جەھەتتە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش» مەسىلىسى ھەققىدە بىر نەرسە يېزىشنى تەلەپ قىلىپ كەلدى. مەندىن تەلەپ قىلىنغىنى« ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش» نىڭ ھەقىقىتى ۋە ئۇنىڭ كۆرۈنۈشلىرى ھەققىدە ماقالە يېزىش ئىدى.

1982 . يىلى يانۋاردا بۇ ھەقتىكى ماقالە ژورنالدا ئېلان قىلىنىۋىدى بەزى دوستلىرىم ماڭا كايىشقا باشلىدى. چۈنكى مەن ھەق سۆزنى باتىل ئۈچۈن سۇيىئىستېمال قىلىدىغان مەسىلىنىڭ ئىچىگە كىرگەن ئىدىم. ئۇلار مەن يازغان ماقالىنىڭ مەزمۇنىغا ئېتىراز قىلمىغان بولسىمۇ ماڭا كۆپتىن. كۆپ كايىدى.

ئۇ دوستلار كېيىنكى كۈنلەردە دىني جەھەتتە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشكە قارشى ئېلىپ بېرىلغان ھۇجۇمنىڭ ئارقىسىغا يوشۇرۇنغان سەۋەپلەر ئۈستىدە شەك قىلىپ قالغان ئىدى. ئۇلار مۇنداق دەپ سورىشاتتى:

بۇنىڭدىكى مەقسەت ھەقىقەتەن دىندىكى ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشكە قارشى تۇرۇپ، ئۇلارنى ئوتتۇرا ھاللىققا قايتۇرۇشمۇ؟ ياكى باشقا مەقسەت بارمۇ ؟ مەسىلەن : ئىسلامىي ھەرىكەت پىشىپ يېتىلىپ خەلقنىڭ ئارىسىغا تارقىلىپ ئۇ ئاشكارا ھالدا سىياسىي رولغا ئېرىشكىچە ، ئۇنى جايىدىلا ئۇجۇقتۇرۇۋېتىشكە ئوخشاشلا بىر ئىش . ئۇلار ئىككىنچى ئېھتىمالنى كۈچلۈكرەك دەپ قارايتتى . بۇنىڭ دەللى شۇكى ، ھاكىمىيەت پەقەت دىندار ياشلار ھۆكۈمەت مېڭىۋاتقان يوللارغا مۇخالىپ مەيداننى تۇتقاندىن كېيىنلا ئاندىن ئۇلارغا دىققەت قىلىشقا باشلىدى . ياشلار ھۆكۈمەت ئېلىپ بېرىۋاتقان ئىشلارنىڭ كۆپلىرىنى دىنغا قارشى چىققانلىق دەپ قارايتتى .

بۇنى تەكىتلەيدىغان يەنە بىر ئىش - داۋادا ئەمەس ، ھەقىقەتتە دىني جەھەتتە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكۈچى بەزى جامائەتلەرنى بىر قىسىم دۆلەتلەردىكى ھۆكۈمەتلەر ۋە خەۋپسىزلىك تارماقلىرى قوللىغان ئىدى . گوياكى ئۇلار

بۇنداق قىلىش ئارقىلىق باشقا ئىسلامىي ھەرىكەتلەرگە زەربە بېرىشنى، ئاندىن كېيىن ئۇنىڭ رولى تۈگىگەندە ئۇنى ھەم يوقۇتۇشنى ئويلاۋاتقاندەك قىلاتتى .

ئۇ قېرىنداشلار مۇنداق دەيتتى :

ھاكىمىيەتنىڭ ئىسلام جامائەتلىرى بىلەن توقۇنۇشى ئۇلاردا دىنىي جەھەتتە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش مەۋجۇت بولغانلىقى نەتىجىسىدە بولغان دېگەن قاراش توغرىمۇ ؟

مۇنداق جاۋاپ بېرەتتى :

ياق . . . ! ئىسلام دۆلەتلىرىدىكى ھاكىمىيەت ئىسلامىي جامائەتلەرنى ئۆزىنىڭ بىرىنچى دۈشمىنى ۋە ئەڭ ئەشەددى رەقىبى دەپ قارايدۇ . ئۇ ھاكىمىيەت گاھىدا ئوڭچىلار ياكى سولچىلار بىلەن بىرلىشىپ قالىدۇ. لېكىن ، ئىسلامىي جامائەتلەر بىلەن ھېچ بىرلەشمەيدۇ. گاھىدا بەزى باسقۇچلاردا ئۇ جامائەتلەر بىلەن سۈلھى تۈزىدۇ ۋە بۇ ئارقىلىق ئەقىدە ياكى سىياسىي دۈشمەنلىرىگە زەربە بېرىشنى ، ئاندىن ئۇنى ھەم يوقىتىشنى ئويلايدۇ ۋە ئۇجامائەتلەرنى دۈشمەنلىرىگە قارشى تۈگىسىمۇ، بوتىلقىمۇ يوق ھالدا كۈرەشكە داخىل قىلىپ ، تېزلا ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈيدۇ ۋە باشقىلارنى غايە ۋە ۋاستە جەھەتتە ئۆزىگە يېقىنراق تۇتىدۇ . ئاللاھ مۇنداق دەپ راست ئېيتقان :« شۈبھىسىزكى، زالىملارنىڭ بەزىسى بەزىسىگە يېقىندۇر ، ئاللاھ تەقۋادارلارنىڭ يېقىندۇر» (جاسىيە سۈرىسى **19** . ئايەت) .

ئۇلار ئۆز قاراشلىرىنى كۈچلەندۈرۈپ مۇنداق دەيدۇ : مىسىردىكى ئىسلامىي جامائەتلەرنىڭ دەسلەپكى قۇرۇلۇشىدا ئۇنىڭدا دىنىي چەكتىن ئاشۇرۇۋېتىش قارىشى غالىپ ئىدى ، كېيىنكى يىللاردا ئۇلار ئوتتۇراھاللىق تەرەپكە قاراپ مېڭىشقا باشلىدى. بۇ كۆپلىگەن مۇتەپەككۇرلار ۋە مۆتىدىل دەۋەتچىلەرنىڭ تىرىشچانلىقى نەتىجىسىدە بولدى . چۈنكى ئۇلارنىڭ ئاشۇ ياشلارنىڭ پىكرىگە ۋە يۈرۈش . تۇرۇشلىرىغا تەسىرى بار ئىدى. ھەتتا مۆتىدىللىك ئۇلارنىڭ كۆپلىرىنىڭ ئۇپ . ئوچۇق بەلگىسى بولۇپ قالغان ئىدى . سىز ھۆكۈمەتنىڭ ئۇلاردا دىنىي چەكتىن ئاشۇرۇۋېتىشى كۈچلۈك چاغدا جىم تۇرۇپ، ئۇلار مۆتىدىللىك تەرەپكە قاراپ ماڭغاندا ئۇلارغا زەربە بەرگەنلىكىنى قانداق تەپسىر قىلىمىز ؟

ئۇ قېرىنداشلار زىكىر قىلغان بۇ ئېتىبارلار ماڭا يەڭگىل كەلمىدى ۋە بۇنىڭ ئۆزى مېنىڭ« ئەرەبلەر» ژورنىلىغا يەنە ماقالە يېزىپ مۇنۇ قۇرلار بىلەن باشلىشىمغا سەۋەپ بولدى (ژورنال مېنىڭ قارىشىمچە ئەھمىيەتلىك بولغان بەزى جايلارنى تاشلاپ قويۇپتۇ ، لېكىن ماۋزۇنىڭ نېگىزىنى ئۆزگەرتىۋەتمەپتۇ) . مەن مۇنداق يازغان ئىدىم :

« ئەرەبلەر» ژورنىلىنى دىنىي جەھەتتە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش ھەققىدە سۆھبەتلىشىش ئىشكىنى ئېچىشقا ئېلىپ بارغان مەقسەت ياخشى بولغان بولسىمۇ ۋە بۇ ماۋزۇنىڭ بىزنىڭ زامانىمىزدا ناھايىتى زور ئەھمىيىتى بولغان بولسىمۇ، مەن

دەسلەپ بۇ ماۋزۇدا ، خۇسۇسەن بۇ ۋاقىتتا بىرنەرسە يېزىشتا تەرەددۇت قىلمىدىم . چۈنكى ئۇنىڭ خاتا تەپسىر قىلىنىپ قېلىشىدىن ياكى مەن كۆزلىمىگەن مەقسەتتە ئىشلىتىلىپ قېلىشىدىن ئەنسىرىگەن ئىدىم .

يەنە بىر تەرەپتىن « دىنىي ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش » بوگۈنكى كۈندە تۆھمەت قەپىزىدە تۇرۇۋاتىدۇ ۋە تىللار، قەلەملەر ھەرتەرەپتىن ئۇنىڭغا ئوقنى توغرىلاپ تۇرۇۋاتىدۇ. مەن ئۆزەمنىڭ ئاجىز تەرەپكە قارشى كۈچلۈك تەرەپتە بولۇپ قېلىشمنى ياقتۇرمايمەن.

ھاكىمىيەت دائىم كۈچلۈك تەرەپ ئىدى . ئۇنىڭ رەقىبى بولغان شەخسلەر، جامائەتلەر ئاجىز تەرەپ ئىدى. ئۇنىڭ ئاجىزلىقى شۇنىڭدىن ئىبارەت ئىدىكى، ئۇ ئۆزىنى مۇداپىئە قىلىش ھوقۇقىغا ئىگە ئەمەس ئىدى. گېزىتتا بىرەر بەتكە، رادىئودا بىرەر دولقۇنغا، تېلېۋىزوردا بىرەر قانالغا ئىگە بولمىغان كىشى قانداقمۇ ئۆزىنى مۇداپىئە قىلالىسۇن ؟ ھەتتا مەسچىتنىڭ مۇنبىرىگىمۇ ئۆزىنى مۇداپىئە قىلىش ئۈچۈن چىقالمايدۇ.

مېنىڭ دەسلەپكى ئىككىلىنىشىمگە شۇ سەۋەپ بولدىكى، ئۇزۇن زاماندىن بۇيان ئىسلام ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغانلارغا ھەمىشە قارشى تەرەپتىن تۆھمەت چاپلىنىپ كەلدى. ئۇزۇندىن بۇيان ئۇلار « ئەكسىيەتچىلىك »، « تەئەسسۇپلۇق »، « تېرورىستلىق » قاتارلىقلار بىلەن تۆھمەت قىلىنىپ كەلدى ، بەلكى ئۇنىڭدىن ئېشىپ« ئىشپىيونلۇق» بىلەن تۆھمەت قىلىندى . ۋاھالەنكى، ھەرقانداق كىشى ئويلاپ كۆرسە شەرق، غەرب ، ئوكچىلار ۋە سولچىلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ئۇلارغا قارشى ئىككەنلىكىنى ۋە ئۇلارغا سۇيىقەست پىلانلايدىغانلىقىنى بىلىۋالالايدۇ .

لېكىن مەن تەپەككۇر قىلىپ ئويلانغاندىن كېيىن ، بۇ مەسىلىنىڭ ئىسلام دۇنياسى ئۈچۈن بەكمۇ مۇھىم ئىككەنلىكىنى، بىرەر دۆلەتكىلا خاس ئەمەسلىكىنى ھېس قىلدىم. شۇك تۇرۇۋېلىشنىڭ ھەل قىلغۇچى ۋاستە ئەمەسلىكىنى چۈشەندىم. ماڭا يۈزلەنگەن دەۋەتنى رەت قىلىشقا مېنىڭ دىنىم يول قويمايدىغانلىقىنى سەزدىم . بۇ خۇددى كۆرەشتىن قاچقانغا ئوخشايتتى. شۇڭا ئاللاھقا تەۋەككۇل قىلىپ يېزىشقا باشلىدىم. « ئەمەللەر نىيەتكە باغلىقتۇر ، ھەر ئىنسان ئۈچۈن نىيەت قىلغىنى كېلىدۇ» . بۇنىڭ بىلەن بىرگە نۇرغۇن قەلەمكەشلەر - جاھىل، ھەسەتخور ياكى ئىجارىگە ئېلىنغان قەلەمكەشلەر، ئىلمسىز، ئاڭسىز ۋە يولسىز ھالدا بۇ ماۋزۇغا چۆكۈپ كىردى . شۇڭا ئىسلام ئەللىرىنىڭ ئەھلى بولغان قەلەمكەشلەرگە بۇنى يوشۇرماستىن بايان قىلىش، ئۆيگە ئىشك ئارقىلىق كىرىش ۋە ھەقنى ئۆز ئورنىغا قويۇش ۋاجىپ بولغان ئىدى.

بۇ ماۋزۇدا بىر نەرسە يېزىش ئىرادەمنى كۈچلەندۈرگەن يەنە بىر ئىش شۇكى، مېنىڭ بۇ مەسىلىگە كۆڭۈل بۆلۈشۈم بوگۈنكى كۈننىڭ تۇغۇلغان بوۋىقى ياكى تۈنۈگۈنكى كۈننىڭ بالىسى ئەمەس. ئۇنىڭغا ئۇزۇن زاماندىن بېرى كۆڭۈل بۆلۈپ كەلگەن ئىدىم . بىرقانچە يىل ئىلگىرى« بوگۈنكى مۇسۇلمان » ژورنىلىدا « كاپىرلىققا ھۆكۈم قىلىشتا چەكتىن ئاشۇرۇۋېتىش كۆرۈنۈشى » ھەققىدە ماقالىلەر ئېلان قىلغان ئىدىم .

كېيىن ئۇ ئايرىم رىسالە بولۇپ نەشر قىلىندى . شۇنىڭدەك ، قاتار دۆلەتلەردە چىقىدىغان« ئۈممەت» ژۇرنىلىدا بىرقانچە ئايدىن بۇيان مەن يۇقىرىدا كۆرسىتىپ ئۆتكەن« ئىسلام ياشلىرىنىڭ ئويغىنىشى» دېگەن ماۋزۇدىكى تەتقىقات ماقالەمنى نەشر قىلدۇرغان ئىدىم .

بۇ ئۆتكەن يىللاردىكى ياشلار يىغىلىشلىرىدا بۇ ياشلارنىڭ كۆپلىرى بىلەن، ھەممىسى بىر تېمىنى ئاساس قىلغان ئۇزۇن سۆھبەتلەردىن باشقا يەنە مۇتەدىللىككە ۋە « دىنىي جەھەتتە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش » تىن ھەزەر ئەيلەشكە قىلىنغان چاقىرىقتۇر.

لېكىن مېنىڭ« ئەرەب» ژۇرنىلىغا يازغانلىرىم مەندىن تەلەپ قىلىنغان بويىچە بىر نوقتىغىلا مەھكۇم قىلىنغان ئىدى. يەنە كېلىپ ئۇ ماقالە قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ئۇنىڭغا بېرىلىدىغان ئورۇن بەك ئاز ئىدى.

شۇنىڭ ئۈچۈن« دىنىي جەھەتتە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش كۆرۈنۈشى » دېگەن ماۋزۇغا قايتىشىم لازىم بولدى. چۈنكى ئۇنى تەتقىق قىلىش ئىشىنى تولۇقلاش لازىم ئىدى. ئۇنىڭ ھەقىقى سەۋەپلىرى، ئۇنىڭ ئىلاجى قاتارلىقلارنى ئىلمىي ئۇسۇلدا ھەقىقى ئىسلامنى چىقىش يولى قىلىپ، ئۇنى ھەقىقەتنىڭ سىرتىغا چىقىرىپ قويمىغان، ئۇنىڭغا باتىلنى ئارىلاشتۇرۇپ قويمىغان ئاساستا يۈرگۈزۈپ چىقىش لازىم بولدى .

ھاۋايى ـ ھەۋەس ئىگىلىرىنىڭ مەيدانىغا چۈشۈشى، پۇرسەتپەرەسلەرنىڭ يېزىلغان ۋە دېيىلگەن سۆزنى سۇيىئىستېمال قىلىشى مېنى بۇنىڭدىن توسالمايدۇ. چۈنكى ھەقنىڭ دېيىلىشى ھەقلىقراق. ئۇنىڭغا ئەگىشىش ئۇنىڭدىنمۇ ھەقلىقراق. ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ:« بۇ ئىلىمنى ھەربىر ئىزباسارلارنىڭ ئادىللىرى كۆتۈرىدۇ. ئۇنىڭدىن تەرسالارنىڭ ئۆزگەرتىشىنى، باتىللارنىڭ ئورۇنۇشلىشىنى جاھىللارنىڭ تەئۋىل قىلىشىنى يوقىتىدۇ» .

ئىلىم ئەھلىنىڭ مەسئۇلىيىتى يوشۇرماي بايان قىلىشتۇر. تاكى ئۇنىڭغا ئاللاھ ۋە باشقىلار لەنەت قىلمىسۇن! ئەندى ئۇلاردىن باشقا ئەتراپىتىكى بۇ مەسىلىگە ئالاقىسى بار ھەر خىل كىشىلەرنىڭ مەسئۇلىيىتى قالدى. ئەمەلىيەتتە بۇنىڭغا ئالاقىسى بارلار بەك ئاز.

خاتالاشقانلىقنىڭ ياكى بەزىلەرنىڭ چەكتىن ئاشۇرۇۋەتكەنلىكىنىڭ ياكى يولدا ئېزىپ قالغانلىقنىڭ مەسئۇلىيىتىنى باشلارغىلا ئارتىپ قويساق ئادىللىق بولمايدۇ.

شۇنىڭدەك كۆپلىگەن كىشىلەر ئۆزلىرىنى ئاقلىسىمۇ ئۇلارنىڭ مەسئۇلىيىتى بار. ئۇلار بىلەن بىرگە ئۇلارنىڭ ئاتا ـ ئانىلىرى، تەربىيىچىلىرى، ئۆلىمالار، باشلامچىلار، ھاكىملار، رەھبەرلەر ۋە ئىسلامغا ئىسىم ۋە ئۇنۋان بىلەنلا مەنسۇپ بولغانلارنىڭ ھەممىسى مەسئۇلىيەتنى تەڭ كۆتۈرىدۇ. ئىسلامغا باش ئېگىش، بويسۇنۇش قاتارلىقلاردىن ئىبارەت بولغان ئىسلامنىڭ ھەقىقىنى بەرمىگەنلەرمۇ كۆتۈرىدۇ. ئىسلام ئۇلار بىلەن بىرگە ئۆز دىيارىدا غېرىپ ھالدا ياشىدى. ئىسلام دەۋەتچىلىرى ئۆز ۋەتىنىدە غېرىپ ھالدا ياشاۋاتىدۇ.

ئەجەپلىنەرلىكى شۇكى، بىز ياشلارنىڭ دىندا ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكەنلىكىنى ئىنكار قىلىدىكەنمىزۇ، ئۆزىمىزنىڭ دىندا سۇسلۇق قىلغانلىقىمىزنى ئىنكار قىلمايمىز. ئۇلارنىڭ چىڭ تۇرۇۋالغانلىقىنى ئىنكار قىلىمىز ۋە ئۆزىمىزنىڭ بوشاڭلىقىنى ئىنكار قىلمايمىز.

بىز ياشلارنىڭ مۆتىدىل، ئاڭلىق بولۇشىنى، ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشنى چىڭ تۇتۇۋېلىشنى تاشلاشلىرىنى تەلەپ قىلىمىز. قېرىلارنىڭ، چوڭلارنىڭ ئۆزلىرىنى مۇناپىقلىقتىن، تىللىرىنى يالغاندىن، ھاياتىنى ساختىلىقتىن، ئەمەللىرىنى قارىمۇ قارشىلىقتىن تازىلاشلىرىنى تەلەپ قىلمايمىز.

بىز ياشلاردىن ھەممە نەرسىنى ــ ۋەزىپىلىرىنى ئادا قىلىشلىرىنى، باشقىلارنىڭ ھوقۇقلىرىغا رىئايە قىلىشلىرىنى تەلەپ قىلىمىز. لېكىن، شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە ئۆزىمىزدىن ھېچ نەرسە تەلەپ قىلمايمىز. گويا ھەممە ئىش بىزنىڭ ھەققىمىزدەك، ھەممە ۋەزىپە ياشلارنىڭكىدەك . ۋاھالەنكى بىز ھەر مۇناسىۋەتلەردە« ھەرقانداق ھەققە ۋاجىب ياندىشىپ كېلىدۇ» دەيمىز.

بىز شىجائەتلىك بولۇشىمىز ۋە بىزدىكى نۇرغۇن ئىشلارنىڭ بۇ ياشلارنى بىز ئاتىۋالغان « دىننى ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش » قا ئېلىپ بارغانلىقىنى ئېتىراپ قىلىشىمىز لازىم . بىز ئىسلامنى داۋا قىلىمىز ، لېكىن ئەمەل قىلمايمىز. قۇرئاننى ئوقۇيمىز ، لېكىن ئۇنىڭ ئەھكاملىرىنى تەتبىق قىلمايمىز. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىمىزنى داۋا قىلىمىز ، لېكىن ئۇنىڭ سۈننەتلىرىگە ئەگەشمەيمىز. بىز دەستۇرلىرىمىزغا« دۆلەت دىنى ئىسلام دىنىدۇر » دېگەننى يېزىپ قويىمىز، لېكىن بىز ئۇنىڭغا ھۆكۈم قىلىش، قانۇن بەلگىلەش، يولباشلاش ھوقۇقىنى بەرمەيمىز.

شەكسىزكى، ياشلار بىزنىڭ مۇناپىقلىقىمىزدىن، قارىمۇ قارشىلىقىمىزدىن سىقىلدى. شۇنىڭ بىلەن يالغۇز ھالدا بىزدىن يىراقلاپ كۆتۈرۈپ كېتىشتىن ئىسلامى تەرەپكە كېتىۋەردى. ئۇلار ئاتىلارنىڭ توسالغۇ بولۇۋاتقانلىقىنى، ئۆلىمالارنىڭ ئۇلار بىلەن كارى بولمايۋاتقانلىقىنى ، ھاكىملارنىڭ ئۇلارغا قارشى تۇرۇۋاتقانلىقىنى، باشلامچىلارنىڭ ئۇلارنى مەسخىرە قىلىۋاتقانلىقىنى كۆردى.

شۇنىڭ ئۈچۈن بىز ئۇ ياشلاردىن تېنچلىنىشنى ۋە ھېكمەتلىك، يۇۋاشلىق ۋە مۆتىدىللىك يولىنى تەلەپ قىلىشتىن ئىلگىرى ئۆزىمىزنى ۋە جەمئىيىتىمىزنى ئاللاھ بۇيرىغان بويىچە ئىسلاھ قىلىشىمىز لازىم .

مەن بۇ يەردە بەزى مەسئۇللار ۋە بەزى يازغۇچىلار مەركەزلەشتۈرۈۋاتقان بىر نۇقتىغا ئىشارەت قىلىشنى ئۇنۇتمايمەن:

ئۇ بولسا ـ رەسمىي دىنىي مۇئەسسەسەلەرنىڭ ۋەزىپىسى ۋە چەكتىن ئاشۇرۇۋېتىش كۆرۈنۈشىگە ئىلاج قىلىشتىكى ۋە ئىسلام ياشلىرىنىڭ ئويغىنىشىنى توغرا يولغا سېلىشتىكى رولى. ئۇ مەسئۇللارنىڭ بەزىسى ئاشۇنداق

چەكتىن ئاشۇرۇۋېتىش ياكى ئېزىپ كېتىشتىن ئىبارەت بولغان ھادىسىلەرنىڭ مەسئۇلىيىتىنى ئۇ مۇئەسسەسەلەرگە يۈكلەشكە ئۇرۇندۇ.

مەن ھەقىقەتنى سۆزلىسەم، بۇ رەسمىي مۇئەسسەسەلەر ئۆزىراق تارىختا ئىگە ۋە دائىرىسى كەڭ بولغان بولسىمۇ، سىياسىي ھاكىمىيەت ئۇلارنىڭ ئۈستىدىن قول ئۈزمىسە، ئۇنى ئۆزلىرىنىڭ پىلانىنى قوللايدىغان ئويۇنچۇق، ئۇنىڭغا مەدھىيە ئوقۇيدىغان تىل قىلىشىلىشتىن باش تارتمىسا، ئۇنىڭ ئادەملىرىنى ئۆزلىرىگە يېقىنلاشتۇرۇشتىن توختىمىسا، ئۇلار تەلەپ قىلىنغان بۇ ۋەزىپىنى ئورۇنداشقا قادىر بولالمايدۇ.

شۈبھىسىزكى، بىزنىڭ ئىسلام دىيارىمىزدىكى بۈيۈك دىنىي مۇئەسسەسەلەر ياشلارنى تەربىيىلەشتە، ئۇلارنى مەدەنىيلەشتۈرۈشتە، ئۇلارنى ئاڭلىق، يارامل‍ىق قىلىپ يېتىشتۈرۈشتە، ئەگەر ئىشنى ئۆز ئەھلىگە قويۇپ بەرسىلا، ئۇلارنى سىياسەتچىلەر ئۆزىنىڭ پەلەكىدە ئايلاندۇرۇۋالمىسىلا، ئۇلار چىقىدىغان جايدىن چىقىدىغان، ئۇلار ئولتۇرىدىغان جايدا ئولتۇرىدىغان قىلىۋالمىسىلا، ئۇلار بۇ ئىشلارنى قىلىشتا ئىجابىي ھەسسە قوشالايدۇ. ئەگەر ئۇنداق بولمىسا ئۆز باللىرىنىڭ تەجرىبىلىرىدىن، ئۆلىمالارنىڭ ساپلىرىدىن قۇرۇق قالىدۇ، بۇنىڭ بىلەن ئۇ جانسىز، روھسىز ھەيكەل بولۇپ قېلىشىدۇ.

شۇنىڭدا شەك يوقكى، ياشلارنىڭ بىر كىشىگە ئىشەنچىسى بولمىسا، ئۇ كىشىگەدېيىلگەن ھەرقانداق سۆزنىڭ قىممىتى يوق بولىدۇ. ئەگەر ئىشەنچ يوق بولسا ئۇ سۆز پەقەت ۋادىدىكى ئاۋازدىن قۇملۇقتىكى گۈكىرەشتىن باشقا نەرسە بولمايدۇ.

ئەمەلىيەت شۇكى، ئۇ ياشلارنىڭ كۆپلىرى بۇ مۇئەسسەسەلەرگە، ئۇنىڭغا قويۇلغان كىشىلەرگە بولغان ئىشەنچىسىنى يوقىتىپ قويىدى. بۇنىڭ بىر قانچە سەۋەبى بولۇپ، بۇ مۇئەسسەسەلەردىكى كىشىلەر خالىس، ساپ ھالدا شەرىئەتنىڭ كەلمىسىدىن تەبىر بېرەلمىدى ، بەلكى ھۆكۈمەتنىڭ قارىشىدىن تەبىر بېرىدىغان بولۇپ قالدى. ھۆكۈمەت ئۆزگەرسە ئۆزگىرىدۇ دەپ ئېتىقاد قىلىنىدىغان قىلىپ قويىدى.

كاشكى بۇ مۇئەسسەسەلەر ئۆزىنى ئىچىدىن ئىسلاھ قىلسا، ئالمىشىپ تۇرىدىغان سىياسەت قايىنىمىغا چۆكۈشنى رەت قىلىپ، پۈتۈن دىققىتىنى دىنىنى بىلىدىغان، ئۆز ئەسىرىنى چۈشىنىدىغان« ئاللاھنىڭ بۇيرۇقلىرىنى يەتكۈزىدىغان، ئاللاھتىن قورقىدىغان، ئاللاھتىن باشقىسىدىن قورقمايدىغان» (ئەھزاب سۈرىسى **39**ـئايەت) لاردىن بولغان يېڭى ئەۋلاد يېتىشتۈرۈشكە قاراتسا ئىدى .

شۈبھىسىزكى، ئىلىم بىلەن تەقۋالىقنى بىرلەشتۈرگەن بۇ خىلدىكى دىنىي ئۆلىمالار ـ مانا شۇنداقلارغا بىزنىڭ جەمئىيىتىمىز مۆھتاجدۇرـ ئۇلارنىڭ ئۆزى ئىسلامىي ئويغىنىشنى توغرا يولغا باشلاشتا ئۆز ۋەزىپىسىنى ئادا قىلىشقا قادىردۇر.

يەنە بىر ئىش بار، ئۇ بولسىمۇ ـ ئىسلامىي ئويغىنىشقا پەقەت قاراپ قويۇش ياكى ئۇنىڭدىن يىراق هالدا، ئۇنىڭ دەردىنى بىلمىگەن، ئۇنىڭ ئارزۇ ئارمانلىرىنى هېس قىلمىغان هالدا، پەقەتلا تەنقىد قىلىش ئورنىدا تۇرىدىغانلار ئۇنى توغرىلاشتا ۋە ئۇنىڭغا يېتەكچىلىك قىلىشتا ساغلام، ئىجابىي رول ئويناشقا قادىر بولالمايدۇ.

ئىسلام ۋە ئۇنىڭ دەۋىتى ئۈچۈن ياشىمىغان كىشى ئۇنىڭ ئۈممىتىنىڭ داۋالىرىغا كۆڭۈل بۆلمەيدۇ. ئۇنىڭ شەرق، غەرب، شىمال ۋە جەنۇبتىكى غەم ـ قايغۇ، دەرت ـ ئەلەملىرى بىلەن كارى بولمايدۇ. ئۇ پەقەت ئۆزىنىڭ شەخسى هاياتى، ئائىلە مەنپەئەتى ئۈچۈنلا ياشايدۇ. ئۇنداق كىشى ئىسلام ئۈچۈن ۋە ئىسلام بىلەن ياشاۋاتقانلارغا «خاتالاشتىڭلار! خاتالىقىڭلارنى تۈزۈتۈڭلار» دېيىشكە لايىق ئەمەس. ئەگەر ئۇنداق دېسىمۇ ئاڭلايدىغانلارنى تاپالمايدۇ.

ياشلارغا نەسىهەت قىلماقچى بولغانلارغا مېنىڭ نەسىهىتىم شۇكى، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئىگىز مۇنارلىرىدىن چۈشۈپ، ياكى ئۆزلىرىنىڭ پىكىر ئۆتكۈرلىرىدىن چىقىپ ياشلار بىلەن بىرگە ياشىشى، ئۇلارنىڭ نېمىنى ئارزۇ قىلىۋاتقانلىقىنى، نېمىنى قىزغىن هېس قىلىۋاتقانلىقىنى، نېمىنى مەقسەت قىلىۋاتقانلىقىنى ياخشى نىيەت بىلەن، چىرايلىق ئەمەلىيەت ئارقىلىق بىلىشكە تىرىشىشى لازىم. شۇنداق قىلغاندا ئۇلارنىڭ ئىجابىي، سەلبىي تەرەپلىرىنى چۈشىنەلەيدۇ ۋە نەسىهەت قىلالايدۇ، نەسىهەت قىلسا بىلىپ تۇرۇپ قىلىدۇ. ئۇلار ئۈچۈن ياكى ئۇلارغا قارشى هۆكۈم قىلسا توغرا هۆكۈم قىلالايدۇ.

ئاللاھ بىزنى ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشتىن ۋە تەرسالىقتىن ساقلاپ، ئۆزىنىڭ توغرا يولىغا باشلىغاي!

د. يۇسۇف قەرداۋى

بىرىنجى پەسىل

ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش ـ ھەقىقەت بىلەن تۆھمەت ئارىسىدا

مەنتىق (لوگىكا) ئالىملىرى مۇنداق دەيدۇ : بىر شەيئىگە ھۆكۈم قىلىش، ئۇ شەيئىنى تەسەۋۋۇر قىلىشنىڭ بىر پارچىسى . چۈنكى نامەلۇم شەيئىگە ھۆكۈم قىلىش مۇمكىن بولمايدۇ. شۇنىڭغا ئوخشاش ئۇنىڭ« قانداق نەرسە» ئىكەنلىكىدىكى ماھىيىتىنى بەلگىلەش ۋە ھەقىقىتىنى تەسۋىرلەشتە ئىختىلاپ قىلىنغان شەيئىگە ھۆكۈم قىلىش ھەم مۇمكىن بولمايدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن ئەڭ باشتا بىزگە « دىنىي جەھەتتە ھەددىدىن ئاشۇرۋېتىش» نىڭ مەنىسىنى ، ئۇنىڭ ھەقىقىتىنى ۋە ئۇنىڭ ئەڭ روشەن ئالامەتلىرىنى ئېچىپ بېرىش لازىم بولدى .

« ھەددىدىن ئاشۇرۋېتىش» نىڭ مەنىسى : ئوتتۇراھاللىقتىن يىراق ھالدا بىر تەرەپتىلا ھەددىدىن ئارتۇق چىڭ تۇرۇۋېلىشتۇر. ئەسلى ئۇ ، ئولتۇرۇپ - قوپۇش ياكى مېڭىش قاتارلىقلارغا ئوخشاش ھېسسى ئىشلاردا بولىدۇ. كېيىن ئۇ دىندا ياكى پىكىر ، چۈشەنچىدە بىر تەرەپتە ھەددىدىن زىيادە چىڭ تۇرۇۋېلىشقا ئوخشاش مەنىۋى ئىشلارغا يۆتكەلگەن .

ھەددىدىن ئاشۇرۋېتىشنىڭ تەقەززاسى شۇكى، ئۇ ئىنساننى ھالاكەت ۋە خەتەرگە بەكرەك يېقىنلاشتۇرۇپ ، قۇرتۇلۇش ۋە ئامانلىقتىن يىراقلاشتۇرىدۇ.

ئىسلامنىڭ ئوتتۇراھاللىققا چاقىرىپ ، ھەددىدىن ئاشۇرۋېتىشتىن توسۇشى

ئىسلام يولى ھەممە جەھەتتە ئوتتۇراھال يولدۇر. تەسەۋۋۇر ، ئېتىقاد ، ئىبادەت ، دىنىي پائالىيەتلەر، ئەخلاق، يۈرۈش - تۇرۇش ، مۇئامىلە ۋە قانۇن بەلگىلەش قاتارلىقلاردا ئوتتۇراھال يول تۇتىدۇ.

مانا بۇ يولنى ئاللاھ تائالا « توغرا يول» دەپ ئاتىدى. بۇ يول باشقا ئاللاھنىڭ غەزىپىگە ئۇچرىغان ۋە ئېزىپ كەتكەن دىن ۋە پەلسەپە ئىگىلىرىنىڭ يوللىرىدىن ئالاھىدە ئايرىلىپ تۇرىدۇ. ئۇلارنىڭ يوللىرى ھېچقاچان تەرسالىق ۋە ھەددىدىن ئاشۇرۋېتىشتىن خالىي بولغان ئەمەس.

« ئوتتۇراھاللىق » ئىسلام دىنىنىڭ ئومۇمىي خۇسۇسىيەتلىرىدىن بىرىدۇر. ئۇ ئاللاھ تائالانىڭ ئىسلام ئۈممىتىنى باشقا ئۈممەتلەردىن ئالاھىدە ئايرىشى جەھەتتىكى ئاساسى كۆرۈنۈشلەرنىڭ بىرىدۇر. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:« شۇنىڭدەك (يەنى سىلەرنى ئىسلامغا ھىدايەت قىلغاندەك) كىشىلەرگە شاھىد بولۇشۇڭلار ئۈچۈن بىز سىلەرنى ئوتتۇراھال ئۈممەت قىلدۇق» (بەقەرە سۈرىسى **143** - ئايەت). ئىسلام ئۈممىتى ئادىل ۋە ئوتتۇراھال ئۈممەت بولۇپ ، دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ئوتتۇراھال، توغرا يولدىن ئوڭغا ياكى سولغا قېيىپ كەتكەنلەرگە گۇۋاھچى بولىدۇ .

شەرىئەت ئاساسلىرى ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشنى « رادىكاللىق » دەپ تەرىپلەيدۇ

ئىسلام ئاساسلىرىنىڭ ھەممىسى ئوتتۇراھاللىققا چاقىرىدۇ ۋە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشتىن توسىدۇ . ئۇ « ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش » دېگەن چۈشەنچىنى بىر قانچە سۆزلەر ئارقىلىق ئىنىقلايدۇ ، ئۇلار « رادىكاللىق»، « چوڭقۇرلاپ كىرىپ كېتىش» ۋە « چېكىدىن ئېشىپ كېتىش» قاتارلىقلار .

ئەمەلىيەتتە بۇ ئاساسلارغا قارىغان كىشىگە شۇ ئايان بولىدۇكى ، ئىسلام دىنى بۇنداق تەرسالىقتىن ناھايىتى ئۇزاق بولۇشنى تەلەپ قىلىدۇ ۋە ئۇنىڭدىن قاتتىق چەكلەيدۇ .

ئىسلامنىڭ تەرسالىقتىن قانچىلىك چەكلەيدىغانلىقىنى ۋە ئۇنىڭ ئاقىۋىتىدىن قانچىلىك ئاگاھلاندۇرىدىغانلىقىنى بىلىش ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تۆۋەندىكى ھەدىسلىرىنى ئوقۇساقلا كۇپايە قىلىدۇ:

1 . ئىمام ئەھمەد ئۆزىنىڭ« مۇسنەد» دېگەن كىتابىدا ، نەسەئى ۋە ئىبنى ماجەلەر ئۆزلىرىنىڭ « سۈنەن» دېگەن كىتابلىرىدا ۋە ھاكىم ئۆزىنىڭ « مۇستەدرەك » دېگەن كىتابىدا ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: « دىندا تەرسالىق قىلىپ ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشتىن ساقلىنىڭلار ! چۈنكى، سىلەردىن ئىلگىرىكىلەر دىندا تەرسالىق قىلىپ ، ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكەچكە ھالاك بولۇپ كەتتى» .

بىزدىن ئىلگىرىكىلەردىن مەقسەد : بىزدىن ئىلگىرىكى دىن ئىگىلىرىدۇر. خۇسۇسەن ئەھلى كىتابتىن بولغان ناسارا (خرىستىئان) لاردۇر . قۇرئان كەرىم ئۇلارغا مۇنداق خىتاپ قىلىدۇ :

« (ئى مۇھەممەد !) « ئى ئەھلى كىتاب (يەنى يەھۇدىي ۋە نەسارالار) دىنىڭلاردا ھەقسىز رەۋىشتە چەكتىن ئېشىپ كەتمەڭلار، ئىلگىرى ئۆزلىرى ئازغان، نۇرغۇن كىشىلەرنى ئازدۇرغان ۋە توغرا يولدىن ئاداشقان قەۋمنىڭ نەپسى خاھىشلىرىغا ئەگەشمەڭلار» دېگىن» . (مائىدە سۈرىسى **77** ـ ئايەت) . ئاللاھ تائالا بىزنى ئۇلار ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكەندەك ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشتىن چەكلىدى . باشقىلاردىن ئىبرەت ئالغان كىشى بەختلىك كىشىدۇر .

بۇ ھەدىسنىڭ ئوتتىغا كېلىش سەۋەبى بىزنى مۇھىم بىر ئىشقا ئاگاھلاندۇرىدۇ ، ئۇ بولسىمۇ ـ ئەلبەتتە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش كىچىك ئىشلاردىن باشلىنىپ ئاندىن دائىرىسى كېڭىيىدۇ ، ئۇنىڭ ئۇچقۇنلىرى تارقىلىشقا باشلايدۇ . بۇ ھەدىسنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەججەتۇلۋىدادا مۇزدەلىپىگە كەلگەندە سۆزلىگەن. ئۇ ئىبنى ئابباسقا مۇنداق دېگەن ئىدى « تېز بولغىن، ماڭا تاش تېرىپ بەرگىن » يەنى مىنادا ئاتىدىغان ئۇششاق تاشلارنى دېمەكچى . ئىبنى ئابباس ئېيتىدۇكى ، مەن ئۇنىڭغا ئۇششاق تاشلاردىن تېرىپ بەردىم، ئۇ تاشلارنى قولىغا ئېلىۋېتىپ مۇنداق دىدى « ھەئە مۇشۇنىڭغا ئوخشاش تاشلارنى تېرىپ ئاتساڭلار بولىدۇ ، دىندا ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشتىن ساقلىنىڭلار ! » . چوڭ

تاشلارنى ئاتساق كىچىككىنە قارىغاندا ياخشىراق ئەمەسمۇ؟ دەپ ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشكە بولمايدۇ. ئۇنداق قىلغاندا ئۇلار ئارىسىغا ئاستا ـ ئاستا ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش ئېكىپ كىرىپ قالىدۇ . شۇنىڭ ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا ئاگاھلاندۇرۇش بەرگەن ئىدى .

ئىمام ئىبنى تەيمىيە مۇنداق دەيدۇ : پەيغەمبىرىمىزنىڭ« دىندا ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشتىن ساقلىنىڭلار! » دېگەن سۆزى مەيلى ئېتىقادتا بولسۇن، ئەمەل ئىبادەتلەردە بولسۇن ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشنىڭ ھەممە تەرەپلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ . ناسارالار باشقا تائىپىلەرگە قارىغاندا ئېتىقاد ۋە ئەمەل ئىبادەتلەردە بەكرەك ھەددىدىن ئاشۇرۋېتىدۇ. شۇڭا ئاللاھ تائالا ئۇلارغا« دىندا ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتمەڭلار » دېگەن. (نىسا سۈرىسى **171** . ئايەت)

2 . ئىمام مۇسلىم ئۆزىنىڭ« سەھىھۇل مۇسلىم» دېگەن كىتابىدا ئىبنى مەسئۇددىن رىۋايەت قىلىدۇ، ئۇ مۇنداق دىگەن: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: « ھەددىدىن ئېشىپ چوڭقۇرلاپ كىرىپ كەتكەنلەر ھالاك بولۇپ كەتتى» دەپ ئۈچ قېتىم تەكرارلىغان. (بۇنى ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان)

ئىمام نەۋەۋى مۇنداق دەيدۇ : ئۇلار سۆزلىرىدە ۋە ئەمەللىرىدە چوڭقۇرلاپ كىرىپ كېتىپ، ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكەن كىشىلەردۇر.

بىز شۇنى مۇلاھىزە قىلىمىزكى ، يۇقىرىدا ئۆتكەن بۇ ئىككى ھەدىس تەرسالىق ۋە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشنىڭ ئاقىۋىتى ئەلبەتتە ھالاكەت دەپ كۆرسەتتى. بۇ ھالاكەت دىن ۋە دۇنيانىڭ ھالاكىتىنى بىردەك ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ھالاكەتتىنمۇ ئارتۇق زىيان تارتىش بارمۇ ؟ بۇ ئاگاھلاندۇرۇش كۇپايە قىلمامدۇ؟

3 . ئىمام ئەبۇ يەئلا « مۇسنەد » دېگەن كىتابىدا ئەنەس ئىبنى مالىكتىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ « ئۆزەڭلەرگە ئۆزەڭلار چىڭشىتۋالماڭلار، سىلەرگە ئېغىر كېلىپ قالىدۇ ، ئىلگىرى بىر قەۋم ئۆزىگە ئۆزى چىڭشىتۋالغان ئىدى، ئۇلارغا ئېغىر كەپقالدى، مانا بۇ تاغ چوققىلىرىدا ۋە راھىبلارنىڭ ئۆيلىرى ئىچىدە ئۇلارنىڭ قالدۇقلىرى بار » . ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:« راھىبلىقنى ئۇلار ئۆزلىرى پەيدا قىلىۋالدى، بىز ئۇلارغا ئۇنداق قىلىشنى پەرز قىلمىغان ئىدۇق». (بۇنى ئىبنى كەسىر سۈرە ھەدىدتە زىكرى قىلىدۇ) .

شۇنىڭ ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دىندا ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشكە ئېلىپ بارىدىغان بارلىق قاراشلارغا قارشى تۇرغان ئىدى. شۇنداقلا ئىبادەت قىلىشتا، ئىقتىسادچانلىق قىلىشتا ئىسلام ئېلىپ كەلگەن ئوتتۇراھاللىقتىن ھالقىپ كېتىدىغان دەرىجىدە ئاشۇرۇۋەتكەن ساھابىلارنى چەكلىگەن ئىدى. ئۇ روھانىلىق بىلەن ماددىچىلىقنى تەڭپۇڭلاشتۇرغان ئىدى. ئۆزىنىڭ پەزىلىتى ئارقىلىق دىن بىلەن دۇنيانىڭ ، نەپسىنىڭ ھاياتلىقتىن ئالىدىغان نەسىۋىسى بىلەن ئاللاھنىڭ ئىبادەت قىلىنىشتىكى ھەققىنى مۇۋاپىقلاشتۇرغان ئىدى. ئەسلىدە ئىنسان شۇنىڭ ئۈچۈن يارىتىلغان.

ئىسلام دىنى ئىبادەتلەرنىڭ ئىچىدىن ئىنسان نەپسىنى پاكلايدىغان، ئۇنى روھى ۋە ماددىي جەھەتتىن تەرەققى قىلدۇرىدىغان ، جامائەتنى پۈتۈنلەي يۈكسەلدۈرىدىغان، ئۇ جامائەتنى ئىنساننىڭ زېمىننى ئاۋات قىلىشتىكى ۋەزىپىسىنى بىكار قىلىۋېتىشتىن قېرىنداشلىق، بىر ـ بىرىگە كېپىل بولۇش ئاساسى ئۈستىگە تۇرغۇزىدىغان ئىبادەتلەرنى بەلگىلىدى. ناماز ، زاكات ، روزا ۋە ھەج قاتارلىقلار شەخسى ئىبادەتلەردۇر. لېكىن ئۇلار شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە ئىجتىمائىي ئىبادەتتۇر . ئۇلار مۇسۇلمانلارنى ھاياتتىن، جەمئىيەتتىن ئايرىۋەتمەيدۇ. بەلكى ، ھېس ـ تۇيغۇ ۋە ئىش ـ ھەرىكەت جەھەتتە جەمئىيەتكە تېخىمۇ باغلاشتۇرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلام دىنى ئىنسانغا ھاياتلىقتىن ۋە ئۇنىڭ خوشاللىقلىرىدىن، ھاياتلىقنى تەرەققى قىلدۇرۇشتىن ئايرىلىشنى پەرز قىلىدىغان (راھىبلىق) نى بەلگىلىمىدى. بەلكى، زېمىننىڭ ھەممىسى مۆئمىن ئۈچۈن بۈيۈك مېھراپتۇر. ئەگەر نىيەت توغرا بولسا، ئاللاھنىڭ بەلگىلىمىلىرى ئىجرا قىلىنسا، يەر يۈزىدە ئىشلىگەنلىكنىڭ ئۆزى ھەم ئىبادەت ۋە جىھاد ھېساپلىنىدۇ .

ئىسلام دىنى باشقا دىنغا ئېتىقاد قىلىدىغانلار ۋە پەيلاسوپلار چاقىرغان روھانى ھايات ئۈچۈن ماددىي ھاياتنى بىكار قىلىش ، روھنى ساپلاشتۇرىمىز ۋە تەرەققى قىلدۇرىمىز دەپ بەدەننى مەھرۇم قىلىش ۋە ئازاپلاش ، ئاخىرەت ئۈچۈن دۇنيانى پۈتۈنلەي بىكار قىلىش قاتارلىقلاردىن ئىبارەت بولغان خاتا قاراشلارنى قوبۇل قىلمايدۇ . بۇلارنىڭ ھەممىسىدە تەكشۈرۈپ ، ئۆگىنىپ بولغاندىن كېيىن « ئى ئاللاھ بىزگە دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ياخشىلىق ئاتا قىلغىن » (بەقەرە سۈرىسى **201** . ئايەت) « ئى ئاللاھ مېنىڭ ئىشمىنىڭ ساقلىغۇچىسى بولغان دىنىمنى ئىسلاھ قىلغىن، مېنىڭ مەئىيشىتىم ئۇنىڭدا بولغان دۇنيايىمنى ئىسلاھ قىلغىن، مېنىڭ قايتىپ بارىدىغان ئورنۇم بولغان ئاخىرىتىمنى ئىسلاھ قىلغىن !» . (ئىمام مۇسلىم «سەھىھۇل مۇسلىم » دېگەن كىتابىدا رىۋايەت قىلغان) .« ئەلبەتتە سېنىڭ بەدىنىڭنىڭ سېنىڭ ئۈستۈڭدە ھەققى بار » . (بۇ مەسىلىدە بارلىق ئىسلام ئۆلىمالىرى بىرلىككە كەلگەن) .

قۇرئان كەرىم ئاللاھنىڭ بەندىلىرىگە يارىتىپ بەرگەن ھالال نەرسىلەرنى ۋە زىبۇ ـ زىننەتلەرنى ھارام قىلىش تەرەپدارى بولغان كىشىلەرگە قاتتىق رەت قىلىپ ، مەككىدە چۈشكەن بىر ئايەتتە مۇنداق دەيدۇ :« ئى ئادەم باللىرى! ھەر ناماز ۋاقتىدا (ياكى تاۋاپ ۋاقتىدا ئەۋرىتىڭلارنى يېپىپ تۇرىدىغان) كىيىمىڭلارنى كىيىڭلار! يەڭلار، ئىچىڭلار، ئىسراپ قىلماڭلار! ئاللاھ ئىسراپ قىلغۇچىلارنى ياخشى كۆرمەيدۇ . ئېيتقىنكى« ئاللاھ بەندىلىرى ئۈچۈن ياراتقان لىباسلارنى، شېرىن، پاك رىزقلارنى كىم ھارام قىلدى؟» (ئەئراپ سۈرىسى **31** . ئايەت) .

ئاللاھ تائالا مەدىنە مۇنەۋۋەرەدە چۈشۈرگەن بىر ئايەتتە مۆئمىنلەر جامائىتىگە مۇنداق خىتاپ قىلدۇ :« ئى مۆئمىنلەر ! ئاللاھ سىلەرگە ھالال قىلغان پاك نەرسىلەرنى (تەركى دۇنيا بولۇشۇڭلار ئۈچۈن ئۆزەڭلەرگە) ھارام قىلماڭلار ! (ئاللاھ بەلگىلەپ بەرگەن) چەكتىن ئاشماڭلار ! ئاللاھ چەكتىن ئاشقۇچىلارنى ھەقىقەتەن

دوس تۇتمايدۇ ، ئاللاھ سىلەرگە رىزىق قىلىپ بەرگەن ھالال، پاك نەرسىلەرنى يەڭلار! سىلەر ئىمان ئېيتقان ئاللاھ تائالاغا تەقۋادارلىق قىلىڭلار!» (مائىدە سۈرىسى 87 . 88 ـ ئايەتلەر) .

ئاللاھ تائالا بۇ ئىككى ئايەت كەرىمدە مۆئمىنلەر جامائىتىگە ئىسلامنىڭ پاك نەرسىلەردىن بەھرىمەن بولۇشتىكى ۋە بەزى دىنلاردىكى چەكتىن ئاشۇرۇۋېتىشكە قارشى تۇرۇشتىكى يولنى بايان قىلىپ بېرىدۇ . بۇ ئايەتلەرنىڭ چۈشۈش سەۋەبى ھەققىدە مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ :

ساھابىلاردىن بىر بۆلۈك كىشىلەر« بىز ئەرلىكىمىزنى كېسىپ تاشلاپ، دۇنيالىق شەھۋىتىمىزنى تەرك قىلىمىز، راھىبلارغا ئوخشاش زېمىندا كېزىپ يۈرىمىز» دېيىشكەن. يەنە مۇنداق رىۋايەت قىلىندۇ: بىرمۇنچە كىشىلەر ئۆزلىرىنى پىچىتۇرۇۋېتىپ، راھىبلارنىڭ كىيىملىرىنى كىيىۋېلىشنى ئويلاشقان چاغدا بۇ ئايەت چۈشكەن.

ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق رىۋايەت قىلدۇ: بىر كىشى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئالدىغا كېلىپ« ئى اللّٰه نىڭ پەيغەمبىرى! مەن بۇ گۆشتىن يېسەم ئاياللارغا قىزىقىپ قالىمەن، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزەمگە گۆش يېيىشنى ھارام قىلدىم » دېدى. ئاندىن كېين بۇ« ئى مۆئمىنلەر! ئاللاھ ھالال قىلغاننى سىلەر ھارام قىلماڭلار. . . !» دېگەن ئايەت چۈشتى . (بۇنى ئىبنى كەسىر ئۆزىنىڭ تەپسىرىدە بايان قىلدۇ) .

سەھىھۇل بۇخارى ۋە سەھىھۇل مۇسلىمدا ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىندۇ : بىر بۆلۈك كىشىلەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاياللىرىدىن ئۇنىڭ مەخپىي قىلىدىغان ئىبادەتلىرى ھەققىدە سورىغان ئىدى. گوياكى ، ئۇلار ئۇنى ئاز ھېساپلاپ بەزىلىرى« مەن گۆش يېمەيمەن» دېدى. يەنە بەزىلىرى« مەن ئۆيلەنمەيمەن» دېدى. يەنە بەزىلىرى « مەن كۆرپىدە ياتمايمەن» دېدى. بۇ گەپلەرنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاڭلاپ مۇنداق دېدى :« بۇ كىشىلەرگە نېمە بولدى؟ ئۇنداق مۇنداق دېيىشىپ يۈرۈشۈپتۇ. بىراق مەن روزا تۇتىمەن، ئىپتار قىلىمەن، ئۇخلايمەن، كېچىسى تۇرىمەن، گۆش يەيمەن، ئۆيلىنىمەن. كىمكى مېنىڭ سۈننىتىمدىن يۈز ئۆرىسە ئۇ مەندىن ئەمەس» .

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننىتى دېمەك ئۇنىڭ دىننى چۈشىنىش ۋە تەتبىق قىلىشتىكى يولى دېمەكتۇر. ھەركىمگە ھەققىنى بەرگەن ئاساستا تەكشۈرۈلۈك، ئورتاھاللىق بىلەن ئاللاھ تائالاغا قانداق مۇئامىلىدە بولۇش لازىم؟ ئۆزىگە، ئەھلىگە ۋە ئەتراپىدىكى كىشىلەرگە قانداق مۇئامىلىدە بولۇش لازىم؟ ئۇ مانا بۇلارنى چۈشىنىشتىكى پارلاق يولدۇر.

دىندا ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشتىن كېلىپ چىقىدىغان ئەيىپ ـ نۇقسانلار ۋە ئاپەتلەر

ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش ۋە تەرسالىق قىلىشتىن توسۇش بىكارغا كەلگەن ئەمەس. بەلكى، ئۇنىڭدىن ئېغىر ئەيىپ . نۇقسانلار ۋە ئاساسى ئاپەتلەرنىڭ كېلىپ چىقىدىغانلىقى سەۋەبىدىن كەلگەن. ئۇلارنىڭ بىرى ، شۈبھىسىزكى، ئۇ ئىنسانني يىرگەندۈرىدىغان ئىش بولۇپ، ئۇنى نورمال ئىنسانلارنىڭ تەبىئىتى كۆتەرمەيدۇ ۋە ئۇنىڭغا سەبرە قىلالمايدۇ. ئەگەر ئۇنىڭغا ئازغىنا كىشلەر سەبرە قىلسىمۇ كۆپچىلىك سەبرە قىلالمايدۇ. شەرئەت مۇئەييەن سەۋىيەدىكى خاس شەخسلەرگە خىتاپ قىلماستىن بەلكى، ئىنسانلارنىڭ ھەممىسىگە خىتاپ قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۈيۈك ساھابە مۇئاز ئىبنى جەبەلنىڭ كىشلەردىن بىرسى شىكايەت قىلغۇچىلىك دەرىجىدە كىشلەرگە ئۇزۇن ناماز ئوقۇپ بەرگەنلىكىگە قاتتىق غەزەپلەنگەن ۋە ئۇنىڭغا مۇنداق دېگەن «ئى مۇئاز، سەن پىتنىگە تاشلىغۇچىمۇ؟» ئۇ بۇنى ئۈچ قېتىم تەكرارلىغان. (بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى رىۋايەت قىلغان).

مۇشۇنىڭغا ئوخشاش يەنە بىر ھادىسىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىمام بولغۇچى كىشىگە شۇنداق قاتتىق غەزەپلەنگەن ئىدىكى، ئىلگىرى زادىلا ئۇنىڭدەك غەزەپلەنمىگەن. ئۇ غەزەپلىنىپ مۇنداق دېگەن:« ئەلبەتتە سىلەرنىڭ ئىچىڭلاردا يىرگەندۈرۈۋەتكۈچىلەر بار. كىمكى، كىشلەرگە ئىمام بولسا نامازنى قىسقا قىلىپ ئوقۇسۇن. چۈنكى، ئۇلارنىڭ ئىچىدە ياشانغانلار، ئاجىزلار، ھاجەتمەنلەر بار». (بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى رىۋايەت قىلغان).

شۇنىڭ ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇئاز بىلەن ئەبى مۇسالارنى يەمەنگە ئەۋەتكەندە، ئۇلارغا مۇنداق دەپ ۋەسىيەت قىلغان ئىدى :« ئاسانلاشتۇرۇڭلار، تەسلەشتۈرۈۋەتمەڭلار! خوشخەۋەر بېرىڭلار، يىرگەندۈرۈۋەتمەڭلار! بىر بىرىڭلارغا ئىتائەت قىلىڭلار، ئىختىلاپلاشماڭلار! ». (بۇخارى، مۇسلىم رىۋايەت قىلغان)

ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن:« ئاللاھنى بەندىلەرگە يامان كۆرسەتمەڭلار! سىلەرنىڭ بېرىڭلار ئىمام بولۇپ كىشلەرگە ناماز ئوقۇپ بەرگەندە ئۇزۇن قىلىۋېتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ناماز ئۆتىگەنلىكىگە پۇشايمان قىلىپ بۇ نامازنى ياقتۇرماي قالىدۇ» .

يەنە بىرى ، شۈبھىسىزكى، ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشنىڭ ئۆمرى قىسقىدۇر. ئادەتتە ئىشنىڭ ئۇ بويىچە داۋاملىشىشى ئاسان ئەمەس. ئىنسان دېگەن ھورۇن بولىدۇ، ئۇنىڭ تاقىتى چەكلىك، بۇگۈن چىڭقىتىۋېلىشقا ۋە قىيىنچىلىققا سەبرە قىلسا ئەرتىسى تېزلا زېرىكىدۇ ياكى چارچاپ قالىدۇ. دېمەكچىمەنكى، ئۇنىڭ نەپسي ۋە جسماني جەھەتتىكى تاقىتى چەكلىك بولىدۇ. شۇڭا تاقەتتىن تاشقىرى ئىشلارنى ھەمىشە ئۇزۇن داۋاملاشتۇرالمايدۇ. ئاخىرىغا كېلىپ مالاللىق يېتىپ ئاز ئىشنىمۇ قىلالماس بولۇپ قالىدۇ ياكى ئۇ ئىشنى تاشلاپ باشقىچە ئىش تۇتىدۇ. يەنى ھەددىدىن

ئاشۇرۇۋېتىشتىن بوشاڭلىقتا، چىڭ تۇتۇۋېلىشتىن بىپەرۋالىقتا يۆتكۈلىدۇ. پۈتمەس - تۈگمەس ئەبەدىي كۈچ - قۇۋۋەت پەقەت ئاللاھقا خاستۇر.

مەن بىر مەزگىل ھەددىدىن ئاشۇرىۋېتىشتا مەشھۇر بولۇپ، كېيىن بىر مەزگىل يوقاپ كېتىپ، كېيىن باشقا يامان يولغا كىرىپ كەتكەن ياكى ئارقىسىغا چېكىنىپ كەتكەن كىشىلەرنى كۆپ كۆردۈم . (ئاللاھ تائالا بىزنى ئۇنداق ئادەملەردىن بولۇپ قېلىشتىن ساقلىغاي!) . ھەدىس شەرىپتە زىكىر قىلىنغان ئالدىراڭغۇ كىشىگە ئوخشاش ئالدىدا ئالدىراپ كېتىپ، كېيىن سوۋۇپ قېلىپ تاشلىۋەتكەنلەرمۇ بار. ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ « ھەددىدىن زىيادە ئالدىراپ كېتىپ زېمىننى ھەم كېزەلمىدى ، بىرەر ئۇلاغنى ھەم تىرىك قويمىدى» . دېمەك ئالدىراپ تېز يۈرىمەن دەپ ھەمراھلىرىدىن ئايرىلىپ، يالغۇز قالدى ۋە ئۇلاغلىرىنى ھەم چارچىتىپ ھالاك قىلدى. پەيغەمبىرىمىزنىڭ مۇنۇ كۆرسەتمىسى مانا شۇنىڭدىن چىققان. ئۇ مۇنداق دەيدۇ :« ئۆزەڭلارنىڭ تاقىتى يەتكەن مىقتاردا ئەمەل ئىبادەت قىلىڭلار! چۈنكى، ئاللاھ تائالا چارچاپ قالمايدۇ. بەلكى، سىلەر ئۆزەڭلار چارچاپ قالىسىلەر. شۈبھىسىزكى، ئەمەل ئىبادەتلەرنىڭ ئاللاھقا ئەڭ يېقىملىقراقى ئاز بولسىمۇ داۋاملىشىپ تۇرغىنىدۇر» .

ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىندۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئازات قىلىۋەتكەن بىر چۆرىسى بار ئىدى. ئۇ ئايال كۈندۈزى روزا تۇتۇپ، كېچىسى ناماز ئوقۇيتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئۇ ئايال توغرىسىدا مۇنداق دېيىلدى« ئۇ ئايال كۈندۈزى روزا تۇتۇپ، كېچىسى ناماز ئوقۇيدۇ» . پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇنى ئاڭلاپ مۇنداق دېدى :« ھەر قانداق ئىشنىڭ قىزغىن، جوشقۇن چېغى بولىدۇ. ھەرقانداق قىزغىنلىق، جوشقۇنلۇقنىڭ سوۋۇپ قالىدىغان، بوشىشىپ قالىدىغان چېغى بولىدۇ. كىمكى، ئۇنىڭ ئەملى مېنىڭ سۈننىتىم بويىچە بولسا ئەلبەتتە ھىدايەت تاپىدۇ. كىمكى، ئۇنىڭ ئەملى باشقا يول بويىچە بولسا ئېزىپ كېتىدۇ» . (بۇ ھەدىسنى بەززار رىۋايەت قىلغان) .

ئىمام ئەھمەد ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمردىن رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبىرىمىزگە ساھابىلاردىن بىرمۇنچە كىشىلەرنىڭ ئىبادەتتە قاتتىق چىڭ تۇرغانلىقى زىكىر قىلىندى. پەيغەمبىرىمىز بۇنى ئاڭلاپ مۇنداق دېدى :« بۇ ئىسلامنىڭ جوشقۇنلۇقى ۋە قىزغىنلىقىدۇر. ھەرقانداق جوشقۇنلۇقنىڭ قىزغىنلىقى بولىدۇ. ھەرقانداق قىزغىنلىقنىڭ سوۋۇيدىغان ۋاقتى بولىدۇ. كىمكى، ئۇنىڭ سوۋۇشى كىتاب ۋە سۈننەتكە ئۇيغۇن بولسا ئۇنىڭ قىلغىنى توغرا بولىدۇ. (يەنى توغرا يولنى مەقسەد قىلغان بولىدۇ). كىمكى، ئۇنىڭ سوۋۇشى گۇناھ، مەئسىيەت تەرەپكە بولسا ئۇ كىشى ھالاك بولغۇچىدۇر» . (شاكىر بۇ ھەدىس ئىشەنجلىك ھەدىس دېدى) . توغرا يولنى مەقسەد قىلغاننىڭ مەنىسى: سابىت بولغان بۇيۇك ئۇسۇلغا مۇراجىئەت قىلىپ، ئۇ ئۇسۇل بويىچە ئىش قىلىشتۇر. ئىمام تىبرانىدىن بۇ ھەدىسنىڭ يەنە بىر رىۋايىتىدە مۇنداق

دېيىلگەن:« كىمكى، ئۇنىڭ سوۋۇشى ئورتاھاللىق تەرەپكە بولسا نېمىدېگەن ياخشى . . . ؟! كىمكى، ئۇنىڭ سوۋۇشى گۇناھ تەرەپكە بولسا ئۇ ھالاك بولغۇچىدۇر» .

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇكەللەپلەرگە (ئىبادەت پەرز بولغانلارغا) قىلغان ۋەسىيىتى نېمە دېگەن ياخشى ۋەسىيەت ھە ... ؟! ئۇ ئورتاھال، مۆتىدىل بولۇشقا، دىندا ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتمەسلىككە ۋەسىيەت قىلغان. ئەگەر ئۇنداق بولمىغاندا دىن ئۇلارغا غالىپ كېلىپ قالىدۇ. دىنغا قارشى چىقماسلىق لازىم. ئۇنداق قىلغاندا دىن ئۇلارنى يېڭىپ قويىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ:« دىن ھەقىقەتەن ئاساندۇر، دىننى ھېچكىم قىيىنلاشتۇرالمايدۇ. ئەگەر كىمكى، ئۇنداق قىلمەن دەيدىكەن يېڭىلىپ قالىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن توغرا يول تۇتۇڭلار! (يەنى ئورتاھال بولۇڭلار!) يېقىنلاشتۇرۇڭلار! خوش بېشارەت ئېلىڭلار! ..». (بۇ ھەدىسنى ئىمام بوخارى ۋە ئىمام نەسەئىلەر ئەبى ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلغان) .

ئەللامە مەناۋى دېگەن كىشى بۇ ھەدىسنىڭ شەرھىسىدە مۇنداق دەيدۇ: بىر كىم ئىبادەت قىلىشتا چوڭقۇرلاپ كىرىپ كەتمەسلىكى، راھىبلاردەك بولۇۋېلىپ، مۇلايىملىقنى تاشلىۋەتمەسلىكى لازىم. ئەگەر ئۇنداق قىلىدىكەن ئاجىز كېلىپ قالىدۇ ۋە مەغلۇپ بولىدۇ «توغرا يول تۇتۇڭلار» دېگەننىڭ مەنىسى: ئوتتۇرا ھال يولنى تۇتۇڭلار! دېگەنلىكتۇر. ئىبادەتلەردە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتمەسلىك لازىم. شۇنىڭدەك بوشاڭلىق، بىپەرۋالىقمۇ قىلماسلىق لازىم.« يېقىنلاشتۇرۇڭلار » دېگەننىڭ مەنىسى : ئەگەر كامىلراقنى قىلالمىساڭلار شۇنىڭغا يېقىنراقنى قىلىڭلار! دېگەنلىكتۇر «خوش بېشارەت ئېلىڭلار» دېگەننىڭ مەنىسى: ئاز بولسىمۇ دائىم ياخشى ئىش قىلىپ، ئۇنىڭ ساۋابىنى كۈتۈڭلار! دېمەكتۇر.

يەنە بىرى شۇكى : شۈبھىسىزكى ئۇ ، رىئايە قىلىشقا تېگىشلىك بولغان ھوقۇقلارغا رىئايە قىلمايدۇ. ئادا قىلىشقا تېگىشلىك بولغان ۋاجىباتلارنى ئادا قىلمايدۇ. ھۆكۈمالارنىڭ بىرى مۇنداق دەپ نېمە دېگەن راستىنى ئېيتقان ...ھە ؟! « ھەرقانداق چەكتىن ئاشۇرۇۋېتىشنى كۆرگەن بولسام، ئۇنىڭ يېنىدا زايا بولۇپ كەتكەن بىر ھەقنى كۆردۈم » . ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمرى ئىبادەتتە قاتتىق بېرىلىپ كېتىپ، ئائىلىسىنى ئۇنتۇپ قالغۇدەك دەرىجىگە يەتكەندە، پەيغەمبىرىمىز ئۇنىڭغا مۇنداق دېگەن:« ماڭا سېنىڭ كۈندۈزى روزا تۇتۇپ، كېچىسى قىيامدا تۇرىدىغانلىقىڭنىڭ خەۋىرى يېتىپ كەلدى . بۇ راستمۇ؟» .

ئابدۇللاھ:« ھەئە راست ئى ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى» دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا «ئۇنداق قىلما . روزا تۇت ۋە ئېپتار قىل. قىيامدا تۇر ۋە ئۇخلا. ئەلبەتتە سېنىڭ بەدىنىڭنىڭ سېنىڭ ئۈستۈڭدە ھەققى بار. سېنىڭ كۆزۈڭنىڭ سېنىڭ ئۈستۈڭدە ھەققى بار. سېنىڭ خوتۇنۇڭنىڭ سېنىڭ ئۈستۈڭدە ھەققى بار. ئەلبەتتە سېنى

زىيارەت قىلدىغانلارنىڭ سىنىڭ ئۈستۈڭدە ھەققى بار . . . » دېدى . (ئىمام بۇخارى رىۋايەت قىلغان) . يەنى: ھەرقانداق ھەق ئىگىسىگە ھەققىنى بەر. بىرىنى دەپ يەنە بىرىنىڭ ھەققىنى زايا قىلما دېمەكتۇر.

شۇنىڭغا ئوخشاش بىلىملىك ساھابە سالمان پارىسى ئۆزىنىڭ دائىم ئىبادەت بىلەن مەشغۇل بولىدىغان، تەركى دۇنيا قېرىندىشى ئەبى دەرداغا دېگەن ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارنى قېرىنداش قىلىپ قويغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا دوستلۇق ئىنتايىن كۈچەيگەن، ھېچقانداق تارتىنىش قالمىغان ئىدى. بىر كۈنى سالمان ئەبى دەردانى زىيارەت قىلىپ كەلدى. ئۇ ئۇممى دەردا (ئەبى دەردانىڭ خوتۇنى) نىڭ ئاياللار ئېرى ئۈچۈن كىيدىغان چىرايلىق كىيىمنى كىيمەستىن، ئىش قىلغاندا كىيدىغان كىيىمنى كىيۋالغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا: سىزگە نېمە بولدى؟دېدى. ئۇ ئايال: قېرىندىشىڭىز ئەبى دەردانىڭ دۇنيا لەززىتىگە ھاجىتى يوق ، دېدى . كېيىن ئەبى دەردا كېلىپ، سالماننى قارشى ئالدى ۋە ئۇنىڭ ئالدىغا تاماق ئېلىپ كېلىپ ، ئۇنى يېيىشكە تەكلىپ قىلدى. سالمان ئۇنىڭغا: سەنمۇ يېگىن، دېدى. ئەبى دەردا: مەن روزا تۇتقان ئىدىم، دېدى. سالمان: سەن يېمىگۈچە مەن ھەرگىز يېمەيمەن، دېدى. يەنە بىر رىۋايەتتە: مەن سېنىڭ ئېپتار قىلىشىڭ ئۈچۈن قەسەم قىلدىم دىگەن، دىيىلدۇ. بۇنى رىۋايەت قىلغۇچى مۇنداق دەيدۇ: ئەبى دەردا تاماق يېدى. كەچ بولغاندا ئەبى دەردا قىيامدا تۇرۇشقا مېڭىشۋىدى. سالمان ئۇنىڭغا : ھازىر ئۇخلا ! ئۇ ئۇخلىدى. بىرئازدىن كېيىن يەنە قىيامدا تۇرۇشقا مېڭىشۋىدى. سالمان ئۇنىڭغا: يەنە ئۇخلا ! ئاندىن كېچىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە سالمان : ئەندى تۇر! دېدى . ئاندىن ئىككىسى بىرگە ناماز ئوقۇدى. ئاندىن سالمان ئۇنىڭغا: ئەلبەتتە پەرۋەردىگارىڭنىڭ سېنىڭ ئۈستۈڭدە ھەققى بار. نەپسىڭنىڭ سېنىڭ ئۈستۈڭدە ھەققى بار. سېنىڭ ئايالىڭنىڭ سېنىڭ ئۈستۈڭدە ھەققى بار. ھەر بىر ھەق ئىگىسىگە ھەققىنى بەر! دېدى.

كېيىن ئەبى دەردا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كېلىپ، بۇ ئەھۋالنى بايان قىلىۋىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام «سالمان توغرا قىپتۇ» دېدى . (بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى ۋە تىرمىزىلار رىۋايەت قىلغان) . ئىبنى سەئىدتىن رىۋايەت قىلىنغان يەنە بىر رىۋايەتتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن« سالمان ئىلىمغا تولۇپ كەتتى . . » .

لېكىن« دىنىي جەھەتتە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش» نىڭ مەنىسى نېمە؟ ئۇنىڭدىكى مەقسەد نېمە؟ ئۇنىڭ ئالامەتلىرى قانداق؟ ئىنسان قاچان دىنىي جەھەتتە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكۈچى بولىدۇ ؟

دىنىي جەھەتتە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش چۈشەنچىسىنى ۋە ئۇنىڭ قايسى ئاساس ئۈستىدە تۇرىدىغانلىقىنى بەلگىلەش

شۈبھىسىزكى، دىنىي جەھەتتە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش چۈشەنچىسىنى بايان قىلىش ۋە ئۇنىڭدىن كۆزلەنگەن مەقسەدنى ئىلمىي ۋە ئاڭلىق ھالدا بەلگىلەش ئۇنى داۋالاش يولىدىكى بىرىنچى قەدەمدۇر. تاكى ھالاك بولىدىغان كىشى بىلىپ ھالاك بولسۇن، ھايات قالىدىغان كىشى بىلىپ ھايات قالسۇن!

ھەرقانداق ئىشنى بايان قىلىشتا ۋە ئۇنىڭغا ھۆكۈم قىلىشتا ئىسلامىي چۈشەنچىگە ۋە شەرىئەتنىڭ سابىت قائىدىلىرىگە يۆلەنمەستىن، پەقەتلا كۆز قاراشلارغا ۋە كىشىلەر ئارىسىدىكى پاراڭلارغا ئاساسلانسا ئۇنىڭ ھېچقانداق قىممىتى بولمايدۇ. چۈنكى، ئاللاھ تائالا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىدىن باشقىسىنىڭ سۆزلىرى ھۆججەت ئەمەس. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: «سىلەر ئاللاھقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرگەن بولساڭلار، بىر ئىشتا تالىشىپ قالغىنىڭلاردا ئۇ ئىشنىڭ ھۆكمىنى ئاللاھ ۋە پەيغەمبەرگە قايتۇرۇڭلار» (نىسا سۈرىسى **59** ـ ئايەت). بۇ ئۆممەتنىڭ مەيلى ئىلگىرىكىلىرى بولسۇن، ياكى كېيىنكىلىرى بولسۇن، «ئاللاھقا قايتۇرۇش» دېگەننىڭ مەنىسىنىڭ ـ ئاللاھنىڭ كىتابىغا قايتۇرۇش، «ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىگە قايتۇرۇش» دېگەننىڭ مەنىسىنىڭ ـ ئۇنىڭ پەيغەمبىرىنىڭ سۈننىتىگە قايتۇرۇش ئىكەنلىكىگە بىردەك ئىتتىپاقلىشىپ كەلدى.

مانا شۇنداق شەرىئەت تەرىپىدىن ئىسپاتلانمىغان تۇرۇپ، ھەددىدىن ئاشۇرىۋەتتى دەپ تۆھمەت قىلىنغان ياشلار بىراۋنىڭ پەتىۋاسىغا ياكى يەنە بىراۋنىڭ سۆزىگە پىسەنت قىلمايدۇ، ئۇلارنى رەت قىلىدىغان بۇ تۆھمەتنى كۆزلىرىنىڭ قىرىغىمۇ ئالمايدۇ ھەمدە ئۇلارنى يېتەكلىگۈچىلەرگە بۇرمىلىغۇچىلار، شەيئىلەرنى غەيرى ئىسىملار بىلەن ئاتىغۇچىلار، دەپ گۇمان بىلەن قارايدۇ.

ئىلگىرى مۇنداق بىر ئىش بولغان ئىكەن: ئىمام شافىئىيغا ـ ھالبۇكى ئۇ ئەھلى سۈننىيلەردىن بولغان بولسىمۇ «راپىزى» دېگەن تۆھمەت چاپلىنىپ قالغان ئىكەن. ئۇ بۇ ناھەق تۆھمەتكە ناھايىتى خاپا بولۇپ، ئۇنىڭغا قارشى مۇنداق دېگەن ئىكەن:

مۇھەممەد ئائىلىسىنى سۆيۈش راپىزىلىق بولىدىغان بولسا، ئىنسان ۋە جىنلار مېنىڭ راپىزە ئىكەنلىكىمگە گۇۋا بولغاي.

يېقىنقى زاماندا دەۋەتچىلەرنىڭ بىرى مۇنداق دېگەن ئىكەن: ئى ئاللاھ! ئەگەر كىتاپ ۋە سۈننەتكە چىڭ يېپىشقان كىشى ئەكسىيەتچى بولسا، مېنى ئەكسىيەتچى قىلغىن! مېنى ئەكسىيەتچى قىلىپ جېنىمنى ئالغىن! قىيامەت كۈنى مېنى ئەكسىيەتچىلەر قاتارىدا تىرىلدۈرگىن!

ئەمەلىيەتتە ئورتىدا تارقىلىپ يۈرگەن: «ئەكسىيەتچى» «قاتىل»، «ھەددىدىن ئاشۇرىۋەتكۈچى»، «مۇتەئەسسىپ» دېگەندەك ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش سۆزلەرنىڭ چۈشەنچىسىنى بەلگىلەش ناھايىتى ئەھمىيەتلىكتۇر. بۇ سۆزلەر ھەممە ئۆز خاھىشى بويىچە ئىشلىتىدىغان، يۇمشاق ماددا ھالىتىدە بولۇپ قالمىسۇنكى، ھەركىم ئۆزىگە

چىرايلىق تۈيۈلغان بويىچە ئىشلىتىدىغان، ئەڭ يىراق ئوكچىلاردىن باشلاپ، ئەڭ يىراق سوپىلارغىچە ئوخشىمىغان ئىجتىمائىي ۋە ئىدىئولوگىيىلىك كۈچلەر تەرىپىدىن خالىغانچە تەپسىر قىلىنىدىغان سۆزلەرگە ئايلىنىپ قالمىسۇن!

بىز بۇ يەردە « دىني جەھەتتە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش» دېگەن سۆزنىڭ چۈشەنچىسىنى بەلگىلەشنى كىشىلەرنىڭ قاراشلىرىغا ۋە ھاۋايى. ھەۋەسلىرىگە تاشلاپ قويساق، تۈگىمەس ھاۋايى ھەۋەسلەرگە بېرىلىپ كېتىپ، بىزنىڭ يولىمىز بۆلۈنۈپ كېتىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:« ئەگەر ھەق ئۇلارنىڭ ھاۋايى. ھەۋەسلىرىگە ئەگىشىدىغان بولسا، ئاسمان. زېمىن ۋە ئۇلاردىكى ھەممە نەرسىلەر بۇزۇلۇپ كېتەتتى». (مۆئمىنۇن سۈرىسى **71** - ئايەت).

**ﷺ مۇھىم ئىككى مۇلاھىزە

مەن بۇ يەردە بىزنىڭ ماۋزۇيىمىزدا كۆڭۈل بۆلۈشكە تېگىشلىك بولغان ئىككى مۇلاھىزىنى نەكتىلەپ قويۇشنى مۇۋاپىق كۆردۈم.

بىرىنچى مۇلاھىزە:

شۈبھىسىزكى، ئىنساننىڭ ۋە ئۇ ياشاۋاتقان مۇھىتنىڭ دىندار بولۇش مىقتارىنىڭ كۈچلۈك ياكى ئاجىز بولۇشىنىڭ، باشقىلارغا ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش ياكى ئورتاھال بولۇش ياكى بوشاڭلىق قىلىش قاتارلىقلار بىلەن ھۆكۈم قىلىشتا تەسىرى بار.

كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇكى، ئىنساننىڭ دىني جەھەتتە ئېتىقادى كۈچلۈك بولسا، ۋە ئۇ ئۆسۈپ يېتىلگەن جەمئىيەتمۇ دىنغا قاتتىق يېپىشقان جەمئىيەت بولسا، ئۇ ھەرقانداق دىنغا خىلاپ ئىشنى ياكى بىرەر كەمچىللىكنى كۆرۈپ قالسا ھېسسىياتى ناھايىتى تېز قوزغۇلىدۇ. ھەتتا ئۇ كېچىسى قىيامدا تۇرمايدىغان ياكى كۈندۈزى روزا تۇتمايدىغان مۇسۇلماننى كۆرسە ئۇنىڭدىن ئەجەبلىنىدۇ. بۇ ھەقتە مۇنداق بىر ئەقلىيە سۆز پەيدا بولغان ئىكەن :« ياخشىلارنىڭ ياخشىلىقلىرى ئاللاھ تائالاغا يېقىنلارنىڭ يامانلىقلىرىدۇر». بۇ يەردە ئەنەس ئىبنى مالىكنىڭ تابىئىنلاردىن بولغان بىر قىسىم زاماندашلىرىغا دېگەن مۇنۇ سۆزى ئېسىمگە كېلىۋاتىدۇ:« شۈبھىسىزكى، سىلەر بىر ئەمەلنى قىلىسىلەر. دە، ئۇ ئەمەل سىلەرنىڭ نەزىرىڭلاردا چاچتىنمۇ نازۇك، ساۋاپلىق ئەمەل كۆرۈنىدۇ. ۋاھالەنكى، بىز پەيغەمبىرىمىزنىڭ زامانىدا ئۇ ئەمەلنى ئازاپقا گىرىپتار قىلغۇچى گۇناھلاردىن ھېساپلايتتۇق» .

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا لۇبەيد ئىبنى رەبىئەنىڭ مۇنۇ بىر بېيتىنى ئوقۇغان ئىدى:

ھىمايىسىدە ياشاشقا بولىدىغانلار كېتىپ قېلىپ ، ئۆتنۈكىنىڭ ئاپقۇتىدەك ئارقىدا قالىدىغانلار قېلىۋەردى .

ھەزرىتى ئائىشە مۇنداق دەيتتى: لۇبەيدقا ئاللاھ رەھمەت قىلسۇن ! ئۇ بىزنىڭ بۇ زامانىمىزغىچە ياشىغان بولسا قانداق بولار ئىدى؟ ئۇنىڭ ئاچىسىنىڭ ئوغلى ئۇرۋە ئىبنى زۇبەير (ئۇ ھەزرىتى ئائىشەدىن كېيىن بىر مەزگىل ياشىغان

) مۇنداق دېگەن ئىدى : ئاللاھ لۇبەيدقا ۋە ھەزرىتى ئائىشەگە رەھمەت قىلسۇن ! ئۇلار بىزنىڭ زامانىمىزغىچە ياشىغان بولسا نېمە بولار ئىدى؟

بۇنىڭ ئەكسىچە دىنىي جەھەتتە ئېتىقادى سۇس، مەلۇماتى ئاز ياكى ئاللاھنىڭ ھاراملىرىنى قىلىشقا جۈرئەت قىلىدىغان ۋە ئاللاھنىڭ شەرىئىتىنى ئىنكار قىلىدىغان مۇھىتتا ياشايدىغان ئىنسانغا قارىساق، ئۇ دىنىنىڭ ئەڭ تۆۋەن چېكىنى تۇتۇپ ماڭغانلىقىنىمۇ تەئەسسۇپلۇق ياكى چېكىنىۋالغانلىق دەپ ھېسابلايدۇ.

ئۇنىڭ بىلەن دىنىنىڭ ئارىلىقىدىكى مۇساپە قانچىلىك يىراقلاشقانسېرى ئۇنىڭ ئەجەبلىنىشى، ئىنكار قىلىشى زىيادىلىشىدۇ. بەلكى ھەرقانداق دىنىنىڭ ھالقىسىغا چىڭ يېپىشقان، ئۆزىنى تەقۋادارلىق يۈكىنى بىلەن يۈكلەنگەن ۋە ئالدىغا توغرا كەلگەن نەرسىنى ھالالمۇ ؟ ھاراممۇ ؟ دەپ سورايدىغان كىشىلەرگە بولغان ئۆچمەنلىكى كۈچىيىدۇ.

بىزنىڭ ۋەتىنىمىزدە ئىسلامنىڭ ئىسمى بىلەن، غەربنىڭ ئەقلى بىلەن ياشايدىغان، پەقەتلا ئاللاھنىڭ ئەمرلىرىنى بەجا كەلتۈرگەنلىكىنى دىنىي جەھەتتە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكەنلىك دەپ قارايدىغان كىشىلەر ناھايىتى كۆپ.

ئەجنەبىلەرنىڭ پىكىر ۋە ئادەتلىرى چىرمىشىۋالغان كۆپلىگەن كىشىلەر يېيىش، ئىچىش، كىيىنىش، زىننەتلىنىش ۋە باشقىلاردا ئىسلامنىڭ ئەدەپ ـ ئەخلاقلىرىغا رىئايە قىلغان كىشىلەرنى ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكەنلەر، تەئەسسۇپلۇق قىلىدىغانلار دەپ قارايدۇ.

بىز ياشلارنىڭ ساقال قويۇۋالغانلىقىنى، قىزلارنىڭ رومال ئورىۋالغانلىقىنىمۇ دىندا ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكەنلىك دەپ قارايدىغان كىشىلەرنى كۆردۇق.

ھەمدە ئاللاھ تائالانىڭ شەرىئىتىنى ھۆكۈمران قىلىشقا، ئىسلام زېمىنىدا ئىسلام دۆلىتىنى قۇرۇشقا چاقىرغانلىقىنىمۇ دىندا ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكەنلىك دەپ قارايدىغان كىشىلەرنى كۆردۇق.

يەنە دىنىنى ۋە دىنىنىڭ ھۆرمىتىنى ساقلىغانلىقىنى، ياخشى ئىشقا بۇيرۇپ، يامان ئىشتىن چەكلىگەنلىكىنىمۇ دىنىي جەھەتتە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكەنلىك ۋە باشقىلارنىڭ شەخسىي ئەركىنلىكىگە دەخلى ـ تەرۇز قىلغانلىق دەيدىغانلارنى ھەم كۆردۇق.

يەنە دىنغا ئىشەنمەيدىغانلارنى كاپىر ھېسابلاشنى تەئەسسۇپلۇق، دىندا ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكەنلىك دەيدىغانلارنىمۇ كۆردۇق. ۋاھالەنكى، ئىماننىڭ ئاساسى ـ ئۆز دىنىنى ھەق، باشقا دىنلارنى باتىل دەپ ئېتىقاد قىلىشتۇر. بۇ ھەقتە ھېچقانداق كىشىگە خوشامەتچىلىك قىلىش يوق.

ئىككىنچى مۇلاھىزە:

شۇبھىسىزكى، بىر ئىنساننىڭ دىنىي مەسىلىلەردە چىڭ تۇرىدىغان مەزھەپنى تۇتۇپ ماڭغانلىقى ئۈچۈنلا ئۇنى دىنىي جەھەتتە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتتى دەپ تۆھمەت قىلىش ئىنساپلىق بولمايدۇ. قاچانكى، ئۇ ئىنسان شۇنى توغرىراق ۋە كۈچلۈكرەك دەپ قاراپ، شۇ بويىچە ماڭسا بولۇۋېرىدۇ. باشقىلار ئۇ مەزھەپنىڭ قارىشىنى ئاجىزراق دەپ قارىسىمۇ مەيلى . چۈنكى ئۇ ئىنسان پەقەت ئۆزىنىڭلا قارىشىدىن ۋە ئېتىقادىدىن مەسئۇل. باشقىلار ئۆزلىرىنىڭ قارىشى ۋە ئېتىقادىدىن ئۆزلىرى مەسئۇل. ئەگەر ئۇ ئۆزى ئۈچۈن چىڭ تۇتۇۋالسا، گەرچە ئۇ پەرز ياكى ۋاجىپ بولمىسىمۇ مۇشۇ ئەڭ ئەۋزەل دەپ قاراپ، شۇ بويىچە ئەمەل قىلسا ئۆزىنىڭ ئىشى. چۈنكى ئۇنىڭ ھىممىتى پەرزلەرنىڭ چېگرىسىدىلا چەكلىنىپ قالمايدۇ. بەلكى، ئاللاھ غا ئۆزىنى ياخشى كۆرسىتىش ئۈچۈن نەپلى ئەمەللەرنى قىلىش ئارقىلىقمۇ يېقىنلىق قىلىدۇ.

ھاياتنىڭ ھەقىقىتى شۇكى، ئىنسانلار بۇ مەسىلىدە بىر . بىرىدىن پەرقلىنىدۇ. ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئاسانلاشتۇرۇۋالغۇچىلار بار. يەنە ئۇلارنىڭ ئىچىدە تەسلەشتۈرۋالغۇچىلارمۇ بار. ساھابىلارنىڭ ئىچىدە ئىبنى ئابباسقا ئوخشاش رۇخسەت قىلىنغان تەرەپنى تۇتىدىغانلار بار ئىدى ۋە ئىبنى ئۆمەرگە ئوخشاش چىڭراق تەرەپنى تۇتىدىغانلارمۇ بار ئىدى.

بۇ يەردە مۇسۇلمان ئۈچۈن شۇ كۇپايە قىلىدۇكى، ئەلبەتتە ئۇ ئۆز قارىشىنى مۇسۇلمانلار ئارىسىدا ئېتىراپ قىلىنغان مەزھەبلەردىن بىرى ئۈستىگە قۇرۇيدۇ. ياكى ئۇ توغرا شەرئىي دەلىل ئۈستىگە قۇرۇلغان توغرا ئىجتىھادقا يۆلىنىدۇ. ئەگىشلىۋاتقان مەزھەپلەرنىڭ ئىماملىرىنىڭ ئىچىدە ساقال قويۇشنىڭ ۋاجىپلىقىنى ۋە ئۇنى چۈشۈرۈشنىڭ ھاراملىقىنى تەكىتلەيدىغىنى بار. بۇ مەزھەبكە قانائەت قىلىپ، ئۇنى تۇتۇپ ئۆزىگە تەتبىقلىغان كىشى ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكەن بولامدۇ ؟ چۈنكى ئۇ مېنىڭ، سېنىڭ ۋە ئۆلىمالاردىن زەيد ۋە ئەمرىنىڭ كۆز قارىشىغا، خۇسۇسەن بۈگۈنكى ئۆلىمالارنىڭ كۆز قارىشىغا خىلاپلىق قىلدى . بىر ئىنساننىڭ بىر قارىشىنى يەنە بىر قاراشتىن كۈچلۈك ھېساپلاشتىكى ـ خۇسۇسەن باشقىلارنىڭ ھاياتىغا ئەمەس، ئۆزىنىڭ ھاياتى ۋە يۈرۈش . تۇرۇشىغا مۇناسىۋەتلىك بولغان مەسىلىلەردە بىر قاراشنى يەنە بىر قاراشتىن كۈچلۈك ھېساپلاش ھەققىنى تونىماسلىققا بىزنىڭ ھەققىمىز بارمۇ ؟

شۇبھىسىزكى، ئىلگىرىكى ۋە كېيىنكى ئۆلىمالارنىڭ كۆپىنچىلىرى مۇسۇلمان ئايالنىڭ يۈزى ۋە قولىدىن باشقا بەدەنلىرىنىڭ ھەممىسىنى يېپىشى ۋاجىپ دەپ قارايدۇ . ئۇلار ئاللاھ تائالا ئۆزىنىڭ مۇنۇ سۆزىدە يۈز بىلەن قولنى ئايرىۋەتكەن دەپ قارايدۇ «تاشقى زىننەتلىرىدىن باشقا زىننەتلىرىنى ئاشكارىلىمىسۇن ». (نۇر سۈرىسى **31** . ئايەت) . ئۇلار بۇ قاراشلىرىنى ھەدىسلەر، ۋەقەلەر ۋە نەقىللەر بىلەن دەلىللەيدۇ. زامانىمىزنىڭ كۆپلىگەن ئۆلىمالىرى بۇ قاراشنى كۈچلۈك دەپ قارايدۇ . مەنمۇ شۇنداق قارايمەن.

لېكىن كاتتا ئۆلىمالارنىڭ بىر قانچىسى يۈز ۋە قولنىڭ ئەۋرەت ئىكەنلىكىنى، ئۇلارنى يېپىشنىڭ ۋاجىپلىقىنى تەكىتلەيدۇ. ئۇلار بۇنىڭغا قۇرئان، ھەدىس ۋە ئەسەرلەردىن دەلىل كەلتۈرىدۇ. ھازىرقى زامان ئۆلىمالىرىنىڭ كۆپىنچىسى، خۇسۇسەن پاكىستان، ھىندىستان، سەئۇدى ئەرەبىستان ۋە پارىس قولتۇقى دۆلەتلىرىنىڭ ئۆلىمالىرى مۇشۇنداق قارايدۇ. ئاللاھ تائالاغا ۋە قىيامەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرگەن ھەرقانداق خوتۇن ـ قىزلارنى يۈزلىرىنى يېپىش ئۈچۈن چۈمپەردە تارتىشقا ۋە قوللىرىنى يېپىش ئۈچۈن پەلەي كىيىشكە چاقىرىدۇ.

بۇ مەزھەبكە قايىل بولۇپ، ئۇنى ئۆزىنىڭ دىنىنىڭ بىر پارچىسى دەپ ھېساپلاپ، ئۇنىڭغا ئەمەل قىلغان خوتۇن ـ قىزلارغا دىندا ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكەن دەپ پېچەت ئۇرۇلامدۇ؟ ياكى خوتۇن ـ قىزلارنى شۇنداق قىلىشقا چاقىرغان ئەرلەر دىندا ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكۈچىلەر دېيىلەمدۇ؟ بىزنىڭ ئۇلارنى ئۆزى ئېتىقاد قىلغان ئاللاھنىڭ شەرىئىتىدىن ۋاز كېچىشكە مەجبۇرلاش ھەققىمىز بارمۇ؟ ئۆزىمىزنى رازى قىلىش ۋە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكۈچى دېگەن تۆھمەتتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ئۇلارنى جەننەتنى سېتىپ دوزاخنى سېتىۋېلىشقا مەجبۇرلايمىزمۇ ؟

خۇددى بۇنىڭغا ئوخشاش سۆزلەر، ناخشا ـ مۇزىكا، رەسىم، سۈرەت ۋە باشقىلار ھەققىدە چىڭ تۇتۇش قارىشىدىكىلەرگىمۇ دېيىلىدۇ. بۇ مەسىلىلەردە مېنىڭ شەخسەن ئىجتىھادىم ۋە ھازىرقى زاماننىڭ كۆزگە كۆرۈنگەن بەزى ئۆلىمالىرىنىڭ ئىجتىھادى بىر ـ بىرىگە ئوخشىمايدۇ. لېكىن ئۇ ئىلگىرىكى، كېيىنكى ۋە ھازىرقى نۇرغۇنلىغان ئىسلام ئۆلىمالىرىنىڭ كۆز قاراشلىرىغا ئۇيغۇن كېلىدۇ.

ئەمەلىيەتتە بىز« ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكۈچىلەر» دەپ ئاتايدىغانلارنىڭ« چىڭ تۇتۇۋالغانلىق» ۋە« چوڭقۇرلاپ كىرىپ كەتكەنلىك» دەپ ھېساپلىنىپ ئىنكار قىلىنىدىغان ئىشلىرىنىڭ كۆپلىرىنىڭ بىزنىڭ پىقھىمىز ۋە تارىخىي مىراسلىرىمىزدا قانۇنلۇق ئاساسى بار بولۇپ، ئۇنى ھازىرقى زامان ئۆلىمالىرىنىڭ بەزىلىرى ئوتتۇرىغا ئېلىپ چىققان ۋە ئۇنى مۇداپىئە قىلىپ، ئۇنىڭغا چاقىرغان. شۇنىڭ بىلەن ئاللاھنىڭ رەھمىتىنى ئۈمىد قىلىدىغان، ئازابىدىن قورقىدىغان بەزى ئىخلاسمەن ياشلار ئۇنى قوبۇل قىلغان. مەسىلەن: كۆينەك ۋە شىمنىڭ ئورنىغا جىلباب (ئۇزۇن تون) كىيىش ۋە ئۇنى ئوشۇقتىن ئۈستۈنرەك قىلىپ قىسقارتىش ۋە ئاياللار بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشمەسلىك قاتارلىقلارغا ئوخشاش ئىشلار.

مانا بۇ يەردىن بىز بىر مۇسۇلماننى پەقەت ئۆزىگىلا چىڭ تۇتۇۋالغانلىق ۋە پەرۋەردىگارىمنى تېخىمۇ رازى قىلدىمغۇ، دىنىمغا تېخىمۇ پايدىلىقمۇ، ئاخىرەتلىكىم ئۈچۈن تېخىمۇ ياخشىمۇ؟ دەپ قاراپ، بەزى چىڭراق پىقھى قاراشنى ئالغانلىق بىلەنلا ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتتى دەپ ئۇنىڭغا قارشى چىقالمايمىز. ئۇنى ئۆز قارىشىدىن ۋاز كېچىشكە مەجبۇرلاش ۋە ئۇنىڭدىن ئېتىقادىغا خىلاپ يول بىلەن مېڭىشنى تەلەپ قىلىش بىزنىڭ ھەققىمىز ئەمەس. پەقەت بىز قىلالايدىغان ئىشلارنىڭ ھەممىسى ـ ئۇنى ھېكمەت بىلەن ئوتتۇراھاللىققا دەۋەت قىلىش، چىرايلىق سۆھبەتلىشىش، ئۇنى دەلىل بىلەن

قانائەتلەندۈرۈش. شۇنداق قىلساق بىز ئۇنى ئەڭ توغرا ئىش ۋە ئەڭ توغرا سۆز دەپ قارىغان تەرەپكە قارىتالىشىمىز مۇمكىن.

ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشنىڭ شەكىللىرى

ئۇنداق بولسا ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش دېگەن نېمە ؟ ئۇنىڭ دەلىللىرى ۋە كۆرۈنۈشلىرى قانداق ؟

1 . بىر قاراشتا تەئەسسۇپلۇق قىلىپ تۇرۇۋېلىش، باشقا قاراشنى ئېتىراپ قىلماسلىق:

ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشنىڭ دەلىللىرىنىڭ بىرىنچىسى: بىر كۆز قاراشتا باشقىلارنىڭ كۆز قارىشىنى ئېتىراپ قىلمىغۇدەك دەرىجىدە تەئەسسۇپلۇق قىلىپ تۇرۇۋېلىش ۋە ئومۇمنىڭ مەنپەئەتىنى، شەرىئەتنىڭ مەقسىدىنى، زاماننىڭ ۋەزىيىتىنى ئېنىق چۈشىنىشكە يول قويمايدىغان دەرىجىدە ئۆز چۈشەنچىسىدە چىڭ تۇرۇۋېلىشتۇر. بۇنداق كىشى باشقىلار بىلەن سۆھبەتلىشىشنى خالىمايدۇ. ئۆزىدە بار نەرسە بىلەن باشقىلاردا بار نەرسىنى سېلىشتۇرۇپ كۆرمەيدۇ. ئاندىن كېيىن ئوچۇق ھۆججەت ۋە كۈچلۈك دەلىل تۇرۇغلۇقمۇ ئۇنى قوبۇل قىلمايدۇ.

بىز بۇ يەردە خۇددى بۇ قاراشتىكىلەرنىڭ رەقىبلىرىنى ئىنكار قىلغاندەك، بۇلارنىمۇ ئىنكار قىلمىز. ئۇنداق قىلمىغاندا بۇ قارشى تەرەپنىڭ قاراشلىرىنى مەنئى قىلىشقا ۋە ئۇنى بىكار قىلىشقا ئورۇنغانلىق بولۇپ قالىدۇ.

شۇنداق، ئەگەر ئۇ ئۆزىگە قارشى بولغان كۆز قاراشلارنى، نەزەرىيەلەرنى ئىنكار قىلسا، پەقەت ئۆزىنىلا توغرا يولدا، باشقىلارنى ئازغان دەپ گۇمان قىلسا، ئۇنىڭ كۆز قارىشىغا مۇخالىپ بولغانلارنى جاھىللار، ھاۋايى ـ ھەۋەسكە ئەگەشكەنلەر دەپ تۆھمەت قىلسا، يۈرۈش ـ تۇرۇشتە ئۇنىڭغا خىلاپلىق قىلغانلارنى پاسىقلار، ئاسىيلار دەپ قارىسا، ئۈممەتنىڭ ئالدىنقىلىرى ۋە كېيىنكىلىرى «پەيغەمبەردىن باشقا ھەرقانداق ئىنساننىڭ سۆزى قوبۇل قىلىنىدۇ ۋە رەت قىلىنىدۇ» دېگەن پىكىرنى ئېتىراپ قىلغان تۇرۇغلۇق، ئۆزىنى گوياكى مەسۇم پەيغەمبەردەك، ئۆز سۆزىنى ۋەھىيدەك قىلىۋالسا، بىز ئۇنى ھەقىقەتەن ئىنكار قىلىمىز.

ئەجەپلىنەرلىكى شۇكى، ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ چىگىش ۋە ئەڭ تۇتۇق مەسىلىلەردە ئىجتىھاد قىلىشنى ئۆزىگە جائىز قىلىۋالغانلار ۋە ئۇ مەسىلىلەرگە ئۆز رەئيى بويىچە پەتىۋا بېرىدىغانلار بار. ئۇ پەتىۋا ھەقىقەتكە ئۇيغۇن كەلسۇن ياكى زىت كەلسۇن كارى بولمايدۇ. لېكىن زاماننىڭ مۇتەخەسسىس ئۆلىمالىرىغا يالغۇز ياكى كۆپچىلىك ھالەتتە بولسۇن، ئۇ بارغان قاراشقا خىلاپ كېلىدىغان قاراش بىلەن ئىجتىھاد قىلىشنى جائىز قىلمايدۇ.

ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئاللاھنىڭ دىنىنى خالىغانچە، ئۆز خاھىشى بويىچە تەپسىر قىلىدىغانلار بار. ئەڭ ئەجەپلىنەرلىكى شۇكى، ئۇ ئۆزىنىڭ ئىلگىرىكى، كېيىنكى ۋە ھازىرقى ئۆلىمالارنىڭ ھەممىسىدىن ئايرىلىپ قالغانلىقى بىلەن كارى

بولمايدۇ. چۈنكى، ئۇ ئۆزىنىڭ كاللىسىنى ھەزرىتى ئەبۇ بەكرى، ئۆمەر، ئوسمان، ئەلى ۋە ئىبنى ئابباس (ئاللاھ ئۇلاردىن رازى بولغاي!) قاتارلىق ساھابىلارنىڭ كاللىسى بىلەن تەڭ چاغلايدۇ. ئۆزىچە ئۇمۇ ئادەم، ئۇلارمۇ ئادەم دەپ ئويلايدۇ. كاشكى، ئۇ بۇ يەكتىلىكنى ۋە ئەركەكلىكنى ئۆزىنىڭ زاماندىش ئۆلىمالىرىغا، ئۇنىڭ رەئىيىگە بارمايدىغان، ئۇنىڭ يولىنى تۇتمايدىغان كىشىلەرگە ئۆتكۈزەلىگەن بولسا ئىدى ... ! ، لېكىن ئۇ ئۆزىدىن باشقىلارغا ئۆتكۈزەلمەيدۇ. ئوۋ ئولاش ئۈچۈن ئاتقان ئوقى ئوۋنىڭ يۇڭغا ئىلىنىپ تۇرۇپ قالىدۇ.

مانا بۇنىڭغا ئوخشاش ئىنساننى ئۆزىدىلا توختىتىپ قويىدىغان، ئۆزىدىن باشقىنى ئىنكار قىلىدىغان قىلىپ قويىدىغان قەبىھ تەئەسسۇپلۇقنىڭ ئۆزىنى ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكەنلىكىنىڭ ھەقىقى دەللىلى دەپ قارايمىز. ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكۈچى گويا ساڭا مۇنداق دەيدۇ :

« مېنىڭ سۆزلەش ھەققىم بار، سېنىڭ ئاڭلاش ۋەزىپەڭ بار. مېنىڭ باشلاش ھەققىم بار، سېنىڭ ئەگىشىش ۋەزىپەڭ بار. مېنىڭ قارىشىمدا خاتالىق ئېھتىمالى يوق توغرا، سېنىڭ قارىشىڭ توغرىلىق ئېھتىمالى يوق خاتا . . ». مۇشۇنداق قىلىپ ئۇ باشقىلار بىلەن ئەبەدىي چىقىشالمايدۇ. چۈنكى، كېلىشىش ئورتاھاللىقتا، ئورتا يولدا بولىدۇ. ئۇ ئورتاھاللىقنى، ئورتا يولنى بىلمەيدۇ ۋە ئېتىراپمۇ قىلمايدۇ. ئۇ كىشىلەردىن شەرق بىلەن غەربنىڭ ئارىلىقىدەك يىراق. بىرىگە يەنە بىرىدىن قانچىلىك يىراق بولغان مىقتاردا يېقىنلىشىدۇ.

باشقىلارغا ئۆز كۆز قارىشىنى توم تاياق ئارقىلىق پەرز قىلىش ئىرادە قىلىنغاندا، ئىش تېخىمۇ خەتەرلىك تەرەپكە يۈزلىنىدۇ. بۇ يەردىكى توم تاياق تۆمۈردىن ياكى ياغاچتىن بولمايدۇ. بەلكى، بۇ يەردە باشقىلارنى بىدئەتچىلىك، دىنغا بىپەرۋا قاراش ياكى كۇپرى ۋە ئاسىيلىق قاتارلىقلار بىلەن دۇمبالايدۇ. ئاللاھ تائالا بىزنى بۇلاردىن ئاسرىسۇن! مانا بۇنداق پىكىر تېرورىزىمى ئەمەلىي تېرورىزىمدىنمۇ بەكرەك قورقۇنچلۇق ۋە دەھشەتلىك بولىدۇ.

2. كىشىلەرگە ئاللاھ ۋاجىپ قىلمىغان ئىشنى ۋاجىپ قىلىش:

دىنىي جەھەتتە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشنىڭ كۆرۈنۈشلىرىنىڭ بىرى : ئاسانلاشتۇرۇشنى تەقەززا قىلىدىغان يول تۇرۇغلۇق، دائىم قىيىن تەرەپنى چىڭ تۇتۇۋېلىش. ئۇنى ئاللاھ ئىنسانلارغا ۋاجىپ قىلمىغان بولسىمۇ، باشقىلارنى ئۇنىڭغا مەجبۇرلاش. تەقۋالىق ۋە ئېھتىيات يۈزىسىدىن، ئىنسان بەزى چاغلاردا ئۆزى ئۈچۈن ئېغىرراقنى ۋە چىڭراقنى تۇتسا مەيلى. لېكىن، بۇنى ھەردائىم ئادەت قىلىۋالسا بولمايدۇ. ئاسانلاشتۇرۇشقا ھاجىتى تۇرۇپ قىيىنلاشتۇرۇۋالسا، ئاسىنغا رۇخسەت قىلىنغان تۇرۇغلۇقمۇ ئۇنى رەت قىلسا بولمايدۇ. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام« ئاسانلاشتۇرۇڭلار، تەسلەشتۇرۇۋەتمەڭلار! خوش خەۋەر بېرىڭلار، قاچۇرۇۋەتمەڭلار! شۈبھىسىزكى، ئاللاھ تائالا گۇناھ قىلىشنى يامان كۆرگەندەك، رۇخسەتلىرىنىڭ قىلىنىشىنى ياخشى كۆرىدۇ» دېگەن ۋە ئاللاھ تائالا« ئاللاھ سىلەرگە ئاسانلىقنى ئىرادە قىلدى. تەسلىكنى ئىرادە قىلمىدى» دېگەن. ھەزرىتى ئائىشە (ئاللاھ ئۇنىڭدىن رازى بولغاي!) مۇنداق

دېگەن: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىككى ئىشتا ئىختىيارىغا قويۇلسا، گۇناھلىق ئىش بولمىسلا ئۇ ئىشنىڭ ئاسانراقىنى تاللايتتى» .

مۇسۇلمان كىشىنىڭ ئۆزى ئۈچۈن چېكىتىۋېلىشى، دىندىكى رۇخسەت ۋە ئاسانلىق تەرەپنى تاشلاپ، چىڭراق ۋە ئېغىرراق تەرەپكە ئەمەل قىلىشى قوبۇل قىلىندۇ. لېكىن، ئۇنىڭ بىلەن بۇ ئەمەللەر كىشىلەرگە دىندا ئېغىرچىلىق، دۇنيادا قىيىنچىلىق ئېلىپ كېلىدىغان بولسا، ئۇنى كۆپچىلىك جامائەتكە تېڭىشقا ۋە مەجبۇرلاشقا بولمايدۇ. چۈنكى ئىلگىرىكىلەرنىڭ كىتابلىرىدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەڭ مەشھۇر سۈپەتلىرى« ئىنسانلارغا پاك نەرسىلەرنى ھالال قىلىدۇ. نىجىس نەرسىلەرنى ھارام قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ ئۈستىدە بار بولغان قىيىنچىلىق ۋە بويۇنتۇرۇقلارنى ئېلىۋېتىدۇ» دەپ كۆرسىتىلگەن.

شۇنىڭ ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆزى يالغۇز ناماز ئوقۇسا بەك ئۇزۇن ئوقۇيتتى. ھەتتا ئۇ كېچىسى قىيامدا ئۇزۇن تۇرغاچقا ئىككى پۇتى ئىشىشىپ كېتەتتى. لېكىن، ئۇ كىشىلەرگە ئىمام بولۇپ ناماز ئوقۇغاندا بەك قىسقا ئوقۇيتتى. ئۇلارنىڭ ئەمەلي ئەھۋالىغا ۋە ئۇلار ئارىسىدىكى ئېغىرچىلىقنى كۆتۈرۈش ياكى كۆتەرمەسلىكىدىكى پەرقلەرگە قاتتىق رىئايە قىلاتتى. ئۇ مۇنداق دېگەن ئىدى:« سىلەرنىڭ بىرىڭلار كىشىلەرگە ئىمام بولۇپ ناماز ئوقۇسا يەڭگىل ئوقۇسۇن. چۈنكى ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئاجىز، كېسەل ۋە ياشانغان ئادەملەر بولىدۇ. ئەگەر ئۇ ئۆزى يالغۇز ناماز ئوقۇسا خالىغانچە ئۇزۇن ئوقۇسۇن» . (بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى رىۋايەت قىلغان).

ئەبى مەسئۇد ئەلئەنسارى (ئاللاھ ئۇنىڭدىن رازى بولغاي!) مۇنداق دەيدۇ : بىر كىشى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا « ئى ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى، پالانى كىشىنىڭ بەك ئۇزۇن ناماز ئوقۇغانلىقى سەۋەبىدىن مەن بامدات نامىزىغا كېچىكىپ قالىمەن ». بۇنى ئاڭلاپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قاتتىق غەزەپلەندى. مەن ئۇنىڭ بىر جايدا بۇ كۈندىكىدەك غەزەپلەنگەنلىكىنى كۆرمىگەن ئىدىم. ئاندىن كېيىن ئۇ مۇنداق دېدى:« ئى ئىنسانلار! ئەلبەتتە سىلەرنىڭ ئىچىڭلاردا يىرگەندۈرۈۋەتكۈچىلەر بار. كىمكى كىشىلەرگە ئىمام بولۇپ ناماز ئوقۇسا قىسقا ئوقۇسۇن. چۈنكى ئۇنىڭ ئارقىسىدا ئاجىز، ياشانغان ۋە ھاجەتمەنلەر بولىدۇ» .

مۇئاز (ئاللاھ ئۇنىڭدىن رازى بولغاي!) كىشىلەرگە نامازنى ئۇزۇن قىلىۋەتكەندە ، پەيغەمبىرىمىز ئۇنىڭغا مۇنداق دېگەن:« ئى مۇئاز ، سەن پىتنىگە تاشلىغۇچىمۇ ؟» . ئۇ بۇ سۆزنى ئۈچ قېتىم تەكرارلىغان ئىدى.

ئەنەس (ئاللاھ ئۇنىڭدىن رازى بولغاي!) تىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىندۇ :« ئەلبەتتە مەن نامازغا كىرگەندە ئۇنى ئۇزۇنراق ئوقۇشنى ئىرادە قىلىمەن. كېيىن كىچىك بالىنىڭ يىغلىغىنىنى

ئاڭلايمەن. شۇنىڭ بىلەن قىسقىلا ئوقۇيمەن. چۈنكى مەن بالىنىڭ يىغىسىغا ئانىنىڭ ناھايىتى تەستە چىدايدىغانلىقىنى بىلىمەن». (بۇنى ئىمام بۇخارى رىۋايەت قىلغان).

كىشىلەرگە چىڭىتىۋېلىشنىڭ يەنە بىرى ــ نەپلە ۋە سۈننەتلەرنى گويا كى پەرزدەك قىلىۋېلىش. مەكرۇھ نەرسىلەرنى گويا كى ھارامدەك قىلىۋېلىش قاتارلىقلار دۇر . ئەسلىدە ئاللاھ قەتئىي ۋاجىپ قىلغاندىن باشقىغا كىشىلەرنى مەجبۇرلىماسلىقىمىز لازىم . ئۇنىڭدىن ئارتۇقىدا ئىختىيار ئۇلارنىڭ ئۆزىدە. خالىسا قىلىدۇ. خالىسا تاشلاپ قويىدۇ.

بىزگە بۇ يەردە سەھىھ رىۋايەت بىلەن يېتىپ كەلگەن، ھېلىقى ئۆزىگە پەرز قىلىنغان ئىشلار ھەققىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن سوراپ كەلگەن سەھرالىق كىشىنىڭ قىسسىسى كۇپايە قىلىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا بەش ۋاقىت نامازنى، زاكاتنى ۋە رامىزان ئېيىنىڭ روزىسىنى ئېيتىپ بەرگەن ئىدى. ئۇ كىشى« ئۇلاردىن باشقا يەنە بارمۇ؟ » دەپ سورىغاندا ، پەيغەمبىرىمىز: « يوق، ئەگەر نەپلە دەپ قىلساڭ بولىدۇ» دېگەن ئىدى. ئۇ كىشى قايتىپ كېتىۋېتىپ :« ئاللاھ بىلەن قەسەمكى ، بۇنىڭدىن زىيادە قىلمايمەن ۋە بۇنىڭدىن كەم قىلمايمەن» دېگەن . بۇنى پەيغەمبىرىمىز ئاڭلاپ :« ئۇ كىشى راست دېگەنلا بولسا جەننەتكە كىرىدۇ » دېگەن ئىدى.

مەن « بۇ زاماندىكى بىر مۇسۇلمان كىشى پەرزلەرنى ئادا قىلسا، چوڭ گۇناھلاردىن ساقلانسا، ئاللاھ ۋە پەيغەمبەرنىڭ تەرەپتارى بولسا، مانا بۇ بىزنىڭ ئۇنى ئىسلام سېپىدىن ۋە ئىسلام تەرەپتارلىرىدىن دەپ ئېتىبارغا ئېلىشىمىز ئۈچۈن كۇپايە قىلىدۇ » دېگەن سۆزنى كۆپ دېيدىم . گەرچە ئۇ ھارام ئىشلارنىڭ بەزى كىچىكلىرىنى قىلىپ سالسىمۇ ئۇنىڭ بەش ۋاقىت نامىزى، جۇمە نامىزى، رامىزاندا روزا تۇتۇشى قاتارلىقلارغا ئوخشاش ئۇنىڭ كىچىك گۇناھلارغا كەپپارەت بولىدىغان ياخشىلىقلىرى بار. ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:« شۈبھىسىزكى، ياخشىلىقلار يامانلىقلارنى كەتكۈزىدۇ». (ھۇد سۈرىسى **114** . ئايەت). يەنە مۇنداق دەيدۇ:« ئەگەر سىلەر مەنئىي قىلىنغان چوڭ گۇناھلاردىن ساقلانساڭلار ، كىچىك گۇناھلىرىڭلارنى يوققا چىقىرىمىز ۋە سىلەرنى ئېسىل ماكانغا كىرگۈزىمىز» (نىسا سۈرىسى **31**. ئايەت)

بىز قانداقمۇ بىر مۇسۇلماننى ئاللاھنىڭ دىنىدا جەزمەن ھاراملىقى ياكى ھالاللىقى بىلىنمىگەن، ئىختىلاپ بار ئىشلارنى قىلىش بىلەنلا، ياكى ئاللاھنىڭ شەرىئىتىدە جەزمەن پەرز ياكى سۈننەت ئىكەنلىكى بىلىنمىگەن، ئىختىلاپ بار ئىشلارنى قىلماسلىق بىلەنلا مۇسۇلمانلار جامائىتىدىن چىقىرىۋاتالايمىز؟ مانا مەن ھەمىشە ۋە مۇتلەق ھالدا چىڭلىق تەرىپىنلا تۇتۇۋالىدىغان ۋە قاراشلارنىڭ ئەڭ تار دائىرىلىكىنى، قىينچىلىقتا ئەڭ يېقىنىنى، كەڭچىللىكتىن ۋە ئاسانلىقتىن ئەڭ يىرىقىنى ئېلىۋالىدىغان بەزى دىندارلارنى ئىنكار قىلىپ كەلدىم . ئۇلار ئۆزلىرىگە قىيىن ۋە جاپالىق بولسىمۇ ئۇنى

پەقەت ئۆزلىرىگىلا ۋاجىپ قىلىنغان ئىشلارنى قىلىشىپلا قالماستىن بەلكى، ئۇنى باشقا كىشىلەرگىمۇ ۋاجىپ قىلىۋالدۇ. ھەرقانداق بىر ئالىم ئاسانلىققا چاقىرىپ ياكى كىشىلەرگە قىيىن بولمىسۇن دەپ يەڭگىللىك پەتىۋا بەرسە، بۇ پەتىۋا شەرىئەتنىڭ مەقسەتلىرىگە ۋە ئەھكاملىرىغا ئۇيغۇن بولغان بولسىمۇ، ئۇ ئالىمنى تۆھمەت قەپەزىگە تاشلايدۇ.

3. ئورۇنسىز چىڭ تۇتۇۋېلىش :

ئىنكار قىلىنىدىغان چىڭ تۇتۇۋېلىشنىڭ بىرى ئورۇنسىز، ۋاقىتسىز چىڭ تۇتۇۋېلىشتۇر. مەسىلەن: ئىسلام دىيارىنىڭ غەيرىدە ياكى ئۆزىنىڭ ئەسلى ۋەتىنىدىن باشقا يەردە ياكى ئىسلامغا يېڭىدىن كىرگەن ياكى يېڭىدىن تەۋبە قىلغان كىشىلەرگە چىڭ تۇتۇۋېلىش.

ئۇنداق كىشىلەرگە پارچە ۋە ئىختىلاپ بار مەسىلىلەردە ئاسانلاشتۇرۇپ بېرىش لازىم. ئۇلارنى خۇسۇسىي مەسىلىلەردىن ئىلگىرى ئومۇمىي مەسىلىلەرگە، جۇزئىي مەسىلىلەردىن ئىلگىرى ئەسلىي مەسىلىلەرگە مەركەزلەشتۈرۈش، ئەڭ بىرىنچى قىلىپ ئۇلارنىڭ ئەقىدىسىنى توغرىلاش لازىم. ئەگەر ئۇلار بۇ جەھەتتە خاتىرجەم بولسا، ئاندىن ئىسلامنىڭ رۇكنلىرىغا چاقىرىش، ئاندىن ئىماننىڭ شاخلىرىغا، ئاندىن ئىماننىڭ يۇقىرى ئورۇنلىرىغا چاقىرىش لازىم.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇئاز (ئاللاھ ئۇنىڭدىن رازى بولغاي!) نى يەمەنگە ئەۋەتكەندە ئۇنىڭغا مۇنداق دېگەن:« سەن ئەھلى كىتابتىن بولغان بىر قەۋمگە كېتىۋاتىسەن. سەن ئۇلارنى« يالغۇز بىر ئاللاھتىن باشقا ئىلاھ يوق» دېگەنگە ۋە« مېنىڭ ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى» ئىكەنلىكىمگە ئىمان كەلتۈرۈشكە چاقىر. ئەگەر ئۇلار بۇنىڭدا ساڭا ئىتائەت قىلسا، ئۇلارغا ئاللاھ تائالانىڭ بىر كېچە - كۈندۈزدە بەش ۋاقىت نامازنى پەرز قىلغانلىقىنى ئۇقتۇر. ئەگەر ئۇلار ساڭا بۇنىڭدا ھەم ئىتائەت قىلسا، ئۇلارغا ئاللاھ تائالانىڭ ئۇلارنىڭ بايلىرىدىن ئېلىپ ئۇلارنىڭ كەمبەغەللىرىگە بېرىلىدىغان زاكاتنى پەرز قىلغانلىقىنى ئۇقتۇر». (بۇخارى، مۇسلىم رىۋايەت قىلغان)

سىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بىر ئىشنى تەدرىجى ھالدا قانداق ئېلىپ بېرىشنى ئۆگەتكەنلىكىگە قاراڭ، ئەڭ ئالدىدا ئۇ ئىشنىڭ ئاساسى بىلەن باشلىدى. ئۇ ئاساس ئىككى شاھادەتتۇر. يەنى - ئاللاھنىڭ بىرلىكىگە شاھادەت ئېيتىش ۋە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەر ئىكەنلىكىگە شاھادەت ئېيتىش. ئاندىن كېيىن ئەگەر ئۇلار بۇنى قوبۇل قىلسا، ناماز ئوقۇشتىن ئىبارەت ئىككىنچى رۇكنىغا چاقىردى. ئەگەر ئۇلار بۇنىمۇ قوبۇل قىلسا، ئۈچىنچى رۇكنىغا چاقىردى. ئۇ بولسا زاكات بېرىش ئىدى، دەۋەت دېگەن مانا شۇنداق بولىدۇ.

ئامېرىكىدىكى ئىسلام جامائەتلىرىگە مەنسۇپ بىر بۆلۈك ئىخلاسمەن ياشلارنىڭ بەزى قىلمىشى مېنى چۆچۈتىۋەتتى. ئۇلار ئىسلام مەركەزلىرىنىڭ بىرىدە قاتتىق جېدەل چىقارغان ئىدى. بۇنىڭ سەۋەبى، بەزى مۇسۇلمانلار شەنبە ۋە يەكشەنبىلىك دەرسلەردە مەسجىد ئەھلىگە ئوخشاش بورا ياكى جايناماز ئۈستىدە ئولتۇرماستىن،

ئورۇندۇقلاردا ئولتۇرۇپ دەرس ئاڭلىغان ئىكەن. يەنە كېلىپ ئۇلار مۇسۇلمانلارنىڭ ئەدەپ - قائىدىسى بويىچە قىبلىگە قاراپ ئولتۇرمىغان ئىكەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلار ئاق يەكتەك كەيمەستىن شىم كىيىشىۋالغان ۋە تاماقنى يەردە ئەمەس شىرە ئۈستىدە يېگەن ئىكەن. يەنە ئۇنىڭدىن باشقا بەزى ئۇششاق ئىشلار سەۋەپ بولغان ئىكەن.

شىمالىي ئامېرىكىنىڭ قەلبىدە ئورتىغا چىقىرىلىۋاتقان بۇ خىل پىكىر ۋە ئىستىل مېنى قاتتىق غەزەپلەندۈردى. مەن ئۇلارغا دېدىم: بۇنداق ماددىي ھاياتنىڭ ئارقىسىدا سوكۇلداپ يۈگۈرۈيدىغان جەمئىيەتتە سىلەرنىڭ ئەڭ مۇھىم ۋەزىپەڭلار، ئاللاھ تائالانى بىر دەپ تونۇشقا، ئۇنىڭغا ئىبادەت قىلىشقا ۋە ئاخىرەتنى ئەسلىتىپ ئالىي دىنىي ئەخلاققا چاقىرىش. شۇنىڭدەك زامانىمىزدىكى ماددىي جەھەتتە تەرەققى قىلغان جەمئىيەتلەر غەرق بولۇپ كەتكەن گۇناھى كەبىرلەردىن ئاگاھلاندۇرۇش ئىدى. ئەمما دىندىكى ئەدەپ - قائىدىلەر، مۇستەھەپ ئىشلارنى ئورتىغا چىقىرىشنىڭ ئورنى ۋە ۋاقتى زۆرۈر ئىشلارنى ۋە ئاساسىي مەسىلىلەرنى ئورۇنلاشتۇرۇپ مۇستەھكەملەپ بولغاندىن كېيىن ئىدى.

يەنە بىر ئىسلام مەركىزىدە تارىخىي ياكى ئىلمىي بىر سىنئالغۇ فىلمى مەسچىتتە قويۇپ كۆرسىتىلگەندە، ئۇلارنىڭ دۇنيانى بېشىغا كەيگەنلىكىنى كۆردۈم. ئۇلار« مەسجىدنى كىنوخانىغا ئايلاندۇرۇپ قويۇشتى» دېيىشەتتى. ۋەھالەنكى، ئۇلار مەسجىدلەرنىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ دىنىي ۋە دۇنياۋىي مەنپەئەتلىرى ئۈچۈن بىنا قىلىنغانلىقىنى ئۇنتۇپ قالغان ئىدى. مەسجىد پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىسىدا دەۋەت ئۆيى، دۆلەت مەركىزى ۋە ئەڭ مۇھىم ئىجتىمائىي پائالىيەت ئورنى ئىدى. ئىمام بۇخارى رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە پەيغەمبىرىمىزنىڭ مەسجىدتە نەيزىۋازلىقنى مەشىق قىلىشقا ئىزىن بەرگەنلىكىنى ۋە ھەزرىتى ئائىشەگە ئارقىدا تۇرۇپ ئۇلارنىڭ ئويۇنلىرىنى كۆرۈشكە رۇخسەت قىلغانلىقىنى بىلمەيدىغان كىشى بولمىسا كېرەك.

4 . قوپاللىق ۋە قاتتىق قوللۇق قىلىش:

ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشنىڭ يەنە بىر كۆرۈنۈشى ، مۇئامىلىدە قوپاللىق قىلىش ۋە ئۇسلۇپتا قاتتىق قوللۇق قىلىش. ھەمدە دەۋەت قىلىشتا ئاللاھنىڭ ئەمرىگە ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يولىغا خىلاپ ھالدا سوغۇق مۇئامىلە قىلىش قاتارلىقلاردۇر.

ئاللاھ تائالا بىزنى ھاماقەتلىك بىلەن ئەمەس ھېكمەت بىلەن، قوپاللىق بىلەن ئەمەس خۇشخۇيلۇق بىلەن، چىرايلىق مۇئامىلە قىلىشقا بۇيرۇدى. ئۇ مۇنداق دەپ كۆرسەتتى:« پەرۋەردىگارىڭنىڭ يولىغا (يەنى ئىسلام يولىغا) ھېكمەتلىك ئۇسلۇپتا، ۋەز نەسىھەت قىلىش بىلەن دەۋەت قىلغىن. ئۇلار (يەنى مۇخالىپەتچىلىك قىلغۇچىلار) بىلەن چىرايلىق رەۋىشتە مۇنازىرىلەشكىن !» . (نەھل سۈرىسى **251** . ئايەت) .

ﷲ تائالا ئۆزىنىڭ پەيغەمبىرىنى مۇنۇ سۆزلىرى بىلەن سۈپەتلىدى: « (ئى ئىنسانلار!) شۈبھىسىزكى، سىلەرگە ئۆز ئاراڭلاردىن پەيغەمبەر كەلدى. سىلەرنىڭ كۈلپەت چېكىشىڭلار ئۇنىڭغا ئېغىر تۇيۇلىدۇ. ئۇ سىلەرنىڭ (ھىدايەت تېپىشىڭلارغا) ھېرىستۇر. مۆئمىنلەرگە ئامراقتۇر. ناھايىتى كۆيۈمچاندۇر». (تەۋبە سۈرىسى **128** . ئايەت) . يەنە ئۆزىنىڭ پەيغەمبىرىنىڭ ساھابىلار بىلەن بولغان ئالاقىسىنى سۈپەتلەپ، ئۇنىڭغا مۇنداق دەيدۇ: « ئاللاھنىڭ رەھمىتى بىلەن سەن ئۇلارغا مۇلايىم بولدۇڭ. ئەگەر قوپال، باغرى قاتتىق بولغان بولساڭ ئۇلار ئەتراپىڭدىن تارقاپ كېتەتتى» . (ئال ئىمران سۈرىسى **159** . ئايەت) .

قۇرئانى كەرىم قوپاللىق ۋە قاتتىقلىقنىڭ جائىزلىقىنى پەقەتلا ئىككى جايدا زىكىر قىلدى:

1 . جەڭ مەيدانىدا دۈشمەنگە يۈزمۇ يۈز تۇرغاندا . چۈنكى ھەربىي قائىدە دۈشمەنگە ئۇچراشقاندا چىڭ تۇرۇشنى، ھەتتا ئۇرۇش تېخنىكىسى، يۇمشاق ھېسسىياتنى قويۇپ تۇرۇشنى تەلەپ قىلىدۇ. بۇ ھەقتە ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ: « ئى مۆئمىنلەر! سىلەر ئۆزەڭلارغا يېقىن يەردىكى كاپىرلار بىلەن ئۇرۇش قىلىڭلار! (يەنى سىلەرگە خەتەر بولماسلىقى ئۈچۈن ئالدى بىلەن ئەتراپىڭلاردىكى كاپىرلارنى ئۇجۇقتۇرۇڭلار) سىلەرنى ئۇلار قاتتىق ھېس قىلسۇن». (تەۋبە سۈرىسى **123** . ئايەت) .

2 ـ جازالاشقا ھەقلىق بولۇپ قالغانلارغا شەرىئەتنىڭ جازا قانۇنىنى ئىجرا قىلىۋاتقان چاغدا . چۈنكى زېمىندا ئاللاھ تائالانىڭ جازا قانۇنىنى ئىجرا قىلىشتا يۇۋاشلىق قىلىشقا ئورۇن يوق. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: « سىلەر ئاللاھقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان ئېيتىدىغان بولساڭلار ئاللاھنىڭ دىنىنىڭ (ئەھكاملىرىنى ئىجرا قىلىشتا) ئۇلارغا رەھىم قىلماڭلار! » . (نۇر سۈرىسى **2** . ئايەت) . ئەمما دەۋەت قىلغاندا قوپاللىق، سوغۇق مۇئامىلە قىلىشقا بولمايدۇ. سەھىھ ھەدىستە: « شۈبھىسىزكى، ئاللاھ تائالا ھەممە ئىشتا مۇلايىملىقنى ياخشى كۆرىدۇ» دېيىلىدۇ. رىۋايەتلەردىن بىرىدە مۇنداق دېيىلىدۇ: « كىمكى ياخشى ئىشقا بۇيرۇماقچى بولسا، ئۇنىڭ قىلىدىغىنى ياخشى ئىش بولسۇن! » . پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: « ھەرقانداق بىر ئىشقا يۇمشاقلىق داخىل بولىدىكەن ئۇ ئىش گۈزەللىشىدۇ ۋە ھەرقانداق بىر ئىشقا قوپاللىق ئارىلىشىدىكەن ئۇ ئىش سەتلىشىدۇ » . ئاللاھ ئاللاغا دەۋەت قىلىشتىن باشقا ئىشقا قوپاللىق ئارىلاشسا سەتلىشىدىغان بىر ئىش يوق. شۈبھىسىزكى، دەۋەت ئىنسانىي چۈشەنچىسىدە، ھېسسىياتىدا ۋە ئىستىلىدا رەببانىي ئىنسان قىلىشنى ۋە ئۇنىڭ تەبىئىتىنى پۈتۈنلەي ئالماشتۇرۇپ، پىكىر ۋە ئىرادە جەھەتتە يېڭى بىر ئىنسان قىلىپ يېتىشتۈرۈشنى مەقسەت قىلىدۇ. شۇنىڭدەك ئۇ جەمئىيەت قۇرۇلمىسىنى لەرزىگە كەلتۈرىۋېتىدۇ. ئۇنىڭ مىراس قالغان ئەقىدىلىرىنى، ئورناپ كەتكەن ئۆرپ ـ ئادەتلىرىنى، تونۇلۇپ كەلگەن ئەخلاقلىرىنى ۋە ھۆكۈم سۈرۈپ كەلگەن تۈزۈملىرىنى ئۆزگەرتىۋېتىدۇ.

بۇلارنىڭ ھەممىسى ھېكمەت بىلەن ئىش ئېلىپ بارماستىن، ئىنساننىڭ مىجەز ـ خۇلقىنى، باشباشتاقلىقىنى ۋە ئۇنىڭ كۆڭلىدە چىڭ تۇرۇۋالىدىغان قاتمال تەبىئىتىنى بىلىپ، ئۇنىڭغا مۇناسىپ تەدبىر قوللانماستىن ۋۇجۇتقا كەلمەيدۇ. ئىنسان

ئەڭ جىدەلخور مەخلۇق. شۇڭا ئۇنىڭ ئەقلىگە ئىچكىرىلەپ كىرىشتە ۋە قەلبىگە سىڭىپ كىرىشتە يۇمشاق بولۇش لازىم. شۇنداق قىلغاندا ئۇنىڭ قاتتىقلىقى يۇمشايدۇ. ئۇنىڭ مۇزلاپ قالغان قەلبى ئېرىيدۇ ۋە ئۇنىڭ تەكەببۇرلۇقى يوقىلىدۇ.

مانا بۇلارنى قۇرئانى كەرىم بىزگە پەيغەمبەرلەرنىڭ، ئاللاھقا دەۋەت قىلغۇچىلارنىڭ ۋە ھەقىقى مۆمىنلەرنىڭ ئەدەپ ـ ئەخلاقى ۋە يۈرۈش ـ تۇرۇشى قاتارىدا بىزگە ھېكايە قىلىپ بەرگەن. شۇنىڭدەك، بۇلارنى بىز ئىبراھىم ۋە شۇئەيب ئەلەيھىسسالاملارنىڭ قەۋملىرىنى دەۋەت قىلىشىدا، مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ پىرئەۋننى دەۋەت قىلىشىدا، پىرئەۋن ئەھلىدىن ئىمان ئېيتقان كىشىنىڭ ۋە سۈرە ياسىندىكى مۆمىن كىشىنىڭ، ئۇلاردىن باشقا ھەقىقەتكە ۋە ياخشىلىققا چاقىرىدىغانلارنىڭ دەۋەتلىرىدىن ئوچۇق كۆرۈۋالالايمىز.

قاراڭ! پىرئەۋن ئەھلىدىن ئىمان ئېيتقان كىشى پىرئەۋن ۋە ئۇنىڭ بىلەن بىللە تۇرغانلارغا قانداق خىتاپ قىلدى؟ شۈبھىسىزكى، ئۇ كىشى ئۇلارغا ئۆزىنىڭ ئۇلاردىن بىرى ئىكەنلىكى، ئۇلارنىڭ ئۆز قۇۋمى ئىكەنلىكى، ئۇلارنىڭ ئىشلىرىنىڭ ئۇنى ئەندىشىگە سالىدىغانلىقى، ئۇلارنىڭ مۈلكىنىڭ ئۇلارنىڭ قوللىرىدا قېلىشىنى خالايدىغانلىقى، ئۇلارنىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتىنىڭ ساقلىنىدىغانلىقى قاتارلىقلارنى ئەسلەتتى. ئۇ مانا بۇ خىل رۇھ بىلەن ئۇلارغا مۇنداق خىتاپ قىلدى: « ئى قەۋمىم! بۈگۈن سەلتەنەت سىلەرنىڭ ئىلكىڭلاردىدۇر، (مىسىر) زېمىنىدا سىلەر غالىپ سىلەر، ئەگەر بىزگە ئاللاھنىڭ ئازابى كەلسە، ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇشقا بىزگە كىم ياردەم بېرىدۇ». (غاپىر سۈرىسى **29** ـ ئايەت). ئاندىن كېيىن ئۇلارنى ئىلگىرىكى ئۈممەتلەرنىڭ ئاللاھنىڭ ۋە پەيغەمبەرنىڭ دەۋىتىنى رەت قىلىپ، ئاللاھقا ئىتائەت قىلمىغانلىقى ئۈچۈن ئۇلارغا كەلگەن مۇسىبەت بىلەن ئاگاھلاندۇرۇپ مۇنداق دېدى:« ئى قەۋمىم! سىلەرنىڭ نۇھ، ئاد، سەمۇد قەۋملىرىگە ئوخشاش ۋە ئۇلاردىن كېيىنكىلەرگە ئوخشاش جامائەتلەر ئۇچرىغان جازاغا ئۇچرىشىڭلاردىن قورقىمەن. ئاللاھ بەندىلىرىگە زۇلۇم قىلىشنى خالىمايدۇ ». (غاپىر سۈرىسى **30** ـ **31** ـ ئايەتلەر).

ئۇ كىشى ئۇلارنى دۇنيانىڭ ئازابىدىن ئاگاھلاندۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، ئۇلار قايسى شەكىلدە بولسۇن ئۆزلىرى ئىمان كەلتۈرىدىغان ئاخىرەت ئازابىدىن قورقۇش ھېسسىياتىنى قوزغاپ مۇنداق دىدى:« ئى قەۋمىم! مەن سىلەر ئۈچۈن ھەقىقەتەن قىيامەت كۈنىدىن ئەنسىرەيمەن، ئۇ كۈندە (دوزاخ ئازابىنىڭ قاتتىقلىقىدىن قورقۇپ) ئارقاڭلارغا چېكىنىسىلەر، سىلەرنى ئاللاھنىڭ ئازابىدىن قۇتۇلدۇرغۇچى ھېچقانداق كىشى تېپىلمايدۇ. كىمكى، ئاللاھ ئۇنى گۇمراھ قىلىدىكەن ئۇنى ھىدايەت قىلغۇچى بولمايدۇ». (غاپىر سۈرىسى **32** ـ **33** ـ ئايەتلەر).

ئۇ ئىخلاسمەن مۆمىن كىشى مانا مۇشۇنداق مېھرىبانلىق ۋە كۆيۈمچانلىق بىلەن بىردە قورقۇتىدىغان، بىردە قىزىقتۇرىدىغان ئۇسلۇپ ئارقىلىق قەۋمىنى دەۋەت قىلىشنى داۋاملاشتۇرۇپ مۇنداق دېدى: « ئى قەۋمىم! سىلەر ماڭا

ئەگەشكەنلەر! مەن سىلەرنى توغرا يولغا باشلايمەن، ئى قەۋمىم! ماڭا نېمىدۇركى، سىلەرنى مەن (دوزاختىن) قۇتۇلۇشقا چاقىرىمەن، سىلەر بولساڭلار مېنى دوزاخقا چاقىرىسىلەر. سىلەر مېنى ئاللاھنى ئىنكار قىلىشقا، مەن بىلمەيدىغان نەرسىلەرنى ئۇنىڭغا شېرىك كەلتۈرۈشكە دەۋەت قىلىسىلەر. ھالبۇكى، مەن سىلەرنى (بەندىلەرنىڭ گۇناھىنى) ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچى (ئاللاھ) قا دەۋەت قىلىمەن». (غاپىر سۈرىسى 38 ـ 42 ـ ئايەتلەر). ئۇ كىشى سۆزىنىڭ ئاخىرىدا مۇنداق دەيدۇ:« (سىلەرگە ئازاپ كەلگەن چاغدا) سىلەرگە ئېيتقان سۆزۈمنىڭ (راستلىقىنى) ئەسلەيسىلەر. مەن ئىشىمنى ئاللاھقا تاپشۇرىمەن. ئاللاھ ھەقىقەتەن بەندىلىرىنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر».
(غاپىر سۈرىسى 44 ـ ئايەت).

دەۋەت ئەگىلىرى باشباشتاقلارنى دەۋەت قىلىشتا ۋە مۇخالىپەتچىلەرگە خىتاپ قىلىشتا مانا بۇ ئۇسلۇپقا دىققەت قىلىشى لازىم. بۇ يەردە بىزگە ئاللاھ تائالانىڭ مۇسا ۋە ھارۇن ئەلەيھىسسالاملارغا قىلغان ۋەسىيىتى كۇپايە قىلىدۇ:« سىلەر پىرئەۋننىڭ قېشىغا بېرىڭلار، ئۇ بەك ھەددىدىن ئېشىپ كەتتى. بېرىپ ئۇنىڭغا يۇمشاق گەپ قىلىڭلار، شۇنداق قىلساڭلار ئۇ قوبۇل قىلىشى ياكى قورقۇشى مۇمكىن». (تاھا سۈرىسى 43 ـ 44 ـ ئايەتلەر). شۇنىڭ ئۈچۈن مۇسا ئەلەيھىسسالام پىرئەۋن بىلەن كۆرۈشكەندە مۇشۇ يۇمشاق ئۇسلۇپ بىلەن ئۇنى دەۋەت قىلىپ مۇنداق دېدى:« كۇپرىدىن، گۇناھلاردىن پاك بولۇشنى خالامسەن؟ سېنى پەرۋەردىگارىڭنى تونۇشقا يېتەكلىشىمنى خالامسەن؟ (ئۇنى تونۇساڭ ئۇنىڭدىن) قورقىسەن ـ دە (ياخشى ئەمەللەرنى قىلىسەن)». (نازىئات سۈرىسى 18 ـ 19 ـ ئايەتلەر).

مېنىڭ بەزى دەۋەتچىلەرنىڭ ئىخلاسىمەن ياشلارنى دەۋەت قىلىشتا ۋە كىشىلەر بىلەن مۇئامىلە قىلىشتا تۇتقان يولىنى ئىنكار قىلىشىم ئەجەپلىنەرلىك ئەمەس. چۈنكى ئۇلار مۇخالىپەتچىلەر بىلەن سۆھبەتلەشكەندە ئۇلارغا زورلۇق قىلىدۇ. قوپاللىق ۋە قاتتىقلىق بىلەن خىتاپ قىلىش، قوپاللىق ۋە ئېتتىكلىك بىلەن سۆزلىشىش ئارقىلىق ئۇلار ئۈستىدىن غالىپ كەلگەن. ئۇلار قارشى تەرەپ بىلەن چىرايلىق مۇنازىرە قىلىشمايدۇ. بەلكى، ئەڭ قوپال سۆزلەر بىلەن مۇنازىرىلىشىدۇ. بۇ ھەقتە چوڭ ـ كىچىكنى ئايرىمايدۇ. ئاتا ـ ئانىغا ئوخشاش ئالاھىدە ھۆرمەتكە سازاۋەر كىشىلەرنى ۋە باشقىلارنى ئايرىۋالمايدۇ. ئەھلى ئىلىملار، تەربىيەچى مۇئەللىملەردەك ھۆرمەتلەشكە تېگىشلىك كىشىلەرنى ۋە باشقىلارنى پەرق ئېتەلمەيدۇ. ئىلگىرى دەۋەت بىلەن شۇغۇللانغان ۋە جىھادقا قاتناشقان كىشىلەر بىلەن باشقىلارنى ھەم ئايرىمايدۇ. خەلق ئارىسىدىكى ساۋاتسىزلار، بىلىمسىزلەر، نادانلار ۋە ئۆزلىرىنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇش ھەلەكچىلىكىدە يۈرۈيدىغانلارنى پەرق قىلالمايدۇ. ئاز ـ تولا ئۆزىرىسى بارلار بىلەن ھېچ ئۆزرىسى يوقلارنى ھەم ئايرىمايدۇ. ئىسلامغا ھەسەت ۋە خىيانەت قىلىپ، ئەجنەبىيلەرگە يالاقچىلىق قىلىپ، كۆرۈپ تۇرۇپ ئوتقا كىرىپ كېتىۋاتقانلارنى سېزەلمەيدۇ. ئىلگىرىكى ھەدىس ئالىملىرى ئومۇمىي خەلق ئىچىدىكى ئۆزلىرىنىڭ بىدئەت ئىشىغا چاقىرمايدىغانلار بىلەن ئۆزىنى دەۋەتچى تەكلىۋېلىپ بىدئەتكە چاقىرىدىغان، ئۇنى راۋاجلاندۇرۇشنى

كۆزلەيدىغان ۋە ئۇنىڭ ئۈچۈن كۈرەش قىلىدىغانلارنى ئايرىپ، ئالدىنقىلارنىڭ رىۋايەتلىرىنى قوبۇل قىلغان ۋە كېيىنكىلەرنىڭكىنى رەت قىلغان ئىدى.

5. كىشىلەرگە نىسبەتەن يامان گۇماندا بولۇش:

ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشنىڭ يەنە بىر كۆرۈنۈشى: باشقىلارغا يامان گۇماندا بولۇش، يامان كۆز بىلەن قاراش، ئۇلارنىڭ ياخشى تەرەپلىرىنى يوشۇرۇپ قويۇپ، يامان تەرەپلىرىنى مۇبالىغە قىلىپ كۆپتۈرۈپ كۆرسىتىش.

ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكۈچىنىڭ قارىشىنىڭ ئەسلى تۆھمەت قىلىش، تۆھمەت قىلىشنىڭ ئەسلى شەرىئەت قانۇنىغا خىلاپ ھالدا باشقىلارنى ناھەق قارىلاش. ۋاھالەنكى، قارىلانغان كىشى ھەتتا ئۇنىڭ قىلغان گۇناھى قەتئىي سابىت بولغۇچە گۇناھسىزدۇر.

بىز ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكۈچىلەرنىڭ دائىم كىچىككىنە سەۋەپ بىلەن يامان گۇمان قىلىشقا ۋە تۆھمەت قىلىشقا ئالدىرايدىغانلىقىنى كۆرىمىز. ئۇلار باشقىلارنى «ئۆزرىسى باردۇر» دەپ ئويلىمايدۇ، بەلكى ئۇ ھەمىشە باشقىلاردىن ئەيىپ ئىزدەيدۇ. باشقىلارنىڭ خاتالىقلىرىنى تېپىپ، ئۇنى ئوتتۇرىدا داپ چېلىش ئۈچۈن ھەمىشە باشقىلارنىڭ خاتالىقلىرىنى ئىزدەيدۇ. كىچىككىنە خاتالىق تېپىۋالسا ئۇنى چوڭ خاتالىق قىلىپ كۆرسىتىدۇ. چوڭراق خاتالىق تېپىۋالسا ئۇ خاتالىق ئىگىسىنى دەرھال كاپىر قىلىۋېتىدۇ. ئەگەر ئىككىگە ئېھتىمالى بار سۆز ياكى ئىش بولۇپ، بىرسىنىڭ توغرىلىق، يەنە بىرسىنىڭ خاتالىق ئېھتىمالى بولسا، ئەسلىدە ئۆلىمالاردىن ئەسەر بولۇپ قالغان« مۇسۇلماننىڭ ھالىنى ياخشىلىققا، ئۇنىڭ سۆز ۋە ئىش ـ ھەرىكەتلىرىنى ئىمكانقەدەر توغرىلىققا ئاغدۇرۇش» تىن ئىبارەت بولغان ئومۇمي قائىدىگە خىلاپ ھالدا ئۇ سۆزنى ياكى ئۇ ئىشنى يامانلىق تەرەپكە ئاغدۇرىدۇ.

ئىلگىركى بەزى ئۆلىمالار مۇنداق دىگەن: شۈبھىسىزكى، مەن قېرىندىشىم ئۈچۈن بىردىن يەتمىشكە قەدەر ئۆزرە ئىزدەيمەن. ھېچ ئۆزرە تاپالمىسام ئاندىن« يەنە باشقا مەن بىلمەيدىغان ئۆزرىسى بولسا كېرەك؟» دەيمەن. كىمكى، ئۆزىنىڭ كۆز قارىشىدا ئۇلارغا خىلاپلىق قىلسا، ئۇلار ئۇنىڭ دىنىغا تۆھمەت قىلىپ، ئۇنى« گۇناھكار» ، « بىدئەتچى» ياكى« سۈننەتنى ھاقارەتلىگۈچى» دەپ قارىلايدۇ. ياكى ئۇنىڭدىن ئۆزى خالىغانچە يامان گۇمان قىلىدۇ. مەسىلەن: ئەگەر سىز ئۇلارغا« ھاسا تۇتۇشنىڭ ياكى يەردە تاماق يېيىشنىڭ سۈننەتلىكى» ھەققىدە خىلاپلىق قىلسىڭىز ئۇ سىزگە دەرھال« سۈننەتكە خىلاپلىق قىلغانلىق » ، ياكى « پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ياخشى كۆرمىگەنلىك» بىلەن تۆھمەت قىلىدۇ. (ئى ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى! سىلىگە ئاتا ـ ئانىمىز پىدا بولسۇن!).

ئۇلاردىكى يامان گۇمان قىلىش ئاۋام خەلقتىلا توختاپ قالمايدۇ ، بەلكى خاس كىشىلەرگىچە يېتىپ بارىدۇ. بىرەر ئىمام، بىرەر ئالىم، بىرەر دەۋەتچى ياكى بىرەر مۇتەپەككۇر ئۇلارنىڭ تۆھمەت قەپىزىدىن قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ.

ئەگەر بىرەر مۇپتى بىرەر مەسىلىدە ئاللاھنىڭ بەندىلىرىگە ئاسانلىق بولىدىغان، ئۇلاردىن ئېغىرچىلىقنى كۆتۈرۈۋېتىدىغان قاراش بىلەن پەتىۋا بەرسە، ئۇ مۇپتى ئۇلارنىڭ نەزىرىدە « دىن بىلەن ئويناشقان » بولىدۇ. ئەگەر بىرەر دەۋەتچى ئەسىرنىڭ تەقەززاسىغا ئۇيغۇن ھالدا، ئوچۇقلاشتۇرۇپ چۈشەندۈرۈش ئۈچۈن زامانغا لايىق سۆز قىلسا، ئۇ كىشى ئۇلارنىڭ ئالدىدا« غەرب ۋە غەرب مەدەنىيىتى ئالدىدا مەغلۇپ بولغانلىق» بىلەن تۆھمەت قىلىندۇ.

ئۇلارنىڭ تۆھمىتى تېرىكلەردىلا توختاپ قالماستىن، بەلكى ئۆزلىرىنى ئاقلاشقا قادىر بولالمايدىغان ئۆلۈكلەرگىچە يېتىپ بارىدۇ. مەشھۇر شەخسلەردىن بىرەرسىنمۇ قويماي، ئۇلارغا تۆھمەت نەشتىرىنى سانجىپ چىقىدۇ. ئۇنى« ماسونىي» بۇنى« شىئىي» ئاۋۇنى« مۇئتەزىلىي» دەيدۇ. ھەتتا ھەممە ئەسىردە ئۈممەت ئىچىدە يۇقىرى ئورۇنغا ئىگە بولۇپ كەلگەن، ھەممە ئەگىشىۋاتقان مەزھەپ ئىماملىرىمۇ ئۇلارنىڭ تۆھمەت تىلىدىن، يامان گۇمانىدىن ئاشقىرى قالمايدۇ ، بەلكى ئۈممەتنىڭ پۈتكۈل ئۆتمۈش تارىخى، ئىلىم ـ پەن ۋە مەدەنىيىتى خۇددى ئۇنىڭ ھازىرىدەكلا ئۇلارنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچرايدۇ. بۇ تارىخ ئۇلارنىڭ بەزىلىرىنىڭ قارىشىچە « پىتنە ـ پاساتقا تولغان، ھوقۇق تالىشىش تارىخى» ، يەنە بەزىلىرىنىڭ قارىشىچە« جاھىلىيەت، كۇپۇر تارىخى» ئىمىش. ھەتتا ئۇلارنىڭ بەزىلىرىچە تېخى بۇ ئۈممەتنىڭ ھەممىسى ھىجرىيەنىڭ **4** ـ ئەسىرىدىن باشلاپ كاپىر بولۇپ كەتكەنمىش.

پەيغەمبىرىمىزنىڭ دەۋرىدە شۇنداقلارنىڭ بىرى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام غەنىمەت تەقسىم قىلغاندىن كېيىن پەيغەمبىرىمىزگە :« بۇ تەقسىمدە ئاللاھنىڭ رازىلىقى ئىرادە قىلىنمىدى. ئى مۇھەممەد ! ئادىل تەقسىم قىل، سەن ئادىل تەقسىم قىلمىدىڭ» دېگەن. پەيغەمبىرىمىزدىنمۇ ئادىل ئىنسان بارمۇ؟

شۈبھىسىزكى، ئۇلارنىڭ قۇرۇشقا ئەمەس، بۇزۇشقا بولغان قىزغىنلىقى قەدىمدىن تارتىپ مەۋجۇت ئىدى. ئۇلارنىڭ باشقىلارنى تەنقىد قىلىش ئارقىلىق ئۆزلىرىنى ئاقلاش ئادىتى مەشھۇر ئادەتتۇر. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:« ئۆزەڭلارنى پاك سانىماڭلار! كىمنىڭ تەقۋالىق قىلغىنىنى (ئاق ئىكەنلىكىنى) ئاللاھنىڭ ئۆزى بەكرەك بىلگۈچىدۇر». (نەجم سۈرىسى **32** ـ ئايەت). شۈبھىسىزكى، ئۇلارنىڭ نەپسلىرىگە ئىچكىرلەپ سىڭىپ كەتكەن يامان گۇمان قىلىش ئادىتى ئۇلارغا كەلگەن بىر ئاپەتتۇر. كاشكى ئۇلار قۇرئانغا ۋە سۈننەتكە قايتسا ئىدى، ئۇلار ئەلبەتتە قۇرئان ۋە سۈننەتتىكى ئاللاھنىڭ بەندىلىرىگە ياخشى گۇماندا بولۇشنى تەكىتلەيدىغان گۈزەل ئەخلاقنى تاپقان بولاتتى. كاشكى ئۇلار بىرەر ئەيىپنى كۆرۈپ قېلىپ، ئۇنى ياپقان بولسا ئىدى، ئاللاھ تائالا دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ئۇلارنىڭ ئەيىپلىرىنى ياپقان بولاتتى. كاشكى ئۇلار بىرەر ياخشى ئىشقا ئۇچرىشىپ، ئۇنى ئاشكارا قىلىپ تارقىتىۋەتكەن بولسا ئىدى، قانچىلىك ساۋاپقا ئېرىشكەن بولاتتى. ئۇلار بىر مۇسۇلماندىن كۆرگەن بىر يامانلىق، ئۇ مۇسۇلماننىڭ ئۇلار بىلىدىغان ۋە بىلمەيدىغان ياخشىلىقلىرىنى ئۇنتۇلدۇرۇپ قويمىغان بولسا ئىدى، نېمە دېگەن ياخشى بولاتتى.

ئىسلام تەلىماتلىرى ئىككى خىل خىسلەتتىن قاتتىق ئاگاھلاندۇرىدۇ:

بىرى ئاللاھ تائالادىن يامان گۇمان قىلىش. يەنە بىرى كىشىلەردىن يامان گۇمان قىلىش. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:« ئى مۆمىنلەر! نۇرغۇن گۇمانلاردىن ساقلىنىڭلار! شۈبھىسىزكى، گۇمانلارنىڭ بەزىسى گۇناھتۇر». (ھوجۇرات سۈرىسى 12 ـ ئايەت). پەيغەمبىرىمىز مۇنداق دەيدۇ:« گۇمانخورلۇقتىن قېچىڭلار! چۈنكى گۇمان ئەڭ يالغان سۆزدۇر» . (بۇخارى، مۇسلىم رىۋايەت قىلغان)

بۇنىڭ ھەممىسى ئۆزىدىن مەغرۇرلىنىش، باشقىلارنى كۆزگە ئىلماسلىقتىن كېلىپ چىقىدۇ. مانا بۇ نېمىدىن دۇنيادا ئاللاھ تائالاغا بىرىنچى بولۇپ ئاسىي بولۇش كېلىپ چىققان. يەنى ـ ئىبلىسنىڭ ئاسىيلىقى كېلىپ چىققان. ئاسىيلىقنىڭ بىرىنچى ئاساسى مەغرۇرلۇق ۋە تەكەببۇرلۇقتۇر. شەيتان« مەن ئادەمدىن ياخشى» دەپ تەكەببۇرلۇق قىلغانلىقتىن ئاسىي بولغان.

بۇنىڭدىن ئاگاھلاندۇرۇشقا پەيغەمبىرىمىزنىڭ مۇنۇ بىر ھەدىسى كۇپايە قىلىدۇ:« ئەگەر بىر كىشىنىڭ (ئىنسانلار ھالاك بولۇپ كەتتى) دېگىنىنى ئاڭلىساڭلار، ئۇلارنى ئۇ كىشىنىڭ ئۆزى ھالاك قىلغانلىقىنى چۈشىنىۋېلىڭلار! » . بۇنىڭ مەنىسى ـ ئۇ كىشى كىشىلەرگە چوڭچىلىق قىلىپ، ئۇلارغا يامان گۇماندا بولۇپ، ئۇلارنى ئاللاھنىڭ رەھمىتىدىن ئۈمىتسىزلەندۈرۈپ، ئۇلارنىڭ ھالاك بولۇشىغا سەۋەپ بولدى.

بۇنىڭ يەنە بىر مەنىسى ـ ئۇ كىشى ئۆزىنىڭ مەغرۇرلۇقى ۋە باشقىلارغا تۆھمەت توقۇشى بىلەن ئەڭ بەكرەك ۋە ئەڭ تېزراق ھالاك بولغۇچىدۇر.

ئۆزىدىن پەخىرلىنىش ئەخلاقنى چىرىتكۈچى ئامىللارنىڭ بىرى بولۇپ، ئۇنى بىزنىڭ ئۆلىمالىرىمىز« دىلنىڭ گۇناھى» دەپ ئاتىغان. پەيغەمبىرىمىز بىزنى مۇنداق دەپ ئاگاھلاندۇرىدۇ:« ھالاكەتكە تاشلىغۇچى ئۈچ خىل ئىش بار: ئىتائەت قىلىنغان بېخىللىق، ئەگىشىلگەن ھەۋەس ۋە ئىنساننىڭ ئۆزىدىن پەخىرلىنىشى» .

مۇسۇلمان كىشى قىلغان ئەمەل ئىبادىتى بىلەن ھەرگىز پەخىرلىنىپ كەتمەيدۇ. ئۇنىڭ قوبۇل بولۇشىنى توسىدىغان توسقۇنلاردىن ۋە ئۇنىڭغا دەخلى ـ تەرۇز يەتكۈزىدىغان ئىشلاردىن قورقىدۇ. قۇرئانى كەرىم مۆمىنلەرنى سۈپەتلەپ مۇنداق دەيدۇ:« ئۇلار شۇنداق كىشىلەركى، سەدىقە بېرىدۇ. ئەمما پەرۋەردىگارىنىڭ دەرگاھىغا (ھېساب بېرىش ئۈچۈن) قايتىپ بارىدىغانلىقىدىن دىللىرى قورقۇپ تۇرىدۇ». ھەدىس شەرىپتە:« بۇ ئايەت ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان ۋە قوبۇل بولماي قېلىشىدىن قورقىدىغان كىشىلەر ھەققىدە چۈشكەن» دېيىلگەن.

ھەكىم ئىبنى ئەتائۇللاھ دېگەن كىشى مۇنداق دېگەن ئىكەن: ئاللاھ تائالا ساڭا تائەت بابىنى ئېچىپ، قوبۇل بابىنى ئاچماسلىقى مۇمكىن. ساڭا گۇناھ قىلىش تەقدىر قىلىنىپ، ئۇنى قىلىشقا يول تېپىلىپ قېلىشى مۇمكىن. خارلىق، سۇلغۇنلۇق كەلتۈرگەن گۇناھ مەغرۇرلۇق، تەكەببۇرلۇق كەلتۈرگەن تائەتتىن ياخشى. ھەزرىتى

ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن ئىدى: «ساكىتا كەمتەرلىك ئىلىپ كەلگەن گۇناھ، ساكىتا مەغرۇرلۇق ئىلىپ كەلگەن تائەتتىن ياخشى».

ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: ئىككى ئىشتا ھالاكەت بار: مەغرۇرلىنىش ۋە ئۈمىتسىزلىنىش. چۈنكى ئىزدەنمەستىن بەخت قولغا كەلمەيدۇ. ئۆزىدىن مەغرۇرلانغۇچى كىشى ئىزدەنمەيدۇ. چۈنكى ئۇ بەختكە ئېرىشىپ بولغان. ئۈمىتسىزلەنگۈچى ئىزدەنمەيدۇ. چۈنكى ئۇنىڭ نەزىرىدە ئىزدەنگەنلىكنىڭ پايدىسى يوق.

6. كاپىر دەپ ھۆكۈم قىلىش پاتققىغا پېتىش:

بۇنداق ھەددىدىن ئاشۇرۋەتكۈچى كىشى باشقىلارنىڭ ئابرويىنى چۈشۈرۈپ، جانلىرىنى ۋە ماللىرىنى مۇباھ ساناپ، ئۇلارنىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتىنى ئاياق ئاستى قىلغاندىلا ئاندىن ئۆز مەقسىدىگە يېتىدۇ. چۈنكى ئۇ باشقىلارنى «كاپىر قىلىش» كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ قالغاچقا ، كۆپچىلىكنى ئىسلامدىن چىقىپ كەتكەنلىك ياكى ئىسلامغا ئەسلا كىرمىگەنلىك بىلەن تۆھمەت قىلىدۇ ـ دە ئۆزىنىڭ مۇسۇلمان قېرىنداشلىرىغا كاپىرلارغا قىلىدىغان مۇئامىلىنى قىلىدۇ. مانا بۇ ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشنىڭ ئەڭ يۇقىرى پەللىسى بولۇپ، بۇنداق ھەددىدىن ئاشۇرۋەتكۈچى ئۆزىنى بىر جىلغىدا، قالغان ئۈممەتنى يەنە بىر جىلغىدا قويۇپ قويىدۇ.

مانا بۇ ئىسلامنىڭ دەسلەپكى مەزگىلدىكى خاۋارىجلار گىرىپتار بولۇپ قالغان كېسەل ئىدى. ئۇلار روزا تۇتۇش، ناماز ئوقۇش ۋە قۇرئان ئوقۇش قاتارلىقلارغا ئوخشاش ئىبادەتلەرگە ئەڭ قاتتىق يېپىشىدىغانلاردىن ئىدى. لېكىن ئۇلارنىڭ قەلبلىرى بۇزۇلغانلىقىدىن ئەمەس، پىكىرلىرى بۇزۇلغانلىقىدىن شۇ ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغانىدى.

ئۇلارنىڭ يامان قىلمىشلىرى ئۇلارغا چىرايلىق كۆرۈندى. ئۇلار دۇنيادا ئېزىپ كەتتى. ۋاھالەنكى ئۇلار ئۆزلىرىنى ئەڭ ياخشى ئىش قىلىۋاتقانلار دەپ ئويلايدۇ. پەيغەمبىرىمىز ئۇنداقلارنى مۇنۇ سۆزلىرى ئارقىلىق سۈپەتلىگەن ئىدى«سىلەرنىڭ بىرىڭلار ئۇلارنىڭ نامازلىرىنى كۆرۈپ، ئۆزىنىڭ نامازلىرىنى ئاز كۆرىدۇ. ئۇلارنىڭ قىياملىرىغا قاراپ ئۆزىنىڭ قىياملىرىنى ئاز كۆرىدۇ. ئۇلارنىڭ قىرائەتلىرىگە قاراپ ئۆزىنىڭ قىرائەتلىرىنى ئاز كۆرىدۇ». پەيغەمبىرىمىز ئۇلار ھەققىدە يەنە« ئۇلار دىندىن خۇددى ئوق ئوقيادىن چىقىپ كەتكەندەك چىقىپ كېتىدۇ» دېگەن ئىدى. يەنە ئۇلارنىڭ قۇرئان بىلەن بولغان ئالاقىسىنى سۈپەتلەپ مۇنداق دېگەن ئىدى« ئۇلار قۇرئان ئوقۇيدۇ. لېكىن قۇرئان ئۇلارنىڭ گېلىدىن ئۆتمەيدۇ». يەنە ئۇلارنىڭ ئايرىم بەلگىلىرىنى زىكىر قىلىپ مۇنداق دەيدۇ« ئۇلار ئىسلام ئەھلىنى ئۆلتۈرۈپ، بۇتپەرەستلەرنى ھايات قويىدۇ».

ئۇلارنىڭ بۇ ئاخىرقى ئالامىتى خاۋارىجلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالغان ئۆلىمالارنىڭ بىرسىنى ئۇلار ئۇنىڭدىن نېمە ئادەم ئىكەنلىكىنى سورىغاندا « پاناھ تىلەپ كەلگەن ۋە ئاللاھنىڭ كالامىنى ئاڭلاشنى خالايدىغان مۇشرىك» دېيىشكە مەجبۇر قىلغان ئىكەن.

ئۇلار بۇنى ئاڭلاپ« بىزنىڭ ساڭا پانالىق بېرىشىمىز ۋە سېنى خاتىرجەم جايغا يەتكۈزۈپ قويۇشىمىز ھەقلىق» دېيىشكەن ۋە ئاللاھ تائالانىڭ مۇنۇ سۆزىنى ئوقۇشقان:« ئەگەر مۇشرىكلاردىن بىرەر كىشى سەندىن ئامانلىق تىلىسە، تاكى ئۇ ئاللاھنىڭ كالامىنى (يەنى قۇرئاننى) ئاڭلىغانغا قەدەر ئۇنىڭغا ئامانلىق بەرگىن. ئاندىن (ئۇ ئىمان ئېيتمىسا) ئۇنى (جېنى، مېلى) ئامان تاپىدىغان جايغا يەتكۈزۈپ قويغىن» . (تەۋبە سۈرىسى **6** . ئايەت). مانا بۇ سەۋەپ بىلەن« پاناھ تىلەپ كەلگەن مۇشرىك» ھايات قالغان. ئەگەر ئۇ كىشى ئۇلارغا« مەن مۇسۇلمان» دېگەن بولسا، ئۇلار ئەلۋەتتە ئۇنىڭ كاللىسىنى ئالغان بولاتتى.

ئىلگىرىكى خاۋارىجلارنىڭ قىلغان ئىشلىرىنى ئۇلارنىڭ ھازىرقى ۋارىسلىرى داۋاملاشتۇرۇپ كەلدى. مېنىڭ« ئۇلارنىڭ ھازىرقى ۋارىسلىرى» دېگىنىم « كاپىر قىلىش ۋە ھىجرەت جامائىتى» دەپ ئاتالغان كىشىلەردۇر. ئۇلار ھەرقانداق گۇناھ قىلغان ۋە ئۇنىڭدا چىڭ تۇرۇپ، تەۋبە قىلمىغان كىشىلەرنى كاپىر قىلىدۇ.

ئۇلار ھاكىملارنىڭ ھەممىسىنى كاپىر دەيدۇ. چۈنكى ئۇلار ئاللاھ چۈشۈرگەن كىتاب بىلەن ھۆكۈم قىلمايدۇ.

ئۇلار مەھكۇملارنى ھەم كاپىر دەيدۇ. چۈنكى ئۇلار ئۇ ھاكىملارنىڭ ھۆكمىگە رازى بولغان ۋە ئاللاھ چۈشۈرمىگەن نەرسە بىلەن ھۆكۈم قىلىسمۇ رەت قىلماستىن ئۇنى قوبۇل قىلغان ۋە ئۇ ھاكىملارغا قارشى چىقماستىن، ئۇلارغا باش ئەگكەن.

ئۇلار يەنە دىنىي ئۆلمالارنىمۇ كاپىر قىلىۋېتىدۇ. چۈنكى ئۇ ئۆلمالار ھاكىملارنى ۋە مەھكۇملارنى كاپىر قىلمىغان. كىمكى، كاپىرنى« كاپىر» دېمىسە ئۇنىڭ ئۆزى كاپىر.

ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ پىكرىگە قارشى چىققان، ئۇنى قوبۇل قىلمىغان ۋە ئۇلار كىرگەن يولغا كىرمىگەن ھەرقانداق كىشىنى كاپىر قىلىۋېتىدۇ. يەنە ئۇلارنىڭ پىكرىنى قوبۇل قىلغان بولسىمۇ ئۇلارنىڭ جامائىتىگە ئەزا بولۇپ، ئۇلارغا بەيئەت قىلمىغان ھەرقانداق كىشىنى كاپىر دەيدۇ.

ئۇلارنىڭ جامائىتىگە كىرىپ، ئۇلارغا بەيئەت قىلىپ، ئاندىن مەلۇم سەۋەپ بىلەن ئۇلارنى تاشلاپ كەتكەن كىشى بولسا، ئۇنى « قېنىنى تۆكۈش ھالال بولغان مۇرتەد » دەيدۇ. باشقا ھەرقانداق جامائەتكە ئۇلارنىڭ دەۋىتى يەتكەن ھامان ئۆزلىرىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، ئۇلارغا بەيئەت قىلمىسا ئۇلارمۇ كاپىردۇر. ھەرقانداق بىر مەزھەپ ئىمامىنىڭ سۆزىنى ئالغان ياكى ئىجما ، قىياسقا ئەمەل قىلغان ياكى« ياخشى ئىش» دەپ قارالغانلىق يۈزىسىدىن ئۇلارنى قوبۇل قىلغان كىشى مۇشرىك، كاپىردۇر.

ئۇلارچە ھىجرىيەنىڭ تۆتىنچى ئەسىرىدىن كېيىنكى ئەسىرلەرنىڭ ھەممىسى كۇپرى ۋە جاھىلىيەت ئەسىرىدۇر. چۈنكى بۇ ئەسىرلەردىكى كىشىلەر ئاللاھتىن باشقا يەنە تەقلىد قىلىنغان ئۆرپ- ئادەتلەرنى مۇقەددەس

دەپ قارايدۇ. (ئابدۇرەھمان ئەبۇلخەيرىنىڭ « مېنىڭ كاپىر قىلىش ۋە ھىجرەت جامائەتى ئىچىدە ئۆتكەن ھايات ئەسلىمىلىرى» دېگەن كىتابىغا قاراڭ ـ ئاپتور).

شۇنداق قىلىپ ئۇلار كاپىر قىلىشتا ھەددىدىن بەك ئاشۇرۇۋېتىدۇ. ئۆلۈك ـ تىرىك ھەممە ئىنسانلارنى ئومۇمىيۈزلۈك كاپىر قىلىۋېتىدۇ. ۋاھالەنكى، مۇسۇلمانىنى كاپىر قىلىش ناھايىتى خەتەرلىك ئىش. ئۇنىڭ نەتىجىسىدە ئۇنىڭ قېنىنى تۆكۈش، مېلىنى ئولجا ئېلىش ھالال بولىدۇ. ھەمدە ئۇنى خوتۇنى ـ بالىلىرىدىن ئايرىۋېتىش لازىم بولىدۇ. ئۇنىڭ بىلەن مۇسۇلمانلار ئارىسىدىكى بارلىق ئالاقە ئۈزۈلىدۇ. ئۇنىڭدىن مىراس ئېلىنمايدۇ ۋە ئۇنىڭغا مىراس بېرىلمەيدۇ. ئۇنىڭ بىلەن دوست بولۇنمايدۇ. ئەگەر ئۇ ئۆلسە يۇيۇلمايدۇ. كېپەنگە ئېلىنمايدۇ. نامىزى چۈشۈرۈلمەيدۇ ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ قەبرىستانلىقىغا دەپنە قىلىنمايدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام « كۇپۇرلۇق » بىلەن تۆھمەت چاپلاشتىن قاتتىق چەكلەپ، قەتئىي تەكىتلىگەن ئىدى. ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ:« كىمكى قېرىندىشىغا (ئى كاپىر!) دېسە، ئۇلارنىڭ ئىككىسىدىن بىرى كاپىر بولىدۇ» . ئەگەر قېرىندىشى ھەقىقەتەن كاپىر بولمىغان بولسا، ئۇ سۆز تۆھمەت قىلغان كىشىنىڭ ئۆزىگە قايتىدۇ ۋە ئۇنىڭ ئۆزى كاپىر بولىدۇ. شۇڭا بۇ ناھايىتى خەتەرلىك ئىش.

ئۇسامە ئىبنى زەيدنىڭ سەھىھ بىر ھەدىسىدە مۇنداق دېيىلىدۇ:« كىمكى (لا ئىلاھە ئىللەللاھ) دېسە ئىسلامغا كىرىدۇ. قېنى ۋە مېلى ساقلىنىدۇ. ئەگەر ئۇنى قىلىچتىن قورقۇپ، ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن دېگەن بولسا، ئۇنىڭ ھېسابى ئاللاھقا . چۈنكى بىز زاھىرىغا قارايمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇرۇش مەيدانىدا شاھادەت ئېيتقان بىر كىشىنى ئۆلتۈرۈۋەتكەنلىكى ئۈچۈن ئۇسامەگە ناھايىتى قاتتىق كايىغان ئىدى ۋە« سەن ئۇنى (لا ئىلاھە ئىللەللاھ) دېگەندىن كېيىنمۇ ئۆلتۈردۈڭمۇ ؟ » دېگەن ئىدى. ئۇسامە« ئۇ قىلىچتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن شۇنداق دېدى» دېگەندە پەيغەمبىرىمىز« سەن ئۇنىڭ يۈرىكىنى يېرىپ كۆردۈڭمۇ؟ ئۇنىڭ قەلبىدە (لا ئىلاھە ئىللەللاھ) بولسا قانداق قىلىسەن؟ » دەپ سورىدى. ئۇسامە: پەيغەمبىرىمىز بۇ گەپنى ناھايىتى كۆپ تەكرارلاۋەردى. ھەتتا مەن« پەقەت بۈگۈنلا مۇسۇلمان بولغان بولسام بوپتىكەن» دەپ ئارزۇ قىلىپ كەتتىم، دېدى.

كىمكى ئىسلامغا جەزمەن ئىشىنىپ كىرگەن ئىكەن، ئۇنى پەقەت شۇنداق ئىشەنچ بىلەن ئىسلامدىن چىقىرىش مۇمكىن. ئىشەنچ شەك بىلەن يوقۇلۇپ كەتمەيدۇ. گۇناھ ئىشلار مۇسۇلمانلارنى ئىسلامدىن چىقىرىۋېتەلمەيدۇ. ھەتتا ئادەم ئۆلتۈرۈش، زىنا قىلىش، ھاراق ئىچىش قاتارلىق گۇناھى كەبىرلەرمۇ ئۇلارنى قىلغان كىشى ئاللاھنىڭ ھۆكمىنى يەڭگىل سانىمىغان ياكى رەت قىلمىغانلا بولسا، ئۇنى ئىسلامدىن چىقىرىۋېتىشكە بولمايدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن قۇرئان كەرىم مۇنۇ ئايەت كەرىمدە قەستەن ئادەم ئۆلتۈرگەن قاتىل بىلەن ئۆلتۈرۈلگۈچى كىشىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى قېرىنداشلىقنى ىېكار قىلىۋەتمىدى:« كىمكى ئۆزىنىڭ قېرىندىشى تەرىپىدىن ئەپۇ قىلىنسا،

ياخشلىققا ئەگىشىش ۋە ئۇنىڭغا ياخشىلىق قىلىش بىلەن جاۋاب قايتۇرىشى لازىم». (بەقەرە سۈرىسى **178** . ئايەت). پەيغەمبىرىمىز ھاراق ئىچكەن كىشىنى جازالىغاندا جازالانغۇچىغا لەنەت قىلغان كىشىگە مۇنداق دېگەن: « ئۇنىڭغا لەنەت قىلما . چۈنكى ئۇ ئاللاھنى ۋە پەيغەمبەرنى ياخشى كۆرىدۇ» .

شەرىئەتتە قاتىللىق، زىنا قىلىش، ھاراق ئىچىش قاتارلىق جىنايەتلەرنى ئۆتكۈزگەن كىشىلەرنىڭ جازاسى ئوخشاشمايدۇ. ئەگەر ئۇلارنىڭ ھەممىسى كاپىرلىق بولىدىغان بولسا، ئۇلارنى قىلغان كىشى مۇرتەدگە ئوخشاش جازالىناتتى.

كاپىر قىلىشتا ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكەنلەر ئاساسلانغان شۇبھەلەر ئاللاھنىڭ كىتابى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننىتە بايان قىلىنغان مۇھكەم ئايەتلەر بىلەن رەت قىلىندۇ. بۇ مەسىلىنى ئىسلام ئۈممىتى بىر قانچە ئەسىر ئىلگىرىلا ھەل قىلىپ بولغان. كېيىنكىلەر كېلىپ ئۇنى يېڭىلايمىز دەۋاتىدۇ. ھەرگىز ئۇنداق قىلالمايدۇ.

ئىككىنچى پەسىل

قېنى بۇنىڭ سەۋەپلىرى ئۈستىدە ئىزدىنەيلى !

ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشنىڭ سەۋەپلىرى ۋە تۈرتكىلىرى

مانا بۇ دىنىي جەھەتتە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش ۋە ئۇنىڭ بەزى كۆرۈنۈشلىرى ۋە دەلىللىرى.

شۈنىسى ئېنىقكى، بۇھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش ئۆزلىكىدىن كېلىپ چىققىنى ۋە تۇساتتىنلا پەيدا بولۇپ قالغىنى يوق. بەلكى، ئۇنىڭ سەۋەپلىرى ۋە ئۇنى تەقەززا قىلغان ئىشلار بار. ۋەقەلەر ۋە ئىشلار تىرىك كائىناتلارغا ئوخشاش يوق نەرسىدىن تۇغۇلمايدۇ، ئۇرۇقسىز ئۈنمەيدۇ. بەلكى نەتىجە بىر ئىش باشلانغاندىن كېيىن چىقىدۇ، سەۋەپتىن سەۋەپ بولغۇچى ئىشلار چىقىدۇ، بۇ ئاللاھنىڭ مەخلۇقاتلار ئارىسىغا قويغان قانۇنى.

بۇ يەردە سەۋەپنى بىلىش ئەھمىيەتلىك دېيىلگىنىدە بۇ پەقەتلا ئەجەپلىنىشنى يوقىتىش ئۈچۈن ئەمەس. بەلكى، ئىلاجىنىڭ تۈرىنى، دارىنىڭ سۈپىتىنى بەلگىلەش ئۈچۈن ئۇنىڭ ئاساسى سەۋەبىنى بىلىش كېرەك. چۈنكى كېسەلنى

تەكشۈرۈشتىن ئىلگىرى دارا بېرەلمەيدۇ، كېسەللىك سەۋەبىنى بايان قىلماي تۇرۇپ كېسەلنى تەكشۈرگىلى بولمايدۇ.

بىز بۇھەقتە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش ياكى چوڭقۇرلاپ كىرىپ كېتىشكە ئېلىپ بارغان سەۋەپلەر ۋە غەرەزلەر ھەققىدە سورايدىغانلار قاتارىدا سورايمىز؟

ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشنىڭ سەۋەپلىرىگە قارىتا مۇكەممەل نۇقتىنەزەر

ھەقىقەت شۇكى، چوقۇم بۇ ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشنىڭ سەۋەبى بىرلا نەرسە ئەمەس. بەلكى، ئۇنىڭ سەۋەپلىرى كۆپ ۋە ھەرخىلدۇر. ئادەتتە مۇئەييەن بىر مەدرىسكە مەنسۇپ بولغانلاردەك بىرلا سەۋەپكە مەركەزلەشتۈرۋېلىشىمىز ۋە باشقا سەۋەپلەرگە قارىماسلىقىمىز ھەقىقەتكە كۆز يۇمغانلىق بولىدۇ.

پىسخولوگلار ھەممە ئىشلارنى پەقەت نەپسىي سەۋەپلەرگىلا باغلايدۇ. كۆپىنچە سەۋەپلەر ئىچكى دۇنيادا ياكى ھېسسىياتتا يوشۇرۇندۇ، خۇسۇسەن پىسخىك جەھەتتىن تەھلىل قىلغۇچىلار شۇنداق دەيدۇ.

ئىجتىمائىي مەدرىسكە مەنسۇپ بولغانلار ھەممە نەرسىنى جەمئىيەتنىڭ تەسىرىگە، ۋەزىيەتكە ۋە ئۆرپ ـ ئادەتلىرىگە باغلايدۇ. ئىنسانى پەقەت جەمئىيەت خالىغانچە ھەرىكەتلەندۈرىدىغان قونچاق دەپ قارايدۇ. بۇ قاراشنى «دوركھايىم» دېگەن كىشى ئوتتۇرىغا قويغان.

تارىخىي ماددىچىلارنىڭ تەرەپتارلىرى پەقەت ماددى ۋە ئىقتىسادى سەۋەپلەردىن باشقىسى جىڭغا ئۆلتۈرمايدۇ دەپ قارايدۇ «مانا بۇلارنىڭ ئۆزىلا ھادىسە پەيدا قىلىدۇ ۋە تارىخنى ئۆزگەرتىدۇ» دەيدۇ.

ئوتتاھال ئومۇمى نەزەر بىلەن قارايدىغانلار« سەۋەپلەر بىر ـ بىرىگە كىرىشىپ كەتكەن، ئۇلارنىڭ ھەر بىرى ئوخشىمىغان مىقتاردا رول ئوينايدۇ، ھەرخىل تەسىر پەيدا قىلىدۇ، بىر شەخستە تەسىرى كۈچلۈك بولسا، باشقا بىر شەخستە ئاجىز بولىدۇ، لېكىن ئۇنىڭ ھەممىسىنىڭ ئاخىرىدا ئىنكار قىلغىلى بولمايدىغان تەسىرى بار دېگەننى ئېتىراپ قىلىدۇ.

بىز ئالدىمىزدا كۆرۈنگەن بىرلا سەۋەپتە چىڭ تۇرۇۋېلىپ، باشقا سەۋەپلەرنى يېپىپ قويساق بولمايدۇ. ئەمەلىيەتتە ئالدىمىزدا كۆرۈنۈۋاتقان بۇ كۆرۈنۈش مۇرەككەپ كۆرۈنۈش. ئۇنىڭ سەۋەپلىرى كۆپ ۋە ھەرخىل. بىر ـ بىرىگە كىرىشىپ كەتكەن. بەزىسى يېقىن بەزىسى يىراق. بەزىسى بىۋاستە بەزىسى ۋاستىلىق. بەزىسى بۇلدۇقلاپ چىقىۋاتقان بۇلاققا ئوخشاش يۈزەكى. يەنە بەزىسى دېڭىزنىڭ تېگىگە ئوخشاش چوڭقۇر.

بۇ سەۋەپلەرنىڭ ئىچىدە دىنىي بولغىنى بار، سىياسىي بولغىنى بار، ئىجتىمائىي بولغىنى بار، ئىقتىسادىي بولغىنى بار، نەپسىي بولغىنى بار، پىكرىي بولغىنى بار ۋە بۇلارنىڭ ھەممىسى ئارىلىشىپ كەتكىنى بار.

گاھىدا بۇ كۆرۈنۈشنىڭ سەۋەبى ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكۈچى شەخسنىڭ ئىچكى يوشۇرۇنغان بولىدۇ. گاھىدا بىر ياكى بىرقانچە سەۋەپ ئۇنىڭ ئائىلىسىدە ـ ئاتا ـ ئانىسىدا، قېرىنداشلىرىدا ۋە ئۇلارنىڭ بىر ـ بىرى بىلەن بولغان ئالاقىلىرىدە تېپىلىدۇ.

گاھىدا تەھلىل قىلىپ كۆرۈلگەندە سەۋەپ، جەمئىيەتنىڭ قېتىدا ساقلىنىۋاتقان ـ ئەقىدە بىلەن يۇرۇش ـ تۇرۇش ئارىسىدىكى، ئادا قىلىش لازىم بولغان ۋەزىپە بىلەن ئەمەلىيەت ئارىسىدىكى، دىن بىلەن سىياسەت ئارىسىدىكى، سۆز بىلەن ئەمەلى ئىش ئارىسىدىكى، ئارزۇ ـ ئارمان بىلەن قولغا كەلتۈرۈلگەن نەتىجىلەر ئارىسىدىكى ۋە ئاللاھ بەلگىلىگەن شەرىئەت بىلەن ئىنسانلار ئورنىتىغا قويىغان قانۇنلار ئارىسىدىكى قارىمۇ ـ قارشىلىقلارغا باغلىق بولىدۇ.

بۇنىڭغا ئوخشاش قارىمۇ ـ قارشىلىقلارنى ياشانغانلار كۆتەرگەن بىلەن ياشلار كۆتۈرەلمەيدۇ. ئەگەر ياشلارنىڭ بەزىلىرى كۆتەرسىمۇ ھەممىسى كۆتۈرەلمەيدۇ. ياكى بىر مەزگىل كۆتەرسىمۇ ھەمىشە كۆتۈرەلمەيدۇ.

گاھىدا سەۋەپ ھاكىمىيەتنىڭ چىرىكلىشىشىگە، ھۆكۈمرانلارنىڭ زالىملىشىشىغا ۋە شەھۋانى ھەۋەسلەرنىڭ ئارقىسىدىن يۈرۈپ كېتىشىگە ۋە ئۆز خەلقىنىڭ ھوقۇق ـ مەنپەئەتى بىلەن كارى بولماسلىقىغا، ئىچكى جەھەتتە يامان ئادەملەرنى، تاشقى جەھەتتە ئىسلام دۈشمەنلىرىنى ئۆزىگە يېقىن دوست تۇتۇۋالغانلىقىغا باغلىق بولىدۇ. مانا بۇلار قۇرئان بىلەن ھاكىمىيەتنى ياكى دىن بىلەن دۆلەتنى بىر ـ بىرى بىلەن بىرلىشەلمەيدىغان ئايرىم ـ ئايرىم ئىككى خىل يولدا قىلىپ قويىغان.

دىن ھەقىقىتىنى بايقاشنىڭ ئاجىزلىقى

شۈبھىسىزكى، بۇخىل ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشنىڭ ئەڭ ئاساسلىق سەۋەپلىرى دىنىنىڭ ھەقىقىتىگە بولغان قاراشنىڭ ئاجىزلىقى ۋە ئۇنى چۈشىنىشتىكى سەۋىيەنىڭ تۆۋەنلىكى، ئۇنىڭ سىرلىرىنى بىلىشكە چوڭقۇر چۆكەلمەسلىك، ئۇنىڭ مەقسەدلىرىگە يېتىش ۋە ئۇنىڭ روھىنى ئىنچىللاشتۇرۇشنىڭ يېتەرلىك بولماسلىقى قاتارلىقلاردۇر.

مەن بۇنىڭدىن «دىننى مۇتلەق بىلمەسلىك» دېگەننى مەقسەت قىلمايمەن. چۈنكى بۇنىڭ ئۆزى ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش ۋە تەرسالىقىقا ئېلىپ بارمايدۇ. بەلكى ئۇنىڭ ئەكسىچە دىنغا پەرۋاسىز قاراش، ئىبادەتلەرگە بۇشاڭلىق قىلىشقا ئېلىپ بارىدۇ. مېنىڭ مەقسەت قىلغىنىم: دىني ئىلىمنىڭ ئاجىزلىقى. شۇنىڭ بىلەن چالا ئىلىم ئىگىسى ئۆزىنى ئۆلىمالار قاتارىغا كىرىپ بولغان دەپ ھېساپلايدۇ. ۋاھالەنكى، ئۇ كۆپ نەرسىلەرنى بىلمەيدۇ. ئۇ ئىلىمنىڭ ئۇيەر ـ بۇيەرلىرىدىن ئازغىنا بىر نەرسىنى بىلىدۇ. بىلگەنلىرى بىر ـ بىرىگە قولاشمايدۇ ۋە باغلاشمايدۇ. يۈزەكى نەرسىلەرگە ناھايىتى گۆڭگۈل بولىدۇ. چوڭقۇرغا چۆكۈپ كەتكەن نەرسىلەرگە ھېچ دىققەت قىلمايدۇ.

ئۇ جۇزئى ئىشلارنى كۆللى ئىشلارغا باغلىمايدۇ. شۈبھىلەرنى مۇھكەملەرگە (شۈبھە يوق مەسىلىلەرگە) قايتۇرمايدۇ. گۇمانلىق ئىشلارنى كەسكىن ئىشلارغا تاپشۇرمايدۇ. ئىختىلاپنى ئايرىش ياكى دەلىللەرنى بىر-بىرىدىن كۈچلەندۈرۈش قائىدىسىنى بىلمەيدۇ.

ئەبۇ ئىسھاق شاتىبىگە ئاللاھ رەھمەت قىلسۇنكى، ئۇ ئۆزىنىڭ «ئىتىسام» (چىڭ يېپىشىش) دېگەن كىتابىدا بۇ ھەقىقەتكە ئاگاھلاندۇرغان ئىدى. ئۇ ئۇممەتنىڭ پارچىلىنىپ كېتىشىگە ۋە ئۆز ئارا ئۇرۇش. تالاشقا ئېلىپ بارىدىغان ئىختىلاپ ۋە بىدئەتنىڭ بىرىنچى سەۋەبى« ئىنساننىڭ ئىجتىھاد دەرىجىسىگە يەتمەي تۇرۇپ، ئۆزىنى دىندا ئىجتىھاد قىلىدىغان ئەھلى ئىلىملار قاتارىدا دەپ ئېتىقاد قىلغانلىقى» دەپ قارىغان ئىدى. ئۇ ئىنسان ئۆزىنى شۇنداق دەپ ئويلايدۇ ۋە ئۆز رەئيىنى مۇجتەھىدلارنىڭ رەئيلىرى قاتارىدا ئىختىلاپىنى ئۆلىمالارنىڭ ئىختىلاپلىرى قاتارىدا قويىدۇ. بۇ كۆز قاراشلار ۋە ئىختىلاپلار دىنىنىڭ جۇزئى مەسىلىلىرىدە بولىدۇ. لېكىن سىز ئۇنىڭ دىنىنىڭ بەزى جۇزئى مەسىلىلىرىنى دىنىنىڭ كۆللى مەسىلىلىرىنى بىكار قىلىش ئۈچۈن چىڭ تۇتۇۋالغانلىقىنى كۆرىسىز. ھەتتا ئۇ ئالدىغا دۇچ كەلگەن مەسىلىگە مەنىسىنى بىلمەستىن، مەقسىدىنى چۈشەنمەستىن، ئالدىدا زاھىر بولغان بويىچىلا جاۋاپ بېرىدۇ. مانا ئۇنىڭ ئۆزى بىدئەتچىدۇر. مۇنۇ سەھىھ ھەدىستە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇنىڭغا ئاگاھلاندۇرۇپ مۇنداق دېگەن:« ئاللاھ تائالا ئىلىمنى ئىنسانلاردىن تارتىپلا ئېلىۋالمايدۇ. لېكىن ئۆلىمالارنىڭ ۋاپات بولۇشى ئارقىلىق ئېلىپ كېتىدۇ. ھەتتا بىرەر ئالىممۇ قالمايدۇ. دە كىشىلەر جاھىللارنى يولباشچى قىلىۋالىدۇ. ئۇلاردىن مەسىلە سورالسا بىلمەستىن پەتۋا بېرىدۇ. ئۇلار ئۆزلىرى ئېزىپ كەتكەن بولۇپ، باشقىلارنىمۇ ئازدۇرۇۋېتىدۇ» . (بۇخارى، مۇسلىم رىۋايەت قىلغان)

بەزى ئىلىم ئەھلى مۇنداق دېگەن: بۇ ھەدىسنىڭ مەنىسى شۇنىڭغا دالالەت قىلىدۇكى، ئۆلىمالار ۋاپات بولۇپ كېتىپ، كىشىلەر ئۆلىمالىرىدىن ئايرىلىپ قالىدۇ. شۇنىڭ بىلەن جاھىل كىشىلەر پەتۋا بېرىدۇ. بۇ خۇددى« ئەمىن بولغان كىشى خىيانەت قىلمايدۇ. لېكىن ئەمىن بولمىغان كىشىگە ئامانەت قويۇلغاچقا خىيانەت قىلىدۇ» دېگەنگە ئوخشاش. بىز مۇنداق دەيمىز:« ئالىم ھەرگىز بىدئەت پەيدا قىلمايدۇ. لېكىن ئالىم بولمىغان كىشىدىن پەتۋا سورالغاچقا بىدئەت پەيدا قىلىدۇ» .

ئىمام مالىك ئىبنى ئەنەس مۇنداق دېگەن: رەبىئە دېگەن كىشى بىر كۈنى قاتتىق يىغلاپ كەتتى. ئۇنىڭدىن « ساڭا بىرەر مۇسىبەت كەلدىمۇ؟» دەپ سورىغاندا ، ئۇ :« ياق ، لېكىن ئۇ ئىلمى يوق كىشىدىن پەتۋا سورىدى» دېگەن ئىدى.

ھەقىقەت شۇكى، مەغرۇرلۇق بىللە بولغان چالا ئىلىم، ئېتىراپى بىللە بولغان پۈتۈن جاھىللىقتىن زەرەرلىكرەكتۇر، چۈنكى بۇ ئاددىي جاھىللىق، ئۇ بولسا مۇرەككەپ جاھىللىق. بۇ بىلمەيدىغان كىشىنىڭ

جاھىللىقى، ئۇ بولسا ئۆزىنىڭ بىلمەيدىغانلىقىنى بىلمەيدىغان كىشىنىڭ جاھىللىقى. ئۇلاردا بۇنىڭ بىرقانچە كۆرۈنۈشى بار. بىز بۇلارنىڭ مۇھىملىرىنى تۆۋەندە زىكىر قىلىپ ئۆتىمىز:

ئايەت ۋە ھەدىسلەرنى چۈشىنىشتە زاھىرىغا ھۆكۈم قىلىش ئېقىمى

بىر بۆلۈك كىشىلەر ئايەت ۋە ھەدىسنىڭ ئىچكى مەنىسىنى چۈشىنىش ئۈچۈن تىرىشماستىن، پەقەت زاھىرىغىلا ئېسىلىۋېلىپ، شۇنىڭدا چىڭ تۇرۇۋالدىغانلىقىنى كۆرۈشىمىز ئەجەپلىنەرلىك ئىش ئەمەس. ئۇلار ھەقىقەتتە« زاھىرىيلار مەدرىسىسى» نى قايتىدىن قۇرۇپ چىقماقچى. ئەسلىدە ئۈممەت ئۇنىڭدىن بوشۇنۇپ بولغان ئىدى. ئۇ مەدرىسە ئەھكاملارغا سەۋەپ كۆرسىتىشنى رەت قىلىدۇ. ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ئۇلار قىياسنى ئىنكار قىلىدۇ ۋە«شەرىئەت ئوخشاش ئىككى نەرسىنى ئايرىيدۇ ۋە ئوخشىمىغان ئىككى نەرسىنى بىرلەشتۈرىدۇ» دەپ قارايدۇ.

بۇ «يېڭى زاھىرىيلار» سەۋەپلەرنى بىكار قىلىشتا ۋە مەقسەد، مەنپەئەتلەرگە ئېتىبار بېرىشنى تاشلاپ قويۇشتا قەدىمكى مەدرىسىگە ئەگىشىدۇ. ئادەت ۋە ئىبادەتلەرنى بىرلا يولدا سېپسىملاشتۇرىدۇ يەنى ئۇلارنىڭ ھەر بىرىدىن چىققان زاھىر ھۆكۈمنىڭ ئارقىسىدىكى يوشۇرۇن سەۋەپنى تەتقىق قىلماستىن تەسلىم بولۇش، بويسۇنۇش تەرىپىلا ئېلىنىدۇ دەپ قارايدۇ. ئىلگىرىكىلەر بىلەن ھازىرقىلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى پەرق شۇكى، قەدىمقىلار ئۆزلىرىنىڭ ماڭغان يولنى ئوچۇق ئېلان قىلغان. ئۇ يولدىن قاتتىق مۇداپىئە قىلغان ۋە ھېچ ئېغىر كۆرمەستىن ئۇ يولنى چىڭ تۇتقان ئىدى. ئەمما ھازىرقىلار ئۆزلىرىنىڭ زاھىرىيلار ئىكەنلىكىگە قايىل بولمايدۇ. ئۇلار زاھىرىيلارنىڭ پەقەت سەلبىي تەرىپىنىلا تۇتىدۇ. ئۇ بولسا سەۋەپ كۆرسىتىشنى، مەقسەد ۋە سىرلارغا قاراشنى مۇتلەق رەت قىلىش.

مەن ئۆزۈممۇ«ئەسلىدە ئىبادەت قىلىشتا ئۇنىڭدىكى پايدا ـ مەنپەئەت ۋە مەقسەتلەرگە قارىماستىن، ئۇنى پەقەت ئاللاھقا قۇللۇق قىلىش دېگەن ئېتىقات بىلەن قىلىش لازىم» دېگەندە باشقا ئۆلىمالار بىلەن بىر قاراشتا. لېكىن ئادەتلەر ۋە مۇئامىلىلەر بۇنىڭ ئەكسىچە. (بۇ مەسىلىنى ئىمام شاتىبى ئۆزىنىڭ « مۇۋاپىقات ۋە ئېتىسام » دېگەن كىتابلىرىدا زىكىر قىلىدۇ).

مەسىلەن « مۇسۇلمانلارنىڭ پېقىرلىرىغا ياكى مەنپەئەتلىك دىنىي ئىشلارغا پۇل سەرىپ قىلىش بىرىنچى قېتىملىق پەرز ھەججدىن مۇھىم» ، ياكى« ھەج تەمەتتۇئ، ھەج قىرانلارنىڭ قۇربانلىق پۇلنى سەدىقە قىلىش ئاللاھنىڭ ئىبادەتلىرىنى تەرىم قىلدىغان قۇربانلىق قىلىشتىن ياخشى» .

يەنە شۇنىڭدەك « ھازىرقى باج تۆلەش زاكات بېرىشنى ئەمەلدىن قالدۇرىدۇ» دېيىش دۇرۇس ئەمەس. چۈنكى زاكات ئىسلامنىڭ ئۈچۈنچى رۇكنى ۋە قۇرئانى كەرىم، ھەدىس شەرىپلەردىكى نامازنىڭ قېرىندىشى.

رامىزان روزىسىنى رامىزاندىن باشقا ئايغا يۆتكەشكە، جۇمە كۈنى ئوقۇلىدىغان جۇمە نامىزىنى باشقا بىر كۈنگە يۆتكەشكە قەتئىي بولمايدۇ. چۈنكى ئۇلار پۈتۈن مۇسۇلمانلار ئۈچۈن بەلگىلەنگەن ۋاقىتلاردا ئادا قىلىنىدىغان ئىبادەتلەردۇر.

ئىبادەتلەردىن باشقىسىدا يەنى ئادەت ۋە مۇئامىلىلەردە ئىللەتلەرگە ۋە ئەھكاملارغا تەئەللۇق مەنپەئەت، مەقسەتلەرگە قارايمىز. ئەگەر ئۇلارغا يول تاپالىساق ئىسپات ياكى مەنپىي جەھەتتە ھۆكۈمنى ئۇلارغا باغلايمىز. چۈنكى ھۆكۈم (ئۇلار دېگەندەك) ئۆزىنىڭ سەۋەبى بىلەن بىللە مەۋجۇتلۇق ۋە يوقلۇق ئىچىدە ئايلىنىدۇ.

تۆۋەندىكى ئايەت-ھەدىسلەر ئۈستىدە پىكىر يۈرگۈزۈپ بېقىڭ:

(**1**) ئىمام مالىك، بۇخارى، مۇسلىم ۋە سۈنەن دېگەن كىتاپىنىڭ مۇئەللىپلىرى مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ« پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قۇرئان بىلەن بىللە كاپىرلارنىڭ زېمىنىغا ياكى دۈشمەنلەرنىڭ زېمىنىغا سەپەر قىلىشتىن چەكلىدى» .

بۇ چەكلەشنىڭ سەۋەبىگە قارىغان كىشىگە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ پەقەت كاپىرلانىڭ قۇرئانغا ئاھانەت قىلىشىدىن ياكى قۇرئانغا يامانلىق قىلىشىدىن قورقۇپ شۇنداق قىلغانلىقى ئايان بولىدۇ.

مۇسۇلمانلار بۇنىڭدىن خاتىرجەم بولسا ، ئىسلام دىيارىنىڭ غەيرىگە سەپەر قىلغاندا ئېغىر كۆرمەي قۇرئاننى ئېلىۋالسا ھېچقىسى يوق. بۇ ئىش ھازىر مۇسۇلمانلارنىڭ ھەممىسى ھېچكىمنىڭ ئىنكارىسىز جارى قىلدۇرۇۋاتقان ئىش، بەلكى بىزنىڭ ئەسىرىمىزدە ئوخشىمىغان دىن ئەگىلىرى ئۆزلىرىنىڭ مۇقەددەس كىتاپلىرىنى دۇنيانىڭ ھەر تەرىپىگە يەتكۈزۈشتە بەسلىشىۋاتقان دەۋردە مۇسۇلمانلارمۇ قۇرئاننىڭ مەنىلىرىنى باشقا ھەرخىل تىللارغا تەرجىمە قىلىپ تارقىتىۋاتىدۇ.

(**2**) يەنە بىر مەسىلە بار، ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايال كىشىنىڭ مەھرەمسىز سەپەر قىلىشنى چەكلىشى.

چەكلەشنىڭ ئىللىتىگە قارىغان كىشى ئۇنىڭ ئەگەر ئاياللار چۆل - باياۋانلاردا ئۇنى ھىمايە قىلىدىغان كىشىسىز، يالغۇز سەپەر قىلسا ئۇنىڭغا كېلىدىغان خەۋپ - خەتەردىن ئەنسىرىگەنلىكىنى كۆرىدۇ. ھەمدە ئۇ ئايالغا يامان سۆز - چۆچەكلەر چاپلىشىپ قېلىشى مۇمكىن. شۇڭا ئۇنىڭ ئۈچۈن ئېرى ياكى بىر تۇققىنى بىرگە بولۇشى لازىم.

ئەگەر بىز زامانىمىزغا قارايدىغان بولساق، بۇ زاماندا سەپەر قىلىش ۋاستىلىرى ئۆزگەردى. يۈزلىگەن كىشىنى ئىچىگە سىغدۇرۇپ دۇنيانىڭ بىر چېتىدىن ئۇ بىر چېتىگە بىر قانچە سائەت ئىچىدە بېرىپ بولىدىغان ئايروپىلانلار بار. شۇڭا ئايال كىشىنى بىر تۇققىنى بۇ يەردىكى بىر ئايرودرومدا يولغا سېلىپ قويسا يەنە بىر تۇققىنى ئۇ يەردىكى ئايرودرومدا كۈتۈۋالىدۇ - دە ئۇنىڭدىن ئەنسىرەشنىڭ ھاجىتى يوق. ئۇ ئايال ياخشى ھەمراھ

بىلەن بىللە بولسىلا بولىۋېرىدۇ. مانا بۇ ئۆلىمالارنىڭ كۆپلىرىنى ئاياللارنىڭ مەھرەمسىز ھەجگە سەپەر قىلىشىنى جائىز قىلدۇرغان مەسىلە بولۇپ، ئۇلار« ئەگەر ئاياللار ئىشەنچلىك ئاياللارنىڭ، بەلكى ئىشەنچلىك بىر ئايالنىڭ ھەمراھلىقىدا ياكى ھېچ بولمىسا ئىشەنچلىك كىشىلەرنىڭ ھەمراھلىقىدا ھەجگە سەپەر قىلسا جائىز» دەپ قارىدى.

بۇنىڭ دەللى سەھىھ رىۋايەت بىلەن كەلگەن بىر ھەدىس بولۇپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭدا ئۆزىنىڭ ئۈممىتىگە بىر زاماننىڭ كېلىدىغانلىقى، ئۇ زاماندا ئايال كىشىنىڭ ئىراقتىن يولغا چىقىپ مەككىگىچە ئاللاھتىن باشقا ھېچ نەرسىدىن قورقماي كېلەلەيدىغانلىقى ھەققىدە بېشارەت بەرگەن ئىدى.

(3) سەپەر ھەققىدە كەلگەن يەنە بىر مەسىلە ـ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سەپەرگە كەتكەن ئەر كىشىنى ئەگەر سەپەردىن ئۆزۈندا قايتقان بولسا كېچىسى كېلىپ ئىشىكىنى چېكىشتىن چەكلىگەن ئىدى. ئۇ ئۆزى سەپەردىن كېچىسى كېلىپ ئىشىكىنى چەكمەيتتى. ئەتىگىنىگە ياكى كەچكە ئۆلگۈرۈپ كېلەتتى.

بەزى رىۋايەت بۇ يەردىكى ئىللەتنى ئىككى خىل دەپ بەلگىلىدى:

1 . پەيغەمبىرىمىز بىراۋنىڭ ئۆز ئەھلىنى تۆھمەت قىلىنىدىغان ھالەتتە كۆرۈپ قېلىشىدىن ياكى ئۇلارنى چۆچۈتۈپ سېلىشىدىن ئەنسىرىگەن. ئۇ كىشى شۈبھىلىك ئىشنى ئېچىش ئۈچۈن تۇيۇقسىز ئۆيىگە كېلىپ، ئۆي ئەھلىنى چۆچۈتۈپ سېلىشى مۇمكىن. ئىسلام دىنى ئەر. خوتۇنلۇق ئالاقىدە بۇنداق يامان گۇمان قىلىشقا يول قويمايدۇ. ئىسلامدا بۇ ئالاقىنىڭ ئورنى ناھايىتى يۇكسەكتۇر.

2 . ئايال كىشى ئېرىنىڭ سەپەردىن كېلىشىنى بىلسە ئېرى ئۈچۈن ياسىنىپ، جىسمانىي ۋە روھىي تەرەپتىن ئېرىنى كۈتۈۋېلىشقا تەييار بولۇپ تۇرىدۇ. ھەدىستە بۇنىڭغا ئىشارەت قىلىدىغان« تاكى ئايال كىشى زىيادە تۈكلىرىنى چۈشۈرۈپ، چۇۋۇق چاچلىرىنى تارىۋالسۇن» دېگەن رىۋايەت بار. مانا بۇ يۇقىرىقى ھەدىستىكى ئۇزۇن يوق بولۇش دەپ كەلتۈرگەنلىكىنىڭ سىرى.

بىز مۇنداق دەپ قارايمىز: بىزنىڭ زامانىمىزدا سەپەر قىلغان كىشى قانداق ۋاقىتتا ـ كېچىسمۇ، كۈندۈزىمۇ كېلەلەيدۇ. چۈنكى ئۇ ئۆزىنىڭ كېلىدىغانلىقىنى تېلېفون ياكى تېلېگرامما ياكى پوچتا ۋە باشقا يول ئارقىلىق خەۋەر قىلىپ قويغان بولسا قانداق چاغدا كەلسە بولىۋېرىدۇ. خۇسۇسەن بىزنىڭ زامانىمىزدا سەپەر قىلغان كىشى قانداق چاغدا قايتىشىنى ئۆزى تاللىۋالالايدۇ. چۈنكى ئايرۇپىلان ۋە پاراخوتلارنىڭ ھەممىسىنىڭ بەلگىلىك ۋاقىتلىرى بولىدۇ. ئۇ كىشى شۇ ۋاقىتقا رىئايە قىلىشى لازىم. ئىلگىرىكى تۆگە مىنگۈچىنىڭ ئەكسىچە ۋاقىتنى ئۆزى بەلگىلىيەلمەيدۇ.

مەن شۇنداق دەيمەنكى، زاكاتنى بۇ دائىرىدىن چىقىرىۋېتىش ئۈچۈن«خالىس ئىبادەتلەر» گە بۇ قەيىد بىلەن ئىللەت كەلتۈرۈلمەيدۇ. چۈنكى، ئۇ ناماز، روزا، ھەج قاتارلىقلارغا ئوخشاش پەقەتلا ئىبادەت ئەمەس، بەلكى ئۇ ئىسلامدىكى مالىيە ـ ئىقتىساد تۈزۈمىنىڭ بىر پارچىسى.

شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ پىقھى كىتاپلىرىدا ئاساسلىق دىني ئەركانلار قاتارىدا ئىبادەتلەر بىلەن بىرگە زىكىر قىلىندۇ ھەمدە ئىسلام شەرىئىتىدىكى تۈراقلىق كىرىم ۋە ئىسلام ئىقتىسادىنىڭ ئاساسلىق تۈزۈمى ئېتىبارى بىلەن خىراج (ئۆشرە)، ماللار، سەلتەنەت ئەھكاملىرى ۋە شەرىئەت سىياسەتلىرى توغرىسىدىكى كىتاپلاردا زىكىر قىلىندۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن پىقھى ئۆلىمالىرى ئۇنىڭ ئەھكاملىرىغا ئىللەت كەلتۈرگەن ۋە ئۇنىڭ ۋاجىپ بولۇشىدىكى ئىللىتىنى« ئىمكانقەدەر ئۆسۈپ تۇرىدىغان مال» دەپ بەلگىلىگەن ھەمدە بارلىق ئەگىشلىۋاتقان مەزھەپلەردە ئۇنىڭ ئەھكاملىرىغا قىياس داخىل بولغان.

شۇنىڭ ئۈچۈن مەن زېمىندىن چىققان ھەرقانداق نەرسىگە، مەيلى قۇرۇق بولسۇن، مەيلى ھۆل بولسۇن، يېيىلىدىغان بولسۇن ياكى يېيىلمەيدىغان بولسۇن، تېرىلغۇ يەردىن چىققان دان، مېۋە قاتارلىقلارغا زاكات، ئۆشرە ياكى ئۇنىڭ يېرىمى ۋاجىپ بولىدىغانلىقىنى كۈچلۈك دەپ قارايمەن. چۈنكى، مال، مال ئىگىسى ۋە ھاجەت ئىگىلىرىدىكى سەۋەپلەرنىڭ ھەممىسى مەۋجۇتتۇر. مالدىكى سەۋەپ« ئۆسۈش» تۇر. مال ئىگىسىدىكى سەۋەپ مالنى پاكلاشقا بولغان ئېھتىياج. ھاجەت ئىگىلىرىدىكى سەۋەپ ئۇلارنىڭ بايلارنىڭ، زىرائەت ۋە مېۋە ئىگىلىرىنىڭ ماللىرىدىكى ھەققىدۇر.

ھېلقى بەزى زاھىرىيلار مەن بىلەن« بۇ ئايەت ـ ھەدىسلەر دالالەت قىلغاننىڭ ئەكسىچە» دەپ مۇنازىرە قىلىشتى.

مەن: قايسى ھەدىسنى دېمەكچىسىز؟ دەپ سورىدىم.

ئۇ« سەي ـ كۆكتاتقا زاكات يوق» دېگەن ھەدىس، دېدى.

مەن: بۇ زەئىپ ھەدىس، ھەدىس ئىماملىرىنىڭ بىرەرسىمۇ ئۇنى سەھىھ دېمىدى. بۇنىڭغا ئوخشاش ھەدىس بىلەن دەلىل كەلتۈرۈلمەيدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا ئۇنىڭ بىلەن قۇرئان ۋە سۈننەتنىڭ ئومۇمى خاس قىلىنمايدۇ. ئۇنى ئىمام تىرمىزى رىۋايەت قىلىپ كېيىن زەئىپ دېگەن. ئاندىن يەنە مۇنداق دېگەن« بۇ باپتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن سەھىھ بىر ھەدىس يوق» دېدىم.

ئۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سەي ـ كۆكتاتتىن زاكات ئالغانلىقى نەقىل قىلىنمىدى، دېدى.

مەن: بۇنىڭغا مېنىڭ ئىككى خىل جاۋابىم بار:

ئۇنىڭ بىرى ـ ئىمام ئىبنى ئەرەبى مۇنداق دېگەن: بۇنىڭغا ئوخشاش مەسىلىنى نەقىل قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق. چۈنكى، قۇرئانى كەرىم ئۇنىڭدىن بىھاجەت قىلىدۇ. يەنى« ئۇنى يىغقان ۋاقتىڭلاردا ھەققىنى بېرىڭلار!» دېگەن ئايەتنى دېمەكچى.

ئىككىنچىسى ـ ئەگەر پەيغەمبىرىمىزنىڭ ئۇنى ئالمىغانلىقى توغرا بولسا ئۇنىڭ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇنى مال ئىگىلىرىنىڭ ۋىجدانىغا ھاۋالە قىلغانلىقى دەپ چۈشىنىمىز. ئۇ زامانلاردا كۆكتاتلارنى ۋە مېۋىلەرنى ساقلاش قىين بولغانلىقتىن ھەمدە ئۇ نەرسىلەر تېز بۇزۇلۇپ قالغانلىقتىن ئۇلار ئۆزلىرى بىلىپ بەرسە بولىدۇ، دېيدىم.

ئۇ: زاكاتنى تۆرت خىل نەرسىدىلا توختىتاتقان يەنە بىر ھەدىس بار، ئۇلار: خورما، كىشمىش، بۇغداي ۋە ئارپا قاتارلىقلار، دېدى.

مەن: بۇ ھەدىس سەھلىق دەرىجىسىگە يەتمىگەن. شۇنىڭدەك، بۇنى ھەدىس ئىماملىرى شۇنداق قارار قىلغان. (زاكات پىقھى دېگەن كىتاۋىمىزغا قاراڭ، **1/ 349 ـ 358** بەتلەر). شۇنىڭ ئۈچۈن ئەگىشىلىۋاتقان مەزھەپلەرنىڭ بىرەرسىمۇ بۇ ھەدىسنى دەلىل قىلمىدى. ئۇنداق بولسا ئۇ قانداقمۇ زېمىندىن چىققان بارلىق نەرسىلەرگە زاكاتنىڭ ۋاجىپلىقى ھەققىدە سابىت بولغان مۇنۇ ئومۇمىي ئايەت ـ ھەدىسلەرگە قارشى تۇرالىسۇن؟ دېيدىم.

ﷲ تائالا مۇنداق دەيدۇ:« ئى ئىمان ئېيتقان كىشىلەر! سىلەر كەسىپ قىلغان نەرسىلەرنىڭ پاكلىرىدىن خەجلەڭلار ۋە بىز سىلەرگە زېمىندىن چىقىرىپ بەرگەن نەرسىلەردىن خەجلەڭلار». (بەقەرە سۈرىسى **267** ـ ئايەت).

يەنە مۇنداق دەيدۇ:« ﷲ بىدىشلىك ۋە بىدىشسىز باغلارنى بەرپا قىلدى. مېۋىلىرى، دانلىرى بىر ـ بىرىگە ئوخشىمايدىغان خورما دەرەخلىرىنى، زىرائەتلەرنى (رەڭگى ۋە شەكلى) بىر ـ بىرىگە ئوخشايدىغان، (تەمى) ئوخشىمايدىغان زەيتۇن ۋە ئانارنى ياراتتى، مېۋىسى پىشقاندا ئۇلاردىن يەڭلار، مېۋە (نىڭ ھوسۇلنى) يىغقان كۈندە ئۇنىڭ ئۆشرىسىنى ئادا قىلىڭلار!». (ئەنئام سۈرىسى **141** ـ ئايەت). پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ:« دەريالار ۋە يامغۇر سۈيى بىلەن سۇغۇرۇلغان نەرسىلەردە ئۆشرە بار. قۇدۇق كولاپ سۇغۇرۇلغان نەرسىلەردە ئۆشرىنىڭ يېرىمى بار». (بۇنى مۇسلىم جابىردىن رىۋايەت قىلغان).

بۇ نەسلەر مەھسۇلاتلاردىن بىر خىلنى خاس زىكىر قىلىپ، يەنە بىر خىلنى تاشلاپ قويمىدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى بارابەر قىلىشتىكى ئىللەت ئۆشرىنى ياكى ئۆشرىنىڭ يېرىمىنى ۋاجىپ قىلىش بىلەن بىرگە ئوچۇق ھۆججەتتۇر. ئەبۇ ھەنىپە، ئۇنىڭدىن ئىلگىرى ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىز قاتارلىق زاتلار مانا بۇ قاراشقىنى مۇئەييەنلەشتۇردى. بۇ شەرىئەتنىڭ ھېكمىتىگە ئۇيغۇندۇر.

مالىكىيلاردىن بولغان ئىمام ئەبى بەكىر ئىبنى ئەرەبى (ئۇنىڭغا ﷲ رەھمەت قىلسۇن!) بۇ مەسىلىدە ئەبۇ ھەنىپە رەھمەتۇللاھى ئەلەيھى تەرەپتە تۇردى. ئۇ« ﷲ چەنەتلەرنى (يەنى باغلارنى) بىنا قىلدى» دېگەن ئايەتنى تەپسىر قىلىشتا ئۆزىنىڭ« قۇرئان ئەھكاملىرى» دېگەن كىتاۋىدا ۋە« ئاسمان سۇغارغان نەرسىدە ئۆشرە بار» دېگەن ھەدىسنى تەپسىر قىلىشتا ئۆزىنىڭ« تىرمىزىينىڭ شەرھى» دېگەن كىتاۋىدا ئىمام ئەبۇ ھەنىپە تەرەپتە تۇرغان ئىدى.

ئۇ مەزھەپلەرنى ۋە ئۇنىڭ دەلىللىرىنى ئورتىغا قويغاندىن كېيىن، ئۇلارنى تەپسىر قىلىشتا مۇنداق دېگەن: ئىمام ئەبۇ ھەنىپە ئايەتنى ئۆزىنىڭ ئەينىكى قىلىپ، ئۇنىڭدا ھەقنى كۆردى». (قۇرئان ئەھكاملىرى **2 / 947**. بەت).

تىرمىزىينىڭ شەرھىدە مۇنداق دەيدۇ:

بۇ مەسىلىدىكى مەزھەپلەرنىڭ دەلىل جەھەتتە ئەڭ كۈچلۈكرەكى ئىمام ئەبۇ ھەنىپەنىڭ مەزھىپىدۇر. ئۇ مىسكىنلەرگە بەكراق ئېھسان قىلىدۇ. نېمەتلەرگە بەكراق شۈكرى قىلىدۇ. ئايەت ۋە ھەدىسنىڭ مەنىسى شۇنىڭغا دالالەت قىلىدۇ. (تىرمىزىينىڭ شەرھى **135/3**. بەت).

خۇلاسە:

شۈبھىسىزكى، بىز ئەھكاملارنى ئۆزىنىڭ ئىللەتلىرىگە قايتۇرمىساق قارىمۇ - قارشىلىقتا چۈشۈپ قالىمىز. ئوخشاشلىرىنى ئايرىپ، ئايرىملىرىنى ئوخشاش قىلىپ سالىمىز. بۇنداق قىلىش شەرىئەت ئورتىغا قويغان ئادىللىقتا ئۇيغۇن ئەمەس.

شۇنداق، بۇ يەردە بۇ مەسىلىلەرنىڭ ئىچىگە تەييارلىقسىز ۋە دەلىل - ئىسپاتسىز كىرىپ كېلىدىغان جۈرئەتلىكلەر بار. ئۇلار دەلىلى يوق ھالدا ئەھكاملارغا ئىللەت ئىزدەپ يۈرۈيدۇ. بۇ ئەلبەتتە ئۇلارنىڭ ھاۋايى - ھەۋەسىنىڭ ئەمرى ۋە نەپسلىرىنىڭ ھەددىدىن ئېشىشى. لېكىن بۇ بىزنى ھەقنى ئۆز ئىگىلىرىگە قايتۇرۇشتىن مەنئى قىلالمايدۇ. ئەشۇنداق كىرىپ قالغانلاردىن ۋە لاملاردىن ئۆزىمىزنى ۋە باشقىلارنى ھەزەر قىلدۇرغان ھالدا ھەقىقەت ئەھلىگە ئىشىكنى ئاچىمىز.

يېزىدىكى مەسىلىلەر بىلەن شۇغۇللىنىپ، ئاساسلىق مەسىلىلەرگە كۆڭۈل بۆلمەسلىك

ئىلمىدا پىشىپ يېتىلمىگەنلىكنىڭ ۋە دىنغا بولغان قاراشنىڭ ئاجىزلىقى سەۋەبىدىن، ئۇلارنىڭ كۆپ ساندىكىلىرىنىڭ پارچە - پۇرات مەسىلىلەر بىلەن مەشغۇل بولۇپ قېلىپ، ئۇممەتنىڭ قۇرۇلمىسىغا، شەخسىيەتكە ۋە كېلەچەككە تەئەللۇق بولغان ئاساسلىق مەسىلىلەرگە چولىسى تەگمەيدۇ. بىز ئۇلارنىڭ كۆپىيىپ كېتىۋاتقان ساقال چۈشۈرگەنلىك ياكى قىرقىغانلىق، كىيىمنى ئۇزۇن كىيگەنلىك، تەشەھھۇدتا بارماقنى ھەرىكەتلەندۈرگەنلىك، رەسىمگە چۈشكەنلىك ياكى شۇنىڭغا ئوخشاش جېدەللىرى تۈگىمەيدىغان، سۆز - چۆچەكلىرى كۆپ مەسىلىلەر ئۈچۈن دۇنيانى ئىگىز - پەس قىلىۋەتكەنلىكىنى كۆرىمىز.

شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە دىنسىزلىق ئىدىيىسى بېسىپ كېلىۋاتقان، ماركسىزمنىڭ خۇداسىزلىق تەشۋىقاتى تارقىلىپ كېتىۋاتقان ۋە يەھۇدىچىلىق قەدىمىنى مۇستەھكەملەۋاتقان، خىرىستىيانلاشتۇرۇش ھىلە - نەيرەڭگىنى پىلانلاۋاتقان،

پىرقىچى جامائەتلەر بۈيۈك ئۈممەتنىڭ جىسمىنى پارچىلاۋاتقان، ياۋروپا، ئاسىيا ۋە ئافرىقىدىكى ئىسلام ئەللىرىنى ۋە ئۇلارنىڭ تارىخىي شەخسىيىتىنى ئۆچۈرۈشنى، ئىسلام ئۈممىتىنى ئىسلامدىن يۇلۇپ ئېلىۋېلىشنى قەستلەۋاتقان، زېمىننىڭ ھەر يېرىدە مۇسۇلمانلار بوغۇزلىنىۋاتقان ۋە ئىسلامغا چاقىرىۋاتقان دەۋەتچىلەر زۇلۇمغا ئۇچراۋاتقان پەيىتتە ئۇلار ھېلىقىدەك ئۇششاق مەسىلىلەر بىلەن مەشغۇل بولۇپ قالدۇ. دە بۇنداق چوڭ مەسىلىلەر بىلەن كارى بولمايدۇ.

ئەجەپلىنەرلىكى شۇكى، مەن ئامېرىكا،كانادا، ياۋرۇپالارغا ئىلىم ئۆگىنىش ياكى ياشاش ئۈچۈن ھىجرەت قىلىپ كەتكەنلەرنىڭ بۇنداق پارچە مەسىلىلەرنىڭ ئەشۇ يەرلەرگىچە كۆتۈرۈپ بارغانلىقىنى كۆردۈم.

بىز بەزىسىگە ئىشارەت قىلغان، ئىجتىھادىي مەسىلىلەرگە ئوخشايدىغان، مەزھەپلەر ۋە كۆزقاراشلار ئوخشاشمايدىغان ۋە كىشىلەرنىڭ بىر قاراشقا كېلىشى ئۇزاق بولغان ئەشۇ مەسىلىلەر ئەتراپىدا قوزغالغان بۇ ئېغىر جېدەلنىڭ ۋە مۇسۇلمانلار ئارىسىدىكى بۇ قورقۇنچلۇق پارچىلىنىشنىڭ تەسىرىنى كۆپ قېتىم ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم ۋە ئۆز قۇلۇقۇم بىلەن ئاڭلىدىم.

ئۇلار ئۈچۈن ئەڭ ياخشىسى ـ ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ تىرىشچانلىقلىرىنى مۇسۇلمانلارنىڭ ئەقىدىسىنى ساقلايدىغان، ئۇلارنى پەرز بولغان ئىشلارنى ئادا قىلىشقا باغلايدىغان، گۇناھى كەبىرەلەردىن يىراق قىلىدىغان ئاساسلىق مەسىلىلەرگە سەرىپ قىلىش ئىدى. ئەگەر چەتئەللەردىكى مۇسۇلمانلار بۇ ئۈچ ئىشتا ـ يەنى ئەقىدىنى ساقلاش، پەرزلەرنى ئادا قىلىش ۋە گۇناھى كەبىرەلەردىن ساقلىنىش قاتارلىقلاردا چىڭ تۇرسا، بۇنىڭ بىلەن ئۇلار بۈيۈك ئارزۇ ـ ئارمانلارنى ۋە كاتتا پايدا ـ مەنپەئەتلەرنى قولغا كەلتۈرگەن بولاتتى.

ھەقىقەتەن ئەپسۇسلىنارلىقى ـ ئەشۇ پارچە مەسىلىلەردە جېدەل قوزغايدىغان ۋە ئۇنىڭ داۋاملىشىش ئوتىنى يېقىۋاتقان كىشىلەر شۇنداق كىشىلەركى، ئۇلارنىڭ ئەتراپىدىكى كىشىلەر ئۇلارنىڭ ئاساسلىق پەرزلەرنى تاشلاپ قويىدىغانلىقىنى بىلىدۇ. مەسىلەن ئۇلار: ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىش، ھالال ـ ھارامغا دىققەت قىلىش، ھەرقانداق ئىشنى جايىدا قىلىش، ئەر ـ خوتۇنلۇقنىڭ ھەقلىرىنى ئادا قىلىش، باللارنىڭ ھەقلىرىنى ئادا قىلىش، خوشنا ھەقلىرىنى ئادا قىلىش قاتارلىق مەسىلىلەرنىڭ ھەممىسىدىن كۆز يۇمىدۇ. لېكىن ئۇلار پارچە ـ پۇرات مەسىلىلەر ئۈچۈن جېدەل قاينىمىدا ئۆزۈپ بەلكى چۆمۈلۈپ يۈرۈيدۇ. مانا بۇ ئۇلار ئۈچۈن شىرىن تۇيۇلدۇ. ئۇلار جېدەلخورلۇقتا ۋە ماجرا چىقىرىشتا يېتىشكەن ئادەملەردۇر.

مۇنۇ ھەدىس بۇ خىل جېدەلخورلۇققا ئىشارەت قىلىدۇ:« ھەرقانداق بىر مىللەت ئۆزى كېتىۋاتقان ھىدايەت يولىدىن چەتنەپ كېتىدىكەن، ئۇلاردا جېدەلخورلۇق پەيدا بولىدۇ». (بۇ ھەدىسنى ئىمام ئەھمەد، ئەبۇ داۋۇد ۋە تىرمىزىلار رىۋايەت قىلغان ۋە بۇ سەھىھ ھەدىس دېگەن).

بۇ، ئامېرىكىدىكى بەزى قېرىنداشلار ماڭا ھېكايە قىلىپ بەرگەن بىر ھادىسىنى ئەسلەتتى. ئۇ مۇنداق ھادىسە ئىدى:

بىراۋنىڭ ئەھلى كىتاپ بوغۇزلىغان قوينىڭ گۆشىنى يېگەنلىكىگە ھېلىقىلاردىن بىرى قاتتىق قارشى چىقىپ ۋاقىراپ كەتكەن. ۋاھالەنكى ئۇ گۆشنىڭ ھالاللىقىغا كونا ـ يېڭى نۇرغۇن ئۆلىمالار پەتىۋا بەرگەن. ئۇ كىشى بۇنىڭغا قاتتىق قارشى تۇرغان بولسىمۇ، ماڭا ئىشەنچلىك ئادەملەرنىڭ ئېيتىپ بېرىشىچە: شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە ئۇنىڭ داستىخىنىدا ھاراق ئىچىلسە كارى بولمايدىكەن. ئۇ قانداق نەرسە؟ بۇ قانداق نەرسە؟. يەنى ئۇ ھاراملىقىدا ئىختىلاپ بار نەرسىدە قاتتىق چىڭ تۇرۇۋالىدىكەن. لېكىن ئوچۇقتىن ـ ئوچۇق ھارام بولغان نەرسە بىلەن كارى بولمايدىكەن.

بۇنىڭغا ئوخشاش قارىمۇ ـ قارشىلىق ـ يەنى چوڭ گۇناھلارغا جۈرئەت قىلىش، كىچىك گۇناھلاردا ۋەسۋەسىگە چۈشۈپ قېلىش بۇرۇندىن تارتىپ مەۋجۇد. بۇ مەسىلىنى ئابدۇللا ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئىراق ئەھلىدىن بىرسى پاشىنى ئۆلتۈرۈشنىڭ ھۆكمى ھەققىدە سورىغاندا ھەل قىلغان ئىدى. ۋاھالەنكى، ئىراق ئەھلى« ياشلارنىڭ سەرخىلى» بولغان ھۈسەيىن ئىبنى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن.

ئىمام ئەھمەد رەھمەتۇللاھى ئەلەيھ ئىبنى ئەبى نەئەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ:

مەن ئىبنى ئۆمەرنىڭ يېنىدا ئولتۇراتتىم. بىر كىشى كېلىپ، ئۇنىڭدىن پاشا ئۆلتۈرۈشنىڭ ھۆكمىنى سورىدى. رىۋايەتنىڭ يەنە بىر شەكلى ـ ئۇ كىشى چىۋىن ئۆلتۈرۈشنىڭ ھالال ياكى ھاراملىقى ھەققىدە سورىدى. ئىبنى ئۆمەر ئۇنىڭدىن« سەن قەيەردىن؟» دەپ سورىدى. ئۇ« مەن ئىراق ئەھلىدىن» دەپ جاۋاپ بەردى. ئىبنى ئۆمەر مۇنداق دېگەن:« مانا بۇنىڭغا قاراڭلار! ئۇ پاشا ئۆلتۈرۈشنىڭ ھۆكمىنى سوراۋاتىدۇ. ۋاھالەنكى، ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ نەۋرىسى ھۈسەيىن رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئۆلتۈرگەن. مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ« ئۇ ئىككىسى مېنىڭ دۇنيادىكى راھەتىم» دېگەنلىكىنى ئاڭلىغان ئىدىم». (ئىمام ئەھمەد رىۋايەت قىلغان)

ھارام قىلىشتا چېكىدىن ئاشۇرۇۋېتىش

بۇ خىل چاللىقنىڭ، دىنىي ئىلىمدا تولۇق يېتىلمىگەنلىكنىڭ ۋە شەرىئەتنىڭ كەڭرى دائىرىسىنى تولۇق ئىگەللەپ بولالمىغانلىقنىڭ دەلىلى، ھەر دائىم تارايتىشتا، چەكلىشتە ۋە ھارام قىلىشتا چېكىدىن ئېشىپ كېتىش ۋە ھاراملارنىڭ دائىرىسىنى كېڭەيتىۋېتىشتۇر. ۋاھالەنكى قۇرئان، ھەدىس ۋە ئىلگىرىكى ئۆلىمالار بۇنداق قىلىشتىن قاتتىق چەكلىگەن.

بۇ ھەقتە ﷲ تائالانىڭ مۇنۇ سۆزى بىزگە كۇپايە قىلىدۇ:« ئاغزىڭلارغا كەلگەن يالغاننى سۆزلەش ئۈچۈن (ھېچقانداق دەلىلسىز)« بۇھالال، بۇھارام» دېمەڭلار! چۈنكى، (ئۇنداق قىلساڭلار) ﷲ نىڭ نامىدىن يالغاننى ئويدۇرغان بولىسىلەر، ﷲ نىڭ نامىدىن يالغاننى ئويدۇرغۇچىلار (دۇنيادا ۋە ئاخىرەتتە) مەقسىتىگە يېتەلمەيدۇ». (نەھل سۈرىسى **116** . ئايەت).

ئىلگىرىكى ئۆلىمالار« ھارام» دېگەن سۆزنى پەقەت ھاراملىقى جەزمەن بىلىنگەن نەرسىگىلا ئىشلىتەتتى. ئەگەر ھاراملىقى جەزملەشمىگەن بولسا مۇنداق دەيتتى:« كەرىھ كۆرىمىز» ياكى« مۇنداق دەپ قارايمىز» ياكى شۇنىڭغا ئوخشاش ئىبارەتلەرنى ئىشلىتەتتى ۋە ئۇچۇق ھارام دېمەيتتى. ئەمما ھەدىدىن ئاشۇرۇۋېتىشقا مايىل كىشىلەر ھېچ تەپتارتماستىن (ئەگەر ئۇلاردىن ياخشى گۇمان قىلساق تەقۋالىق ۋە ئېھتىيات يۈزىسىدىن بولسا كېرەك) بىر نەرسىنى ھارام قىلىشقا بەك ئالدىرايدۇ. بۇنىڭدا ئۇلارنىڭ قانداق مەقسىدى بارلىقىنى ﷲ نىڭ ئۆزى بىلىدۇ.

ئەگەر پىقھىدا ئىككى خىل قاراش بولۇپ، بىرى« مۇباھ » دېسە، يەنە بىرى « مەكرۇھ» دېسە ئۇلار ئىتتىكلا مەكرۇھ دېگەن قاراشنى ئالىدۇ. ئەگەر بىرى« مەكرۇھ » يەنە بىرى« ھارام » دېسە دەرھال ھارام تەرەپنى ئالىدۇ.

ئۇ يەردە يەنە ئىككى خىل قاراش بولۇپ، بىرى« ئاسانلىق كەلتۈرۈش» يەنە بىرى« چىڭىتىش» بولسا ئۇلار ھەمىشە چىڭىتىش، تارايتىش تەرەپتە تۇرىدۇ. ئۇلار ھەردائىم ئىبنى ئۆمەرنىڭ چىڭىتىش تەرىپىدە تۇرىدۇ. ئىبنى ئابباسنىڭ ئاسانلىق تەرىپىدە بىر كۈنمۇ تۇرمايدۇ. بۇ كۆپىنچە ئۇلارنىڭ رۇخسەت ۋە ئاسانلىق كەلتۈرىدىغان باشقا بىر تەرەپكە بولغان خاتا قارىشى سەۋەبىدىن شۇنداق بولىدۇ.

بىر كۈنى ئۇلارنىڭ بىرى ئۆرە تۇرۇپ سۇ ئىچكەن كىشىنى كۆرۈپ ناھايىتى قوپاللىق بىلەن: دەرھال ئولتۇر! سەن سۈننەتكە خىلاپلىق قىلدىڭ، چەكلەنگەن ئىشنى قىلدىڭ، دېدى.

ئۇ كىشى بۇنى چۈشەنمەي قالدىمۇ قانداق؟ ئولتۇرمىدى.

بىزنىڭ ھېلىقى بۇرادىرىمىز: ئەگەر سەن مۇسۇلمان بولساڭ ئىچكەن سۈيۈڭنى ياندۇرۇۋېتىشىڭ لازىم، دېدى.

مەن بۇنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭغا چىرايلىقچە مۇنداق دېدىم: ئىش بۇ دەرىجىدە قوپال سۆز قىلىشقا لايىق ئەمەس. ئۆرە تۇرۇپ سۇ ئىچىش مەسىلىسى ئىختىلاپ بار مەسىلە. ئىختىلاپ بار مەسىلىدە قەتئىي ئىنكار قىلىش جائىز بولمايدۇ. ئەگەر ئىنكار قىلىش جائىز دېيىلسە بۇ دەرىجىدە قوپاللىق قىلىش جائىز ئەمەس.

ئۇ: ئۆرە تۇرۇپ سۇ ئىچىشتىن چەكلىگەن ئۇچۇق ھەدىس بار. ئۇنىڭدا« كىمكى، ئۇنتۇپ قېلىپ، ئۆرە تۇرۇپ سۇ ئىچكەن بولسا ياندۇرۇۋەتسۇن !» دېيىلگەن. بۇ سەھىھ ھەدىس، دېدى.

مەن مۇنداق دېدىم: ئۆرە تۇرۇپ سۇ ئىچىشنىڭ جائىزلىقى ھەققىدىكى ھەدىس ئەڭ سەھىھ ھەدىس، شۇنىڭ ئۈچۈن ئىمام بۇخارى ئۇھەدىسنى« ئۆرە تۇرۇپ سۇ ئىچىش» دېگەن باپتا ئالاھىدە زىكىر قىلغان. ئۇ چەكلىگەنلىك ھەققىدە بىرەر ھەدىسمۇ زىكىر قىلمىدى. تىرمىزىي ۋە باشقىلار بىر قانچە ساھابىدىن ئۆرە تۇرۇپ سۇ ئىچىشنىڭ جائىزلىقىنى رىۋايەت قىلغان. يەنە شۇنىڭدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاخىرقى ھاياتىدا ئۆرە تۇرۇپ سۇ ئىچكەنلىكى سابىت بولغان. ئۇ ھەججەتۇل ۋىدادا شۇنداق قىلغان. بۇنى ئىبنى ئاببىاس رىۋايەت قىلغان. ھەزرىتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبىرىمىزنىڭ تاھارەت ئېلىپ، ئاشقان سۇنى ئۆرە تۇرۇپىلا ئىچكەنلىكىنى رىۋايەت قىلىپ« بەزى كىشىلەر ئۆرە تۇرۇپ سۇ ئىچىشنى مەكرۇھ دەپ قارايدۇ. شۇبھىسىزكى، مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مەن قىلغاندەك قىلغانلىقىنى كۆرگەن» دەپ تاھارەتتىن ئاشقان سۇنى ئۆرە تۇرۇپىلا ئىچكەن.

تىرمىزىي ئىبنى ئۆمەرنىڭ ھەدىسنى تەكىتلەپ مۇنداق دەيدۇ: بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدا مېڭىپ كېتىۋېتىپ يەيتۇق ۋە ئۆرە تۇرۇپ ئىچەتتۇق.

يەنە كەبشە رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كىرىۋىدىم، ئۇنىڭ ئېسىقلىق تۇلۇمدىن سۇ ئىچىۋاتقانلىقىنى كۆردۈم.

ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئۆرە تۇرۇپ سۇ ئىچكەنلىكى سابىت بولغان.« مۇۋەتتا» دېگەن كىتاپتا: ھەزرىتى ئۆمەر، ئوسمان ۋە ئەلىلەر (اللّٰه ئۇلاردىن رازى بولسۇن!) ئۆرە تۇرۇپ سۇ ئىچەتتى. سەئد ۋە ئائىشەلەرمۇ (اللّٰه ئۇلاردىن رازى بولسۇن!) بۇنى مەكرۇھ دەپ قارىمايتتى. تابىئىنلاردىن بىر توپ كىشىلەردىن بۇ ھەقتە رۇخسەت سابىت بولغان،دېيىلىدۇ.

بۇلارنىڭ ھەممىسنى ھاپىز« پەتھ» دېگەن كىتاۋىتا زىكىر قىلدى. ئاندىن كېيىن، بۇ مەسىلىدە ئۆلىمالارنىڭ زاھىرىيغا قارىمۇ ـ قارشى تۇيۇلغان يوللىرىنى زىكىر قىلدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە جائىز قىلىدىغان ھەدىسلەرنى كۆچلەندۈرگەنلەر بار. چۈنكى، بۇ چەكلىگەنلىك ھەققىدىكى ھەدىسلەردىن كۈچلۈكرەكتۇر. خۇسۇسەن چەكلەش ھەدىسى رىۋايەت قىلىنغان كىشىدىن جائىز قىلغان ھەدىسمۇ رىۋايەت قىلىندى.

ئۇلارنىڭ ئىچىدە: جائىزلىق ھەدىسلىرى چەكلەش ھەدىسلىرىنى مەنسۇخ قىلىدۇ. چۈنكى، جائىزلىق ھەدىسلىرى كېيىن كەلگەن. ھەمدە خەلىپىلەرنىڭ قىلغانلىرى بىلەن تەكىتلەنگەن دېگەنلەرمۇ بار.

ئۇلارنىڭ ئىچىدە چەكلىگەنلىكنى« مەكرۇھ تەنزىيھى» (خاتالىق تەرىپى ئازراق مەكرۇھ) دەپ قارىغانلارمۇ بار. بۇلاردىن مەقسەد توغرىراقنى ، مۇۋاپىقراقنى تېپىپ چىقىش.

شۇبھىسىزكى، بۇنداق كۆپ خىل كۆز قاراش بار ئىشنى ئىنكار قىلىش جائىز بولمايدۇ. ئۇنى قىلغان كىشىگە قوپال سۆز قىلىش تېخىمۇ جائىز ئەمەس.

يەنە بۇنىڭغا ئوخشايدىغان كىيىمنى قىسقا كىيىش مەسىلىسى بار. بۇنى نۇرغۇنلىغان دىندار ياشلار قوبۇل قىلدى. كىيىمنى ھوشۇقتىن ئۇزۇن كىيىش ھارام دېگەن سەۋەپتىن ئۇلارغا ئىجتىمائى، ئائىلەۋى قىينچىلىقلارغا دۇچ كەلگەن بولسىمۇ ئۇلار بەربىر شۇنداق قىلدى. ئۇلارنىڭ دەللى مۇنۇ سەھىھ ھەدىستۇر:« ئىككى ھوشۇقنىڭ تۆۋىنىدىكىسى دوزاختىدۇر». بۇنىڭدىن باشقا يەنە شىمنى ئۇزۇن كىيگەن، كىيىمنى يەرگە سۆرىتىۋالغانلارغا قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇش بېرىلگەن ھەدىسلەر بار.

لېكىن بۇ مۇتلەق ھەدىسلەرنى باشقا ھەدىسلەرگە باغلايدۇ ۋە بۇنى پەخرى قىلىش ۋە مەنمەنچىلىك قىلىش يۈزىسىدىن قىلغان كىشىگە خاس قىلىدۇ. چۈنكى، اللّٰه ھەرقانداق تەكەببۇر، مەنمەنچىنى ياخشى كۆرمەيدۇ.

بۇ ھەقتە ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ سەھىھ رىۋايەت ئارقىلىق كەلگەن مۇنۇ ھەدىسنى ئوقۇيمىز:« كىمكى، مەنمەنچىلىك قىلىپ كىيىمنى سۆرىتىۋالسا قىيامەت كۈنى اللّٰه ئۇنىڭغا قارىمايدۇ» يەنە بىر ھەدىستە ئۇ: مەن مۇشۇ ئىككى قۇلۇقۇم بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن مۇنۇ ھەدىسنى ئاڭلىدىم:« كىمكى، شىمنى سۆرىتىۋېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن مەنمەنچىلىكتىن باشقىنى ئىرادە قىلمىغان بولسا، ئەلبەتتە قىيامەت كۈنى اللّٰه تائالا ئۇنىڭغا قارىمايدۇ». (بۇ ئىككى ھەدىسنى مۇسلىم رىۋايەت قىلغان).

يەنە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا قىلغان بىر سۆزى بار. ھەزرىتى ئەبۇ بەكرى« مەن كىيىمنى كۆتۈرۈۋالمىسام سۆرۈلۈپ قالىدىكەن» دېگەندە، پەيغەمبىرىمىز ئۇنىڭغا « سەن ئۇنى مەنمەنچىلىك قىلىپ سۆرىتىۋالىدىغانلاردىن ئەمەس» دېگەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىمام نەۋەۋى ۋە باشقىلار كىيىمنى ئۇزۇن كىيىشنى مەكرۇھ دەپ ھېساپلىغان. مەكرۇھلۇق ئاددىي ئىشلار بىلەن كۆتۈرىلىپ كېتىدۇ.

چۈشەنچىلەرنىڭ مۇجمەل بولۇپ قېلىشى

ئىسلامنى چۈشىنىشتىكى بۇ قاراڭغۇلۇق ۋە ئۇنىڭ شەرىئىتىنىڭ ئاساسىي مەقسەتلىرىگە بولغان قاراشنىڭ سۇسلۇقى ئىسلامىي چۈشەنچىنىڭ مۇجمەل بولۇپ قېلىشىغا، ياشلارنى تەۋرىنىپ قېلىشىغا ياكى ئۇنى باشقىچە چۈشىنىپ قېلىشقا ئېلىپ باردى.

ئۇنىڭ ئىچىدە مۇھىم بولغان چۈشەنچىلەر بولۇپ، ئۇلارنى ئېنىق بەلگىلەش ۋە روشەنلەشتۈرۈش لازىم. چۈنكى، باشقىلارغا ھۆكۈم قىلىشتا، ئۇلارنى رۇسلاشتا ۋە ئۇلار بىلەن بولغان ئالاقىنىڭ كەيپىيتىنى بەلگىلەشتە ئۇ چۈشەنچىلەرنىڭ ناھايىتى خەتەرلىك نەتىجىلىرى بار. بۇ چۈشەنچىلەر ئىمان، ئىسلام چۈشەنچىلىرى. كۇپرى، شىرىك، مۇناپىقلىق ۋە جاھىلىيەت چۈشەنچىلىرىدىن ئىبارەتتۇر.

شۇبھىسىزكى، ئەرەپ تىلىنىڭ تەمىنى تېتىپ كۆرمىگەن ۋە ئۇنىڭ سىرلىرىنى بىلمىگەن بىر بۆلۈك كىشىلەر بۇ چۈشەنچىلەردىكى ھەقىقەت بىلەن ماجىرانىڭ ئارىسىنى ئارىلاشتۇرۇۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ قىلىدىغان ئىشلىرى ئېلىشىپ كەتتى. ئۇلارنىڭ ماڭىدىغان يوللىرى تۇتۇق بولۇپ قالدى. ئۆلچەملەر بۇزۇلۇپ كەتتى. ئۇلار مۇتلەق ئىمان بىلەن ئىماننىڭ تەئەللۇقاتلىرىنىڭ ئارىسىنى ئايرىيالماي قالدى. دىندىن چىقىرىدىغان چوڭ كۇپرىلىق بىلەن گۇناھ كۇپرىلىقىنىڭ، بۈيۈك شىرىك بىلەن كىچىك شىرىكنىڭ، ئەقىدە مۇناپىقلىقى بىلەن ئەمەلى مۇناپىقلىقنىڭ ئارىسىنى پەرق قىلالمىدى. ئەخلاق ۋە يۈرۈش ـ تۇرۇشتىكى جاھىلىيەتنى ئەقىدىدىكى جاھىلىيەت بىلەن باراۋەر قىلىپ قويىدى.

شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ چۈشەنچىلەرگە بىر قۇر نەزەر تاشلاش لازىم بولدى. بۇنىڭ تەپسىلاتى ئىنشائاللا يېقىندا چىقىدىغان« كاپىر قىلىش مەسىلىسى» دېگەن كىتاۋىمىزدا بايان قىلىندو. بۇ چۈشەنچىلەردىكى قاراڭغۇلۇق چوڭ خەتەرگە ئېلىپ بارماسلىقى ئۈچۈن، بۇ چۈشەنچىلەرگە بىر قۇر نەزەر تاشلاپ ئۆتىمىز« ئىمان» دېگەن سۆز ئورتىغا قويۇلسا ئۇنىڭدىن كامىل ئىمان مەقسەد قىلىندۇ. بۇ دېگەنلىك ـ قەلبىنىڭ تەستىق قىلىشى، تىلىنىڭ ئىقرار قىلىشى ۋە ئەزالارنىڭ ئەمەل قىلىشى دېمەكتۇر. مانا بۇ ﷲ تائالانىڭ مۇنۇ ئايەتلىرىدە زىكىر قىلىنغان ئىماندۇر« ئاللاھ ياد ئېتىلسە دىللىرىدا قورقۇنچ پەيدا بولىدىغان، ﷲ نىڭ ئايەتلىرى تىلاۋەت قىلىنسا ئىمانى كۈچىيىدىغان، پەرۋەردىگارىغا تەۋەككۈل قىلىدىغان كىشىلەرلا كامىل مۇئمىنلاردۇر» . (ئەنفال سۈرىسى **2** . ئايەت) . يەنە« مۇئمىنلەر ھەقىقەتەن بەختكە ئېرىشتى،(شۇنداق مۇئمىنلەركى) ئۇلارنامازلىرىدا (ئاللاھنىڭ ئۇلۇغلۇقىدىن سۈر بېسىپ كەتكەنلىكتىن) ئەيمىنىپ تۇرغۇچىلاردۇر» (مۇمىنۇن سۈرىسى **1**ـ ئايەت) يەنە:« شۇبھىسىزكى(ھەقىقى) مۇئمىنلار ﷲ غا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىمان كەلتۈرگەن، ئاندىن ئىمانىدا شەك كەلتۈرمىگەن، ماللىرى بىلەن، جانلىرى بىلەن ﷲ نىڭ يولىدا جىھاد قىلغانلاردۇر. ئەنە شۇلار (ئىمان دەۋاسىدا) راستچىللاردۇر» . (ھۇجرات سۈرىسى **15**ـ ئايەت)

ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنۇ سۆزلىرىدىمۇ كەلگەن:« كىمكى، ﷲ غا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمام كەلتۈرىدىكەن، سىلە ـ رەھىم قىلسۇن، ياخشى سۆزنى سۆزلىسۇن ياكى شۈك تۇرسۇن» .

ئىمان سۆزى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇنىڭغا ئوخشاش سۆزلىرىدە كۆپ ئۇچرايدۇ:« سىلەرنىڭ بىرىڭلار ھەتتا ئۆزى ئۈچۈن ياخشى كۆرگەننى قېرىندىشى ئۈچۈنمۇ ياخشى كۆرمىگۈچە مۇئمىن بولالمايدۇ» « زىنا قىلغۇچى زىنا قىلىۋاتقاندا مۇئمىن تۇرۇپ زىنا قىلمايدۇ، ھاراق ئىچكۈچى ھاراق ئىچكەندە مۇئمىن تۇرۇپ ھاراق ئىچمەيدۇ، ئوغرى ئوغرۇلۇق قىلغاندا مۇئمىن تۇرۇپ ئوغرۇلۇق قىلمايدۇ» .

بۇ يەردىكى ئىماننىڭ يوق بولۇشى ئۇنىڭ كامىللىقىغا قايتىدۇ. ئىماننىڭ ئەسلىگە قايتمايدۇ. بۇ خۇددى سىزنىڭ« خوتۇننى كۆنلىمىگەن كىشى ئەركەك ئەمەس»« ئىلمىغا ئەمەل قىلمىغان ئالىم ئالىم ئەمەس» دېگەن

سۆزلىرىگىزگە ئوخشايدۇ. بۇ يەردىكى يوق بولۇش ئەركەكلىكىنىڭ كامىللىقىغا قايتىدۇ. ئەسلىگە قايتمايدۇ. شۇنىڭدەك ئىلىمنىڭ ئەسلىگە ئەمەس، ئۇنىڭ كامىللىقىغا قايتىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇنىڭدىن مۇنۇ ھەدىس شەرىپتە خەۋەر بەرگەن: «ئىيمان يەتمىش نەچچە شاختۇر، ھايا قىلىش ئىيماننىڭ بىر شېخىدۇر».

بۇ ھەقتە ئىمام ئەبۇ بەكرى بەيھەقى «ئىيماننىڭ شاخلىرى» دېگەن ماۋزۇدا بىر كىتاب يازغان. ئۇ دەرەخنىڭ يىلتىزىنى ھەم ئۆز ئىچىگە ئالغان شاختۇر ۋە ئۇ يىلتىز ئەقىدەدۇر. ئىبادەتلەر، مۇئامىلىلەر، ئەدەپ-ئەخلاقلاردىن ئىبارەت بولغان شاخلارنى ھەم ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. كىمكى، بەزى شاخلارنى زايا قىلىۋېتىپ، ئەسلىنى قالدۇرسا، زايا قىلغان مىقدارىچە ئىيماننىڭ كامالىتى يوق بولىدۇ. لېكىن ئۇنىڭغا كۇپۇرلۇق بىلەن ھۆكۈم قىلىنمايدۇ. ئىيماننىڭ ئەسلى جىبرىئىل ئەلەيھىسسالامنىڭ سۆزىدە مۇنداق كەلگەن: «ئىيمان دېگەن ـ اللّٰه غا ۋە ئۇنىڭ پەرىشتىلىرىگە، كىتابلىرىغا، پەيغەمبەرلىرىگە، ئاخىرەت كۈنىگە ۋە تەقدىرگە ئىيمان كەلتۈرۈشتۇر».

ھاپىز ئىبنى ھەجەر «پەتھ» دېگەن كىتاۋىدا ئىلگىرىكىلەرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى زىكىر قىلىدۇ: ئىيمان دېگەن قەلب بىلەن ئېتىقاد قىلىش، تىل بىلەن شۆزلەش ۋە شەرىئەتنىڭ رۇكنلىرىغا ئەمەل قىلىش دېمەكتۇر. ئۇلار، بۇنىڭ بىلەن «ئىيماننىڭ كامىل بولۇشىدا ئەمەل شەرتتۇر» دېگەننى ئىرادە قىلدى. مانا بۇيەردىن ئۇلارنىڭ «ئىيمان زىيادىلىشىدۇ ۋە كېمىيدۇ» دېگەن سۆزلىرى ئوتتۇرىغا چىقتى. مۇرجىئەلەر مۇنداق دەيدۇ: ئىيمان دېگەن پەقەت دىل بىلەن ئېتىقاد قىلىش ۋە تىل بىلەن سۆزلەشتۇر. كەررامىيلار مۇنداق دەيدۇ: ئىيمان پەقەت تىل بىلەن سۆزلەشتۇر. مۇئتەزىلىلەر مۇنداق دەيدۇ: ئىيمان دېگەن بەدەن بىلەن ئەمەل قىلىش، تىل بىلەن سۆزلەش ۋە قەلب بىلەن ئېتىقاد قىلىش قاتارلىقلاردۇر. ئۇلار بىلەن ئىلگىرىكىلەرنىڭ ئارىسىدىكى پەرق شۇكى، ئۇلار ئىيماننىڭ توغرا بولۇشىغا ئەمەلنى شەرت قىلدۇ. ئىلگىرىكىلەر ئەمەلنى ئىيماننىڭ كامىل بولۇشىغا شەرت قىلدۇ ۋە مۇنداق دەيدۇ: بۇلارنىڭ ھەممىسى اللّٰه نىڭ ئالدىدا شۇنداق. ئەمما بىزنىڭ ئالدىمىزدا ئىيمان پەقەت تىل بىلەن ئىقرار قىلىشتۇر. كىمكى، تىلى بىلەن ئىقرار قىلسا ئۇنىڭغا بۇ دۇنيادا ئىسلام ھۆكۈملىرى ئىجرا قىلىنىدۇ. ئۇ كۇپۇرىغا ھۆكۈم قىلىنمايدۇ. لېكىن ئۇ كاپىرلىققا دالالەت قىلىدىغان ئىش قىلسا، مەسىلەن: بۇتقا سەجدە قىلىشتەك ئىشنى قىلسا، ئۇ چاغدا كۇپۇرىغا ھۆكۈم قىلىنىدۇ. ئەگەر پاسىقلىقتەك كۇپۇرىغا دالالەت قىلمايدىغان ئىش قىلسا ئۇنىڭ ئىقرارىغا قاراپ ئۇنى ئىيمانى بار دېگەنلەر بار ھەمدە ئىيماننىڭ كامالىغا قاراپ ئۇنىڭ ئىيمانى يوق دېگەنلەرمۇ بار. كاپىر قىلىدىغان ئىشنى قىلدى دەپ ئۇنى كاپىر دېگەنلەرمۇ بار. ئىيماننىڭ ھەقىقىتىگە قاراپ ئۇنى ئىيمانى يوق دېگەنلەر ھەم بار.

ئىسلام ئىسمى گاھىدا پەقەت ئىككى شاھادەتنى ئېلان قىلغانلىققا قويۇلىدۇ. ئۇ ئىككى شاھادەت ئىسلامغا كىرىشنىڭ ئىشىكى. كاپىر كىشى ناماز، زاكات ۋە باشقا پەرزلەرنى ئادا قىلىشتىن ئىلگىرى ئۇ ئىككى شاھادەتنى ئېيتىش بىلەنلا ئىسلامغا كىرىدۇ ۋە مۇسۇلمانلار قاتارىدىن ھېساپلىنىدۇ. بۇ ئىبادەتلەر پەقەت مۇسۇلماندىن قوبۇل

قىلىندۇ. ئۇلارنى ئەمەلىي جەھەتتىن ئادا قىلمىغان بولسىمۇ بۇ پەرزلەرنىڭ پەرزلىكىگە ئىقرار قىلغان بولسا مۇسۇلمان ھېساپلىنىۋېرىدۇ. بۇ شاھادەتنىڭ ئۆزىلا ئىنساننىڭ جېنىنى ۋە مېلىنى ساقلايدۇ. بۇ ھەقتە مۇنۇ ھەدىس رىۋايەت قىلىنغان:« ئەگەر ئۇلار ئۇنى تىللىرى بىلەن سۆزلىسە، ئۇلار مەندىن ئۆزلىرىنىڭ قانلىرىنى، ماللىرىنى ساقلايدۇ. ئۇلاردىن پەقەت ئىسلامنىڭ ھەققى ئېلىنىدۇ. ئۇلارنىڭ ھېساۋى اللّٰہ غا تاپشۇرۇلىدۇ».

گاھىدا ئىسلام ئىسمى ئۇنىڭدىكى ئاساسلىق رۇكنىلارغا قويۇلىدۇ. بۇ ھەقتە ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مەشھۇر بىر ھەدىسىدە مۇنداق بايان قىلىنغان:«ئىسلام بەش نەرسىنىڭ ئۈستىگە قۇرۇلدى، ئۇلار: بىر اللّٰہ تىن باشقا ئىلاھ يوق ۋە مۇھەممەت ئەلەيھىسسالام اللّٰہ نىڭ ئەلچىسى دېيىش، ناماز ئۆتەش، زاكات بېرىش، رامىزاندا روزا تۇتۇش ۋە بەيتۇللاھنى ھەج قىلىش قاتارلىقلار» .

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام« ئىسلام» سۆزىنى ھەممىگە تونۇشلۇق بولغان جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام ھەققىدىكى ھەدىسىدە مۇنداق تەپسىر قىلغان ـ جىبرىئىل ئۇنىڭدىن« ماڭا ئىسلامدىن خەۋەر بەرسىلە» دەپ سورىغاندا ئۇ مۇنداق دېگەن:« ئىسلام دېگەن اللّٰہ غا شېرىك كەلتۈرمەستىن ئىبادەت قىلىش، پەرز نامازلارنى ئۆتەش، پەرز زاكاتلارنى ئادا قىلىش، رامىزان ئېيىدا روزا تۇتۇش قاتارلىقلاردۇر» .

بۇ يەردىكى جىبرىئىلنىڭ ھەدىسىدە بىز « ئىيمان» بىلەن« ئىسلام» چۈشەنچىسىنىڭ ئارىسىدا پەرق بارلىقىنى كۆرىمىز. ئەمما زىكىر قىلىشتا ئىككىسى بىرگە كەلسە، بىرى يەنە بىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئۇ ئىككىسى ئەمەلىيەتتە بىر- بىرى بىلەن بىرگە كېلىدۇ. شۇڭا ئىسلامسىز ئىيمان مەۋجۇد بولمايدۇ ۋە ئىيمانسىز ئىسلاممۇ ھەم مەۋجۇد بولمايدۇ. ئىيمان قەلبكە تەئەللۇق بولىدۇ. ئىسلام سىرتقى ئەزالارغا ۋە تاشقى كۆرۈنۈشلەرگە تەئەللۇق بولىدۇ. بۇ مەنا مۇنۇ ھەدىستە كەلگەن :« ئىسلام ئوچۇق ـ ئاشكارىدۇر، ئىيمان قەلبتىدۇر» . (بۇنى ئەھمەد ۋە بەززارلار زىكىر قىلغان) .

يەنە بۇنىڭغا« ھۇجۇرات» سۈرىسىدىكى مۇنۇ ئايەت ھەم دالالەت قىلىدۇ:« ئەئرابىيلار « بىز ئىيمان كەلتۈردۇق» دېيىشتى. سەن ئۇلارغا« تېخى ئىيمان كەلتۈرمىدىڭلار، لېكىن« بىز ئىسلام كەلتۈردۇق» دەڭلار، ئىمان تېخى سىلەرنىڭ قەلبىڭلارغا كىرىپ بولالمىدى» .

يەنە باشقا بىر جايدا« ئىسلام» دېگەن سۆزدىن كامىل ئىسلام ئىرادە قىلىندى. بۇ مۇنۇ ھەدىستە كەلگىنىدەك« ئىسلام دېگەن شۇكى، سېنىڭ قەلبىڭنىڭ اللّٰہ غا تەسلىم بولۇشى» يەنە «مۇسۇلمان دېگەن ئۇنىڭ تىلىدىن ۋە قولىدىن مۇسۇلمانلار سالامەت قالغان كىشىدۇر » يەنە « ئۆزەڭگە ياخشى كۆرگەننى كىشىلەرگىمۇ ياخشى كۆرسەڭ مۇسۇلمان بولىسەن» يەنە بۇنىڭدىن باشقا ھەدىسلەر كۆپ.

ئەمما كۇپرى شەرىئەتنىڭ تىلىدا اللّٰه نى ۋە اللّٰه نىڭ پەيغەمبەرلىرىنى ئىنكار قىلىش ۋە ئۇلارنى يالغانغا چىقىرىش مەنىسىدە كېلىدۇ. بۇ مەنا اللّٰه تائالانىڭ مۇنۇ سۆزىدە زىكىر قىلىندى:« كىمكى، اللّٰه نى ۋە ئۇنىڭ پەرىشتىلىرىنى، كىتابلىرىنى، پەيغەمبەرلىرىنى ۋە قىيامەت كۈنىنى ئىنكار قىلىدىكەن، ئۇقاتتىق ئازغان بولىدۇ». (نىسا سۈرىسى 136 . ئايەت). ئۇ يەنە ئىسلامدىن چىقىپ كەتكەن ۋە ئىماننىڭ دائىرىسىدىن چەتنەپ كەتكەن مەنىدىمۇ كېلىدۇ. بۇ مەنا اللّٰه تائالانىڭ مۇنۇ سۆزىدە بايان قىلىندى:« كىمكى، ئىماندىن چىقىپ مۇرتەد بولۇپ كەتسە، ئۇنىڭ قىلغان ئەمەلى بىكار بولۇپ كېتىدۇ ۋە ئۇ ئاخىرەتتە ھەقىقەتەن زىيان تارتقۇچىلارنىڭ قاتارىدا بولىدۇ». (مائىدە سۈرىسى 5 . ئايەت). يەنە اللّٰه نىڭ مۇنۇ سۆزىدە تىلغا ئېلىندى:« سىلەرنىڭ ئىچىڭلاردىن كىمكى، مۇرتەد بولۇپ دىنىدىن چىقىپ، ئاندىن كاپىر ھالىتىدە ئۆلۈپ كەتسە، ئۇنداقلارنىڭ ئەمەللىرى دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە بىكار بولۇپ كېتىدۇ. ئۇلار دوزاخ ئەھلىدۇر. ئۇلار دوزاختا ئەبەدىي قالغۇچىلاردۇر». (بەقەرە سۈرىسى 217 . ئايەت).

گاھىدا « كۇپۇر » سۆزى اللّٰه نى ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىنى ئىنكار قىلىشنى ئۆز ئىچىگە ئالمىغان ئەمەلىي گۇناھلارنىڭ بەزىسىگە قويۇلىدۇ.

ئەللامە ئىبنى قەييۇم مۇنداق دەيدۇ:

كۇپۇر ئىككى خىلدۇر: چوڭ كۇپۇر، كىچىك كۇپۇر.

چوڭ كۇپۇر: دوزاختا ئەبەدىي قېلىشنى ۋاجىپ قىلىدىغان كۇپۇردۇر.

كىچىك كۇپۇر: ئەبەدىي قېلىشنى ئەمەس، قورقۇتۇشقا ھەقلىق بولۇپ قېلىشنى ۋاجىپ قىلىدىغان كۇپۇردۇر. بۇ مەنا مۇنۇ ھەدىستە كەلگەن:« مېنىڭ ئۈممىتىمنىڭ ئىچىدە ئىككى ئىش بولۇپ، ئۇلاردا كۇپۇرلۇق بار. بىرى نەسەپكە تەنە قىلىش. يەنە بىرى ئاۋاز چىقىرىپ يىغلاش». يەنە بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ:« كىمكى، خوتۇنىنىڭ ئارقىغا كەلسە مۇھەممەت ئەلەيھىسسالامغا كەلگەن نەرسىگە كاپىر بولغان بولىدۇ». يەنە بىر ھەدىستە :« كىمكى، كاھىنغا ياكى رەممالغا كېلىپ، ئۇنىڭ دېگەنلىرىنى تەستىق قىلسا مۇھەممەت ئەلەيھىسسالامغا چۈشكەن نەرسىگە كاپىر بولغان بولىدۇ» دېيىلىدۇ. يەنە مۇنداق دېيىلىدۇ:« مەندىن كېيىن بىر ـ بىرىڭلارنىڭ بويىنىغا قىلىچ ئۇرىدىغان كۇپۇرلۇققا قايتىپ كەتمەڭلار! ». بۇ ئىبنى ئابباس ۋە ئومۇمى ساھابىلەرنىڭ اللّٰه تائالانىڭ مۇنۇ سۆزىدىكى تەئۋىلى:

« كىمكى، اللّٰه چۈشۈرگەن شەرىئەت بىلەن ھۆكۈم قىلمايدىكەن، ئۇلار كاپىرلارنىڭ نەق ئۆزىدۇر». (مائىدە سۈرىسى 44 . ئايەت). ئىبنى ئابباس مۇنداق دەيدۇ: بۇ دىندىن چىقىرىدىغان كۇپۇر ئەمەس. بەلكى، شۇنداق قىلسا ئۇنىڭدا كۇپۇرلۇق بار دېگەنلىك بولىدۇ. ئۇ اللّٰه غا ۋە قىيامەت كۈنىگە كاپىر بولغاندەك كۇپۇر

ئەمەس. تائۇس دېگەن كىشىمۇ شۇنداق دېدى. ئەتاللاھ دېگەن كىشى مۇنداق دەيدۇ: بۇ كۈپۈردىن تۆۋەنراق كۈپۈر، زۇلۇمدىن تۆۋەنراق زۇلۇم، پاسىقلىقتىن تۆۋەنراق پاسىقلىقتۇر.

ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئايەتنى« بۇ اللّٰه نىڭ ھۆكمىنى ئىنكار قىلىپ، ئۇنىڭ بىلەن ھۆكۈم قىلمىغانلىققا قارىتىلغان» دەپ تەئۋىل قىلغانلارمۇ بار. بۇ ئىكرىمەنىڭ تەئۋىلى. بۇ ئانچە كۈچلۈك سۆز ئەمەس. چۈنكى، ئىنكار قىلغانلىقنىڭ ئۆزى كۈپۈردۇر. مەيلى ئۇنىڭ بىلەن ھۆكۈم قىلسۇن ياكى قىلمىسۇن ئوخشاش.

ئۇلارنىڭ ئىچىدە« بۇ ئايەت اللّٰه چۈشەرگەننىڭ ھەممىسى بىلەن ھۆكۈم قىلىشنى تەرك قىلغانلىققا قارىتىلغان» دەپ تەئۋىل قىلغانلارمۇ بار. ئۇ مۇنداق دېدى: بۇنىڭ ئىچىگە تەۋھىد ۋە ئىسلام بىلەن ھۆكۈم قىلغانلىقمۇ كىرىدۇ. بۇ ئابدۇلئەزىز كەنئانىينىڭ تەئۋىلى. بۇ مەنا ھەم يىراقتۇر. چۈنكى، قورقۇتۇش ئۇچۇن چۈشۈرۈلگەن كىتاپ بىلەن ھۆكۈم قىلىشنىڭ يوق بولغانلىقىغا بىنائەن كەلگەن. بۇ ھۆكۈمنىڭ ھەممىسىنى ياكى بەزىسىنى بىكار قىلىۋېتىشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

ئۇلارنىڭ ئىچىدە يەنە « جاھىللىقتىن، خاتالىقتىن ياكى تەئۋىل قىلىپ ئەمەس، بىلىپ تۇرۇپ نەسكە مۇخالىپ ھۆكۈم قىلغانلىققا قارىتىلغان» دەپ تەئۋىل قىلغانلار بار. بۇنى بەغەۋى دېگەن كىشى ئۆلىمالاردىن نەقىل كەلتۈردى.

ئۇلارنىڭ ئىچىدە يەنە« ئۇ ئەھلى كىتاپقا قارىتىلغان» دەپ تەئۋىل قىلغانلار بار. بۇ قەتادە، زەھھاك ۋە بەزىلەرنىڭ سۆزى. بۇ ھەم يىراق مەنا، چۈنكى، ئۇ لەپزىنىڭ زاھىرىنىڭ ئەكسىچە. شۇڭا ئۇنداق تەئۋىل قىلىشقا بولمايدۇ.

ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئۇنى« دىندىن چىقىرىۋېتىدىغان كۈپۈر» دەپ تەئۋىل قىلغانلار ھەم بار.

ئىبنى قەييۇم مۇنداق دەيدۇ: (توغرىسى ـ اللّٰه چۈشۈرگەننىڭ غەيرى بىلەن ھۆكۈم قىلىش ئىككى خىل كۈپۈرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بىرى چوڭ كۈپۈر، يەنە بىرى كىچىك كۈپۈر. بۇ ھاكىمنىڭ ھالىغا قاراپ بولىدۇ. ئەگەر ئۇ اللّٰه چۈشۈرگەن بويىچە ھۆكۈم قىلىشنى ۋاجىپ دەپ ئېتىقاد قىلسا، ئۇنىڭدىن ئاسىيلىق قىلىپ چىقىپ كەتسە ئۆزىنىڭ ئازاپقا لايىق بولىدىغانلىقىنى ئېتىراپ قىلسا، مانا بۇ كىچىك كۈپۈردۇر. ئەمما بۇ اللّٰه نىڭ ھۆكمى دەپ بىلىپ تۇرۇپ ئۇنى ۋاجىپ ئەمەس، ئۇنىڭدا ئىختىيار بار دەپ ئېتىقاد قىلسا، مانا بۇ چوڭ كۈپۈردۇر. ئەگەر ئۇنىڭ اللّٰه نىڭ ھۆكمى ئىكەنلىكىنى بىلمەستىن خاتا قىلسا، ئۇ خاتالاشقۇچىدۇر. ئۇنىڭغا خاتالاشقۇچىلارنىڭ ھۆكمى يۈرگۈزۈلىدۇ.

مەقسەت: گۇناھلارنىڭ ھەممىسى كىچىك كۈپۈرنىڭ جۈملىسىدىن بولۇپ، ئۇ شۈكۈرنىڭ ئەكسى. تائەت . ئىبادەت قىلىش شۈكۈر قىلغانلىقتۇر. ئەمما سەئيى قىلىش ياكى شۈكۈردۇر ياكى كۈپۈردۇر ياكى ئۈچۈنچىسىدۇر. ياكى ئۇنىڭدىنمۇ بۇنىڭدىنمۇ ئەمەستۇر. ھەممىنى اللّٰه بىلىدۇ).

شىركمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش بولۇپ، ئۇنىڭ چوڭى بولىدۇ. ئۇ ﷲ بىلەن بىرگە يەنە بىر ئىلاھنى ياكى كۆپ ئىلاھلارنى چاقىرىش ياكى ﷲ نى ئەمەس، باشقا نەرسىلەرنى ئىلاھ قىلىۋېلىش. بۇ ﷲ تائالانىڭ مۇنۇ سۆزىدە كەلـــدى:« شۈبھىسىزكى، ﷲ ئۆزىگە شېرىك كەلتۈرگەنلىكنى مەغپىرەت قىلمايدۇ. ئۇنىڭدىن تۆۋەنراقنى خالىغان كىشى ئۈچۈن مەغپىرەت قىلىدۇ» .

ئۇ شىركنىڭ كىچىكى بولىدۇ. مەسىلەن: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دېگەندەك:« كىمكى، ﷲ نىڭ غەيرى بىلەن قەسەم قىلسا، ئۇ كىشى شېرىك كەلتۈرگەن بولىدۇ» . (بۇنى ئەبۇ داۋۇد ،تىرمىزى ۋە ھاكىملار رىۋايەت قىلغان). يەنە« كىمكى، تۇمار ئېسىۋالىدىكەن، ئۇ شېرىك كەلتۈرگەن بولىدۇ» . (بۇنى ئەھمەد ۋە ھاكىملار رىۋايەت قىلغان) .

ئۇنىڭ يەنە بىر سۆزىدە:« شۈبھىسىزكى، سۆيكۆچلەش، تۇمار ئېسىش ۋە سېھىر قىلىش شىركتۇر» .(بۇنى ئىبنى ھىببان ۋە ھاكىملار رىۋايەت قىلغان) .

مۇناپىقلىقمۇ شۇنداق، ئۇنىڭ چوڭى بولىدۇ. بۇ ئەقىدىدىكى مۇناپىقلىقتۇر. ئۇ ئالدامچىلىق، يالغانچىلىق بىلەن ئىماننى ئاشكارا قىلىپ، ئىچىدە كۇپۇرنى ساقلىغانلىقتۇر. بۇ بەقەرە سۈرىسىنىڭ ئەۋۋىلىدە زىكىر قىلىنىدۇ:« ئىنسانلارنىڭ ئىچىدە« بىز ﷲ غا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈردۇق» دەيدىغانلار بار. ۋاھالەنكى، ئۇلار ئىمان كەلتۈرگەنلەر ئەمەس. ئۇلار ﷲ نى ۋە ئىمان كەلتۈرگەن كىشىلەرنى ئالداشقا ئۇرۇنىدۇ» . (بەقەرە سۈرىسى **8** . **9** . ئايەتلەر). يەنە:« ئۇلار ئەگەر ئىمان كەلتۈرگەن كىشىلەرگە ئۇچراشسا« بىز ئىمان كەلتۈردۇق» دەيدۇ. ئۆزلىرىنىڭ شەيتانلىرىنىڭ يېنىغا بارغاندا« بىز سىلەر بىلەن بىرگە، بىز ئۇلارنى مەسخىرە قىلىپ شۇنداق دەپ قويدۇق» دەيدۇ» . (بەقەرە سۈرىسى **14** . ئايەت) .

بۇ مەسىلە مۇناپىقۇن سۈرىسىنىڭ ئەۋۋىلىدە ۋە باشقا جايلاردا ھەم زىكىر قىلىنغان.

ﷲ تائالا مۇنۇ سۆزىدە مۇناپىقلارنى قاتتىق قورقۇتىدۇ:« شۈبھىسىزكى، مۇناپىقلار دوزاخنىڭ ئەڭ چوڭقۇر يېرىگە چۈشىدۇ. سەن ئۇلارغا ياردەم بېرىدىغانلارنى تاپالمايسەن» .(نىسا سۈرىسى **145** . ئايەت) .

بۇ يەردە يەنە مۇناپىقلىقنىڭ كىچىكمۇ بار. ئۇ قىلغان ئىشىدا مۇناپىقلىق قىلىش، يەنى ـ مۇسۇلمان كىشىنىڭ مۇناپىقلارنىڭ سۈپىتى ۋە ئەخلاقى بىلەن سۈپەتلىنىشى. لېكىن ئۇ قەلبىدە ﷲ غا، پەيغەمبەرگە ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرىدۇ.

بۇ ھەقتە ھەم مۇنۇ ھەدىسلەر كەلگەن:« مۇناپىقنىڭ ئالامىتى ئۈچتۇر: ئەگەر سۆزلىسە يالغان سۆزلەيدۇ. ئەگەر ۋەدە قىلسا خىلاپلىق قىلىدۇ. ئەگەر ئامانەت قويۇلسا خىيانەت قىلىدۇ» . (بۇخارى، مۇسلىم رىۋايەت قىلغان) .

يەنە بىر ھەدىستە مۇنداق كەلگەن: «تۆرت ئىش بار كى، ئۇ ئىشلار قانداق بىر كىشىدە تېپىلسا، ئۇ كىشى خالىس مۇناپىق بولىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭدا ئۇ ئىشلارنىڭ بىرى تېپىلسا، ئۇكىشى ھەتتا ئۇنى تەرك قىلمىغۇچە ئۇنىڭدا مۇناپىقلىقنىڭ بىر بەلگىسى بولىدۇ. ئۇلار: ئەگەر سۆز قىلسا يالغان سۆز قىلىدۇ. ئامانەت قويۇلسا خىيانەت قىلىدۇ. ۋەدە قىلسا خىلاپلىق قىلىدۇ. ئۇرۇشۇپ قالسا ئاغزىنى بۇزىدۇ» . (بۇخارى، مۇسلىم ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەردىن رىۋايەت قىلغان) .

ساھابىلەر ۋە سەلەپ سالىھلار مانا بۇ مۇناپىقلىقنىڭ ئۆزلىرىدە بولۇپ قېلىشىدىن قورقىشاتتى. ئۇلار مۇنداق دېيىشەتتى: بۇنداق بولۇپ قېلىشتىن مۇناپىقنىڭ باشقىسى خاتىرجەم بولالمايدۇ. بۇنداق بولۇپ قېلىشتىن پەقەت مۇئمىنلەرلا بەك قورقىدۇ.

ھۆكۈملىرى ئېنىق بولمىغان ئايەتلەرنى قوللىنىپ، ھۆكۈملىرى ئېنىق ئايەتلەرنى تەرك ئېتىش

بۇ يەردە بىز دىنىي چۈشۈنۈشتە چەكتىن ئاشۇرۇۋېتىش ۋە ئېزىپ كېتىشنىڭ ئارقىسىدىكى كونا . يېڭى ئاساسلىق سەۋەپكە ئىشارەت قىلىپ ئۆتۈشىمىز لازىم . ئۇ بولسىمۇ ـ ئايەت ـ ھەدىسلەرنىڭ مۇتەشابىھلىرىغا ئەگىشىپ، مۇھكەملىرىنى تاشلاپ قويۇشتۇر. بۇ ئىش ئىلىم ـ مەرىپەتتە يېتىشكەنلەردىن سادىر بولمايدۇ. بەلكى، بۇ قەلبىدە ئازغۇنلۇق بار كىشىلەردىن سادىر بولىدۇ. اللّٰه مۇنداق دەيدۇ: «ئۇلار پىتنە قوزغاش ۋە ئۆز رەئيى بويىچە مەنە بېرىش ئۈچۈن مۇتاشابىھ ئايەتلەرگە ئەگىشىدۇ» . (ئالى ئىمران سۈرىسى 7 . ئايەت) .

مېنىڭ مۇتەشابىھ دېگىنىم ـ بىرقانچە مەنىگە ئېھتىمالى بار، دالالىتى ئۇچۇق ئەمەس نەسلەردۇر. مۇھكەم دېگىنىم ـ مەنىسى ئوچۇق ، دالالىتى ئاشكارا، چۈشەنچىسى ئېنىق نەسلەردۇر.

بىز چەكتىن ئاشۇرۇۋەتكۈچىلەرنىڭ، بىدئەتچىلەرنىڭ قەدىمدىن تارتىپ مۇتاشابىھلارنىڭ ئارقىسىدىن يۈگۈرۈپ يۈرگەنلىكىنى كۆرىمىز. ئۇلار شۇنىڭ بىلەن ئۆزلىرىنىڭ ناقىسلىقىنى تولدۇرماقچى بولىدۇ ۋە ئۇلارغا چىڭ يېپىشىۋېلىپ، مۇھكەملەردىن يۈز ئۆرۈيدۇ. ۋاھالەنكى، مۇھكەملەردە ئايرىغۇچى سۆز ۋە ئادىل ھۆكۈم بار.

بۈگۈنكى چەكتىن ئاشۇرۇۋەتكۈچىلەرگە قاراڭ، سىز ئۇلارنىڭ بۈيۈك ئىسلامىي چۈشەنچىلەرنى بەلگىلەشتە مۇتاشابىھلارغا يۆلۈنۈۋالغانلىقىنى كۆرىسىز. بۇنىڭدىن ناھايىتى خەتەرلىك نەتىجىلەر كېلىپ چىقتى. بولۇپمۇ، شەخسلەرگە، جامائەتلەرگە ھۆكۈم قىلىشتا ۋە ئۇلارنى ئىسلاھ قىلىشتا، ھەمدە دوستلۇق، دۈشمەنلىك، ياخشى كۆرۈش، يامان كۆرۈش ۋە ئۇلارنى دوست بولۇشقا لايىق مۇئمىنلار قاتارىدا قويۇش ياكى دۈشمەن تۇتۇش لازىم

بولغان كاپىرلار قاتارىدا قويۇش جەھەتلەردە ئۇلار بىلەن بولغان ئالاقىنىڭ كەيپىياتىنى ئايرىشتا ناھايىتى خەتەرلىك نەتىجىلەر كېلىپ چىقتى.

چۈشەنچىدىكى مانا بۇنداق يۈزەكىلىك، ھۆكۈم قىلىشتا ئالدىراپ كېتىش ۋە ئويلاپ، سىپلىشتۇرۇپ كۆرمەستىن ھۆكۈملەرنى نەسلەردىن يۇلۇپلا ئېلىش قاتارلىقلار (بۇلار ئېنىق مۇھكەملەرنى تاشلاپ، ئېھتىمالى بار مۇتەشابىھلارغا ئەگىشىش نەتىجىسىدە بولغان.) خاۋارىجلارنى ئىلگىرى ئۆزلىرىدىن باشقا مۇسۇلمانلارنى كاپىر دېيىش ۋە ئىسلامنىڭ بۈيۈك ئۆغلانى بولغان ئەلى ئىبنى ئەبى تالىپ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن ئۇرۇش قىلىشتەك ئەڭ چوڭ خاتالىققا ئېلىپ بارغان ئىدى. ئۇلار ئەسلىدە ئۇنىڭ ئارمىيەسىدىكى ئەسكەرلەر ئىدى. ئۇلار ئەجەپلىنەرلىك چۈشەنچىلەرگە بەلكى، اللّٰه نىڭ دىنى ھەققىدە غېرىپ ۋەھىيملەرگە يۆلەنگەن ھالدا شۇنداق قىلغان ئىدى.

ھەزرىتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇسۇلمانلارنىڭ قېنىنى ۋە ئەسكەرلەرنىڭ بىرلىكىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ئۆزى بىلەن قىرىشى تەرەپ ئوتتۇرىسىدىكى كېلىشمنى قوبۇل قىلغان ئىدى. چۈنكى، ئۇنىڭ تەرەپدارلىرى ئىچىدە قوبۇل قىلىشنى ۋاجىپ دەپ قارايدىغانلار بار ئىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئەخمەقلەر ئۇنىڭغا دىندىن چىقىپ كەتكەنلىك بىلەن تۆھمەت چاپلىدى. ۋاھالەنكى، ئۇ كىچىككىدىن باشلاپلا اللّٰه نىڭ دىنىغا جانپىدالىق بىلەن ياردەم قىلىپ كەلگەن ئىدى. چۈنكى، ئۇ اللّٰه نىڭ دىنىدىكى ئەركەكلەرنىڭ بايراقدارى ئىدى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ تونۇلغان« اللّٰه نىڭ باشقىسىنىڭ ھۆكۈم قىلىش ھەققى يوق» دېگەن سۆزلىرىنى دېيىشتى. ئۇلار بۇنىڭدا قۇرئاندىكى« ھۆكۈم قىلىش پەقەت اللّٰه نىڭ ھەققىدۇر» دېگەن ئايەتنىڭ زاھىرىغا قاراپلا شۇنداق دېيىشكەن ئىدى.

ھەزرىتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ جاۋابى مۇنداق بىر تارىخىي جاۋاپ بولغان:« بۇ ھەق سۆز بولۇپ، ئۇنىڭدىن باتىل ئىرادە قىلىنغان».

بۇنداق بولۇشى يەنى ـ تەدبىر قىلىش، شەرىئەت بەلگىلەشنىڭ پەقەت اللّٰه غا خاس بولۇشى ئىنسانلارنىڭ ئۆزئارا تالىشىپ قالغان جۈزئىي مەسىلىلەردە قىلغان ھۆكۈملىرىنى بىكار قىلىۋېتىش دېگەنلىك بولمايدۇ. ئەگەر ئۇلارنىڭ ھۆكمى اللّٰه نىڭ ھۆكمىنىڭ دائىرىسى ئىچىدە بولسا قوبۇل قىلىنىدۇ.

بۇ ئۈممەتنىڭ ئالىمى ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇلار بىلەن مۇنازىرە قىلىشىپ، ئۇلارغا اللّٰه نىڭ كىتاۋىدىكى ھۆكۈمرانلىقنىڭ سۈرەتلىرى ئارقىلىق ھۆججەت كەلتۈرگەن ئىدى.

قۇرئاندىكى ئەر ـ خوتۇنلار ئارىسىدىكى ئىختىلاپ تۈگۈننى يېشىش ئۈچۈن قىلىنغان مۇنۇ ھۆكۈم شۇنىڭدىن بىرى. اللّٰه مۇنداق دەيدۇ« ئەگەر ئەر ـ خوتۇن ئىككىيلەننىڭ ئىناقسىز بولۇپ قېلىشىدىن قورقساڭلار، ئەرنىڭ تۇغقانلىرىدىن بىر ھەققانى كىشىنى، خوتۇننىڭ تۇغقانلىرىدىن بىر ھەققانى كىشىنى ئەۋەتىڭلار، اللّٰه ئەگەر بۇ

ئەككى كىشنى ئەپلەشتۈرۈشنى خالسا ئەر . خوتۇن ئەككسىنىڭ ئارىسىغا ئىناقلىق سالىدۇ» . (نىسا سۈرىسى 35 . ئايەت) .

يەنە شۇنىڭدىن بىرى - ئېھرام باغلىغۇچى كىشىنىڭ قەستەن بىرەر جانلىقنى ئۆلتۈرگەندە ئۇنىڭ ئوخششىنى بەلگىلەش. الله مۇنداق دەيدۇ:« ئى مۇئمىن بولغان كىشلەر، سىلەر ئېھرام باغلىغان ھالىتىڭلاردا ئوۋنى ئۆلتۈرمەڭلار، سىلەردىن كىمكى، ئۇنى قەستەن ئۆلتۈرسە ، ئىشىنىڭ ۋابالىنى تېتىش ئۇچۈن ئۇنىڭ جازاسى ئەككى ئادىل كىشىنىڭ باھالىشى بويىچە ھېلىقى ئۆلتۈرگەن ئوۋغا ئوخشاش ئۆي ھايۋانلىرىدىن بىرنى كەبىگە ئېلىپ بېرىپ قۇربانلىق قىلىشتۇر . ياكى كەپپارەت بېرىش يۈزىسىدىن مىسكىنلەرگە ئاش بېرىشتۇر» . (مائىدە سۈرىسى 95 . ئايەت) .

الله چۈشۈرگەن ئايەتلەرنى، پەيغەمبەر ئەلەيھسسالام سۆزلىگەن ھەدىسلەرنى ياخشى چۈشەنمىگەن، ئۇلارنىڭ ئالدىدا تەتقىق قىلىپ، تەكشۈرۈپ، ئويلاپ، ئەقىل يۈرگۈزۈپ، ئىلگىرى بىلەن ئاخىرنى باغلاشتۇرۇپ، مۇسبەت بىلەن مەنپىينى مۇۋاپىقلاشتۇرۇپ، ھەممىسىگە ئىشەنگەن ھالدا ئام بىلەن خاسنى، مۇتلەق بىلەن مۇقەييەدنى سېلىشتۇرۇپ، ئۇنىڭ مۇھكەمى بولسۇن، مۇتاشابىھى بولسۇن ھەممىسىگە ياخشى گۇماندا بولمىغان كىشىنىڭ كارۋىنى ناھايىتى تېز لا يولدىن ئېزىپ قالىدۇ. ئالدى تۇسۇلۇپ قالىدۇ. ئۇنىڭ غايىسى بېكار كېتىدۇ. ماڭىدىغان يولنى كۆرمەستىن بىر تۇرۇپ شەرىققە، بىر تۇرۇپ غەرىپكە كېتىپ قالىدۇ. قاپقاراڭغۇ كېچىدە تىمىسقىلاپ، تەمتىرەپ يۈرۈيدۇ .

ھازىرقى كاپىر قىلىشقا چاقىرغۇچىلار مانا شۇ ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغان. ئىلگىرىكى خاۋارىجلارمۇ شۇ ئەھۋالدا ئىدى .

بۇنداق چەكتىن ئاشۇرۇۋېتىشنىڭ ئاساسلىق سەۋەبى خۇددى ئىمام شاتىبى دېگەندەك: شەرىئەتنىڭ مەقسەتلىرىگە چۈشەنمەسلىك ۋە ئۇنىڭ مەنىلىرىنى ئىسپاتلىماستىن گۇمان بىلەنلا سۆزلەش ياكى ئۇنىڭغا بىرقاراپلا ئۇنىڭدىن ھۆكۈم چىقىرىش قاتارلىقلاردۇر. بۇ ئىلمدا يېتىشكەن كىشىدە بولمايدۇ. قاراڭ، خاۋارىجلار دىندىن قانداق چىقىپ كەتكەن؟ . ئۇلار خۇددى ئوق ئوقيادىن چىقىپ كەتكەندەك چىقىپ كەتكەن ئىدى. چۈنكى، پەيغەمبەر ئەلەيھسسالام ئۇلارنى مۇنداق سۈپەتلىگەن ئىدى:« ئۇلار قۇرئاننى ئوقۇيدۇ. ۋاھالەنكى، قۇرئان ئۇلارنىڭ گېلىدىن ئۆتمەيدۇ» . يەنى ــ الله بىلىدۇ، ئۇلار قۇرئاننى قەلبلىرىگە كىرگۈچىلىك دەرىجىدە قېتىقىنىپ ئۆگەنمەيدۇ. چۈنكى، چۈشىنىش قەلبتە بولىدۇ. ئەگەر ئۇ قەلبكە يەتمىسە چۈشەنچە ھاسىل بولمايدۇ. ئوقۇش پەقەت سۆزلەش ۋە ھەرىپ چىقىرىش ئورنىدىلا بولىدۇ. بۇنىڭدا بىلىدىغان، بىلمەيدىغانلار شېرىك بولىدۇ. ئۆتكەن بۇ مەسىلمۇ ھەم پەيغەمبەر ئەلەيھسسالامنىڭ:« شۈبھىسىزكى، الله ئىلىمنى تارتىپلا ئېلىپ كەتمەيدۇ. . .» دېگەن ھەدىسىدىن چىقىدۇ .

ھەزرىتى ئىبنى ئابباستىنمۇ بۇنى تەفسىر قىلىشتا بىر ئېيتقان مەنىنىڭ ئۆزى رىۋايەت قىلىنغان. ئەبۇ ئۇبەيد «قۇرئاننىڭ پەزىلەتلىرى» دېگەن كىتاۋىدا ۋە سەئىد ئىبنى مەنسۇر ئۆزىنىڭ ئىبراھىم تەيمىيدىن رىۋايەت قىلىنغان ھەدىسىدە مۇنداق دەيدۇ: بىر كۈنى ھەزرىتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۆزى - ئۆزىگە مۇنداق دېيىشكە باشلىدى «بۇ ئۈممەتنىڭ پەيغەمبىرى بىر تۇرسا قانداقمۇ ئىختىلاپ قىلىشىدۇ ؟». ئاندىن ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ئادەم ئەۋەتىپ، ئۇنىڭدىن «بۇ ئۈممەتنىڭ پەيغەمبىرى بىر، قىبلىسى بىر(سەئىد «كىتاۋى بىر» دېگەننى قوشۇپ قويىدۇ) تۇرۇپ، ئۇلار قانداقمۇ ئىختىلاپ قىلىشىدۇ ؟» دەپ سورىدى. ئىبنى ئابباس مۇنداق دېدى« ئى مۇئمىنلەرنىڭ ئەمىرى! قۇرئان بىزگە چۈشۈرۈلۈۋىدى بىز ئۇنى ئوقىدۇق ۋە نېمىشقا چۈشكەنلىكىنى بىلدۇق. بىزنىڭ ئارقىمىزدىن بىر قوۋم كېلىدۇكى، ئۇلار قۇرئاننى ئوقۇيدۇ. لېكىن نېمىشقا چۈشكەنلىكىنى بىلمەيدۇ. ھەر بىر قوۋم ئۇچۇن ئۇ قۇرئان ھەققىدە بىر قاراش بولىدۇ. ئۇنداق بولىدىكەن ئۇلار ئىختىلاپلىشىدۇ».

سەئىد مۇنداق دەيدۇ: ھەر بىر قوۋم ئۇچۇن ئۇ قۇرئان ھەققىدە بىر قاراش بولىدۇ، ئۇنداق بولىدىكەن ئىختىلاپلىشىدۇ، ئىختىلاپلاشسا بىر- بىرىنى ئۆلتۈرۈشىدۇ. ئۇ مۇنداق دېدى: ھەزرىتى ئۆمەر ئۇنى سىلكىدى ۋە ماڭا ئاچچىغلىدى. ئىبنى ئابباس قايتىپ كەتتى. ھەزرىتى ئۆمەر ئۇ دېگەن سۆزلەرنى ئويلاپ كۆردى. ئاندىن ئۇنى چۈشەندى ۋە ئۇنىڭغا يەنە ئادەم ئەۋەتىپ« دېگەن گېپىڭنى ماڭا قايتىدىن دېگىن» دېدى. ئىبنى ئابباس قايتا دېدى. ئۆمەر ئۇنىڭ سۆزىنى چۈشەندى ۋە تەئەججۈپلەندى.

ئەللامە شاتىبى مۇنداق دەيدۇ: ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ دېگەن سۆز ھەقتۇر. چۈنكى، ھەرقانداق كىشى ئايەتنىڭ ياكى سۈرىنىڭ نېمە ھەققىدە چۈشكەنلىكىنى بىلسە، ئۇنىڭ مەنىسىنى، تەئۋىلىنى ۋە ئۇنىڭدىن كۆزلەنگەن مەقسەدنى بىلىدۇ ۋە بۇنىڭدىن ئېشىپ كەتمەيدۇ. ئەگەر نېمە ھەققىدە چۈشكەنلىكىنى بىلمىسە، ئۇ بىر قانچە مەنىگە ئېھتىمال كەلتۈرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ھەر بىر ئىنسان باشقىسى بارمىغان بىر مەزھەپكە بارىدۇ. ئۇلاردا ئۇلارنى توغرىغا باشلايدىغان، مۇتەشابىھاتلارنىڭ چېگرىسىغا بارغۇزماستىن توختىتىدىغان يېتەرلىك ئىلىم يوق. شۇڭا كۆزىگە كۆرۈنگەن بويىچە ئېلىشقا ياكى كاجلىق بىلەن تەئۋىل قىلىشقا مەجبۇر بولىدۇ. چۈنكى، ئۇنىڭ شەرىئەتتىن ھېچبىر دەللىلى يوق. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئېزىپ كېتىدۇ ۋە باشقىلارنى ھەم ئازدۇرۇۋېتىدۇ.

بۇنى تېخىمۇ روشەنلەشتۈرىدىغان ئىبنى ۋەھبدىن رىۋايەت قىلىنغان مۇنۇ سۆز بار: ئۇ نافىئدىن مۇنداق دەپ سورىغان« ئىبنى ئۆمەر ھەرۇرىيە (بۇلار ھەرۇرا دېگەن جايغا مەنسۇپ خاۋارىجلار بولۇپ، ھەزرىتى ئەلى ئۇلار بىلەن ئۇ جايدا ئۇرۇشقان) ھەققىدە قانداق قارايتتى ؟». نافىئ« ئۇلارنى ﷲ نىڭ مەخلۇقاتلىرىنىڭ ئەڭ يامانلىرى، ئۇلار كاپىرلار ھەققىدە چۈشكەن ئايەتلەرنى ئېلىپ موسۇلمانلارغا چاپلايدىغانلار» دەپ جاۋاپ بەرگەن. سەئىد ئىبنى جۇبەيىر بۇنىڭدىن خوش بولۇپ، مۇنداق دېدى« ھەرۇرىيە ئەگەشكەن مۇتەشابىھ ئايەت مانا بۇ ئايەتتۇر:

« كىمكى، اللّٰه چۈشۈرگەن بىلەن ھۆكۈم قىلمايدىكەن، ئۇ كاپىرلارنىڭ جۈملىسىدىندۇر». (مائىدە سۈرىسى 44 . ئايەت). ئۇلار بۇنىڭغا يەنە مۇنۇ ئايەتنى قاتىدۇ« ئاندىن ئۇلار پەرۋەردىگارىغا باشقىلارنى شېرىك كەلتۈرىدۇ». (ئەنئام سۈرىسى 1 . ئايەت). ئۇلار ئىمامنىڭ ناھەق ھۆكۈم قىلغانلىقىنى كۆرسە« كاپىر بولدى. كىمكى، ئادالەتسىزلىك قىلسا شەكسىز ئۇ پەرۋەردىگارىغا شېرىك كەلتۈرۈپ، كاپىر بولغان بولىدۇ. بۇ ئۈممەت مۇشرىكتۇر » دەيدۇ. شۇڭا ئۇلار سىزگە قارشى ئۇرۇشىدۇ. چۈنكى، ئۇلار ئايەتنى تەئۋىل قىلىدۇ. مانا بۇ ئىبنى ئابباس ئاگاھلاندۇرغان مەسىلىدۇر. بۇ ئىش قۇرئاننىڭ ئەسلى مەنىسىنى بىلمىگەنلىكتىن كېلىپ چىقىدۇ.

ناپىئى مۇنداق دېگەن: ئىبنى ئۆمەر ئەگەر ھەرۇرىيلەر ھەققىدە سورىسا مۇنداق دەيتتى: ئۇلار مۇسۇلمانلارنى كاپىر قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ قانلىرىنى، ماللىرىنى ھالال سانايدۇ. ئاياللارنى ئىددىتى ئىچىدە نىكاھلاپ ئالىدۇ. ئېرى بار ئاياللار ئۇلارنىڭ يېنىغا كەلسە نىكاھلاپ ئېلىۋېرىدۇ. مەن ئۇرۇش قىلىشقا ئۇلاردىن ھەقلىقراق بىرەر قەۋمنى بىلمەيمەن. (ئېتىسام دېگەن كىتاپتىن 2 / 182 . 184 بەتلەر).

ئىلمنى جورنالىستلاردىن، قۇرئاننى كىتاپخانلاردىن ئۆگىنەمەك

ئۇلاردىكى تونۇشنىڭ ئاجىزلىقىنىڭ سەۋەپلىرى شۇكى، ئۇلار ئۆزلىرىگە قارشى قاراشتا بولغانلارغا قۇلاق سالمايدۇ. ئۇلار بىلەن سۆھبەتلىشىشنى ياقتۇرمايدۇ. ئۆز قاراشلىرىنىڭ باشقىلارنىڭ قاراشلىرى ئارقىلىق ئۆلچىنىپ، رەت قىلىنىش، قوبۇل قىلىنىش جەھەتتە سىناققا دۇچ كېلىدىغانلىقىنى ھېچ ئويلىمايدۇ.

ئۇلارنىڭ كۆپلىرى ئىلمنى ئۆز ئەھلىدىن ۋە مۇتەخەسسىس ئۆلىمالاردىن ئالمايدۇ. بەلكى، ئۇنى كىتاپلاردىن، گېزىتلاردىن مۇناقىشە قىلىشقا، قوبۇل قىلىش ياكى رەت قىلىشقا پۇرسەت تاپالمىسىنلا ئۇدۇل ئالىدۇ. ئۆزلىرىنىڭ چۈشەنچىلىرىنى، مەلۇماتلىرىنى سىناپ باقمايدۇ ۋە ئۇنى تەھلىل قىلىش، بەھس قىلىش ئۈچۈن ئورتىغا قويمايدۇ. ئۇ بىر نەرسىنى ئوقۇغان بولىدۇ. دە ئۇنىڭدىن دەرھال ھۆكۈم چىقىرىدۇ. ئۇ بىلمەستىن ياخشى ئوقۇيالمىغان ياكى خاتا چۈشىنىپ قالغان ياكى خاتا ھۆكۈم چىقىرىپ سالغان بولۇشى مۇمكىن.

ئۇ بىلمەيدىغان كۈچلۈكرەك قارشى پىكىر بولۇپ قېلىشى مۇمكىن. چۈنكى، ئۇ ئۆزىنى ئۇ پىكىرنىڭ ئۈستىدە توختۇتۇپ تۇرىدىغان كىشى تاپالمىغان بولۇشى مۇمكىن. ئەشۇ ئىخلاسمەن ياشلار شەرىئەت ئىلمىدا ۋە پىقھىدا ئىشەنچلىك ئۆلىمالارغا بېرىش لازىملىقىدىن ۋە ئۆزلىرىنىڭ بۇنداق چوڭقۇر بۇلاققا يالغۇز لا، يولباشچىسىز ھالدا، قولنى تۇتۇپ تۇرىدىغان كىشىسىز، ئۇلارغا تۇتۇق يەرلەرنى، ئاتالغۇلارنى تەپسىر قىلىپ بېرىدىغان، پەرىقلەرنى ئەسلىگە قايتۇرىدىغان، ئوخشاشلارنى ئۆز ئوخشاشلىرىغا قايتۇرىدىغان كىشىسىز شۇڭغۇشقا قادىر بولالمايدىغانلىقىدىن غاپىل.

ئەمما بۇ دېگىنىمىزدا ئۇنىڭ ئۆزى بىلەن دىيالوگقا چۈشكەندە ئۇنىڭ كالىسى ئىچىدىكى بىرنەرسىلەرنى ئەمەس بەلكى ئۇنىڭ ئۆزىنى، شامالنىڭ ئۇ ئۆيلمىغان تەرەپكە ئېلىپ كېتىشىدىن كىشى ئەنسىرەپ قالىدۇ. كۆپىنچە ئۇنى سۇ يۇتۇۋېتىشى، يەتمەكچى بولغان قىرغاقتا يېتەلمەسلىكى ۋە ئۇنى قۇتقۇزىدىغانغا كىشى تېپىلماسلىقى مۇمكىن. چۈنكى، ئۇ يارىدەمچىسىز، يولباشچىسىز يولغا چىقتى. شۇنىڭغا ئوخشاش شەرىئەتنى ئۇستازىسىز ئوقۇشمۇ ئەينەن شۇنداق. خەتەرىدىن ساقلانغىلى بولمايدۇ. يوچۇقلاردىن، ئاپەتلەردىن خالى بولغىلى ھەم بولمايدۇ. خۇسۇسەن يولنىڭ ئاچلىغا، خەتەرلىك جايلىرىغا كەلگەندە، دەلىللەر ۋە ئېتىبارلار قارىمۇ-قارشى بولۇپ قالغاندا شۇنداق ئىشلار يۈز بېرىدۇ.

مانا بۇ ئىلگىرىكى ئۆلىمالارنىڭ مۇئەللىملەردىن ئىلىم ئېلىشتىن توسقانلىقىنىڭ سەۋەبى. ئۇلار مۇنداق دەيدۇ: قۇرئاننى قارىيلاردىن ئۆگەنمە، ئىلمنى جورنالىستتىن ئۆگەنمە. قارى دېمەك - مەنىسىنى بىلمەستىن قۇرئاننىڭ لەپزىنى يادا بىلىدىغان كىشى. جورنالىست دېمەك - ھېچبىر ئەھلى ئىلمىدىن ئىلىم ئېلىپ، ئۇنىڭ قولىدا يېتىشمەستىن پەقەت گېزىت ئوقۇپلا ئۆگەنگەن كىشى.

ياشلار نېمە ئۈچۈن ئۆلىمالاردىن يۈز ئۆرىدى؟

بۇ يەردە مۇنداق دېيىشنى ئىنساپ قىلغانلىق دەپ قارايمىز: شۈبھىسىزكى، بەزى ياشلار ئىلىم ئەھلىدىن بولغان كۆپلىگەن ئۆلىمالارغا قارىتا ئىشەنچىسىنى يوقۇتۇپ قويغانلىقتىن پەقەت كىتاپلارغىلا يۆلىنىۋالىدىغان بولۇۋالدى. خۇسۇسەن ئۆلىمالارنىڭ ئارىسىدىكى ھاكىمىيەتكە يېقىنلىشىۋالغانلارغا ياشلار ئىشەنمەس بولۇپ قالدى. ئۇلار ياشلارنىڭ قارىشىچە جىنايەتچى ئورنىغا چۈشۈپ قالدى. چۈنكى، ئۇلار ھاكىملارنىڭ اللّٰه چۈشۈرگەن كىتاپ بىلەن ھۆكۈم قىلمايدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ ئۇلارغا يېقىنلىشىدۇ. ئۇلار زالىمنى«زالىم» دېمەستىن جىم تۇرۇش بىلەنلا كۇپايە قىلماستىن بەلكى، ئۇنىڭغا« سەن نېمە دېگەن ئادىل» دېدى. ئۇلار ھەقنى سۆزلىمىگەن بولسا، باتىلنى ھەم سۆزلىمىسە ياخشى بولاتتى. ئۇ ياشلارنىڭ تىرىكلەرگە ئەمەس، ئۆلۈكلەرگە بەكراق ئىشەنگەنلىكىدىن يامانلىغلى بولمايدۇ. شۇڭا ئۇلار ئىلمنى ئۆلگەنلەرنىڭ كىتاپلىرىدىن ھېچبىر ۋاستىسىزلا ئالىدىغان بولۇۋالدى.

مەن ئۇلارنىڭ بىرىگە دېدىم: ئىلمنى ئۆز ئەھلىدىن ئېلىشىڭلار ۋە بىلمەيدىغان مەسىلىلەردە ئۆلىمالاردىن سورىشىڭلار لازىم.

ئۇ: بىز دىنى ۋە ئىلمىغا ئىشەنگىلى بولىدىغان ئۆلىمالارنى نەدىن تاپىمىز؟ بىز پەقەت ھاكىملارنىڭ پەلەكىدە چۆگىلەيدىغان، ئۇلار بىر نەرسىنىڭ ھالاللىقىنى ئىرادە قىلسا« ھالال» دەپ بېرىدىغان، ئەگەر ھاراملىقىنى ئىرادە قىلسا« ھارام» دەپ بېرىدىغان، ھاكىم سوتسىيالىزىمچى بولسا سوتسىيالىزىمنى مۇبارەكلەپ، ئۇنى ئىسلامغا مەنسۇپ

قىلمىۋالدىغان، ئەگەر ھاكىم كاپىتالىزىمچى بولسا ئىسلام ئىسمى بىلەن كاپىتالىزىمنى قوللايدىغان ئۆلىمالاردىن باشقىنى تاپالمىدۇق، دېدى.

ئۇلار شۇنداق ئۆلىمالاركى، ئەگەر ئۇلارنىڭ ھاكىمى ئۇرۇشنى خالىسا، ئۇلار «تىنچلىق ھارام» دەيدۇ. ناۋادا ئۇنىڭ سىياسىتى ئۆزگىرىپ، تىنچلىقنى خالىسا دەرھال «تىنچلىق» نى قوللاپ پەتىۋالارنى ياغدۇرىۋېتىدۇ. ﷲ تائالا مۇنداق دېگەن: «ئۇنى بىر يىلى ھالال قىلىدۇ، يەنە بىر يىلى ھارام قىلىدۇ».

ئۇلار شۇنداق ئۆلىمالاركى، چىركاۋ بىلەن مەسجىدنى باراۋەر، ئوخشاش كۆرىدۇ. بۇتپەرەس ھىندىستان بىلەن مۇسۇلمان پاكىستاننى تەڭ كۆرىدۇ.

مەن ئۇنىڭغا دېدىم: بىز بىرسىنىڭ گۇناھىنى ھەممىگە ئارتىپ قويساق ۋە ياخشىلىق قىلغۇچىلارنى يامانلىق قىلغۇچىلارنىڭ گۇناھى بىلەن جازالىساق بولمايدۇ. ئۆلىمالار ئىچىدە باتىلنى رەت قىلغان، زۇلۇمغا قارشى تۇرغان، زالىمغا باش ئەگمىگەن، چىرايلىق ۋەدىلەر بىلەن ئالداشقا، ئېغىر جازالاش بىلەن تەھدىت پەرۋا قىلمىغانلار، ئازاپ . ئوقۇبەتنى كۆتەرگەنلەر، بالاغا سەبىر قىلغانلار، ھەقىقەتتە چىڭ تۇرۇپ تۇرمىگە كىرىشكە رازى بولغانلار بار. بەلكى، دىنىدا مۇرەسسە قىلىشنى ياكى ئەقىدىسىدە بوشاڭلىق قىلىشنى خالىماي ﷲ يولىدا شېھىد بولۇشنى ئىختىيار قىلغانلار بار.

ئۇ: مەن بۇنى ئىنكار قىلمايمەن. لېكىن سېتىلغانلارنىڭ ئۆزى ناھايىتى كاتتا ۋە يېتىشكەن ئۆلىمالاردىن. قۆللىرىدا پەتىۋا ۋە ئىرشادنىڭ يۈگىنى بولغان، يولباشچى ئۆلىمالار ئەمەسمۇ؟ دېدى.

شۈبھىسىزكى، بۇ ياشلارنىڭ دېگەنلىرىنىڭ كۆپىنچىسى ھەق. نۇرغۇنلىغان «كاتتا ئۆلىمالار» ھاكىمنىڭ قولىدىكى ئېلېكتىر سايمانلارغا ئايلىنىپ قالدى. ئەگەر ئۇلار سۆزلىتىشنى خالىسا خالىغانچە سۆزلىتىدۇ. شۈك تۇرغۇزۇشنى خالىسا شۈك تۇرغۇزىدۇ. سۆزلەش ۋاجىپ، يوشۇرۇش ھارام بولغان بولسىمۇ ئۇلار شۈك تۇرىدۇ. «ھەقنى سۆزلىمەي شۈك تۇرغان كىشى خۇددى باتىلنى سۆزلىگەن كىشىگە ئوخشاش. ھەر ئىككىلىسى شەيتان».

مەشھۇر ئۆلىمالارنىڭ بىرى تېلېۋىزور سۆھبىتىگە چاقىرىلدى. ئۇ سۆھبەتنىڭ ماۋزۇسى «ئىسلام شەرىئىتىنىڭ تۇغۇت چەكلەشكە بولغان قارىشى» نى مۇناقىشە قىلىش ئىدى. ئۇ ئالىم كىشى سۆھبەتنى باشقۇرغۇچىدىن «مۇناقىشە تۇغۇت چەكلەشنى قوللاشنى مەقسەت قىلامدۇ؟ ياكى ئۇنىڭغا قارشى تۇرۇشنىمۇ؟. مەن شۇنىڭغا قارىتا ھازىرلىناي» دەپ سورىدى. بۇ سوئال باشقۇرغۇچىغا ناھايىتى دەھشەتلىك تۇيۇلدى.

ئىلگىرىكى ئۆلىمالارغا ﷲ رەھمەت قىلسۇن! . ئۇلارنىڭ بىرى بىر ھاكىمغا مۇنداق دېگەن ئىدى: پۇتنى سۇنغان كىشىگە قول سۇنۇلمايدۇ.

كاشكى،ئۇلارنىڭ ئىلمى ۋە پىقھى ئاز بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ ئىمان ۋە تەقۋالىغى زىيادە بولغان بولسا .

دىندا ئالىم بولۇشقا ھېرىسمەن ئەشۇ ياشلار سۆزمەنلىك ۋە يېزىقچىلىق ئاسمىنىدا چاقنىغان نۇرغۇنلىغان ئۆلىمالارغا بېرىپ كۆردى. لېكىن ئۇلارنىڭ قۇرئان ۋە ھەدىس ئىلمىدا يېتەرلىك بىر نەرسىسى بارلىغىنى كۆرمىدى. ئۇلاردا بار ئىلمىنىڭ كېسەلگە شىپا بولالمايدىغانلىقىنى ۋە ھېچ مەنپەئەتى يوقلىغىنى بىلدى. ئۇ ئۆلىمالارنىڭ بەزىسى گېزىتلارغا« ھۆكۈمەت بىلەن پۇقرا ئارىسىدا جازانە يوق» دەپ يازدى. ئۇنىڭ خىيالىغا كەلگەن دەلىلى شۇكى، ئۇ ئەۋۋەلقىلەر كەلتۈرۈپ باقمىغان مەسىلىنى ۋۇجۇتقا كەلتۈردى. ئۇ ئۆزى گۇمان قىلغان مەسىلىدە ئۇنى« دادا بىلەن بالا ئارىسىدا جازانە يوق» دېگەنگە قىياس قىلدى. لېكىن بۇنىڭدا ئىختىلاپ بار. بۇ نەس ياكى ئىجمائاللہ بىلەن سابىت بولغان ئەمەس. ئۇنداقكەن قانداقمۇ ئۇنىڭغا قىياس قىلغىلى بولىدۇ؟ ئەگەر قىياس قىلىش دۇرۇس بولغاندىمۇ پەرىقلىق قىياس بولۇپ قالىدۇ.

ياشلار ئەنە شۇنداق ئىلىمدىن، تەقۋالىقتىن مەھرۇم قالغان ئۆلىمالاردىن ئۈمىتسىزلىنىپ قېلىشتا ئۆزرىلىك.

ياشلار ئۇلارنىڭ مەۋزۇئ (يالغاندىن توقۇلغان) ھەدىسلەرنى ھۆججەت قىلىۋېلىپ، ھەممە ئىتتىپاق كەلگەن سەھىھ (توغرا) ھەدىسلەرنى رەت قىلغانلىقىنى كۆردى. يەنە ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بەزىلىرىنىڭ يەھۇدىيلارنىڭ كىتاپلىرىدىن ئېلىنغان سۆزلەرنى شاھىد قىلغانلىقىنى، ئۇيقۇدا كۆرگەنلىرىنى دەلىل قىلغانلىقىنى كۆردى، ئۇلارنىڭ كاللىسىدا قىسسە ۋە ھېكايىلەردىن باشقا نەرسە يوق. ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى راۋاجلىنىۋاتقان بىدئەتلەرنى قوللايدىغانلارنى، سابىت بولغان سۈننەتلەرنى رەت قىلىدىغانلارنى، كىشىلەرنىڭ ئارزۇ . ھەۋەسلىرىنى ۋە بەزى شەخسلەرنىڭ نەپسلىرىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن دىنىنى بۇرمىلايدىغانلارنى، ئىلىمدا مۇستەھكەم ئىرادىگە تايانمايدىغانلارنى كۆردى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلاردىن قول ئۈزدى. ئۇلارنىڭ سۆزلىرىگە ئىشەنمەيدىغان بولۇپ قالدى.

ھەتتا ياشلارنىڭ ئالدىدا ياخشى نامى بار بەزى ئۆلىمالارمۇ تەشۋىقات ۋاستىلىرى ئۈستىلىق بىلەن قۇرۇپ قويغان تۇزاققا چۈشۈپ، ھاكىمىيەتنى قوللايدىغانلار قاتارىغا ئۆتۈپ قالدى. ياشلارنىڭ ئۆزلىرىنى مۇداپە قىلىدىغان سۆزلىرىنى ئاڭلىماستىنلا ياكى ئۇلارنىڭ تۇرغان مەيدانىنىڭ ھەقىقىتىنى بىلمەستىنلا ئۇلارغا ھۇجۇم قىلدى.

بۇ يەردە مەشھۇر ئۆلىمالاردىن بىرسىنىڭ مىسىردىكى« ئىسلامي جامائەت» ياشلىرىنىڭ ئارىسىدىكى ھەرىكەت توختۇتۇلۇپ، ئۇلارنىڭ نۇرغۇنلىرىنىڭ تۇتۇلۇپ مەھكىمىگە تاپشۇرلغاندىن كېيىن بولۇۋاتقان ئىشلارنى تەھلىل قىلىپ دېگەن سۆزىنى مىسال كەلتۈرسەك يېتىدۇ:

ئۇ مۇنداق دېدى: ئەگەر ئۇ ياشلار ئىسلامنىڭ ھەقىقى يارىدەمچىلىرى بولىدىغان بولسا، اللہ ئۇلار مەقسەت قىلغان ئىشلاردىن رازى بولىدىغان بولسا ئۇلارنى ھېچقاچان بۇنداق خار قىلمايتتى ۋە ھېچقانداق كۈچلۈك ساقچىلار، ئەسكەرلەر ئۇلارنىڭ ئالدىنى توسۇپ قالالمايتتى. لېكىن ئۇلار ئۇنداق بولمىغاچقا ئۇلارنى ئىنسانلار مەغلۇپ قىلغىچە اللہ مەغلۇپ قىلدى.

ئۇ كىشى بۇ سۆزىنى ھەق يولدىكى كىشىلەر بىلەن باتىل يولدىكى كىشىلەرنى ئايرىشتا ئۆلچەم قىلىنىدىغان بىر قائىدىنى بەلگىلەش ئۈچۈن دېدى. ئۇنىڭچە: كىمكى، خارلىقتا قالسا، مەغلۇپ بولسا بۇ ئۇنىڭ خاتا يولدا ئىكەنلىكىگە دالالەت قىلارمىش. كىمكى، غەلىبە قىلسا، نۇسرەت تاپسا بۇ ئۇنىڭ ھەق يولدا ئىكەنلىكىگە دالالەت قىلارمىش.

بۇ سۆز شەرىئەتتىمۇ، ئەمەلىيەتتىمۇ رەت قىلىندۇ. چۈنكى، نۇسرەت تېپىشنىڭ سەۋەبلىرى ۋە شەرتلىرى بولۇپ، بۇلار گاھىدا ھەق ئىگىسىدە تولۇق بولماي قالىدۇ. شۇنىڭ بىلەن نۇسرەت تاپالماي قالىدۇ. گاھىدا باتىل يولدىكى كىشىگە قىسقا بولسۇن، ئۇزۇن بولسۇن بىر مەزگىل غەلىبە قىلىش ئۈچۈن شارائىت تۇغۇلۇپ قالىدۇ.

بىز بۇ ئەسىردە باتىلغا چاقىرىدىغانلارنىڭ غەلىبە قازانغانلىقىنى ۋە ھەقىقەتكە چاقىرىدىغانلارنىڭ مەغلەپ بولغانلىقىنى كۆپ كۆردۇق. چۈنكى، خەلقئارا كۈچلەر باتىل يولدىكىلەر بىلەن بىر تەرەپتە بولۇپ، ھەق يولدىكىلەرگە قارشى ئىدى. بىزنىڭ سۆزىمىزگە ئالدىمىزدىكى ئىسرائىلىيە دۆلىتى ئېنىق مىسالدۇر.

ئارىمىزدا مۇسۇلمان تۈرك خەلقىنىڭ ئۆلىمالىرى بىلەن بىرگە ئاتا تۈرك ۋە ئۇنىڭ گورۇھى ئالدىدا مەغلۇپ بولغانلىقىنى بىلمەيدىغان كىم بار؟ . خىلاپەت دىيارىدىن ئىسلام قانداق قوغلانغان ئىدى؟ دىنسىزلىق تۈرك خەلقىگە تۆمۈر توقماقلار ئارقىلىق قانداق يەرلىك قىلىنغان ئىدى؟ ئىككى تەرەپنىڭ قايسى ھەق يولدا ۋە قايسى باتىل يولدا ئىدى؟

يېقىنقى دەۋرلەردە بەزى ئىسلام دۆلەتلىرىدە ئۆلىمالار قىيناپ ئۆلتۈرۈلدى. ئوت بىلەن كۆيدۈرۈلدى. چۈنكى، ئۇلار ئائىلەۋى تۇرمۇش ئەھۋالىغا تەئەللۇق بولغان، شەرىئەتكە خىلاپ قانۇنغا قارشى چىقتى. ھاكىمىيەت ئۇ قانۇننى مۇسۇلمان خەلققە مەجبۇرى تېڭىشقا ئورۇنغان ئىدى. ئۇنىڭدا اللّٰه نىڭ شەرىئىتىنى ئۆزگەرتىش بار ئىدى. ئۇ اللّٰه ھارام قىلغاننى ھالال قىلىپ، ھالال قىلغاننى ھارام قىلاتتى. اللّٰه پەرز قىلغاننى بىكار قىلاتتى. ئۆلىمالار بۇلارغا« ياق» دېگەن ئىدى. باشقىلارغا ئىبرەت قىلىش ئۈچۈن ئۇلارنىڭ جازاسى ئۆلۈم بولدى. ھاكىمىيەت بۇ قىلمىشنى بۇندىن كېيىن بىر كىم باش كۆتەرمىسۇن، قارشى چىققۇچىنىڭ ئاۋازى ئاڭلانمىسۇن دەپ شۇنداق قىلغان ئىدى.

بۇنىڭدا زالىم ھاكىمىيەت غەلىبە قىلدى. ئۆلىمالارنىڭ ئاۋازى جىم بولدى. بۇنىڭ بىلەن بىرگە خەلقنىڭ ئاۋازىمۇ بېسىقتى. بۇنىڭدا ھاكىمىيەت ھەقلىق بولۇپ، ئۆلىمالار ھەقسىزمىدى؟ .

يەنە بىر ئىسلام دۆلىتىدە ئاز سانلىق كاپىرلار كۆپ سانلىق مۇسۇلمانلار ئۈستىدە ھۆكۈمرانلىق قىلدۇ. ھەتتا بۇ ھاكىمىيەت ھەرقانداق سۆزلىگۈچى سۆزلىمەس بولسۇن، ھەرقانداق تەرسا قەتئى باش ئەگسۇن ۋە ھەرقانداق كىشى« ياق» دېيىش ئۈياقتا تۇرسۇن« نېمە ئۈچۈن» نى دېمەسلىكى ئۈچۈن مىڭلىغان مۇسۇلمان ئەر- ئاياللارنى تۈرمىگە تاشلىغان ئىدى. تۈرمە تولۇپ كېتىپ تارچىلىق قىلسا، تۈرمىدىكىلەرنى ئوققا تۇتۇپ ئازايتقان، مۇسۇلمان ئەرلەرنىڭ

ئۆلۈم ئالدىدا باش ئەگمەيدىغانلىقىنى كۆرۈپ ئۇلارنى باش ئەگدۈرۈش، خارلاش ئۈچۈن تارىختىكى مەشھۇر زالىملاردىن چىڭگىزخان، ھۇلاكومۇ قوللانمىغان ئۇسسۇلنى قوللىنىپ، ئۇلارنىڭ ئار - نومۇسلىرىغا تەگكەن.

يا اللّٰه ! قانچىلىك مەسۇم قانلار تۆكۈلدى؟ قانچىلىك نومۇسلار دەپسەندە قىلىندى؟ قانچىلىك ئىززەت - ھۆرمەتلەر ئاياق ئاستى قىلىندى؟ قانچىلىغان تارىخىي مەسجىدلەر ئۆرۈپ تاشلاندى؟ قانچىلىك قىممەتلىك ماللار بولاپ كېتىلدى؟ قانچىلىغان ئاۋات ئۆيلەر خاراپ قىلىندى؟ قانچىلىغان شەھەرلەر ئۈستى - ئۈستىگە دۈمكۈمتۈرۈلدى؟ ئۇنىڭ خارابىسى ئاستىدا قالغانلار ئۆلدى. قاچقانلار سەرسان بولدى. يۈزمىڭلىغان ئەر - ئاياللار، ئۆسمۈر باللار ۋەيران بولدى. ھېچقانداق ئامالسىز، چارىسىز قالدى. ئون مىڭلىغان سەبى باللار ئۆزلىرىنىڭ كىمنىڭ باللىرى ئىكەنلىكىنى بىلەلمىدى. ئۇلارنىڭ ئاتا - ئانىلىرى كىم؟ ئۇلار قايسى ئائىلىدىن؟ بۇنى ھېچكىم بىلەلمىدى.

بۇ ئىشلارغا ئىچىنغاچ يۈرەكلەر ئېرىپ كەتتى،

گەر بولسا يۈرەكتە ئىسلام ۋە ئىيمان نۇرى.

مۇسۇلمان خەلق زالىم كاپىرلارنىڭ ئالدىدا مەغلەپ بولدى. ئۇلاردىن كىم ھەق يولدا، كىم باتىل يولدا ئىدى؟ .

تارىخي ئەسىرلەر جەريانىدا بۇنداق ئىشلاردىن بىر نەچچىسى يۈزبەردى. پەيغەمبىرىمىزنىڭ نەۋرىسى، شەھىدلەرنىڭ بوۋىسى ھۆسەيىن ئىبنى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يەزىدنىڭ ۋالىيسى ئىبنى زىيادنىڭ ئەسكەرلىرى ئالدىدا مەغلۇپ بولدى. ئۇمەۋىيلەر دۆلتى بىر ئەسىردىن كۆپىراق ھۆكۈم سۈردى. ئالى بەيت (پەيغەمبىرىمىزنىڭ ئائىلىسى) ئۈچۈن خىلاپەتتىن نەسىۋە بولمىدى. ھەتتا پەيغەمبىرىمىزنىڭ تاغىسىنىڭ باللىرى قۇرغان ئابباسىيلار دۆلتى تىكلەنگەندىن كېيىنمۇ ئۇلارغا ھېچبىر نەسىۋە تەگمىدى.

بىز بۇنى يەزىدنىڭ ھەقلىقلىكىگە ۋە ھۆسەيىن رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ھەقسىز ئىكەنلىكىگە دەلىل قىلامدۇق؟ .

ئۇنىڭدىن بىر قانچە يىل كېيىن باتۇر قوماندان، تۆرت ئابدۇللاھنىڭ بىرى بولغان ئابدۇللاھ ئىبنى زۇبەير ئۇمەۋىيلەرنىڭ زالىم قوماندانى ھەججاجنىڭ ئالدىدا مەغلۇپ بولدى. بۇ ۋەقە ھىجاز ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدا بىر قانچە يىل مۇسۇلمانلارنىڭ خەلىپىسى بولۇپ تۇرغاندىن كېيىن يۈزبەرگەن ئىدى.

ئۇنىڭدىن كېيىن جەسۇر قوماندان ئابدۇرراھمان ئىبنى ئەشئەس ۋە ئۇنىڭ بىلەن بىرگە سەئىد ئىبنى جۇبەير، شۆئبىي، مۇتەررىپ ئىبنى ئابدۇللاھ قاتارلىق ئۆلىمالار مەغلۇپ بولدى. ئۇلارنى زالىم ھەججاج مەغلۇپ قىلدى. ئۇلاردىن سەئىد ئىبنى جۇبەيرگە ئوخشاش زاتلارنى ئۆلتۈردى. ئۇنىڭ ھەققىدە ئىمام ئەھمەد مۇنداق دېگەن ئىدى: سەئىد ئۆلتۈرۈلدى. زېمىن يۈزىدىكى ھەرقانداق مۇسۇلمان ئۇنىڭ ئىلمىغا مۇھتاج بولاتتى.

ئۇلارنىڭ ھەججاج ئالدىدا مەغلۇپ بولۇشى ئۇلارنىڭ ھەقسىز ئىكەنلىكىگە ھەججاجنىڭ ھەقلىق ئىكەنلىكىگە دەلىل بولامدۇ؟.

بىز بۇ يەردە يېڭىلىپ قالغان بەزى مۇسۇلمانلارنىڭ دېگەن سۆزلىرىنى ئەسلەپ ئۆتىمىز. ئۇلار مۇنداق دېگەن: اللّٰه بىلەن قەسەم قىلىمىزكى، ئەگەر بىزنى بۆرىلەر يەپكەتسىمۇ، قۇشلار تالاپ كەتسىمۇ سىلەرنىڭ شەكسىز باتىل يولدا ۋە بىزنىڭ شەكسىز ھەق يولدا ئىكەنلىكىمىزدىن شۈبھىلەنمەيمىز.

ئابدۇللاھ ئىبنى زۇبەير مەككىدە ئۆزىنىڭ ئازغىنا يارەدەمچىلىرى بىلەن مۇھاسىرىگە چۈشۈپ قالغاندا مۇنداق دېگەن: اللّٰه بىلەن قەسەمكى، ھەق ئىگىسىگە يەر يۈزىدىكىلەر قارشى چىقسىمۇ خار بولۇپ قالمايدۇ. يەنە اللّٰه بىلەن قەسەمكى، ھەقسىزلەرنىڭ پېشانىسى ئايغا تاقاشسىمۇ ئەزىز بولۇپ قالمايدۇ.

قۇرئانى كەرىم نۇرغۇنلىغان پەيغەمبەرلەرنى ئۇلارنىڭ دۈشمەنلىرى ئۆلتۈرۈۋەتكەنلىكىنى ھېكايە قىلىدۇ. اللّٰه تائالا بەنى ئىسرائىلغا خىتاپ قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:« ھەرقاچان سىلەرگە پەيغەمبەر كېلىپ، سىلەرنىڭ نەپسىڭلار ئىزدىمەيدىغان نەرسە ئېلىپ كەلسە تەكەببۇرلۇق قىلدىڭلار، بىر بۆلىكىنى يالغانچى قىلدىڭلار، يەنە بىر بۆلىكىنى ئۆلتۈرۈۋەتتىڭلار». (بەقەرە سۈرىسى **87** . ئايەت). اللّٰه نىڭ پەيغەمبىرى زەكەرىيا ۋە ئۇنىڭ ئۆغلى يەھيا ئەلەيھىسسالاملار مانا شۇلارنىڭ جۈملىسىدىندۇر.

ئۇ پەيغەمبەرلەرنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى ۋە دۈشمەنلىرىنىڭ ئۇلارنى ئۆلتۈرەلىگەنلىكى ئۇلارنىڭ دەۋىتىنىڭ ھەق ئەمەسلىكىنىڭ دەلىلىمۇ؟.

قۇرئاندا يەنە ئەسھابىل ئۇخدۇد (ئازگال ئىگىلىرى) نىڭ قىسسىلىرىنى ئوقۇيمىز. ئۇلار ئازگاللارنى كولاپ ئۆت يېقىپ، مۇئمىن جامائەتلەرنى ئۇنىڭغا تاشلاپ ئۆزلىرى ئازگال ئەتراپىدا ئولتۇرۇشۇپ، ئوتنىڭ سادىق مۇئمىنلەرنى يالماپ كۆيدۈرۈۋاتقانلىقىدىن لەززەت ئېلىشقان ئىدى. اللّٰه تائالا مۇنداق دەيدۇ:« ئۇلار پەقەت ئەزىز، ماختاشقا لايىق اللّٰه غا ئىمان كەلتۈرگەنلىكلىرى ئۈچۈنلا ئۇلاردىن ئىنتىقام ئالدى». (بۇرۇج سۈرىسى **8** . ئايەت).

ئۇ زالىملار ئاجىز مۇئمىنلارنى ئوتقا تاشلىيالىغانلىقلىرى ۋە ئۇلارنى قويماي ھەممىسىنى يوقىتالىغانلىقلىرى ئۈچۈن ھەق ئۈستىدە بولغانمىدى؟.

بۇ دۇنيادىكى ئاقىۋىتى يوقۇلۇش بولغان ئەشۇ مۇئمىنلار باتىلنىڭ ئۈستىدە بولغانمىدى؟.

ھەقىقەت شۇكى، ئۇ ئالىمنىڭ دېگىنى ھېچقاچان ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن ئەمەس. مەن بىلمەيمەن، ئۇ كىشى قانداقسىگە اللّٰه تائالانىڭ مۇئمىنلارنى ئىمتاھان قىلىپ، زالىملارغا مۆھلەت بېرىدىغانلىقىنى بىلمەي قالدى؟. اللّٰه تائالا ئەۋۋەلقىلەر ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ:« ئىنسانلار« ئىمان ئېيتتۇق» دەپ قويۇش بىلەنلا سىنالماي تەرك ئېتىلىمىز دەپ ئويلامدۇ؟ ئۇلاردىن بۇرۇن ئۆتكەنلەرنى بىز ھەقىقەتەن سىنىدۇق. اللّٰه (ئىمانىدا) راستچىللارنى چوقۇم بىلىدۇ (ئىمانىدا)

يالغانچىلارنىمۇ چوقۇم بىلدۇ». (ئەنكەبۇت سۈرىسى 1 . 3 . ئايەتلەر). مۇسۇلمانلار مەغلۇپ بولغان ئوھۇد ئۇرۇشىدىن كېيىن اللە مۇنداق دېدى:« ئەگەر سىلەرگە شىكەستىلىك يەتكەن بولسا (يەنى بۇ جەڭدە يارىلانغان ۋە شېھىد بولغان بولساڭلار) دۈشمەنلەرگىمۇ (بەدىر جېڭىدا) ئوخشاشلا شىكەستىلىك يەتتى. بۇ كۈنلەرنى ئىنسانلار ئارىسىدا ئايلاندۇرۇپ تۇرىمىز، بۇ اللە نىڭ (ھەقىقى) مۇئمىنلەرنى (مۇناپىقلاردىن) ئايرىشى ئۈچۈندۇر. سىلەرنى شېھىدلەردىن قىلىش ئۈچۈندۇر ....». (ئالى ئىمران سۈرىسى 140 . 141 . ئايەتلەر). يەنە باشقىلار ھەققىدە مۇنداق دېدى:« ئۇلارنى تۇيۇدۇرماستىن، ئاستا . ئاستا ھالاكەتكە يۈزلەندۇرىمىز، ئۇلارغا مۆھلەت بېرىمەن. شۈبھىسىزكى، مېنىڭ تەدبىرىم پۇختىدۇر». (قەلەم سۈرىسى 44 . ئايەت).

تارىخقا، كائىنات ۋە ھاياتنىڭ ھېكمەتلىرىگە بولغان تونۇشنىڭ ئاجىزلىقى

دىنغا بولغان تونۇشنىڭ ئاجىزلىقىغا يەنە تارىخقا، ۋەقەلەرگە، ھاياتقا ۋە اللە نىڭ مەخلۇقاتلىرىدىكى ھېكمەتلىرىگە بولغان تونۇشنىڭ ئاجىزلىقى قېتىلىدۇ. سىز ئۇلارنىڭ بىرىنىڭ مەۋجۇت بولمايدىغان نەرسىنى ئىرادە قىلىدىغانلىقىنى، تېپىلمايدىغان نەرسىنى ئىزدەيدىغانلىقىنى، ۋاقتى كەلمىگەن ئىشنى خىيال قىلىدىغانلىقىنى، ۋەقەلەرنى ئۆز ھەققىتىدىن باشقىچە چۈشىنىدىغانلىقىنى ۋە ئۇنى كالىسىغا ئورنىپكەتكەن ۋەھىيملەر بويىچە تەپسىر قىلىدىغانلىقىنى كۆرىسىز. ۋاھالەنكى، ئۇنىڭ اللە نىڭ ئۆز مەخلۇقاتلىرىدىكى ھېكمەتلىرىدىن ۋە ئۆز شەرىئىتىدە بەلگىلىگەن ئەھكاملىرىدىن ھېچ ئاساسى يوق . ئۇ جەمئىيەتنى ۋە ئۇجەمئىيەتنىڭ پىكىرلىرىنى، ھېسسىياتلىرىنى، ئۆرپ . ئادەتلىرىنى، ئەخلاقىنى ۋە سېستىملىرىنى، ئىجتىمائىي، سىياسىي ۋە ئىقتىسادىي تۈزۈمىنى ناتوغرا ۋاستىلەر، خىيالى ئۇسلۇپلار بىلەن شجائەت، جۈرئەت، پىداكارلىق ئارقىلىق، قانچىلىك قۇربان بېرىشتىن قەتئى نەزەر، قانچىلىك ئادەملەرنىڭ ئۆلۈپ كېتىشى بىلەن كارى بولماستىن، ئۇنىڭ قانداق نەتىجە بېرىشىگە قارىماستىن بىراقلا ئۆزگەرتىشنى ئويلايدۇ. ئۇ ئەگەر نىيەت اللە تەرەپكىلا بولسا، غايە اللە نىڭ سۆزىنى ئۈستۈن قىلىشلا بولسا بولىۋېرىدۇ دەپ ئويلايدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلارنىڭ بەزىلىرى« ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالغانلىق» ۋە بەزىلەر« سارالىقلىق» دەپ ئاتايدىغان ئىشلارنى قىلىشنى ھېچ غەلىتە ھېس قىلمايدۇ. ئۇلارنىڭ نۇرغۇنلىرى قۇربان بولۇپ كەتسە مەيلى، بۇنىڭغا ھېچ دىققەت قىلمايدۇ.

ئەگەر ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەرجىمھالىنى ئوقۇپ كۆرىدىغان بولسا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مەككىدىكى ئون يىل جەريانىدا قانداق دەۋەت قىلغانلىقىنى ۋە ئەگەشكۈچىلىرىنى قانداق تەربىيەلىگەنلىكىنى كۆرەتتى. شىرىك ئۇنىڭ ئوڭ . سول تەرەپلىرىنى چىرماپ بولغان ئىدى. اللە نىڭ بەيتى بولغان كەبىنى 360 نەپەر بۇت قورشاپ تۇراتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كەبىنىڭ ئالدىدا نامار ئوقۇيتتى ۋە ئۇنى تاۋاپ

قىلاتتى. ئۇ بۇتلار ئۇنىڭ ئەتراپىدا ئىدى. ئۇ ۋە ئۇنىڭ ساھابىلىرى ئۇ بۇتلارنى چېقىپ، ئۇنىڭدىن خالاس بولۇش ئۈچۈن پىدائىيلارچە ھۇجۇم قىلىشنى ئويلاپ باقمىغان ئىدى. ئەگەر ئۇ ئۇنداق قىلسا ئۆزىنى ۋە ساھابىلىرىنى ھالاكەتكە دۇچار قىلىپ قوياتتى. چۈنكى، كۈچ يېتەرلىك ئەمەس ئىدى. يەنە كېلىپ بۇنىڭلىق بىلەن بۇتقا ئىبادەت قىلىش تۈگەپ قالمايتتى. ئۇنىڭغا ئىبادەت قىلىدىغانلار ئۇنى چاققان كۈننىڭ ئەتىسىلا ئۇنىڭ ئورنىغا يېڭىدىن بۇت ياسىۋالاتتى. ياكى سېتىۋېلىپ ئەكىلىپ قوياتتى. چۈنكى، بۇت يەرگە ئورناشتىن ئىلگىرى بۇتپەرەسلىك ئۇلارنىڭ قەلبىگە ئورناپ كەتكەن ئىدى. ئۇلارنىڭ قەلبى بۇنداق بۇتپەرەسلىكتىن ئازات بولماي تۇرۇپ، ئۇ بۇتلارنى چېقىۋەتكەنلىكنىڭ ھېچ ئەھمىيىتى يوق ئىدى.

شۇنىڭ ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارنى تاشلاپ قويۇپ تەۋھىد ئارقىلىق ئەقلىنى ئازات قىلىشقا، تەقۋالىق ئارقىلىق دىللارنى پاكلاشقا دەۋەت قىلىش ۋە مۇئمىنلار سېپىنى مۇسۇلمانلارنى يوقۇتۇشقا ئورۇنغان ۋە ئۇلارغا يامانلىق ئويلاۋاتقان كاپىر كۈچلەر بىلەن بولىدىغان ھەل قىلغۇچ كۈرەشكە تەييارلاش، كۈچلۈك بۇتپەرەسلىك بىلەن يۈزمۇ - يۈز ئېلىشىش ۋاقتى كەلگۈچە، ئۆزىنىڭ ساھابىلىرىنى سەبىرچانلىقتا ۋە قىيىنچىلىقلارغا بەرداشلىق بېرىشتە تەربىيىلەش بىلەن مەشغۇل بولدى. شۈبھىسىزكى، يۈزمۇ - يۈز ئېلىشىش ۋاقتى ھامان بىر كۈنى يېتىپ كېلەتتى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا ساھابىلاردىن بەزىلىرى ئۇرۇلغان، باش كۆزى يېرىلغان ۋە يارىلانغان ھالدا كېلىپ، ئۇنىڭدىن قىلچىلىرىنى كۆتۈرۈپ ئۆزلىرىنى مۇداپىئە قىلىش ئۈچۈن ئۇرۇش قىلىشقا رۇخسەت قىلىشنى تەلەپ قىلاتتى. پەيغەمبىرىمىز ئۇلارغا رۇخسەت بەرمەيتتى. تاكى ئاللاھ رۇخسەت بەرگۈچە سەبىر قىلىشقا ۋە ئۇلاردىن قوللىرىنى يىغىشقا بۇيرۇيتتى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەممار ئىبنى ياسىر ۋە ئۇنىڭ ئاتا - ئانىسىنىڭ ئازاپ قىلىنىۋاتقان يېرىدىن ئۆتتۈپ« ئى ياسىر ئائىلىسى! سەبىر قىلىڭلار، سىلەرگە جەننەت ۋەدە قىلىنغان» دېيىشتىن باشقا ھېچ ئىش قىلالمىغان ئىدى. ھەتتا ئاللاھ تائالا مۇئمىنلەرگە ئۆزلىرىدىن مۇداپىئە قىلىش ۋە دەۋەت ئەركىنلىكىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن كاپىرلار بىلەن ئۇرۇش قىلىشقا رۇخسەت بەرگۈچە، ئىش شۇنداق داۋاملاشتى. ئاخىرى ئاللاھ تائالا ئۇلارغا رۇخسەت بېرىپ مۇنداق دېدى« زۇلۇم قىلىنغۇچىلارغا زۇلۇمغا ئۇچرىغانلىقلىرى ئۈچۈن (قارشىلىق كۆرسىتىشكە) رۇخسەت قىلىندى. ئاللاھ ئۇلارغا نۇسرەت بېرىشكە ئەلبەتتە قادىردۇر، (ئۇلار) پەقەت پەرۋەردىگارىمىز ئاللاھ دېگەنلىكلىرى ئۈچۈنلا ئۆز يۇرتلىرىدىن ھەيدەپ چىقىرىلدى» . (ھەج سۈرىسى **39** - ئايەت) .

شۇنىڭ بىلەن زالىم بۇتپەرەسلىك بىلەن قوراللىق كۈرەش قىلىش، قىلچقا قىلىچ بىلەن، كۈچكە كۈچ بىلەن قارشى تۇرۇش ۋاقتى كەلدى.

بۇ قاچان ۋۇجۇتقا كەلدى؟. بۇ ئەلبەتتە پەيغەمبەر ئەلەيهسسالامغا ۋە ئۇنىڭغا ئىمان كەلتۈرگەنلەرگە زېمىن ھازىرلىنىپ، ھاكىمىيەت تىكلەنگەندىن كېيىن ۋۇجۇتقا كەلدى. ھەربىي يۈرۈشلەر ۋە غازاتلار باشلاندى. اللّٰه تائالا ئۆزىنىڭ پەيغەمبىرىنى مەككىگە كىرىشكە تەييارلىغاندىن كېيىن، ئۇ مەككىگە پەتھ قىلغۇچى بولۇپ كىردى. ئىلگىرى ئۇ مەككىدىن زۇلۇمغا ئۇچراپ چىقىپ كەتكەن ئىدى. ئۇ مەككىگە كىرگەندىن كېيىن، ئۇنىڭدىكى بۇتلارنى نەيزىسى بىلەن ئۇرۇپ تۇرۇپ، مۇنۇ ئايەتنى ئوقىدى: «(ئى مۇھەممەت) ھەق كەلدى، باتىل يوقالدى دېگىن. شۈبھىسىزكى، باتىل يوقالغۇچى ئىدى». (ئىسرا سۈرىسى **81**. ئايەت).

مەن ئاڭلىغان ئەڭ ئەجەپلىنەرلىك بىر ئىش ـ ئۆزلىرىنى «كاپىر قىلىش ۋە ھىجرەت جامائىتى» دەپ ئاتىۋالغانلارنىڭ تارىخقا قارىتا تۇتقان مەيدانــــى سەلبىيدۇر. (بۇنىڭغا ئۇلاردىن بولغان بىرسى گۇۋالىق بەرگەن. ئۇستاز ئابدۇرراھمان ئەبۇلخەير ئۆزىنىڭ «مۇسۇلمانلار جامائىتى» بىلەن بولغان ئەسلىمىلىرىدە بۇنى ئۆزى بىلەن ئۇ جامائەتنىڭ قۇرغۇچىسى شەيخ شۈكرى بىلەن بولغان ئىختىلاپىنىڭ بىر سەۋەبى قاتارىدا ئەسلەپ ئۆتىدۇ). ئۇ مۇنداق دەيدۇ: تۆرتىنچى يۈل بولسا ـ ئىسلام تارىخىنى ئېتىبارغا ئالماسلىق ئىدى. شەيخ شۈكرى ئۇنى «سابىت بولمىغان ۋەقەلەر» دەپ قارايتتى. ئۇنىڭ قارىشىچە تارىخ دېگەن قۇرئانى كەرىمدىكى قىسسەلەر ئىكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلام تارىخىنى دەرىس قىلىپ ئوقۇشنى ياكى ئۇنىڭغا كۆڭۈل بۆلۈشنى ھارام دەپ قارايتتى. (**35**. بەت).

ئى بۇرادەر! (اللّٰه سىزنى ئۆز پاناھىدا ساقلىسۇن) مۇسۇلمانلارنىڭ تارىخىنى ئوقۇشنى دىنىي جەھەتتە ھارام قىلىدىغان، ناھايىتى تار دائىرىدىكى يۈزەكى قاراشقا قاراڭ! ۋاھالەنكى، تارىخ دېگەن ئىبرەتلەر خەزىنىسى، ئۈممەتلەرنىڭ مۇئەللىمى. خۇددى بىر شەخس تۇنۇگۇن يۈز بەرگەن ھادىسىدىن ئىبرەت ئالغانغا ئوخشاش، ئۈممەتلەرمۇ ئۆزلىرىنىڭ كېلەچەگى ئۈچۈن ئۆتمۈشىدىن ئىبرەت ئالىدۇ. ئۆتمۈشىنىڭ توغرا ـ خاتاسىدىن، غەلىبىلىرىدىن ۋە مەغلۇبىيەتلىرىدىن ساۋاق ئالىدۇ.

تارىخ دېمەك ـ ئۆزىنىڭ ئەسلىنى ساقلاپ قالالىغان ئاڭلىق ئۈممەتنىڭ ئەسلىمىلىرى دېمەكتۇر. ئۆزىنىڭ تارىخىغا كۆڭۈل بۆلمىگەن ئۈممەت خۇددى ئېسىنى يوقۇتۇپ قويغان، ئۆتمۈشىنى ئۇنۇتقان، ئۆتمۈشتىن ئىبرەت ئېلىپ كېلەچەگىنى تىكلەشنى بىلمەيدىغان شەخسكە ئوخشايدۇ. شۈبھىسىزكى، ئۇ شەخس يىلتىزى كېسىلىپ كەتكەن دەرەختۇر. ئۇنىڭ ھالىغا ئېچىنىشقا ۋە داۋالاپ ساقايتىشقا مۇھتاج شەخستۇر. بىر جامائەت بۇ نادىر، كېسەلمەن ۋەزىيەتنى قانداقمۇ ئۆزىگە ۋە ھاياتىغا ئاساس قىلىشقا رازى بولسۇن؟.

تارىخ دېمەك ـ اللّٰه تائالانىڭ كائىناتتىكى ئومۇمىي ھېكمەتلىرى ۋە ئىنسانىيەت جەمئىيىتىدىكى خۇسۇسىي ھېكمەتلىرى ئەكس ئېتىپ تۇرىدىغان ئەينەك دېمەكتۇر. قۇرئانى كەرىم ئىنسانلار پايدىلانسۇن، ئۇلارغا

ئەمەلىي دەرس بولسۇن ئۈچۈن، بۇ ھېكمەتلەرگە دىققەتنى جەلپ قىلىش ۋە ئەقىلنى بۇراشقا ناھايىتى كۆڭۈل بۆلدى. بۇ ئايەتلەرنى ئوقۇپ كۆرۈڭ:

« سىلەردىن ئىلگىرى نۇرغۇن ئۈممەتلەر كېلىپ كەتتى. يەر يۈزىدە سەير قىلىڭلار، (ھەقنى) يالغانغا چىقارغانلارنىڭ ئاقىۋىتىنىڭ قانداق بولغانلىقىغا قاراڭلار». (ئالى ئىمران سۈرىسى **137** . ئايەت) « ئۇلار ئۆزلىرىگە ئاگاھلاندۇرغۇچى (پەيغەمبەر) كەلسە ھەرقانداق ئۈممەتتىكە قارىغاندا ئەڭ ھىدايەت تاپقۇچى بولىدىغانلىقلىرى بىلەن قاتتىق قەسەم ئىچىشتى. ئۇلارغا ئاگاھلاندۇرغۇچى كەلگەن چاغدا ھىدايەتتىن تېخىمۇ يىراق بولۇشتى. (بۇنداق بولۇشى) ئۇلارنىڭ زېمىندا تەكەببۇرلۇق قىلغانلىقى ۋە ھىلە - مىكىر ئىشلەتكەنلىكىدۇر. ھىلە - مىكىرنىڭ ۋابالى پەقەت ھىلە - مىكىر ئىشلەتكەن ئادەمنىڭ ئۆزىگە بولىدۇ. ئۇلار پەقەت ئىلگىرىكى ئۈممەتلەرگە قوللىنىلغان (اللّٰه نىڭ ئۇلارنى ھالاك قىلىش ۋە جازالاشتىن ئىبارەت بولغان) يولنىلا كۈتىدۇ. اللّٰه نىڭ (مەخلۇقاتلار) ئۈستىدە قوللانغان سۈننىتىدە ھەرگىزمۇ ئۆزگىرىشنى كۆرمەيسەن. اللّٰه نىڭ يولىدا ھەرگىزمۇ يۆتكىلىشنى كۆرمەيسەن». (فاتىر سۈرىسى **42** . **43** . ئايەتلەر).

شۇنىڭدەك، بۇ ھېكمەتلەر ئومۇمىيلىق بىلەن ئالاھىدە ئايرىلىپ تۇرىدۇ. ئۇ ئىنسانلارنىڭ ھەممىسىگە - ئۇلارنىڭ دىنلىرىدىن، مىللەتلىرىدىن قەتئىي نەزەر ھەممىگە مۇۋاپىق كېلىدۇ. ھەرقانداق جەمئىيەت خاتالىشىپ، ئېزىپ كېتىدىكەن خاتالىقلىرىنىڭ، ئازغانلىقىنىڭ جازاسىغا ئۇچرايدۇ. ئەگەر بۇ ئىش ساھابىلار ياكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ جەمئىيىتىدە يۈز بەرسىمۇ شۇنداق بولىدۇ. ئوھۇد ئۇرۇشىدا ساھابىلار ئۆزلىرىنىڭ خاتالىقلىرىنىڭ بەدەلىنى تۆلىگەن ئىدى. مانا بۇنى اللّٰه تائالا قۇرئانى كەرىمدە ئوچۇق بايان قىلدى:« سىلەرگە يەتكەن مۇسىيبەت سىلەر دۈشمەنگە يەتكۈزگەن مۇسىيبەتنىڭ يېرىمىغا تەڭ كېلىدىغان تۇرسا، سىلەر يەنە« بۇ مۇسىيبەت قەيەردىن كەلدى؟» دىدىڭلار. ئېيتقىنكى، ئۇ سىلەرنىڭ ئۆزلىرىڭلاردىن بولدى». (ئالى ئىمران سۈرىسى **165** . ئايەت) يەنە بىر ئايەتتە ئۇلاردىكى مەسىلىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:« اللّٰه سىلەر ياقتۇرىدىغان غەلىبىنى كۆرسەتكەندىن كېيىن نىزائىيلىشىپ قالدىڭلار، پەيغەمبەرنىڭ ئەمرى توغرىسىدا جاڭجاللاشتىڭلار، (پەيغەمبەرنىڭ ئەمرىگە) بويسۇنمىدىڭلار». (ئالى ئىمران سۈرىسى **152** . ئايەت).

ئەمما« تارىخ تۆغرىلىقى سابىت بولمىغان ۋەقەلەر» دېگەن سۆز بەزى ۋەقەلەرگە ئۇيغۇن كېلىدۇ. ئەمما ئومۇمىي ۋە ئاساسىي ۋەقەلەر جەزمەن سابىتتۇر. نۇرغۇن دەلىللەر ئارقىلىق ئىسپاتلانغاندۇر. شۈبھىلىك بەزى ۋەقەلەرنى ئىلىم ئىگىلىرىنىڭ تەكشۈرۈپ ئېنىقلىشى ۋە توغرا - خاتانى ئايرىشى، توغرىسى بىلەن ئويدۇرمىلىرىنى ياكى مۇبالىغىلەشتۈرۈۋېتىلگەنلىرىنى ئايرىۋېلىشى قىيىن ئەمەس.

بىز تارىخ دېگىنىمىزدە پەقەت مۇسۇلمانلارنىڭ تارىخىنىلا كۆزدە تۇتمايمىز. بەلكى، قەيەردە بولسۇن پۈتۈن ئىنسانىيەت تارىخىنى كۆزدە تۇتىمىز. قايسى يۇرتتا بولسۇن پۈتۈن مىللەتلەرنىڭ تارىخىنى كۆزدە تۇتىمىز. قايسى ئەسىردە بولسۇن، قايسى مىللەتنىڭ بولسۇن، مەيلى مۇسۇلمان بولسۇن ياكى كاپىر بولسۇن ھەممىنى كۆزدە تۇتىمىز. چۈنكى، ئىبرەت پەقەت مۇئمىنلار تارىخىدىنلا ئېلىنمايدۇ. بەلكى، مۇئمىنلاردىنمۇ كاپىرلاردىنمۇ ئوخشاشلا ئېلىنىدۇ. ياخشىدىنمۇ ياماندىنمۇ ئېلىنىدۇ. چۈنكى، ھەر ئىككى پىرقىغە اللّٰە نىڭ ھېكمەتلىرى جارى بولۇۋېرىدۇ. بۇ ھېكمەتلەر بىرەر كىشى تەرەپتىنلا تۇرمايدۇ. ئۇ خۇددى تەبىئەت قانۇنلىرىغا، ئىسسىقلىق، سوغۇقلۇق قانۇنلىرىغا، قايناش، ئارىلىشىپ كېتىش، بېسىم، پارتلاش قانۇنلىرىغا ئوخشايدۇ. ئۇ كائىناتنىڭ ئومۇمىي قانۇنىدۇر. اللّٰە نى بىر دېگەنلەر بىلەنمۇ، بۇتپەرەسلەر بىلەنمۇ ئوخشاشلا مۇئامىلە قىلىپ كېتىۋېرىدۇ.

بەلكى، بىز قۇرئاننى يېتەرلىك چۈشىنەلمەيمىز. ئەگەر جاھىلىيەتتە كىشىلەرنىڭ ئازغۇنلۇقتا ئىكەنلىكىنى بىلمىسەك، ئىسلامنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى تامامەن تونۇيالمايمىز. قۇرئان ئۇنىڭغا مۇنداق دەپ ئىشارەت قىلغان ئىدى: «ئۇلار بۇرۇندىن ئىلگىرى ھەقىقەتەن ئوچۇق ئازغۇنلۇقتا ئىدى». (ئالى ئىمران سۈرىسى **164** . ئايەت). يەنە بىر ئايەتتە مۇنداق دەيدۇ: «سىلەر ئازگالدىكى ئوت قايىنىمىنىڭ لېۋىدىلا ئىدىڭلار، اللّٰە سىلەرنى ئۇنىڭدىن قۇتقۇزۇۋالدى». (ئالى ئىمران سۈرىسى **103** . ئايەت).

مانا بۇ ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنغان مۇنۇ سۆزنىڭ سىرى. ئۇ مۇنداق دېگەن ئىدى: ئىسلامدا جاھىلىيەتنى بىلمەيدىغانلار پەيدا بولغاندا، ئىسلامنىڭ تۈگۈنى ئاستا ـ ئاستا يېشىلىشكە باشلايدۇ.

ئەگەر ھەقىقەتنى ئېتىراپ قىلىش پەزىلەت بولىدىغان بولسا، مەن شۇنى ئېتىراپ قىلىمەنكى، ئىسلام دەۋىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلارنىڭ تولىسى تارىخ ئوقۇمىغان. گەرچە ئۇلار تارىخ ئوقۇشنى بەزى ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكۈچىلەر ھارام قىلغاندەك ئۆزىگە ۋە ئەگەشكۈچىلىرىگە ھارام قىلمىغان بولسىمۇ، ئۇلار تارىخنى ئوقۇپ كۆرمىگەن. دىمەكچى بولغىنىم ـ ئۇلار ئۆتكۈر كۆز بىلەن، ھازىر ئاڭ بىلەن ئوقۇمىغان. ۋەقەلەرنى ئارقىمۇ ـ ئارقا ئۇلاپ، ھەممىسىنى ئوقۇش مۇھىم ئەمەس. بەلكى، مۇھىمى ئۇنىڭ ئىچىگە كىرىش، ئۇنىڭدىن ئىبرەت ئېلىشنى بىلىش ۋە ئۇنىڭدىكى اللّٰە نىڭ ھېكمەتلىرىگە يېتىش.

شۇنىڭدەك زېمىندا يۈرگەن كىشىگە ئۆتكەن ئۈممەتلەرنىڭ ئەسەرلىرىگە كۆزى بىلەن قاراش ۋە قۇلاقلىرى بىلەن ئاڭلاش مۇھىم ئەمەس. بەلكى، مۇھىم بولغىنى قەلىب كۆزى بىلەن كۆرۈش ۋە قەلىب قۇلىقى بىلەن ئاڭلاش. خۇددى بۇنىڭ ئۆزىنى اللّٰە قۇرئاندا بايان قىلغان ئىدى: «ئۇلار زېمىندا سەير قىلمىدىمۇ؟ شۇنىڭ بىلەن ئۇلار چۈشىنىدىغان دىللارغا، ئاڭلايدىغان قۇلاقلارغا ئىگە بولمىدىمۇ؟ ھەقىقەتەن كۆزلەر كور بولمايدۇ. لېكىن كۆكرەكلەردىكى قەلبلەر كور بولىدۇ». (ھەج سۈرىسى **46** . ئايەت).

شۇبھىسىزكى، تارىخنىڭ ۋەقەلىرى تەكرارلىنىپ تۇرىدۇ. خېلە زور دەرىجىدە ئوخشىشىپ كېتىدۇ. چۈنكى، ئۇنىڭ ئارقىسىدا ئۇنى ھەرىكەتلەندۈرۈپ تۇرىدىغان ھېكمەتلەر بار. شۇنىڭ ئۈچۈن غەربلىكلەردىن بىرى« تارىخ ئۆزىنى قايتۇرىدۇ» دېگەن ئىدى. ئەرەبلەر بۇ مەنىدىن مۇنداق دەپ تەبىر بېرىدۇ:« كېچە كۈندۈزگە نېمە دېگەن ئوخشاش. . . . ».

قۇرئانى كەرىم سۆز ۋە ھەرىكەتلەردىن سادىر بولغان پىكىر ۋە تەسەۋۋۇرلارنىڭ ئوخشۇشۇپ كېتىشى نەتىجىسىدە ئىش - ھەرىكەت ۋە ۋەقەلەرنىڭ ئوخشۇشۇپ كېتىدىغانلىقىغا ئىشارەت قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:« بىلمەيدىغان جاھىل كىشىلەر« كاشكى، الله بىزگە گەپ قىلغان بولسا، ياكى ئۇنىڭغا ئالامەت كەلتۈرگەن بولسا» دىدى. ئۇلاردىن ئىلگىركى كىشىلەرمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش سۆزلەرنى قىلغان ئىدى. ئۇلارنىڭ دىللىرى ئوخشۇشۇپ كەتتى». (بەقەرە سۈرىسى **118** - ئايەت).

الله تائالا قۇرەيش مۇشرىكلىرى ھەققىدە مۇنداق دېگەن ئىدى:« شۇنىڭغا ئوخشاش ئۇلاردىن ئىلگىرى كەلگەن كىشىلەرگە پەيغەمبەر كەلسىلا، ئۇ سېھىرگەر، ساراڭ دېيىشتى. ئۇلار شۇنداق دېيىشكە ۋەسىيەت قىلغانمۇ؟ بەلكى، ئۇلار ھەددىدىن ئاشقان قەۋمدۇر». (زارىيات سۈرىسى **53**. **52** - ئايەتلەر).

شۇبھىسىزكى، ئىلگىرىكىلەر بىلەن كېيىنكىلەر ئارىسىدىكى پەيغەمبەرلەرگە تۇتقان پوزىتسىيەنىڭ ئوخشۇشۇپ كېتىشى ۋە ئۇلارنى سېھىرگەرلىك، ساراڭلىق بىلەن تۆھمەت چاپلاشنىڭ بىردەك بولۇشى، ئۇلار بىلەن ئىلگىرىكىلەرنىڭ ئارىسىدىكى ۋەسىيەتنىڭ نەتىجىسىدە بولغان ئەمەس. بەلكى، ئۇنىڭ سەۋەبى — ئۇلارنىڭ ھەممىسى ھەددىدىن ئاشقان زالىملاردۇر. ئۇلار ھەددىدىن ئېشىشتىن ئىبارەت بولغان ئاساسلىق سەۋەپتە ئوخشۇشۇپ كېتىۋىدى، نەتىجىدە ھەم ئوخشۇشۇپ قالدى.

كىمكى تارىخنى ۋە ئۇنىڭدىكى الله نىڭ ھېكمەتلىرىنى بىلسە ۋە ئۇنىڭدا قەلب بولسا ياكى ھازىر بولۇپ قۇلاق سالسا، باشقىلارنىڭ خاتالىقلىرىدىن ئىبرەت ئالىدۇ. چۈنكى، ئۇنىڭدا ئىلگىرىكىلەردىن ئىبرەت ئېلىش بار. باشقىلاردىن ئىبرەت ئالغان، ياخشىلىقلىرىنى قوبۇل قىلغان كىشى بەختلىك كىشىدۇر. ھېكمەت دېگەن مۇئمىننىڭ يۈتتۈرۈپ قويغان نەرسىسى، ئۇنى قەيەردىن تېپىۋالسا ئۇنى ئېلىشقا ئۇ ئۆزى ھەقلىق.

الله نىڭ يوللىرىدىن ئىككى مۇھىم يول

بۇ يەردە قىزىققۇچىلار ۋە ئادىراشقۇلار بىلمەي قالغان ئىككى مۇھىم يول بار. ئۇلار:

1 - بىر ئىشنى تەدرىجي ھالدا ئېلىپ بېرىش يولى.

2 . بىر ئىشنى ۋاقتى پىششىپ يېتىلگەندە باشلاش يولى .

بىر ئىشنى تەدرىجى ھالدا ئېلىپ بېرىش يولى:

تەدرىجى ئېلىپ بېرىش يولى كائىناتنىڭ يولى. شۇنداقلا، شەرىئەتنىڭ يولى. شۇنىڭ ئۈچۈن اللّٰه تائالا ئاسمان . زېمىننى ئالتە كۈن ئىچدە ياراتتى. ۋاھالەنكى، ئۇ« بول» دەپلا پەيدا قىلىشقا قادىر ئىدى. لېكىن، ئۇنى ئۆزىنىڭ كۈنلىرىدىن بولغان ئالتە كۈن ئىچدە ياراتتى. يەنى ئالتە جەرياندا ياكى اللّٰه بىلىدىغان ئالتە زاماندا ياراتتى. ئۇ كۈنلەر بىزنىڭ بۇ كۈنلىرىمىزدەك ئەمەس. چۈنكى، بۇ اللّٰه تائالا ئاسمان . زېمىننى يارىتىش ۋە كېچە . كۈندۈزنى بەلگىلەشتىن ئىلگىرى بولغان ئىدى .

شۇنىڭغا ئوخشاش ئىنسان، ھايۋان ۋە ئۆسۈملۈكلەرنىڭ يارىتىلىشمۇ بىرقانچە باسقۇچقا بۆلۈنىدۇ. ھەتتا شۇ ئارقىلىق كامالىغا يېتىدۇ .

بۇ كائىنات تەرەپتىن ئېلىپ ئېيتقاندا شۇنداق. ئەمما شەرىئەت تەرەپتىن ئېلىپ ئېيتقاندا ــ ئىسلام دىنى ئەڭ ئەۋۋەل تەۋھىد (اللّٰه نى بىر بىلىش) كە ۋە ساغلام ئەقىدىگە چاقىرىش بىلەن باشلاندى. ئاندىن كېيىن ئاستا . ئاستا شەرىئەت ئەھكاملىرى بەلگىلەندى. تەدرىجي ھالدا بەزى ئىبادەتلەر پەرز قىلىندى. بەزى نەرسىلەر ھارام قىلىندى. مانا بۇ ناماز، روزا ۋە زاكاتلار پەرز قىلىنىپ، ھاراق ۋە باشقا نەرسىلەر ھارام قىلىنغاندا شۇنداق بولغان ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن مەككىدە چۈشكەن قۇرئان ئايەتلىرى مەدىنىدە چۈشكەندىن ئايرىلىپ تۇرىدۇ .

ھەزرىتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا شەرىئەتنىڭ تەدرىجي ھالدا بەلگىلىنىشى ۋە قۇرئاننىڭ چۈشۈشىنى سۆزلەپ مۇنداق دەيدۇ:« قۇرئاندىكى ئەڭ ئىلگىرى چۈشكەن سۈرىلەر، ئۇنىڭدا جەننەت ۋە دوزاخنىڭ زىكرى بار سۈرىلەردۇر. كىشىلەر ئىسلامغا كۆنۈپ بولغاندىن كېيىن ھالال ۋە ھارام ھەققىدىكى ئايەتلەر چۈشتى. ئەگەر دەسلەپتىلا« ھاراق ئىچمەڭلار، زىنا قىلماڭلار» دەپ چۈشكەن بولسا، ئۇلار« ھاراقنى ۋە زىنانى ھەرگىزمۇ تاشلىمايمىز» دەيتتى» . (بۇنى ئىمام بۇخارى رىۋايەت قىلغان) .

مانا شۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلامي ھاياتنى يېڭىلاشقا ۋە زېمىندا ئىسلام دۆلىتىنى قۇرۇشقا چاقىرىدىغانلار ئىمكانىيەتنىڭ يېتىشى ۋە قارشى كۈچلەرنىڭ كۆپلىكىنى نەزەردە تۇتۇپ، ئۆزلىرىنىڭ ئۇلۇغۋار غايىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن، ئىشنى تەدرىجي ھالدا ئېلىپ بېرىش يولىغا رىئايە قىلىشى لازىم .

بۇ يەردە مېنىڭ خىيالىمغا خۇلەپائى راشىدىنلارنىڭ بەشىنچىسى، ئادىل خەلىپە ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىزنىڭ ھاياتىدا يۈز بەرگەن بىر ئىش كېلىپ قالدى: ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىز ئۆز ھاياتىنى ئىلگىرىكى تۆرت خەلىپىنىڭ يولىغا ئۇيغۇنلاشتۇرۇشنى ئىرادە قىلدى ۋە بۇ ئىشنى خەلىپىلىكنى قولغا ئېلىپ، ھوقۇق تىزگىنىنى تۇتۇپ بولغاندىن كېيىن قىلماقچى بولدى. لېكىن، ئۇنىڭ غەيرەتلىك ياش ئوغلى ئابدۇلمەلىك (ئۇ ناھايىتى تەقۋادار ئىدى) دادىسىنىڭ زالىملارنىڭ قالدۇقلىرىنى

تاشلاپ، ئۇنىڭ تەسىرىنى يوقۇتۇشقا ۋە ئىلگىرىكى خەلىپىلەردەك ئىش ئېلىپ بېرىشقا ئالدىرىمايۋاتقانلىقىدىن نارازى ئىدى. ئوغلى بىركۈنى ئۇنىڭغا مۇنداق دېدى:« ئى دادا ! سىلىگە نېمە بولدى؟ قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارنى قىلمايۋاتىدىلا ؟. الله بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، ئۇلار مېنى ۋە سىلىنى هەق يولدا قازانغا سېلىپ قاينىتىسمۇ مەن پىسەنت قىلمىغان بولاتتىم».

مۇئمىن، ئالىم دادىسىنىڭ جاۋابى مۇنداق بولدى:« ئى ئوغلۇم ! ئالدىراپ كەتمە . چۈنكى، الله تائالا قۇرئاندا هاراقنى ئىككى قېتىم سۆكتى ۋە ئۈچۈنچى قېتىم هارام قىلدى. مەن كىشىلەرنى هەققەتكە بىراقلا مەجبۇرلىسام، ئۇلارنىڭ هەققەتنى بىراقلا تاشلىۋېتىشىدىن ۋە پىتنە تۇغۇلۇپ قېلىشىدىن قورقىمەن». (مۇۋاپىقات دېگەن كىتاپتىن **2** / **94** . بەت).

هەر ئىشنىڭ پىششىپ يېتىلىدىغان ۋاقتى بار

ئىككىنچى يول ـ بۇرۇنقى يولنى تولۇقلىغۇچى يولدۇر. بۇ يول هەر نەرسىنىڭ پىشىپ يېتىلىدىغان ۋاقتى بولۇپ، ئۇ ۋاقىت هامان بىر كۈنى پىشىپ يېتىلىدۇ. بۇ ماددى ۋە مەنىۋى نەرسىلەرنىڭ هەممىسىگە ئوخشاشلا ئۇيغۇن كېلىدۇ. بىر ئىش ئۆلچەملىك مۇددىتىگە يېتىشتىن ئىلگىرى ئۇ ئىشقا ئالدىراپ كېتىشكە بولمايدۇ. ئەگەر، زىرائەتلەر پىششىتىن ئىلگىرى ئورۇلسا، مېۋىلەر پىششىتىن ئىلگىرى يىغىلسا، ئۇنىڭدىن كۈتۈلگەندەك مەنپەئەت ئالغىلى بولمايدۇ. بەلكى، ئۇلار هېچ مەنپەئەت بەرمەستىن ئەكسىچە زىيانغا ئۇچرۇتىدۇ.

بەزى زىرائەتلەردىن بىر قانچە ئاي بەلكى، بىرەر يىل ئۆتمەستىن پايدىلانغىلى بولمىغىنىدەك ۋە بەزى دەرەخلەر بىر، ئىككى يىل ئۆتمەستىن مېۋە بەرمىگىنىدەك، بەزى بۈيۈك ئىشلارنىڭ مېۋىسىمۇ بىر قانچە يىل ئۆتمەستىن كۆرۈلمەيدۇ. ئىش قانچىلىك چوڭ بولىدىكەن، ئۇنىڭ مېۋىسى شۇنچە كېچىكىدۇ. شۇڭا « ئەڭ كېچىكىپ تۇلدۇرۇلغان چېلەك بەكراق تولىدۇ» دېيىلگەن.

گاهىدا بىرىنچى ئەۋلات كىشىلەر زور بىر ئىشنى قىلىدۇ. لېكىن، ئۇنىڭدىن ئۇلار ئەمەس ئىككىنچى ۋە ئۈچۈنچى بەلكى، ئۇنىڭدىنمۇ كېيىنكى ئەۋلاتلار پايدىلىنىدۇ. ئەگەر ئىش ئۆز يولدا مېڭىۋەرسە، بەلگىلەنگەن بويىچە كېتىۋەرسە، بۇنىڭدا هېچ چاتاق يوق.

مەككىدىكى مۇشرىكلار پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ دەۋىتىنى مەسخىرە قىلىشاتتى. ئۇنىڭ« كېلەچەك ئۇنىڭ ۋە ئۇنىڭغا ئىيمان كەلتۈرگەنلەرنىڭ ئىكەنلىكى ۋە ئازاپىنىڭ ئۇنىڭغا قارشى چىققانلارغا ئىكەنلىكى » هەققىدە قىلغان سۆزلىرىگە كۈلەتتى. ئۇلار هەر ئىشنىڭ بەلگىلەنگەن ۋە خىلاپلىق قىلىش مۇمكىن بولمايدىغان

ۋاقتى بارلىقىنى بىلمەستىن، پەيغەمبىرىمىز ئۇلارنى قورقۇتقان ئازاپنى تېزراق كەلتۈرۈشكە ئالدىرىتاتتى. ﷲ بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:« ئۇلار سەندىن ئازاپنىڭ تېزراق كېلىشىنى تەلەپ قىلىدۇ. ﷲ مۇئەييەن ۋاقىتنى بەلگىلىمىگەن بولسا ئىدى، ئۇلارغا ئازاپ ئەلبەتتە ھازىرلا كېلەتتى. ئۇلارغا كېلىدىغان ئازاپ چوقۇم ئۇلار خەۋەرسىز ھالەتتە تۇرغاندا ئۇشتۇمتۇت كېلىدۇ» (ئەنكەبۇت سۈرىسى **53** . ئايەت). يەنەمۇندا دەيدۇ:« ئۇلار سەندىن ئازاپنىڭ تېزراق كېلىشىنى تەلەپ قىلىشىدۇ، ﷲ ھەرگىز ۋەدىسىگە خىلاپلىق قىلمايدۇ، ئەلبەتتە پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئالدىدىكى بىر كۈن، سىلەر سانايدىغان مىڭ يىلغا باراۋەر» . (ھەج سۈرىسى **47** . ئايەت) .

شۇنىڭ ئۈچۈن ﷲ تائالا ئۆزىنىڭ پەيغەمبىرىنى ئۇنىڭدىن ئىلگىرىكى ئۇلۇغ ئەزىم بولغان پەيغەمبەر قېرىنداشلىرى سەبىر قىلغاندەك سەبىر قىلىشقا، ئۇلار ئالدىراپ كەتكەندەك، ئۇلارغا ئازاپ كېلىشكە ئالدىراپ كەتمەسلىككە بۇيرۇپ، مۇنداق دېدى:« پەيغەمبەرلەرنىڭ ئىچىدىن ئۇلۇغ ئەزىم بولغانلار سەبىر قىلغاندەك سەنمۇ سەبىر قىل. ئۇلارغا ئازاپنىڭ كېلىشىگە ئالدىراپ كەتمە» . (ئەھقاپ سۈرىسى **35** . ئايەت) .

ﷲ تائالا ئۇنىڭغا ۋە ئۇنىڭ بىلەن بىرگە بولغان مۇئمىنلەرگە ئىلگىرىكى پەيغەمبەرلەرنىڭ ئۈممەتلىرىنىڭ قاتتىق ئازاپ . ئوقۇبەتكە ۋە يامان كۈنلەرگە ئۇچرىغان . خورلانغان ھالدا ئۆزلىرىنى ئەڭ قاتتىق قىيىنچىلىقلارغا قانداق سەبىر قىلغانلىقىنى مىسال قىلىپ كۆرسىتىپ، مۇنداق دېدى:« سىلەر تېخى ئىلگىرىكىلەر ئۇچرىغان كۈلپەتلەرگە ئۇچرىماي تۇرۇپ جەننەتكە كىرىشنى ئويلامسىلەر؟ سىلەردىن ئىلگىرى ئۆتكەن مۇئمىنلەر ئېغىرچىلىقلارغا، كۈلپەتلەرگە ئۇچرىغان ۋە چۆچۈتۈۋېتىلگەن ئىدى. ھەتتا پەيغەمبەر ۋە مۇئمىنلەر:« ﷲ نىڭ (بىزگە ۋەدە قىلغان) ياردىمى قاچان كېلىدۇ؟» دېيىشكەن ئىدى. بىلىڭلاركى، ﷲ نىڭ ياردىمى ھەقىقەتەن يېقىندۇر» . (بەقەرە سۈرىسى **214** . ئايەت) .

شۈبھىسىزكى، ﷲ نىڭ ياردىمى يېقىن. لېكىن، ئۇنىڭ ﷲ تائالا ئالدىدا بەلگىلەنگەن ۋاقتى بار. ﷲ ئۆزىنىڭ مەخلۇقاتلىرىدىن بىراۋنىڭ ئالدىراپ كەتكىنىدەك ئالدىراپ كەتمەيدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلىرىگە سەبىر قىلىشنى ھەدائىم تەۋسىيە قىلاتتى ۋە سەبىر قىلىشقا ئۈندەيتتى. ۋاقتى كېلىشتىن ئىلگىرى نۇسرەت تېپىشقا ئالدىراپ كەتمەسلىكنى ئېيتاتتى. خەبباب ئىبنى ئەرەت ئىسلام يولىدا چەككەن ناھايىتى قاتتىق ئازاپتىن شىكايەت قىلىپ، ئۇنىڭغا مۇنداق دېگەن ئىدى:« ئى ﷲ نىڭ پەيغەمبىرى! ﷲ غا دۇئا قىلمامىلا؟ ﷲ دىن بىزگە ياردەم تەلەپ قىلمامىلا؟» . بۇنىڭغا پەيغەمبىرىمىزنىڭ ئاچچىقى كەلدى ۋە يۈزلىرى قىزارغان ھالدا يەرگە ئولتۇرۇپ، مۇنداق دېدى:« شۈبھىسىزكى، سىلەردىن ئىلگىرىكىلەر تۆمۈر تاغاق بىلەن تارىلىپ، گۆشلىرى قالماي قۇرۇق سۆڭەكلىرى قالغان ئىدى. ئۇلارنىڭ بىرى ھەرە بىلەن ھەرىدىلىپ، ئىككى پارچىگە بۆلۈنۈپ كەتسىمۇ، بۇ ئۇنى دىنىدىن قايتۇرالمىغان ئىدى. ﷲ بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، ﷲ بۇ ئىشنى ئەلبەتتە غەلبىگە ئېرىشتۈرىدۇ. ھەتتا بىر كۈنلەر كېلىدۇكى، بىراۋ سەنئادىن ھەزرەمەۋتكىچە ﷲ دىن باشقا

ھېچكىمدىن قورقماي، مېلىغا بۆرە كېلىپ ھۇجۇم قىلىپ قېلىشتىن باشقا ھېچنەرسىدىن ئەنسىرىمەي سەپەر قىلىدۇ. لېكىن سىلەر ئالدىراپ كېتىۋاتىسىلەر». (بۇنى بۇخارى رىۋايەت قىلغان).

ئىسلامنىڭ ئىسلام دىيارىدا غېرىپ بولۇپ قېلىشى

مۇشۇ ئەسىردىكى ئۆز دىنىنىڭ تەلىماتلىرىنى چىڭ تۇتىدىغان مۇسۇلمانلارنىڭ، خۇسۇسەن ياشلارنىڭ روھى كەيپىياتىغا تەسىر قىلىۋاتقان يەنە بىر سەۋەپ بار:

ئۇ بولسىمۇ - يامان ئىشلارنىڭ ئاشكارا ھالدا قىلىنىۋاتقانلىقى، پىتنە - پاساتنىڭ تارقىلىپ كېتىۋاتقانلىقى، بۇزۇقچىلىقلارنىڭ ئەۋج ئېلىپ كېتىۋاتقانلىقى، دىنسىزلارنىڭ خالىغانچە جار سېلىۋاتقانلىقى، ماركسىزىمنىڭ خىجىل بولماستىن ئۆزىگە چاقىرىۋاتقانلىقى، ئەھلى سەلىبلەر (خرىستىيانلار) نىڭ توختىماي پىلان تۈزۈۋاتقانلىقى، تەشۋىقات ۋاستىلىرىنىڭ بۇزۇقچىلىق تارقىتىۋاتقانلىقى. ئۇلار مانا بۇلارنى ئۆز كۆزلىرى بىلەن كۆرۈۋاتىدۇ. ئۇلار يەنە ھاراقنىڭ ئاشكارا ئىچىلىۋاتقانلىقىنى، بۇزۇقچىلىق كۇلۇپلىرىنىڭ كېچىنى كۈندۈز قىلىۋاتقانلىقىنى، جىنسىي تىجارەتنىڭ ئەڭ ئەشەددى دەرىجىدە يەتكەنلىكىنى، شەھۋانىي شېئىرلارنىڭ، بۇزۇق ناخشىلارنىڭ، نومۇسسىز سۈرەتلەرنىڭ، جىنسىي فىلىملارنىڭ، تىياتىرلارنىڭ ئاپ - ئاشكار ئورتىغا چىقىۋاتقانلىقىنى، يەنە ئۇنىڭدىن باشقا نۇرغۇن يامان ئىشلارنىڭ تارقىلىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈۋاتىدۇ. ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئالداش، ئازدۇرۇش، بۇزۇش ۋە ئىسلامدىن ئۇزاقلاشتۇرۇش، ئىماننى سۇسلاشتۇرۇش قاتارلىقلارغا ئېلىپ بارىدۇ.

مۇسۇلمانلار بۇنى ئىسلام دىيارىدا كۆرۈۋاتىدۇ. ئۇنىڭ بىلەن بىرگە ئۈممەتنىڭ ئەقىدىسىدىن، ئەخلاق - پەزىلىتىدىن تەبىر بېرىشى لازىم بولغان، ئۈممەتنىڭ مەنىۋى روھىنى ساقلايدىغان، ئۇنىڭغا قارشىلىق قىلىشقا جۈرئەت قىلغانلارنى جازالايدىغان قورال بولۇشى ۋاجىپ بولغان قانۇنلارنىڭ ئەپسۇسكى، بۇ يامان ئىشلارنى مۇبارەكلەۋاتقانلىقىنى، قوللاپ - قۇۋۋەتلەۋاتقانلىقىنى كۆرۈۋاتىدۇ. چۈنكى، بۇ قانۇنلار اللّٰه چۈشۈرگەن كىتاپتىن چىقمىغان. بەلكى، ئۇلارنى ئىنسانلار ئۆزلىرى ئويدۇرۇپ چىققان. شۇڭا ئۇلارنىڭ اللّٰه ھارام قىلغاننى ھالال قىلىشى، اللّٰه ھالال قىلغاننى ھارام قىلىشى، اللّٰه نىڭ پەرزلىرىنى بىكار قىلىشى ۋە اللّٰه نىڭ بەلگىلىمىلىرىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇشى ئەجەپلىنەرلىك ئىش ئەمەس .

يەنە بۇندىن باشقا اللّٰه تائالا مۇسۇلمان خەلقنىڭ مەسئۇلىيىتىنى بويىنىغا ئامانەت قىلغان ھاكىملار ئىسلام يولىدىن ئۆزگىچە بىر يول بىلەن كېتىۋاتىدۇ. اللّٰه غا دۈشمەنلىك قىلغانلارنى دوست تۇتۇۋاتىدۇ. اللّٰه دۆست تۇتقانلارنى دۈشمەن كۆرۈۋاتىدۇ. اللّٰه غا يىراق بولۇش بەدىلىگە ئۇلارغا يېقىنلىشىۋاتىدۇ. ئىسلام ئارقىغا قويغاننى ئالدىغا، ئىسلام ئالدىغا

قويغاننى ئارقىغا قويىۋۋاتىدۇ. خەلقنى ئالداش ئۈچۈن ھېيت - ئايەملەردە ۋە بەزى مۇناسىۋەتلەردە ئىسلامنى ئانچە - مۇنچە تىلغا ئېلىپ قويىدۇ. مۇسۇلمان كىشى مانا بۇلارنى ھەم ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈۋاتىدۇ.

يەنە بىر تەرەپتىن ئۇ ئوچۇق - ئاشكارا ئېلىپ بېرىلىۋاتقان ئىجتىمائىي زۇلۇمنى، تەبەقىلەر ئوتتۇرىسىدىكى ناھايىتى زور پەرقنى كۆرۈۋاتىدۇ. بىر قانچە شەخس مىليونلاپ خەجلەپ ئوينايدۇ. كۆپچىلىك خەلق قارنىنى تويغۇزۇشقا بىر تىيىنمۇ تاپالمايدۇ. قەسىرلەر سېلىنىپ ئۇنىڭغا مىليونلاپ پۇل سەرىپ قىلىنىدۇ. قەسىرلەرنىڭ ئىگىلىرى ئۇ قەسىرلەردە يىلدا بىرەر قېتىم ياكى بىرقانچە قېتىم ئولتۇرسا ئولتۇرىدۇ ياكى ئولتۇرمايدۇ. دەل شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە مىليونلىغانلار تالادا، قەۋرىستانلىقلاردا ياشايدۇ. ئۆزلىرىنى قىشتا سوغۇقتىن، يازدا ئىسسىقتىن ھىمايە قىلىدىغان جاي تاپالمايدۇ. بىر بۆلۈك كىشىلەرنىڭ خەزىنىلىرى خۇددى تونۇر ئوتقا تولغاندەك ئالتۇنغا تولۇۋاتىدۇ. ئۇلارنىڭ چەتئەل بانكىلىرىدىكى پۇللىرىنىڭ سانى مەخپىي. ئۇنىڭ مىقدارىنى اللّٰه تائالا، كىرامەن كاتىبىنلار ۋە ئۇ بانكىلارنىڭ ھېساپچى خوجايىنلىرىدىن باشقا ھېچكىم بىلمەيدۇ. زور كۆپچىلىك خەلقنىڭ قۇرۇق يانچۇقلىرىدىن باشقا خەزىنىسى يوق. ئۇلار ئازغا قانائەت قىلىدۇ. لېكىن گاھىدا شۇنىمۇ تاپالماي قالىدۇ. دە ئىبنى ئەتاھىيە دېگەن شائىرنىڭ مۇنۇ شېئىرىنى تەكرارلاپ قالىدۇ:

سەن ئىزدىگەن بىر لوقما ساڭا بەس كۇپايىدى،

ئۆلىدىغان كىشىنىڭ ئەجەپ لوقمىسى كۆپەيدى.

شۇنىڭ بىلەن بىرگە يىغلىشىۋاتقان بالىلىرىنىڭ ئاچلىقنى ياكى ئاچلىقتىن ئاغرىۋاتقان چوڭلارنىڭ قارنىنىڭ ئاغرىقىنى باسقۇدەك لوقما سېتىۋېلىشقا پۇل تاپالمايدۇ. ئەگەر نەپسانىيەتچى بايلاردىن بىرى ياكى ئىچىۋېتىش پۇرسىتىدىن پايدىلىنىپ باي بولۇۋالغانلاردىن بىرى ياكى خەلقئارا شىركەتلەرگە ۋاستىچى بولۇپ باي بولۇپ قالغانلاردىن بىرى بىر قېتىملىق سودىدا ئالغان پايدىسىنى ياكى يېشىل شىرە ئۈستىدە (قىمار ئويناپ) بىر كېچىدە تارتقان زىيىنىنى ياكى سېرىق چاچ سەتەڭلەرنىڭ ئاياقلىرى ئاستىغا چاچقان بىر قېتىملىق پۇلنى ئىئانە قىلسا، نۇرغۇنلىغان كەمبەغەللەرنى قۇتقۇزغىلى، نۇرغۇنلىغان ئاچلارنى تويدۇرغىلى، نۇرغۇنلىغان يالىڭاچلارنى كىيىندۈرگىلى بولاتتى.

ئەلۋەتتە شۇنداق بولىدۇ. نۇرغۇنلىغان بايلىقلار توپلىنىۋاتىدۇ. بەلكى، بۇلاپ كېتىلىۋاتىدۇ. ئاممىنىڭ پۇل - مالللىرى ئوغۇرلىنىپ كېتىۋاتىدۇ. بەلكى، تالاپ كېتىلىۋاتىدۇ. پارىخورلۇقنىڭ بازىرى قىزىپ كەتتىكەن. ھېساپ - كىتاپ خىزمىتى ئۇنىڭ بىلەن تەڭ ماڭىدۇ. لېكىن چوڭ ئوغرىلار ئەركىنلىكتىن بەھرىمەن. پەقەت كىچىك ئوغرىلارلا جازاغا لايىق. مانا بۇ زۇلۇمنىڭ نەتىجىسىدە كېلىپ چىققان شەخسلەر، جامائەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى ھەسەت كېسىلى خۇددى ۋابا كېسىلى جىسمنى چىرىتقاندەك دىللارنى، ئەقىللەرنى چىرىتىۋېتىدۇ. بۇزغۇنچى پىرىنسىپقا دەۋەت قىلغۇچىلار ئىجتىمائىي ھەسەتنى قايتىدىن تىرىلدۈرۈش ئۈچۈن، بۇنداق قارىمۇ - قارشىلىقنى ۋە بۇ مۇھىتنى پۇرسەت دەپ

بىلدۇ. دە، بۇنىڭدىن پايدىلىنىپ ئۆزلىرىنىڭ چەتئەلدىن ئىمپورت قىلىنغان مەزھەپلىرىنى تارقىتىشقا تەييار بولدۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇمۇھىت ئىچىدە ئۇلارنىڭ پىكرىنى ئاڭلايدىغانغا قۇلاق تاپىدۇ. ئاڭلىغانلار ئۇلارنى ياخشى كۆرگەنلىكتىن ئەمەس. بەلكى، كۆز ئالدىدىكى رىياللىقنى يامان كۆرگەنلىكتىن ئۇلارنىڭ پىكرىنى ئاڭلايدۇ.

بۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ئاساسلىق سەۋەبى ـ ئىسلام ئۆزىنىڭ ئومۇميلىقى ۋە ئۆزىنىڭ تەكپۇكلۇقى بىلەن تۇرۇپ، مەيداندىن غائىپ بولغان، ئۆز ۋەتىنىدە غېرىپ بولۇپ قالغان، ئۆز ئەھلى ئارىسىدا ئىنكار قىلىنغان، ھۆكۈمرانلىقتىن ۋە قانۇن بەلگىلەشتىن، جەمئىيەتنىڭ ھاياتىغا يېتەكچىلىك قىلىشتىن، دۆلەتنىڭ سىياسى، ئىقتىسادى ئىشلىرىغا ۋە باشقا ئىچكى، تاشقى سىياسەتلىرىگە يولباشچى بولۇشتىن ئايرىلىپ قالغان. ئىسلامغا پەقەت ئىنسان بىلەن پەرۋەردىگارى ئوتتۇرىسىدىكى ئالاقە دائىرىسىدىلا قىلىش پەرز قىلىنغان. ئۇ ئىجتىمائي، سىياسي، قانۇني ياكى خەلقئارا ئالاقىلەرگىچە ئۆتەلمەيدۇ.

بۇنىڭ مەنىسى شۇكى، ئىسلامغا خۇددى خرىستيانلىقنىڭ زاۋاللىققا يۈزلەنگەن دەۋرىدىكى ھالىتىدىن بىر نۇسخا بولۇش پەرز قىلىندى. يەنى ـ ئۇنىڭغا شەرىئىتى يوق ئەقىدە، مۇئامىلىسى يوق ئىبادەت، دۆلىتى يوق دىن ۋە ھاكىمىيتى يوق قۇرئان بولۇش پەرز قىلىندى.

ئىسلامغا ئۆز تارىخىدىن باشقا تارىخىنىڭ، ئۆز ئۇممىتىدىن باشقا ئۇممەتنىڭ، ئۆز زېمىنىدىن باشقا زېمىننىڭ گۇناھلىرى ئارتىپ قويۇلدى. بۇلار ئۆزى بىلمىگەن شارائىت ئاستىدا بولدى.

غەربتىكى كاتولىك چېركاۋلىرىنىڭ تارىخى نۇرغۇن سەلبىيلىكلەر بىلەن تولۇپ كەتكەن. ئۇ ئىلمغا قارشى جاھىللىق تەرەپتە، ئەركىنلىككە قارشى مۇستەبىتلىك تەرەپتە، خەلققە ۋە ئاجىز پۇقرالارغا قارشى پادىشالار ۋە فېئوداللار تەرەپتە تۇرغان ئىدى. زىيالىيلارنى، يېڭى ئىلىم ئىگىلىرىنى جازالاش ئۈچۈن مەھكىمىلەرنى تەكلىگەن ئىدى. ئۆلۈك ـ تىرىك ئالىملارنىڭ ھەممىسى كۆيدۈرۈپ تاشلانغان ئىدى. دىن ئىسمى بىلەن جەمئىيەتكە قاراڭغۇ ـ زۇلمەت ھۆكۈم سۈرگەن ئىدى. بۇنداق بولغان ئىكەن خەلق ئاممىسىنىڭ ئۇنىڭغا قارشى قوزغۇلۇشى، ئۇنىڭ زۇلمىدىن ۋە ھۆكۈمرانلىقىدىن ئازات بولۇشى ھەقلىق ئىدى.

بۇ قاراڭغۇ تارىخنىڭ گۇناھىنى كۆتۈرۈشكە، ئۇممەتكە يولباشچى بولۇشتىن مەھرۇم قىلىنىشقا، قانۇن بەلگىلەش، باشلامچى بولۇش ۋە تەسىر كۆرسىتىش ئورنىدىن قوغلۇنۇشقا، ئىچكىرىدىلا يوشۇرۇنۇپ ئولتۇرۇش، سىرتقا چىققاندىمۇ پەقەت مەسجىدلەرنىڭ تۆرت تېمى ئىچىدىلا قىلىش، مەسجىدلەردە قالغاندىمۇ تىلى قىسقا، ئاۋازى بوغۇق ھالدا«ھەددىڭنى بىلىشىڭ داداڭنىڭ بەختى» دېگەن ماقال بويىچە قىلىشقا لايىق بولغۇدەك ئىسلامنىڭ گۇناھى نېمە؟ جانلىقراق مەسجىد بولسا رىقابەت ئاستىدا نازارەتتە قالدۇ. ئۇنىڭ دەۋەت قىلىش ۋە ئەمرى مەرۇپ، نەھى مۇنكەر قىلىش ھەققى يوق.

مەسىلىنىڭ يىلتىزى ئىسلام دۇنياسىغا« ئىلمانىيلىق» (سېكولارىزىم ـ يەنى دىننى دۆلەتتىن ئايرىۋېتىش) پەرز قىلىنغانلىقتا قايتىدۇ. بۇ ئىسلام دۇنياسىغا كىرىپ قالغان، ئۇنىڭ ئۈچۈن يات، ئۇنىڭ بارلىق مىراسلىرىغا ۋە تارىخىغا ناتونۇش بىر ئىبۇم .« ئىلمانىيلىقنىڭ» مەھسۇلى ــ دىننى دۆلەتتىن ئايرىۋېتىش ۋە ئۇنى ھاكىمىيەت ۋە قانۇن بەلگىلەش ئورنىدىن ئۇزاقلاشتۇرۇۋېتىش. ئىسلام دىنى بۇنى ئۆز تارىخىدا ھېچ كۆرۈپ باقمىغان ئىدى. چۈنكى، ئىسلام ئۈممىتىنىڭ ئىچىدە ئەسىرلەر بويى پەتىۋا ۋە سوت ئىشلىرىنىڭ ئاساسى ئىسلام شەرىئىتى بولۇپ كەلگەن ئىدى. ئىسلام ئىنسانلار ئارىسىدىكى ئىبادەتلەرنىڭ، مۇئامىلىلەرنىڭ، ئەدەپ ئەخلاقلارنىڭ ۋە ئۆرپ ـ ئادەتلەرنىڭ مەنبىئى ئىدى. ھاكىملارنىڭ ۋە مەھكىمىلەرنىڭ ئىچىدىن ھاۋايى ـ ھەۋەسكە ئەگىشىپ، توغرا يولدىن، ھەق دىندىن چەتنەپ كەتكەنلەر ئاز ـ تولا تېپىلىشى مۇمكىن. لېكىن ئىسلامنىڭ داۋاگەرلەر داۋالىشىپ بارىدىغان، ئىختىلاپ قىلىشقانلار ئىختىلاپلىرىنى ئايرىش ئۈچۈن قايتىدىغان شەرىئەت ئىكەنلىكىگە ھېچكىم ئىنكار قىلمىغان ئىدى.

ھەتتا ھەججاجدەك زالىملارمۇ، ئەگەر شەرىئەت ئەھكامىغا ۋە قۇرئاننىڭ، ھەدىسنىڭ بايانىغا توغرا كېلىپ قالسا« اللّٰه ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى توغرا ئېيتقان، ئاڭلىدۇق ۋە ئىتائەت قىلدۇق، ئى اللّٰه! كەچۈرۈشۈڭنى تىلەيمەن، ھامان سەن تەرەپكە قايتىپ بارىمىز» دېيىشتىن باشقا گەپ قىلالمايتتى.

شەھۋەت، غەپلەت، غەزەپ ۋە ھەسەت ياكى شۇنىڭغا ئوخشاش سەۋەپلەر تۈپەيلى شەرىئەت يولدىن چىقىپ كېتىش بىلەن ئۇنى تولۇق قويۇش، ئېتىراپ قىلماسلىق، ئۇنىڭ ھۆكۈملىرىنى قوبۇل قىلماسلىق ۋە ئۇ اللّٰه نىڭ سۆزى ۋە ھۆكمى بولغاچقا، ئۇ ھەممىدىن ئۈستۈن تۇرۇشى كېرەك دېگەنگە ئۇنىماسلىق ئارىسىدا زور پەرق بار. اللّٰه تائالا مۇنداق دەيدۇ:« ئىمان ئېيتقان كىشىلەر ئۈچۈن ھۆكۈم قىلىش جەھەتتە اللّٰه دىن ياخشىراق ھۆكۈم قىلىدىغان بىرسى بارمۇ؟». (مائىدە سۈرىسى **50** ـ ئايەت).

بۇ مەسىلىنىڭ مۇسۇلمان ئەۋلادلارنىڭ ۋىجدانى بىلەن قاتتىق توقۇنۇشۇپ قېلىشى ۋە ئۇنىڭ ئىچكى دۇنياسىنى ئەندىشىگە سېلىپ قويۇشى تۇرغان گەپ. چۈنكى، ئۇ باشقا مىللەتلەرنىڭ ئۆز ھاياتىنى ئۆز ئەقىدىسىگە، ئۆز پەلسەپىسىگە ئۆز دىنىغا ۋە ئۆزىنىڭ اللّٰه غا، كائىناتقا، ئىنسانغا بولغان تەسەۋۋۇرىغا ئۇيغۇن ھالدا قانداق يولغا سالسا سالالايدىغانلىقىنى كۆردى. ۋاھالەنكى، پەقەت مۇسۇلمانلارلا ئۆز ئەقىدىسى بىلەن ئەمەلىيىتى، ئۆز دىنى بىلەن جەمئىيىتى ئوتتۇرىسىدىكى توقۇنۇش ئىچىدە ياشاشقا مەجبۇر.

شۈبھىسىزكى، « ئىلمانىيلىق» خرىستىيانلىق جەمئىيىتىدە قوبۇل قىلىنىشى مۇمكىن. لېكىن، ئۇ مۇسۇلمانلىق جەمئىيىتىدە ھەرگىزمۇ ئومۇمىيۈزلۈك قوبۇل قىلىنمايدۇ. چۈنكى، خرىستىيانلىق ئۇنىڭغا ئىشەنگەن كىشى لازىم تۇتۇشى ۋاجىپ بولغان ھېچقانداق شەرىئەتنى ياكى نىزامنى ئۆز ئىچىگە ئالمايدۇ.

بەلكى، ئىنجىلنىڭ ئۆزىمۇ ھاياتنىڭ« بىرى اللە ياكى دىن ئۈچۈن، يەنە بىرى قەيسەر ياكى دۆلەت ئۈچۈن» دەپ ئىككىگە تەقسىم قىلىنىشىدىن ئىلگىرى مۇنداق دېگەن ئىدى:« قەيسەرنىڭ ھەققىنى قەيسەرگە بەر، اللە نىڭ ھەققىنى اللە غا بەر» .

بۇنىڭ بىلەن خىرىستىيانلىق « ئىلمانىي» ھاكىمىيەت ئاستىدا كۆڭۈللۈك خاتىرجەم ھالدا ياشىشى مۇمكىن .

غەرىپلىكلەرنىڭ ـ خۇسۇسەن خىرىستىيانلارنىڭ« دىنىي ھۆكۈم» دىن قېچىپ« ئىلمانىي ھۆكۈم» گە بېرىشقا يېتەرلىك ئۆزرىسى بار. دىنىي ھۆكۈم دېمەك ـ خۇددى ئۇلار چۈشەنگەندەك كاھىنلارنىڭ، چېركاۋنىڭ ھۆكمى ۋە مەھرۇم قىلىش قارارى، كەچۈرۈم قىلىش تاختىسى قاتارلىقلاردىن ئىبارەت خالاس.

بىز مۇسۇلمان جەمئىيەتكە قارايدىغان بولساق، ئۇنىڭ« ئىلمانىي» لىقنى قوبۇل قىلغىنى باشقا بىر ئىش. چۈنكى، ئىسلامنىڭ ئۆزى ئەقىدە، شەرىئەت ۋە ھاياتنىڭ كامىل نىزامى، شۇنداق تۇرۇپ ئىلمانىيلىقنى قوبۇل قىلىش دېمەك ـ اللە نىڭ شەرىئىتىنى تاشلاپ قويۇش، اللە نىڭ ھۆكۈملىرىنى رەت قىلىش، شەرىئەتنى بۇ زامانغا مۇناسىپ كەلمەيدۇ دەپ تۆھمەت قىلىش، ئىنسانلارنىڭ ئۆزلىرى بەلگىلىۋالغان قانۇنلىرىنى ھاكىم قىلىش، يەنى ـ ئۆزلىرىنىڭ چەكلىك ئىلمىنى، چالا تەجرىبىلىرىنى اللە نىڭ ھىدايىتىدىن ئۈستۈن كۆرۈش دېمەكتۇر. اللە مۇنداق دەيدۇ:« (ئى مۇھەممەد !) ئۇلارغا :« سىلەر ئالىمراقمۇ؟ ياكى اللە ئالىمراقمۇ؟» دېگىن» .

شۇنىڭ ئۈچۈن مۇسۇلمانلار ئارىسىدا ئىلمانىيلىققا چاقىرىشنىڭ مەنىسى ـ ئىسلامدىن چىقىپ كېتىش، دىنسىزلىشىش دېمەكتۇر. ئىلمانىيلىقنى ھۆكۈم ئۈچۈن ئاساس قىلىش، ئىسلام شەرىئىتىنى تاشلاپ قويۇش، اللە رازى بولغان ۋە ئۇنىڭ بىلەن ھۆكۈم قىلىشنى پەرز قىلغان، ئۈممەتنىڭ دىنىدىن يەنى ـ ئىسلام دىنىدىن ئوپ ـ ئوچۇق چىقىپ كېتىش، مۇرتەد بولۇش دېمەكتۇر.

مۇسۇلمان خەلقىنىڭ بۇنداق چوڭ يامان ئىشقا سۈكۈت قىلىشى ئىسلامغا خىلاپتۇر، ئاشكارا گۇناھتۇر. ئۇلارنىڭ بۇنىڭغا قارشى قىلىدىغان ئىشى ـ ھېچ بولمىغاندا ئۆزلىرىنى گۇناھكار ھېس قىلىش. پۈت دەسسەپ تۇرغان بۇ ۋەزىيەتكە قەلبى ئارقىلىق قارشى تۇرۇش. ئۇنىڭغا رازى بولۇش، ئۇنىڭدىن خاتىرجەم بولۇش ۋە ئۇنى ھۆرمەت قىلىش ھېسسىياتىنى يوقۇتۇشتۇر. چۈنكى، ئۇ مۇسۇلماننىڭ نەزىرىدە قانۇنىيلىقنى يوقۇتۇپ قويغان بىر ۋەزىيەتتۇر.

ئىلمانىيلىق اللە نى ئالەمنى ياراتقۇچى دەپ قارايدىغان، لېكىن ئۇنىڭ بىلەن كارى بولماي تاشلاپ قويىدىغان غەرپنىڭ پىكرىگە ماس كېلىدۇ. ئۇلارچە ئىنساننىڭ اللە بىلەن بولغان ئالاقىسى خۇددى سائەت ياسىغان كىشىنىڭ سائەت بىلەن بولغان ئالاقىسىگە ئوخشايدۇ. ئۇنى بىرىنچى قېتىم ياساپ قويىدۇ. ئاندىن كېيىن ئۇنىڭ ياسىغان كىشىگە ھاجىتى چۈشمەستىن ئۆزى مېڭىۋېرىدۇ. بۇ پىكىر ئەسلىدە يونان پەلسەپەلىرىدىن مىراس قالغان. خۇسۇسەن ئارىستۇنىڭ پەلسەپىسىدىن قالغان بولۇپ، ئۇنىڭ قارىشىچە اللە دۇنيانىڭ ئىشلىرىدىن بىرەرسىنى باشقۇرمايدۇ. بەلكى، ئۇ ئۇنىڭدىن

بىر نەرسىنى بىلمەيدۇ. ئۇ خۇددى« ۋىل دىيۇرانت» سۆيەتلىگەندەك« مىسكىن ئىلاھ» تۇر. بۇنىڭغا ئوخشاش ئىلاھنىڭ كىشىلەرنى ئۆز ھالىغا تاشلاپ قويۇشى ئەجەپلىنەرلىك ئەمەس. چۈنكى ئۇ، ئۇلارنىڭ ئىشلىرىنى بىلمەستىن قانداقمۇ ئۇلارغا قانۇن بەلگىلىيەلىسۇن؟ بۇ بىز مۇسۇلمانلارنىڭ اللّٰه قا بولغان قارىشىمىزنىڭ تامامەن ئەكسىچە. بىزنىڭ قارىشىمىزچە ـ اللّٰه جىمى مەخلۇقاتلارنى ياراتقۇچىدۇر. بارلىق مۈلۈكنىڭ ئىگىسىدۇر. ھەممە ئىشنى باشقۇرغۇچىدۇر. ئۇ ھەممە نەرسىنى ئىلمى ئىھاتىسى ئىچىگە ئالغان. ھەممە نەرسىنىڭ سانىنى بىلىدۇ. ئۇنىڭ رەھمىتى ھەممە نەرسىگە ئورتاق. ئۇنىڭ رىزقى ھەممە جانلىقلارغا ئومۇمىيدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ شەرىئەتنى بەلگىلىدى. ھالالنى ھالال قىلدى ۋە ھارامنى ھارام قىلدى. بەندىلىرىگە ئۆزى بەلگىلىگەن شەرىئەتنى ئىجرا قىلىشنى پەرز قىلدى. ئۆزى چۈشۈرگەن كىتاپ بىلەن ھۆكۈم قىلىشنى بۇيرىدى. ئۇلار ئەگەر ئۇنداق قىلمىسا كاپىر بولغان، زۇلۇم قىلغان ۋە پاسىقلىق قىلغان بولىدۇ.

ئۆز دىنىغا ئىخلاسمەن مۇسۇلمان بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆردى. ئۇ بۇنىڭغا قانداق قارشى تۇرۇشنى بىلمەيدۇ. ئۇنىڭ قولىدا بىر نەرسە يوق. بۇ يامان ئىشلارنى قولى ياكى تىلى بىلەن ئۆزگەرتىشكە قادىر ئەمەس. ئۇنىڭ پەقەت قەلبى بىلەن ئۆزگەرتىشتىن باشقا ئامالى قالمىدى. بۇ ئىماننىڭ ئەڭ ئاجىزلىقى. قەلبى بىلەن ئۆزگەرتىش دېمەك ـ ئوت ئۈستىدىكى قازاننىڭ قاينىغىنىدەك قايناش. كۆزى كۆرۈۋاتقان يامان ئىشلارغا قاراپ ھەسرەت چېكىش. يامان ئىشلارنى كۆرۈپ تۇرۇپ ئۇنى ئۆزگەرتەلمىگەنلىكىگە ئېچىنىپ، خۇددى تۇز سۇدا ئېرىپ كەتكەندەك ئېرىپ كېتىش دېمەكتۇر. بۇنداق ئىچى قايناش ئەبەدىي داۋاملاشمايدۇ. مەيلى قايسى ئۇسۇلدا بولسۇن، ئۆزىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن نەپەس ئېلىش لازىم. ئەگەر ئوتنى بەك كۈچەيتىۋەتسە قازان يېرىلىپ كېتىدۇ.

ئىسلام ئۈممىتىگە ئاشكارا ھۇجۇم ۋە مەخپى سۇيىقەست

ئىسلام ئۈممىتىنىڭ بېشىغا كەلگەن يۇقارقى مۇسىبەتلەردىن باشقا، يەنە ئۇلارغا شەرق ۋە غەربتىن، شىمال ۋە جەنۇبتىن ۋەھشىلەرچە ھۇجۇم قىلىنىۋاتىدۇ. ئىسلام ئۈممىتىگە قىلىنىۋاتقان ھۇجۇمنىڭ ئوتى ھېچ ئۆچكىنى يوق. بۇ ھۇجۇم گاھ ئاشكارا، گاھ مەخپى ئېلىپ بېرىلىۋاتىدۇ. بۇنىڭدا مۇسۇلمان بولمىغانلارنىڭ ھەممىسى بىرلىككە كېلىۋاتىدۇ. يەھۇدىيلار، خرىستىيانلار، كومۇنىستلار ۋە بۇتپەرەسلەر ھەممىسى بىردەك ھۇجۇم قىلىۋاتىدۇ. گەرچە ئۇلار ئۆز ئارا ئىختىلاپلاشسىمۇ قاچانكى، ئىسلام دولقۇنى قوزغالسا ئۇلارنىڭ دەرھال ئىتتىپاقلاشقانلىقىنى كۆرىمىز.

ھەرقانداق خەلقنىڭ مەسىلىسىگە ماددىي جەھەتتىن ياردەم قىلىدىغانلار ۋە مەنىۋىي جەھەتتىن قوللايدىغانلار غەربتىن، شەرقتىن چىقىپ تۇرىدۇ. بۇنىڭدا ئۇ خەلق چوڭ دۆلەتلەرنىڭ، خۇسۇسەن ئامېرىكا ۋە روسىيەنىڭ

ئارىسىدىكى بەسلىشىشتىن پايدىلىنىدۇ. لېكىن مۇسۇلمان خەلقىنىڭ مەسلىسى مەيلى قايسى تەرەپتىن بولسۇن، ھېچقانداق قوللاشقا ئېرىشەلمەيدۇ. اللّٰه تائالا مۇنداق دېگەن ئىدى: «كاپىر بولغان كىشىلەر بىر ـ بىرىگە يېقىندۇر».

ئىسلام قېرىنداشلىقىغا ئىيمان كەلتۈرىدىغان، ئۆزىنىڭ ئىنسانلار ئۈچۈن ئەۋەتىلگەن ياخشى ئۈممەتكە مەنسۇپ ئىكەنلىكىدىن ئۆزىنى بەختلىك ھېس قىلىدىغان، مۇسۇلمانلارنىڭ ۋەتەنلىرى، تىللىرى ئوخشاش بولمىسىمۇ بىر ئۈممەت ئىكەنلىكىگە، ئەڭ تۆۋەندىكىسىمۇ بىر ـ بىرىگە ئىگە بولالايدىغانلىقىغا، ئۆزلىرىنىڭ بىر تەن ئىكەنلىكىگە، مۇسۇلمانلارنىڭ ئىشىغا كۆڭۈل بۆلمىگەنلەرنىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ جۈملىسىدىن ئەمەسلىكىگە ئىيمان كەلتۈرگەن بىر مۇسۇلماننىڭ ھەممە جايدا ئۆز قېرىنداشلىرىنىڭ مۇسىيبەتلىرىنى، ماددىي جەھەتتە ئۆلتۈرۈش، ئازاپلاش، مەنىۋىي جەھەتتە خرىستىيانلاشتۇرۇش ۋە كوممۇنىستلاشتۇرۇش ياكى ئەڭ ئەقەللىسى جاھىل قالدۇرۇش، خارلاش قاتارلىقلار ئارقىلىق يوقۇلۇش خەۋپىگە دۇچ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تۇرۇپ خاتىرجەم ھالدا ئاغزى تولغىچە كۈلۈپ، قاپىقى ئىششىپ كەتكۈچە ئۇخلاپ يۈرۈشى توغرىمۇ؟ ئىيمان قېرىنداشلىقى قېنى؟ ئىسلام قېرىنداشلىقى قېنى؟

ئەتىگەنلىك، چۈشلۈك ۋە كەچلىك خەۋەرلەرنىڭ ھەممىسى ئۆزىنىڭ دىنىغا كۆيۈندىغان مۇسۇلمانغا پەلەستىن، لۇبنان، كەشمىر، تۈركىستان، چېچەن، بوسنا ـ ھېرسك، كوسوۋا، پىلىپىن، ھىندىستان، ئېرىترىيە ۋە ئۇنىڭدىن باشقا جايلاردىكى مۇسۇلمان قېرىنداشلىرىنىڭ ئاز سانلىق ھالغا چۈشۈپ قېلىپ، ئۆز ھوقۇقىغا ئۆزى ئىگە بولالماسلىقتەك يۈرەكنى ئېزىدىغان، دىلنى پارە ـ پارە قىلىدىغان، باغرىنى ھەسرەت ـ نادامەتتە داغلايدىغان ئېچىنىشلىق خەۋەرلەرنى ئېلىپ كېلىۋاتىدۇ.

بۇنىڭدىنمۇ ئېچىنىشلىقراقى ـ مۇسۇلمان كىشى ئىسلام دۆلەتلىرىدىكى ھۆكۈمەتلەرنىڭ ئادىل داۋاغا قارىتا ھېچقانداق ئىجابىي قاراشتا بولمايۋاتقانلىقىنى، بەلكى ئۇنىڭغا كۆز يۇمۇپ، ئۇنى يوشۇرۇۋاتقانلىقىنى ياكى دۈشمەن تەرەپتە تۇرۇۋاتقانلىقىنى ياكى ئۆزىنىڭ تار دائىرىدىكى ماددىي مەنپەئىتىنى ئۈستۈن كۆرۈۋاتقانلىقىنى ياكى جاھىل ئىرقىي قاراش ياكى ئوخشاشمىغان لاگېرلارغا بولغان باغلىنىش ۋە ئالاقىسىنى اللّٰه قا، پەيغەمبەرگە، دىنىغا، ئۈممىتىگە ۋە ئۈممەتنىڭ ھەققانىي داۋاسىغا بولغان باغلىنىشتىن، ئالاقىدىن ئەۋزەل كۆرۈۋاتقانلىقىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈۋاتىدۇ.

ئۇنىڭ ئۈستىگە مۇسۇلمان ياشلار ئۆز ۋەتىنىدىكى ئىسلامىي مەسىلىلەرگە قارىتا بولغان بۇ سەلبىي قاراشنىڭ چوقۇم تاشقىرىدىكى ئىسلامغا قارشى كۈچلەرنىڭ سەۋەبىدىن ئىكەنلىكىنى ۋە ھۆكۈمرانلارنىڭ ياۋروپا، ئامېرىكىنىڭ ۋە خەلقئارا ئەھلى سەلىپلارنىڭ، ماسونىيلارنىڭ ياكى كوممۇنىستلارنىڭ قولىدىكى ئويۇنچۇق بولۇپ، ئۇلار ئۇنى پەردە ئارقىسىدا تۇرۇپ خالىغانچە ھەرىكەت قىلدۇرىدىغانلىقىنى، ئىسلام ئىنقىلاۋى قوزغۇلۇپ قېلىشىدىن قورقۇتۇپ قويسا، قورقۇپ كېتىدىغانلىقىنى، ئاندىن ئىلغار پىكىرلىك مۇسۇلمانلارنى يوقۇتۇشقا كۈشكۈرتسە ئۇلارنى يوقۇتىدىغانلىقىنى كۆرۈۋاتىدۇ.

كېيىنكى يىللاردا مۇسۇلمان ياشلارغا بومبا پارتلىغاندەك دەھشەتلىك تۇيۇلغان مەسىلىلەردىن بىرى ـ **1967** ـ يىلى ئىيون ئېيىدىكى زور مەغلۇبىيەتتىن كېيىنكى ئەرەپلەرنىڭ، شۇنداقلا مۇسۇلمانلارنىڭ بىرىنچى قاتاردىكى مەسىلىسى بولۇپ قالدى. بۇ زور مەغلۇبىيەتنى بەزىلەر يەككە-يەككىلەشتۈرۈپ «چېكىنىش» دەپ ئاتىۋالدى.

مۇسۇلمان ئەرەپ ياشلىرى كىچىككىدىنلا «ئىسرائىلىيە دۆلىتى باسقۇنچىلىق، دۈشمەنلىك ئۈستىگە قۇرۇلغان قانۇنسىز دۆلەت، مۇسۇلمان ئۈممەتنىڭ جىسمىدىكى بۇ مىكروپنى تازىلاش، ئىسلام زېمىنىنى ئازات قىلىش دىنىي ۋە مىللىي بۇرچ، ئىسرائىلىيە دۆلىتىنىڭ باشقىلارنىڭ زېمىنىدا تۇرۇۋېرىشقا ھەققى يوق، خۇددى پەلەستىن مۇپتىسى ھاجى ئەمىن ھۈسەينى ئېيتقاندەك «پەلەستىن ۋەتەنسىز خەلقنى كۈتىۋالغۇدەك خەلقسىز ۋەتەن ئەمەس» دېگەندەك سۆزلەرنى ئاڭلاپ چوڭ بولدى.

ئاندىن كېيىن يەنە پەلەك ئۆزىنىڭ چۆگىلىشىدە چۆگىلەۋەردى. **1967** ـ يىلنىڭ مەغلۇبىيىتىدىن كېيىن ئەرەپلەرنىڭ سىياسىتى تۇيۇقسىز ھالدا يېڭى بىر باسقۇچقا كىردى. ئۇلارنىڭ پۈتۈن غېمى ۋە غايىسى «تاجاۋۇزچىلىقنىڭ تەسىرىنى يوقۇتۇش» تىن باشقا ئىش بولمىدى. يەنى ـ ئىسرائىلىيە دۆلىتىنى ۋە ئۇ **1967** ـ يىلى ئىيوندىن ئىلگىرى ئېلىۋالغان بارلىق يەرلەرنى ئېتىراپ قىلىش بولدى. بۇنىڭ مەنىسى ـ يېڭى تاجاۋۇزچىلىق كونا تاجاۋۇزچىلىققا قانۇنىي تۈس بەردى. **1948** ـ يىلدىكى ئۇرۇش نېمە ئۈچۈن ئىدى؟. **1956** ـ يىلدىكى ئۇرۇش نېمە ئۈچۈن ئىدى؟.

ئۇلار نېمە ئۈچۈن پەلەستىن تەقسىم قىلىنغاندىن كېيىنلا ئىسرائىلىيەگە تەسلىم بولۇپ، مىللەتنى ئۇرۇش ۋە ئۇنىڭ زىيانلىرىدىن، ئۇنىڭ ئازاب ـ ئوقۇبەتلىرىدىن ساقلاپ قالمىدى؟.

«تېنچ يول بىلەن ھەل قىلىش» نىڭ ئارقىسىدىن يۈگۈرۈش ۋە تىنچلىق كېلىشىمى ياشلارنىڭ ئارزۇ ـ ئارمانلىرىنى بىكار كەتكۈزدى ۋە ئۇلاردىكى ئۇلۇغۋار غايىگە بولغان ئىنتىلىشلەرنى بەربات قىلدى. بۇ كېلىشىمنى ئاقلايدىغانلار «ھەربىي ئىستىراتېگىيە ۋە خەلقئارا سىياسىي ۋەزىيەت شۇنى تەقەززا قىلغان» دەپ قانچىلىك ئاقلىغان بولسىمۇ مۇسۇلمان ياشلار ئۈچۈن بۇ ناھايىتى ئېغىر زەربە بولغان ئىدى.

خەلقئارا كۈچلەر بۇ زەربىنى تېخىمۇ ئېغىرلىتىپ، بىز ئەرەپلەرنىڭ ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ ھەققىمىز ئوپ ـ ئوچۇق كۆرۈنۈپ تۇرسىمۇ ئىسرائىلىيەنىڭ پۈت تىرەپ تۇرۇشىنى قوللىدى. بۇ ئەلۋەتتە يېڭى شەكىلدىكى خىرىستىيان تاجاۋۇزچىلىقى. ياشلار مانا شۇنداق ئويلايدۇ ۋە ھېس قىلىدۇ. ئەمەلىيەت بۇنى ئىسپاتلايدۇ.

بۇ ھېسسىيات يېڭىدىن ئۆسۈپ يېتىلىۋاتقان مۇسۇلمان روھىغا تەسىر كۆرسىتىۋاتىدۇ. خىرىستىيان تاجاۋۇزچىلىقى روھى بۇرۇندىن تارتىپ غەربنىڭ نۇرغۇنلىغان سىياسەتچىلىرىنى، باشلىقلىرىنى ھازىرغا قەدەر ھەرىكەتلەندۈرۈپ تۇرۇۋاتىدۇ. ئىسلام دۇنياسىغا ۋە ئىسلام ھەرىكىتىگە قەدىمكى ئىسلام ئۈممىتى بىلەن تۇقۇنۇشتىن مىراس قالغان ھەسەت كۆزى بىلەن قارايدىغان قىلىۋاتىدۇ.

مۇسۇلمانلارنىڭ مۇنەۋۋەر، مەدىنىيەتلىك كىشىلىرىدىن كۆپلىرى بىر مەزگىل بۇ سۆزنىڭ (يەنى ـ خىرىستىيان تاجاۋۇزچىلىقى دېگەن سۆزنىڭ) توغرىلىقىغا «مەنپەئەت شۇنداق قىلىشقا مەجبۇر قىلىۋاتىدۇ» دېگەن داۋا بىلەن شەك قىلغان ئىدى. ئەگەر بىز ئاددىي قارىساق «مەنپەئەت ھەرقانداق بىر مىللەتنىڭ سىياسىي ۋە ھەربىي قارار ئېلىشىغا تەسىر كۆرسىتىدۇ. يەنى ـ مەنپەئەت ئەڭ بىرىنچى ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچ» دەيمىز.

ئەشۇ ياخشىلىق كۈتكەنلەر ئۇزۇن ئۆتمەستىنلا ئۆزلىرىنىڭ خاتالاشقانلىقلىرىنى چۈشەندى. مەن ئۆتمۈشتىكى «ئەلەنبى» ياكى «گورو» لاردىن گەپ قىلىۋاتمايمەن. بەلكى، يېقىنقى زاماندىكىلەردىن گەپ قىلىۋاتىمەن.

ئۇلار نېمە ئۈچۈن بۈگۈنكىگە قەدەر ئىسرائىلىيە بىلەن بىر تەرەپتە تۇرىدۇ؟ نېمىشقا ئۇنىڭ ياشاش ئۈچۈن يارىتىلغانلىقىنى ئېلان قىلىدۇ؟ نېمىشقا ھەر قېتىم ب د ت نىڭ خەۋپسىزلىك كېڭىشى ئىسرائىلىيەنى ئەيىپلەپ قارار چىقارماقچى بولغاندا ئامېرىكا «ۋېتو» ھەققىنى ئىشلىتىپ، پۈتۈن دۇنياغا قارشى چىقىدۇ؟ نېمىشقا ئېرىترىيەگە قارشى ئېفىيوپىيەگە ياردەم قىلىدۇ؟

نېمە ئۈچۈن مۇسۇلمانلار مەسىلىسى كۆمۈپ قويۇلىدۇ؟ شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە ئوتتۇرا شەرقتە ياكى غەرپتە ياكى دۇنيانىڭ ئەڭ چېتىدىكى بىر ئارالدا بىرەر سىياسىئون بولاپ كېتىلسە ياكى بىرەر ئايروپىلان تېرورلۇققا ئۇچرىسا ياكى بىرەر ئايرىم ئەھۋال يۈز بەرسە دۇنيانىڭ ھەممىسى ئورە تۇرۇپ كېتىدۇ؟ نېمە ئۈچۈن زېمىن ئەھلىنىڭ ئىچىدە يالغۇز مۇسۇلمانلارنىڭلا قېنى ئەرزان؟.

شۈبھىسىزكى، بۇ ئەلبەتتە قورقۇنۇچلۇق ئۈچ بىسلىق دۈشمەنلەرنىڭ ئىشى. ئۇلار بىزنىڭ ئۈممىتىمىزگە سۈيىقەست پىلانلاۋاتىدۇ. ئۇلار خۇددى ئاچ بۆرىلەر ئۆزىنىڭ ئولجىسىغا ئولاشقاندەك بىزگە پۈتۈن كۈچلىرىنى يىغىپ ئولۇشۇۋاتىدۇ.

بۇ ئۈچ بىسلىق دۈشمەنلەر ـ يەھۇدىيلار، خىرىستىيانلار ۋە كوممۇنىستلاردۇر. ئۇلار بىزنىڭ بەدىنىمىزگە ۋۇجۇتقا كەلگەن. ئۇلار غەنىمەتنى تەقسىم قىلىش ئۈچۈن بىرلەشكەن. ئۇنىڭ بەدىلىنى بىز تۆلەۋاتىمىز. بەلكى ئۇلار قاسساپلار بولۇپ، بىز بولساق قۇربانلىق قىلىنىدىغان قويلارمىز.

ئەمما بىزنىڭ رەئىسلىرىمىز بولسا، ياشلارنىڭ نەزىرىدە خۇددى «شاخمات ئۈستىدىكى ئۇرۇق» قا ئوخشايدۇ. ئۇلار بۇلارنى خالىغانچە ھەرىكەتلەندۈرىدۇ. بىر جايدىن بىر جايغا ئۆزلىرى خالىغانچە يۆتكەيدۇ. بۇ ئىشلارنى دۇنياغا ھۆكۈمران بولۇۋالغان قارا كۈچلەر قىلىۋاتىدۇ. بىز شاھىد بولغان ئىنقىلاپلار ۋە بىز كۆرگەن سىياسىي ئۆزگىرىشلەر ئەشۇ قارا كۈچلەر سىياسەت مەيدانىدا ئويناۋاتقان ئويۇندىن باشقا نەرسە ئەمەس. ئۇلار قورقۇنچاقتىن بىرىنى ئەكىلىپ سىزگە قورقماس قەھرىمان قىلىپ كۆرسىتىدۇ. ئۇنى باتۇرلۇق بىلەن جەڭ قىلىۋاتقان، باشقىلارنى

مەغلۇپ قىلىپ قاچۇرۇۋاتقان كۆرسىتىدۇ. ۋاھالەنكى، ئۇ بۇلارنىڭ ھېچقايسىسىنى قىلمىغان ۋە ھېچنەرسىنى بىلمەيدۇ. ئۇ ئالدامچىلىق ۋە ئوخشۇتۇشتىنلا ئىبارەت خالاس.

سۆزدە گاھىدا مۇبالىغە ۋە كۆپتۈرۈش بولۇپ قالىدۇ. لېكىن، ئۇنىڭدا بەزى ھەقىقەتلەرنىڭمۇ بولۇشى ئېنىق. كۆپ ئىشلارنىڭ زاھىرى ئۇنىڭغا دالالەت قىلىپ تۇرۇپتۇ. ئۇ بولسا بەزىلەرنىڭ زىيىنىغا كىرىپ قالغان «ھاكىملار دۈشمەنلەر بىلەن بىرلىكتە ئىسلامىي ئويغىنىشنى تىنجىتىش ۋە ئىسلامىي ھەرىكەتنى بىتچىت قىلىش سۈيقەستىنى يۈرگۈزۈۋاتىدۇ» دېگەندىن ئىبارەت. ئۇلار ئىسلامىي يۈرۈشنىڭ ئاخىرقى غايىسىگە يېتىشنى، تېكىلگەن دەرەخنىڭ مېۋە بېرىشنى خالىمايدۇ. ئۇلار ياشلارنىڭ نەزىرىدە كۆرۈنۈشتە «ئۆز ۋەتىنىنى ھىمايە قىلىدىغان ۋەتەنپەرۋەر داھىيلار». ئەمما ئىچكى جەھەتتە «ئۆز مىللىتىنىڭ دىنىغا ھۇجۇم قىلىدىغان، ئۆز دۈشمەنلىرىنىڭ پايدىسى ئۈچۈن ئىشلەيدىغان ساتقىن غالچىلار» دۇر.

ئىسلامغا دەۋەت قىلىش ئەركىنلىكىنى مۇسادىرە قىلىش

بۇ يەردە يەنە بىر سەۋەپ بولۇپ، بىزنىڭ ئۇنىڭغا ئاگاھلاندۇرۇشىمىز لازىم بولۇۋاتىدۇ. ئۇ بولسىمۇ ـ ئىسلامغا دەۋەت قىلىش ۋە ئۇنىڭ ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىش ئەركىنلىكىگە تەئەللۇق سەۋەپتۇر. شۇنىسى ئېنىقكى، ئىسلامدا مۇسۇلماننىڭ يالغۇز ئۆزىلا ياخشى بولۇشى كىپايە قىلمايدۇ. بەلكى، ئۇ مۇسۇلمان باشقىلارنى ئىسلاھ قىلىش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىشى لازىم.

شۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلامدا ياخشىلىققا ۋە توغرا ئىشقا چاقىرىش ۋە يامان ئىشتىن توسۇش، ھەققە تەۋسىيە قىلىش، سەبىرگە تەۋسىيە قىلىش قاتارلىق پەرزلەر بەلگىلەنگەن. ھەربىر مۇسۇلمان تاقىتىنىڭ يېتىشىچە ئۆز دىنىغا دەۋەت قىلىشقا بۇيرۇلغان. مۇسۇلمانلارنىڭ ھەممىسى اللّٰه تائالانىڭ مۇنۇ خىتابى ئىچىگە داخىلدۇر« پەرۋەردىگارىڭنىڭ يولىغا چاقىرغىن» . (نەھل سۈرىسى **125** ـ ئايەت) . پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئەگەشكەن بارلىق مۇسۇلمانلار خۇددى اللّٰه تائالا مۇنۇ سۆزىدە ئۆز پەيغەمبىرىگە خىتاپ قىلىپ دېگىنىدەك اللّٰه غا دەۋەت قىلغۇچىلاردۇر« (ئى مۇھەممەد !) ئۇلارغا ئېيتقىنكى« بۇ مېنىڭ يولۇمـــدۇر، (كىشىلەرنى) اللّٰه غا دەۋەت قىلىمەن، مەن ۋە ماڭا ئەگەشكەنلەر روشەن دەلىلگە ئاساسلىنىمىز. اللّٰه پاكتۇر، مەن مۇشرىكلاردىن ئەمەسمەن» . (يۇسۇپ سۈرىسى **108** ـ ئايەت) .

شۇنىڭ ئۈچۈن يېگىنى ئىسلاھاتچىلارنىڭ شوئارى« ئۆزەڭنى ئىسلاھ قىل، باشقىلارنى دەۋەت قىل» دېگەندىن ئىبارەتتۇر. اللّٰه مۇنداق دەيدۇ« اللّٰه غا دەۋەت قىلغان، ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان ۋە« مەن ھەقىقەتەن مۇسۇلمانلاردىنمەن» دېگەن كىشىدىنمۇ ياخشى سۆزلۈك ئادەم بارمۇ؟» (فۇسسىلەت سۈرىسى **33**ـ ئايەت)

ئىسلام دىنى مۇسۇلمانىنىڭ يالغۇز ھالدا ئۆز ئالدىغا ئىشلىشىنى ياخشى كۆرمەيدۇ. چۈنكى«ئاللاھ نىڭ جامائەت بىلەن بىللە». «مۇئمىن مۇئمىن ئۈچۈن بىر - بىرىنى باغلاپ تۇرغان بىنالارغا ئوخشايدۇ». ئىنسان ئۆزى بىلەن يالغۇز دۇر. قېرىنداشلىرى بىلەن كۈچىيىدۇ. ياخشىلىق ۋە تەقۋالىققا ياردەم بېرىش دىنىي پەرزدۇر. ناھايىتى زور ساۋاپلىق ئىشتۇر. ئىسلام دەۋىتى ئۈچۈن جامائەت بولۇپ ئىشلەشنىڭمۇ دىنىي پەرز بولۇشى تۇرغان گەپ. چۈنكى، پەرز بولغان ئىش ئۇنىڭسىز تامام بولمايدىغان ئىشنىڭ ئۆزى پەرزدۇر.

بۇ پەرزلىكنى شۇ تەكىتلەپ تۇرۇپتۇكى، ئىسلامغا قارشى كۈچلەر پارتىيە،گورۇھ، ۋە مۇئەسسەسەلەرگە ئۇيۇشۇپ، ئىسلامغا قارشى ھەرىكەت قىلىشىۋاتىدۇ. ئۇلارغا ئۆز ئەينى شۇ ئۇسلۇب بىلەن قارشى تۇرۇشىمىز كېرەك. ئۇنداق قىلمىساق كارۋاننىڭ ئارقىسىدا قالىمىز. بىر ئىش قىلىشتىن ئاجىز قېپقالىمىز. بىزدىن باشقىلار ئىلگىرلەپ كېتىۋېرىدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلام دۆلەتلىرىدىكى بەزى ھۆكۈمەتلەرنىڭ ئىسلامنى ئەقىدە ۋە ھايات نىزامى دەپ ئېتىبارغا ئېلىپ، ئۇنىڭغا دەۋەت قىلىش ئەركىنلىكىنى مۇسادىرە قىلىشى ۋە ئۇنىڭغا دەۋەت قىلغۇچىلارغا، ئۇنىڭ شەرىئىتىگە ئەمەل قىلىمىز، ئىسلام دۆلىتى قۇرىمىز، ئىسلام ئۈممەتلىرىنى بىرلەشتۈرىمىز، ئىسلام داۋاسىغا ياردەم بېرىمىز، كىشىلەرنى ئىسلام ئەتراپىغا توپلايمىز دېگەنلەرگە قارشى تۇرۇش ئارقىلىق ئۆزلىرىگە يۈكلىۋالغان گۇناھلىرى ناھايىتى كۆپ، چوڭ گۇناھلاردۇر.

ئىسلام دەۋىتىگە ۋە دەۋەتچىلەرگە بولغان بېسىم، جامائەت بولغان ھالدا ھەرىكەت قىلىشقا بولغان توسقۇنلۇق، مانا بۇلارنىڭ ئۆزى دىنىي ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشكە ئېلىپ بارغان ئەڭ ئاساسلىق سەۋەپلەرنىڭ بىرىدۇر. ۋاھالەنكى، باشقا دىندىكىلەر ۋە باشقا پىكىردىكىلەر ھېچبىر توسالغۇسىز، ئەركىن ھالدا ھەرىكەت ئېلىپ بارالايدۇ.

ئىسلام زېمىندا دىنسىزلىققا، ماركسىزىمغا ۋە باشقا تۈيۈق پەلسەپەلەرگە دەۋەت قىلغۇچىلارنىڭ ئەركىن قويۇپ بېرىلىشى، ئۇلارنىڭ پارتىيە - تەشكىلاتلىرىنىڭ قۇرۇلۇشى، ئۇلارنىڭ تىلدا سۆزلەيدىغان گېزىت - ژورناللارنىڭ بېسىلىپ تارقىلىشى، دەل بۇلارنىڭ ئەكسىچە يالغۇز ئىسلامغىلا چەكلىمە قويۇلۇشى، پەقەت ئۇنىڭ دەۋەتچىلىرىنىڭلا ئاغزىلىرىغا لاتا باغلاپ قويۇلۇشى ئەقىلغە سىغمايدۇ. ۋاھالەنكى، ئۇ بۇ زېمىننىڭ ھەقىقىي ئىگىسى. بۇ زېمىندا ياشايدىغان خەلقنىڭ زور كۆپچىلىكىنىڭ كۆز قارىشىدىن، ئەقىدىسىدىن ۋە ئەخلاقىدىن تەبىر بېرىدۇ.

ھوقۇشقا سايراش ھالال بولۇپ، بۇلبۇلغا سايراش ھارامىدى؟. شۈبھىسىزكى، ئەقىدە ۋە ھايات نىزامى سۈپىتىدە كامىل ئىسلامغا دەۋەت قىلىش نۇرغۇن ئىسلام دۆلەتلىرىدە چەكلەنگەن ۋە ئەتكەس قىلىنغان تاۋار بولۇپ قالدى.

كەڭچىلىك قىلىنغان ئىسلام پەقەت«كۆنگەن ئىسلام» يەنى - دەرۋىشلەرنىڭ ۋە دىن بىلەن تىجارەت قىلغۇچىلارنىڭ ئىسلامى. قالاق، چىرىكلەشكەن ۋە بۇزۇلغان ئەسىرنىڭ ئىسلامى. زالىملارنىڭ خاھىشىغا قاراپ،

ئۇلارغا ئۇزۇن ئۆمۈر تىلەپ ئۆتكۈزۈلىدىغان مەۋلۇتلەرنىڭ، مۇناسىۋەتلەرنىڭ ئىسلامى. ئېتىقادتا جەبرىيلەر (ئىنسانىنىڭ پۈتۈن ھاياتىدىكى ئىش ـ ھەرىكەتلىرى الله تەرىپىدىن ئالدىن بەلگىلىنىپ بولغان دەپ قارىغۇچىلار)نىڭ، ئىبادەتتە بىدئەتچىلەرنىڭ، ئەخلاقتا بۇزۇقلارنىڭ، پىكىردە قېتىپ قالغانلارنىڭ، دىندا مېغىزىنى قويۇپ شاكىلى بىلەن مەشغۇل بولۇپ قالىدىغانلارنىڭ ئىسلامى بولۇپ قالدى.

مانا بۇ خىلدىكى ئىسلام كەڭچىلىك قىلىنىدىغان ئىسلام. زالىم پادىشالار، دىكتاتور رەئىسلەر تەرىپىدىن قوللاشقا ئېرىشكەن ئىسلام. ھەتتا دىنسىز ئىلمانىيلارمۇ بۇ خىل دىندارلىقنى قەتئىي ھىمايە قىلىدۇ ۋە مۇبارەكلەيدۇ. ئۇنىڭ ئادەملىرىنى، ئۇنىڭ دەۋەتچىلىرىنى ھۆرمەت قىلىدۇ. ھەتتا ئۇلار مەزلۇم خەلقنى، ئېزىلگەن تەبىقىنى زەھەرلەش رولىنى ئويناش، ياشلارنى تىلسىمات، شەكىللۋازلىق، رەڭۋازلىقلارنىڭ ۋە چۈشەنگىلى بولمايدىغان ئاتالغۇلار دېڭىزىغا غەرىق قىلىش، ئۇلاردىكى زالىملارغا قارشى جىھاد قىلىش، زۇلۇمغا قارشى كۈرەش قىلىش، بۇزۇقچىلىقنى تۈزەش روھى يوقۇلۇشى ئۈچۈن شۇنداق قىلىدۇ.

مانا بۇنىڭ ئۆزى ماركسنىڭ «دىن خەلقنى زەھەرلەيدىغان ئەپيۇن» دېيىشىگە سەۋەپ بولغان بولۇشى مۇمكىن.

ئەمما ھەقىقى ئىسلام ـ قۇرئان ۋە سۈننەتنىڭ ئىسلامى. ساھابە ۋە تابىئىنلارنىڭ ئىسلامى. ھەققەتنىڭ، كۈچ ـ قۇۋۋەتنىڭ ئىسلامى. ئىززەت ـ ھۆرمەتنىڭ ئىسلامى. قۇربان بېرىش، جىھاد قىلىشنىڭ ئىسلامى. مانا بۇ خىلدىكى ئىسلام بىز يۇقۇرىدا زىكىر قىلغاندەك ھۆكۈمرانلار تەرەپتىن رەت قىلىنىدىغان ئىسلام. چۈنكى، ئۇ ھەممىشە ھۆكۈمرانلارنىڭ زۇلمىغا ۋە قارا كۈچلەرگە قارشى ئىنقىلاپ قىلىش روھىنى قوزغايدۇ. ئەۋلاتلىرىنى خۇددى الله دېگەندەك: «الله نىڭ ئەمىر ـ پەرمانلىرىنى يەتكۈزىدىغان، الله دىنلا قورقىدىغان، الله دىن باشقا ھېچكىمدىن قورقمايدىغان كىشىلەر» دىن قىلىپ تەربىيلەيــدۇ. (ئەھزاپ سۈرىسى 39 ـ ئايەت). پەرۋەردىگارىنىڭ بىر، پەيغەمبىرىنىڭ بىر ۋە دىنىنىڭ بىر ئىكەنلىكىگە ئىشىنىدىغان، الله دىن باشقا ھېچكىمدىن قورقۇش يوق، الله دىن باشقا ھېچكىمگە تايىنىش يوق دەيدىغانلاردىن قىلىپ يېتىشتۈرىدۇ.

بىرقانچە ئەسىر ئىسلام خىلاپىتىنىڭ مەركىزى بولغان، مەلۇم بىر ئىسلام دۆلىتىدە مۇئاۋىن باش مىنىستىر بولغان، خەلق پارتىيىسىنىڭ داھىيسى ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلىنىپ تۈرمىگە تاشلاندى. ئۇنىڭغا چېتىلىپ ئۇنىڭ ياردەمچىلىرىدىن بىرنەچچىسى «ئىسلامغا دەۋەت قىلغان، ئىسلام قانۇنىنى تەتبىق قىلىشقا چاقىرغان» دېگەندەك تۆھمەتلەر بىلەن سوتقا تاپشۇرۇلدى. بۇ ھادىسە ئاھالىسىنىڭ يۈزدە 99 پىرسەنتى ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغان دۆلەتتە يۈز بېرىۋاتاتتى. سوت ئۇلارغا ئون بەش خىل تۆھمەتنى چاپلىدى. بۇ تۆھمەتلەرنىڭ ھەممىسى ئاساسەن بىر مەزمۇننى ئاساس قىلاتتى. ئۇ بولسىمۇ: «تۈركىيە دۆلىتىنى ئىسلامغا قارشى دىنسىز دۆلەتلىكتىن، خەلقنىڭ دىنى بولغان ئىسلام دىنىنى ھۆرمەت قىلىدىغان، خۇددى

ئىمان تەقەززا قىلغاندەك ئىسلامنىڭ ھۆكمى بويىچە ئىش بېجىرىدىغان ئىسلام دۆلىتىگە ئۆزگەرتىشكە ئورۇنغان» دېگەنلەردىن ئىبارەت ئىدى.

تۈركىيە دۆلىتىنىڭ ھەربىي دائىرىلىرى دۆلەتكە ھەربىي كۈچ ئارقىلىق ھۆكۈمرانلىق قىلىدۇ. ئۇلار ساداقەتمەنلىكنى اللهﷻ ۋە پەيغەمبەرگە ئەمەس، بەلكى ئىسلام دۆلىتىنى ئاغدۇرۇپ، دىنسىز دۆلەت قۇرغان كىشىگە كۆرسىتىدۇ. ئىسلام شەرىئىتىنى ھۆكۈمران قىلىشقا چاقىرغانلىقنىڭ ۋە ھاياتنى ئىسلامىي شەكىلگە كىرگۈزۈشكە ئۈندىگەنلىكنىڭ ئۆزىنىلا قانۇن بويىچە جازالاشقا تېگىشلىك جىنايەت دەپ ھېسابلايدۇ. ۋاھالەنكى، بۇ ئىش قانۇنىي يول بىلەن ۋە ئۇلارنىڭ ئۆزلىرى جار سېلىۋاتقان دېموكراتىك سىستېمىلارنىڭ ھەممىسىدە قوبۇل قىلىنىدىغان ئۇسۇللار ئارقىلىق بولغان بولسىمۇ بەربىر چىدىمايدۇ.

ئۇلار قوپال، قانۇنسىز ھەرىكەتلەرنى ئىشلەتكەنلىكلىرى ئۈچۈن سوتقا تارتىلغىنى يوق. ياكى ئۇلار مەخپىي قوراللىق تەشكىلات قۇرۇپ، دۆلەت تۈزۈمىنى كۈچ بىلەن ئۆزگەرتىشكە ئورۇنغانلىقى ئۈچۈنمۇ ئەمەس. بەلكى، ئۇلار ئىسلام دىنىغا يەنى ـ ئۆز ئەجدادلىرىنىڭ دىنىغا خۇددى اللهﷻ چۈشۈرگەن ئەقىدە، شەرىئەت ۋە ھاياتلىق نىزامى سۈپىتىدە ئىمان كەلتۈرگەنلىكلىرى ۋە ئۆزلىرى ئىمان كەلتۈرگەن بويىچە ھېكمەت بىلەن، چىرايلىقچە مۇنازىرە قىلىش ئارقىلىق قانۇنىي مىنبەرلەر، ئاساسىي قانۇنغا ئۇيغۇن يوللار ئارقىلىق چاقىرغانلىقلىرى ئۈچۈن سوتقا تارتىلدى.

ھەربىي سوت ئۇلارغا تۆۋەندىكى شوئارلانى كۆتەرگەن دەپ تۆھمەت چاپلىدى:

بىردىن بىر يول ئىسلام يولى.

بىردىن بىر يولباشچى مۇھەممەت ئەلەيھىسسالام.

قانۇن دېمەك، ئۇ ئىسلام قانۇنى.

قۇرئان دېمەك، ئۇ ئاساسىي قانۇن.

مۇسۇلمان كىشىنىڭ بۇ شوئارلارنى ئىنكار قىلىشى توغرىمۇ؟. ئەگەر ئۇ اللهﷻ نىڭ پەرۋەردىگارى ئىكەنلىكىگە، ئىسلامنىڭ دىنى ئىكەنلىكىگە ۋە مۇھەممەت ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبىرى ئىكەنلىكىگە رازى بولىدىكەن، ئۇنىڭ بۇلارنى ئىنكار قىلىشى مۇمكىن ئەمەس. ئۆزلىرىنىڭ ئەقىدىلىرى بويىچە ياشاشنى ئويلاۋاتقان مۇسۇلمانلار ئۆزلىرىگە كۈپۈرلۇقنىڭ مەجبۇرلىنىۋاتقانلىقىنى، ئىماننىڭ رەت قىلىنىۋاتقانلىقىنى، ھارامنىڭ ھالال، ھالالنىڭ ھارام قىلىنىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تۇرۇپ نېمە ئىش قىلالىدى؟.

مانا بۇنداق ئاستىن ـ ئۈستۈن بولۇپ كەتكەن ۋەزىيەتنىڭ ئۆزى قوپاللىقنى، ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشنى كەلتۈرۈپ چىقارمامدۇ؟.

ئۆزلىرىنى ھۆر دۇنيانىڭ قاتارىدىن دەپ ھېساپلايدىغان ئافرىقىدىكى ئەرەب دۆلەتلىرىنىڭ بىرىدە كوممۇنىستلارغا رەسمىي پارتىيە قۇرۇپ، ئاساس قانۇنىنىڭ سايىسى ئاستىدا ھېچقانداق چەكلىمىگە ئۇچرىماستىن ئوچۇق - ئاشكارا ھالدا ھەرىكەت ئېلىپ بېرىشقا رۇخسەت قىلىندى. شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە خەلقنىڭ رەئىيدىن ھەقىقىي تەبىر بېرىدىغان، خەلقنىڭ ئويلىغانلىرىنى، ئارزۇ - ئارمانلىرىنى تەسۋىرلەيدىغان ئىسلامىي ھەرىكەتنى - ئەڭ ئەدناسى ئۇنىڭ رەسمىي مەۋجۇت بولۇشىنى چەكلىدى. تېخى بۇنىڭ بىلەن كۇپايە قىلماستىن، ئۇنىڭ رەھبەرلىرىنى ۋە ئاكتىپ ئەزالىرىنى تۈرمىنىڭ ئەڭ چوڭقۇر يېرىگە تاشلىدى. ئۇلارغا ناھايىتى ئېغىر ھۆكۈم ئىجرا قىلدى. ئۇلارنىڭ پەقەت «بىزنىڭ پەرۋەردىگارىمىز الله، بىزنىڭ يولىمىز ئىسلام يولى، بىزنىڭ كېلىپ چىقىشىمىز، ئۆلچىمىمىز ئىسلام. بىزنىڭ قورالىمىز ھەقىقانىي سۆز، بىزنىڭ ئوزۇقىمىز ئىلىم - مەرىپەت» دېگەندىن باشقا ھېچقانداق گۇناھى يوق ئىدى.

شۇنداق تۇرۇقلۇق يەنە بىز ياشلارنىڭ ياخشى نەسىھەت قىلىش، چىرايلىق سۆزلەر بىلەن قايىل قىلىش ئۇسلۇبىدىن ئۈمىدىنى ئۈزۈپ، باشقا بىر ئۇسلۇپ ئىزدەپ، ئۇ ئۇسلۇپ ئارقىلىق قورالغا قورال، قوپاللىققا قوپاللىق ئارقىلىق جاۋاپ قايتۇرغانلىقىدىن خاپا بولىمىزمۇ؟ بىر ئەرەب شائىرى مۇنداق دېگەن ئىكەن:

بىر قوۋم ماڭا غازات قىلسا مەن ھەم غازات قىلاتتىم.

ئېيتقىن ماڭا ئى ھەمەدانىي بۇنىڭدا مەن زالىممىدىم؟.

شۈبھىسىزكى، توغرا، ھەقىقىي ئىسلامغا قارىتا بولغان بۇ سىقىش ھالەتلىرىنىڭ ئەبەدىي داۋاملىشىشى مۇمكىن ئەمەس. ئىسلام ئۆزىگە ئەھلىدىن ياردەمچى تېپىشى لازىم. بۇ ئۈممەتتىن بولغان بىر تائىپە كىشىلەر ھەر زامان ھەققانىيەت ئۈستىدە تۇرۇپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇلارغا قارشى چىققانلار ئۇلارغا زەرەر يەتكۈزەلمەيدۇ، ئۇلارنى خارلىمىز دېگەنلەر خارلىيالمايدۇ. ھەتتا اللهنىڭ ئەمرى كەلگۈچە ئۇلار شۇ ھالدا داۋاملىشىدۇ.

بىز ۋە بىزنىڭ دىنىمىز ۋە دۇنيايىمىز ئۈچۈن ياخشى بولۇشى ئۈچۈن، بىز بۇ تائىپەنى تەبىئىي ھالدا تۇغۇلۇشىغا قويۇپ بېرىشىمىز، ئوچۇق ھاۋادا ئەركىنلىك ھىدىنى پۇرىغان ھالدا ساغلام ئۆسۈشىگە كەڭ شارائىت يارىتىپ بېرىشىمىز لازىم. بۇ تائىپە بېسىمدىن، مەھرۇم قىلىنىشتىن يىراق ھالدا، بىزدىن باشقىلار پۇرىغاندەك ساپ ھاۋانى ھىدلاپ ئۆسۈپ يېتىلىشى كېرەك. ئەگەر ئۇنداق بولمايدىكەن شۈبھىسىزكى، ئۇ باشقا بىر يول تاپىدۇ، بىز ئويلىمىغان يەردىن ئۆزىنى ئۆز مۇھىيتىنى ئۆزى خالىغان كەيپىياتقا كىرگۈزىدۇ.

شۈبھىسىزكى، ئىسلام دەۋىتى ئېتىلىپ چىققان يوقۇرى بېسىملىق سۇغا ئوخشايدۇ. ئۇ تاشلارنى يېرىپ بولسىمۇ يول تاپىدۇ.

ئەگەر بۇ دەۋەتنىڭ ئالدىدا ئىشىك. دەرىزىلەر ئوچۇق. ئاشكارا ئىچىلمىسا ئۇ ئۆزىگە يەر ئاستىدىن بولسىمۇ يول تاپىدۇ ۋە تەرسا نەپسلەرگە، ئەقىللەرگە بۆسۈپ كىرىدۇ. ئۇ ئۇنىڭ خاتاسىنى توغرىلايدىغان، ئۇنى تۈز يولغا باشلايدىغان كىشى تاپالمىغانلىقتىن شۇنداق قىلىدۇ.

قوپاللىق قىلىش ۋە جازالاشقا تايىنىش ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشكە قارشى تۇرالمايدۇ، بەلكى ئۇنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ

ھاكىميەتنىڭ قوپاللىق ۋە جىسمانىي جەھەتتىن جازالاش چارىسىنى قوللىنىشى سەۋەپلەرنى ئەڭ چېكىگە يەتكۈزىدۇ. ھۆكۈمەت تۈرمىلەردە ۋە جازا لاگىرلىرىدا ئادەملەرنى ھايۋانلارنى ھەيدىگەندەك قامچا بىلەن ھەيدەپ يۈرۈپ، ھايۋانلارنىڭ ئېغىللىرىدا ھايۋانلارغا قىلمايدىغان مۇئامىلىلەرنى قىلىپ ئازاپلايدۇ. بۇ ناھايىتى مۇھىم، ئەڭ ئاساسلىق سەۋەپ.

دىندار مۇسۇلمانلار ئەشۇ تۈرمىلەردە ئادەم ئاڭلىسا يىرگىنىدىغان، باللار ئاڭلىسا قورققىنىدىن قېرىپ كېتىدىغان دەرىجىدە ھەرخىل ئازاپ. ئوقۇبەتلەرنى كۆردى. **1954** ۋە **1965**. يىللىرى ھەربىي تۈرمىلەردە ھەرخىل قىيناش، ئازاپلاش ۋە خارلاش قاتارلىق جازالاش ئۇسۇللىرى ئىلىپ بېرىلدى. نازۇك بەدەنلەر كاۋاپدانىدا كاۋاپ قىلىندى. توك دەزمىلى ۋە تاماكىنىڭ قالدۇقلىرى بىلەن داغلاندى. ئەرلەر، گاھىدا ئاياللار ھەم خۇددى بوغۇزلانغان ھايۋانلار ئېسىپ قويۇلغاندەك، ئاياقلىرىدىن ئېسىپ قويۇلدى. جاللاتلار ئۇلارنى قىيناشتا نۆۋەتلىشىپ قىينىشاتتى. بىرسى ھېرىپ قالسا يەنە بىرسى قىينايتتى. ھەتتا بەدەنلەر قان، يىرىڭ، زەرداپ بولغۇچە قىينايتتى. قانچىلىغان كىشىلەر ئازاپنىڭ دەستىدىن شېھىت بولۇپ كەتتى. ئۇلارغا ھېچكىمنىڭ ئىچى ئاغرىمىدى. خالىقتىن قورقمايدىغان، مەخلۇققا رەھىم قىلمايدىغان قاتتىق قول زالىملارنىڭ ئۇلار بىلەن كارى بولمىدى.

ئۇلار فاشىستلار، كومۇنىستلار ئادەم قىيناشتا قوللانغان بارلىق ئۇسلۇپلارنى ئىشلەتتى. ئۇلاردىنمۇ ئۆتۈپ ئۆزلىرى بەدەنلەرنى قىينايدىغان، نەپسلەرنى ئازاپلايدىغان، مېڭىنى قوچۇيدىغان، ئادەملىك ئىززىتىنى دەپسەندە قىلىدىغان ئۇسسۇللارنى پەيدا قىلدى.

مانا مۇشۇ ئادەم قىيناش ئۈچۈن قۇرۇلغان جازا لاگىرلىرىدا« ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش پىكرى» ۋۇجۇتقا كەلدى.« كاپىر قىلىش» پىكرى ئۆسۈپ يېتىلدى ۋە مۇشۇ مۇھىتنىڭ ئۆزىدە ئۇنىڭغا ئاۋاز قوشۇشقا ئىلىپ بارىدىغان يارдەمچى ئامىل ۋۇجۇتقا كەلدى.

ئەنە شۇ ئازاپلاشقا ئۇچرىغانلار ئۆزلىرىگە مۇنۇ سوئالنى قويۇشقا باشلىدى:« نېمە ئۈچۈن بىزگە بۇنداق ئازاپ قىلىندۇ؟ بىز« پەرۋەردىگارىمىز اللّٰه، يولىمىز ئىسلام يولى، دەستۇرىمىز قۇرئانى كەرىم» دېيىشتىن باشقا نېمە گۇناھ قىلدۇق؟ بىز بىركىمدىن مۇكاپات ۋە رەھمەت كۈتمەيمىز، بىز پەقەت ئۆزىمىزنىڭ دىنىي بۇرچىمىزنى ئادا قىلىشنى

ئويلايمىز. الله نىڭ بىزدىن رازى بولۇشىنى ئىستەيمىز. ئىسلام دۆلىتىدە ئىسلام ئۈچۈن ئىشلەش بۇ قەدەر ئازاپلاشقا لايىق جىنايەتمۇ؟».

ئۇلار بۇ سۇئالدىن باشقا يەنە بىر سوئالغا يۆتكەلدى:« بىزنىڭ ئەتلىرىمىزنى تىلغۇەتكەن، بىزنى ھوشۇمىزدىن كېتىپ يىقىلغۇچە ئۇرغان، بىزنىڭ دىنىمىزنى ھاقارەتلىگەن، ئىززەت ـ ھۆرمىتىمىزنى دەپسەندە قىلغان، نامازلىرىمىزنى، ئىبادەتلىرىمىزنى مەسخىرە قىلغان، گاھىدا پەرۋەدىگارىمىزغا قارشى چىقىشقا جۈرئەت قىلغان، ھەتتا« قېنى خۇدايىڭلارنى ئېلىپ كېلىڭلار، مەن ئۇنىمۇ تۈرمىگە تاشلايمەن» دېگەن ئەشۇ ئادەملەر مۇسۇلمان ھېساپلىنامدۇ؟ ئەگەر ئۇلار مۇسۇلمان دېيىلسە كاپىر قەيەردە؟. ياق، ئۇلار دىندىن چىققان مۇرتەدلەر، كاپىرلار. ئۇلار دىنسىزلار».

ئۇلار بۇسوئاللاردىن باشقا يەنە بىرسوئالغا يۆتكەلدى:« ئەشۇ بىزنى ئازاپلىغانلارنىڭ ھۆكمى ئۆلۈم بولسا، ئۇلارنى ئەشۇنداق قىلىشقا بۇيرۇغان، ئۇلارغا قارار چىقارغان، ئۇلارنى باشقۇرۇۋاتقان خوجايىنلىرىنىڭ ھۆكمى نېمە؟ قوللىرىدا بۇيرۇش، چەكلەش، يوقۇتۇش، بۇزۇش ھوقۇقى بار، الله نىڭ ھۆكمى بىلەن ھۆكۈم قىلمايدىغان ۋە بۇنىڭ بىلەن توختاپ قالماي الله نىڭ ھۆكمى بىلەن ھۆكۈم قىلىشقا چاقىرغان ھەرقانداق كىشىگە ناھايىتى قاتتىق، ئېغىر جازا ئېلان قىلغان ھاكىملارنىڭ، رەئىسلەرنىڭ ھۆكمى نېمە؟.

بۇلار ئۇلارغا قارىغاندا بەكراق كاپىر، بەكراق مۇرتەد، بەكراق ئىسلامغا دۈشمەن. ئۇلار ھەققىدە بىزگە الله نىڭ مۇنۇ سۆزى كۇپايە قىلىدۇ:« كىمكى، الله چۈشۈرگەن ھۆكۈم بىلەن ھۆكۈم قىلمىسا، ئۇلار كاپىرلاردۇر». (مائىدە سۈرىسى **44**. ئايەت).

مۇشەنداق نەتىجە چىقىرىپ، بۇنىڭغا قانائەت قىلغاندىن كېيىن بۇنىڭغا جەزمەن ئىشەندى ۋە تۆرتىنچى سوئالغا يۆتكىلىپ، ئۇنى ئۆزلىرى بىلەن بىرگە بولغان تۈرمداشلىرىغا قاراتتى:« الله چۈشۈرگەن كىتاپ بىلەن ھۆكۈم قىلمىغان ئەشۇ ھاكىملارغا قانداق قارايسىلەر؟ ئۇلار ئۇنىڭدىن ئېشىپ، ھەرقانداق الله نىڭ ھۆكمىگە چاقىرغان كىشىلەرنى ئازاپلايدۇ، بۇنىڭغا نېمە دەيسىلەر؟».

كىمكى، ئۇلارنىڭ كاپىر قىلغىنىنى كاپىر قىلمىسا، ئۇلارغا قارشى بولسا ياكى جىم تۇرۇۋالسا ئۇمۇ ئەشۇلاردەك كاپىر. چۈنكى، ئۇ كاپىرلارنىڭ كاپىرلىقىغا شەك قىلدى. كىمكى، كاپىرنىڭ كاپىر ئىكەنلىكىگە شەك قىلسا ئۇمۇ كاپىر.

ئۇلار بۇنىڭلىق بىلەن توختاپ قالماي بەشىنچى سوئالغا يۆتكەلدى:« ئەشۇ ھاكىملارغا ئۇلار الله چۈشۈرگەن بىلەن ھۆكۈم قىلمىسىمۇ ئىتائەت قىلغان، بويسۇنغان ئاممىنىڭ ھۆكمى نېمە؟».

ئۇلارنىڭ ئالدىدا جاۋاپ تەييار:« ئۇلارمۇ ئەشۇلاردەك كاپىر. چۈنكى، ئۇلار ئەشۇ ھاكىملارنىڭ كاپىرلىقىغا رازى بولدى ۋە ئىقرار قىلدى. ئۇنى ئالقىشلىدى. كۇپۇرلۇققا رازى بولغانلىق شەكسىز كۇپۇرلۇقتۇر» .

مانا بۇ خىل پىكىر ئېقىمىدىن پۈتۈن ئىنسانلارنى كاپىر قىلىش دولقۇنى قوزغالدى. بۇ ئاساسىي پىكىردىن يەنە باشقا ھەددىدىن ئاشۇرغۇچى پىكىرلەر شاخلاپ چىقتى. بۇلارنىڭ باشلىنىشى ئەنە شۇ ھەربىي تۈرمىدە بولغان ئىدى.

شۈبھىسىزكى، بۇ تۈرمۈشنىڭ تەجرىبە قىلىنغان يولى: ئەلبەتتە قوپاللىق پەقەت قوپاللىق تۇغدۇرىدۇ. بىرسىم كۆچەيگەندىن كېيىن ئۇنىڭ ئارقىسىدىن شەكسىز پارتلاش يۈز بېرىدۇ.

ئۈچىنچى پەسىل

داۋالاش يولىدا

بىز يۇقۇرىدا« دىنىي جەھەتتە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش» دەپ ئاتالغان مەسىلىگە بىر قۇر نەزەر تاشلاپ، ئۇنىڭ ھەقىقىتىنى، ئۇنىڭ كۆرۈنۈشلىرىنى بايان قىلىپ، ئۇنىڭ ئەڭ مۇھىم سەۋەپلىرىنى ۋە ئامىللىرىنى ئېچىپ تاشلىغاندىن كېيىن، ئەمدى بىزگە« بۇنىڭ دارىسى نىمە ؟ دارا قىلىش يوللىرى قانداق؟ ئۇنىڭ دارىسىنى كىم قىلىدۇ؟» دېگەندەك سوئاللارنى ئورتىغا قويۇش قالدى.

بۇ يەردە بىز شۇنى تەكىتلىشىمىز لازىمكى، ئۇنىڭ دارىسىنى قىلىشنى، ئۇنىڭ سەۋەپلىرىدىن ئايرىشقا بولمايدۇ. بىز يۇقۇرىدا بايان قىلغاندەك سەۋەپلەر بىر قانچە ۋە ھەر خىل بولىدىكەن، ئۇنىڭ دارىسىمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش بىر قانچە ۋە ھەرخىل بولۇشى كېرەك.

« سېھىرلىك سىيلاش ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشكە دارا بولۇپ، پايدا قىلىدۇ، ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكۈچىلەرنى ئورتاھال يولغا قايتۇرىدۇ» دەپ تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولمايدۇ. چۈنكى، ئىنسان نەپسىگە ۋە ئەقلىگە چاپلاشقان كېسەللەرنىڭ بۇنچىلىك ئاسان يول بىلەن داۋالاپ ساقايتىلىشى مۇمكىن ئەمەس. گويا سەۋەپلەرنىڭ ئىچىدە پىكرىي، نەپسىي، ئىجتىمائىي ۋە سىياسىي سەۋەپلەر مەۋجۇت بولغىنىدەك، ئەلبەتتە داۋالاشتىمۇ شۇنداق دارىلار بولۇشى كېرەك. يەنى - پىكرىي، نەپسىي، ئىجتىمائىي ۋە سىياسىي دارىلار مەۋجۇت بولۇشى ۋە ئۇنىڭ ھەممىسى ئىسلام يولى ئارقىلىق، ئىسلام نۇرى ئاستىدا بولۇشى كېرەك. چۈنكى، بۇ مەسىلە ئۆزىنىڭ ئاساسىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا دىنىي مەسىلىدۇر.

مەن بۇ يەردە شۇنى ئېيتىپ ئۆتۈشنى خالايمەنكى، مەن بۇ مەسىلىنىڭ سەۋەبلىرىنى جەمئىيەتتىكى يۈكسەلمىگەن يالغۇز ئىقتىسادىي ۋەزىيەتكىلا باغلاپ، ياشلارنىڭ ئۆزلىرىنىڭ قىلمىشلىرىنىڭ ئاقىۋىتىنى بىلمەيدىغان، يۈكلىمىگەن جەبىرلىرىنى (تەقدىرگە يۈكلىۋالىدىغانلار) دىن ئەمەسمەن. چۈنكى، ئۇلار خۇددى قەدىمكى جەبرىيلەرنىڭ دەۋەتچىلىرى دېگەندەك« ياشلار شامال قاياققا ئۇچۇرسا ئۇچۇپ يۈرۈيدىغان تۈكتەك ئوخشاش» دەپ قارايدۇ.

شۇنىڭدەك، مەسئۇلىيەتنىڭ ئەڭ ئېغىرىنى يالغۇز ئۇلارغىلا يۈكلەپ قويۇپ، جەمئىيەتنى، ھاكىمىيەتنى ۋە ئۇنىڭ ئوخشىمىغان سېستىمىلىرىنى ئەيىۋ قىلىشمىز. خۇسۇسەن تەربىيەش، يېتەكلەش، ئۆگىتىش مەسئۇلىيىتىدىن ئەيىۋ قىلىشمىز توغرا ئەمەس. ھەممە بۇ ئادىللىقمۇ ئەمەس. ئۇنداقتا مەسئۇلىيەت ئورتىدا مۇشتەرەكتۇر. ھەركىمنىڭ ئۆزىگە لايىق مەسئۇلىيىتى بار« سىلەرنىڭ ھەممىڭلار پادىچىغا ئوخشاش، سىلەرنىڭ ھەر بىرىڭلار پادىسىدىن مەسئۇل» . (ھەدىستىن)

بۇ يەردىن ناھايىتى ئەھمىيەتلىك بىر سوئال ئوتتىغا چىقىدۇ، ئۇ بولسىمۇ ـ ئەگەر جەمئىيەت ئورتاھاللىقنى ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشتىن غەلبە قىلدۇرماقچى بولسا، نېمە قىلىشى كېرەك؟ .

ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشكە ۋە ئۇنىڭدىن كېلىپ چىقىدىغان نەتىجىگە قارشى ياشلار قانداق رول ئوينىشى كېرەك؟ .

بىز تۆۋەندىكى سەھىپىلەردە مانا بۇلارغا جاۋاپ بېرىمىز:

جەمئىيەتنىڭ رولى

بىزنىڭ يۇقۇرىدىكى تەتقىقاتىمىزدىن ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش كۆرۈنۈشنىڭ تۇغۇلۇشىدا ۋە ئۆسۈشىدە بىزنىڭ جەمئىيىتىمىزنىڭ ئۆزىنىڭ قارىمۇ ـ قارشىلىقلىرى، ۋەزىيىتىنىڭ تەۋرىنىپ تۇرۇشى ۋە ئىسلامغا قىلغان قوپال مۇئامىلىسى سەۋەبلىك كۆرۈنەرلىك رولى بارلىقى ئايان بولدى. ئۇنىڭغا ئەسلى قىلىدىغىنى ـ ئۇنىڭ دارىسىنى قىلىش ئىدى.

بۇ رول مۇھىم بىر نوقتىدىن باشلىنىدۇ، ئۇ بولسىمۇ ـ بۇ جەمئىيەت ئۆزىنىڭ ئىسلامغا مەنسۇپ ئىكەنلىكىنى ۋە بۇ مەنسۇپلۇق تەقەززاسى قىلغان ئەدەپ ـ ئەخلاق، يۈرۈش ـ تۇرۇش قاتارلىقلارنى ئېتىراپ قىلىشى كېرەك. ئىسلام پەقەت داۋا قىلىسىلا بولىدىغان داۋا، كۆتۈرۈۋالسىلا بولىدىغان شوئار ئەمەس. ياكى ئاساس قانۇندا« دۆلەت دىنى ئىسلام» دەپ يېزىپ قويسىلا، ئاندىن كېيىن ھايات كېمىسى ئىسلامغا زىت يولدا مېڭىۋەرسىمۇ بولىدىغان بىر جۈملە سۆزدىن ئىبارەت ئاساسىي قانۇن ماددىسى ئەمەس.

شۈبھىسىزكى، ئىسلام ھاياتنىڭ كامىل يولى بولۇپ، ئۇنى رەببانىي تۈسكە كىرگۈزىدۇ. ئەخلاق ـ پەزىلەتكە يۈزلەندۈرىدۇ. ئىسلام ھاياتنىڭ يۈرۈشىنى بەلگىلەيدىغان ۋە ئۇنى غايىسىگە يەتكۈزىدىغان، توغرىلىقتىن چەتنەپ كېتىش ياكى ئازگالغا چۈشۈپ كېتىش ياكى يولنىڭ ئاچاللىرىدا ئېزىپ قېلىش ھالەتلىرىدىن ساقلايدىغان چەك چېگرىلارنى، بەلگۈ ـ ئالامەتلەرنى قويىدىغان تەكامۇللاشقان قانۇندۇر.

شۇنىڭ ئۈچۈن، ئىسلام پىكىرنى توغرىلايدىغان ئەقىدە، قەلبنى پاكلايدىغان ئىبادەت، نەپسنى تازىلايدىغان ئەخلاق، ئادالەت تۇرغۇزىدىغان قانۇن ۋە ھاياتنى گۈزەللەشتۈرىدىغان ئەدەپ ـ ئەخلاق ئىدى.

بىر جەمئىيەتنىڭ ھەقىقىي مۇسۇلمان بولۇشى ئۈچۈن، ئۇ جەمئىيەت ئىسلام قانۇنى ـ قائىدىلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئىجرا قىلىشى لازىم. بەنى ئىسرائىل قەۋمىدەك تەۋراتنىڭ بەزىسىنى چىڭ تۇتۇپ، بەزىسىنى تاشلايدىغان جەمئىيەت بولۇپ قالماسلىقى لازىم. الله ئۇلارنى مۇنداق دەپ ئاگاھلاندۇرغان ئىدى: «كىتابنىڭ بەزىسىگە ئىمان كەلتۈرۈپ، بەزىسىگە كاپىر بولامسىلەر؟ سىلەردىن مۇشۇنداق قىلغانلارنىڭ جازاسى دۇنيادا خارلىنىش ۋە قىيامەت كۈنى ئەڭ قاتتىق ئازاپقا تارتىلىشتىن باشقا نەرسە ئەمەس». (بەقەرە سۈرىسى **85** ـ ئايەت).

جەمئىيەتنىڭ مۇسۇلمان بولۇشى ئۈچۈن ئۇ جەمئىيەت ھاياتنىڭ بارلىق ساھەلىرىدە ـ ئىجتىمائىي، ئىقتىسادىي، سىياسىي ياكى پىكرىي ساھەلەرنىڭ ھەممىسىدە الله ۋە پەيغەمبەرنىڭ ھۆكمىگە رازى بولۇشى لازىم. مانا بۇنىڭ ئۆزى «ئىمان» كەلىمىسىنىڭ تەقەززاسى. الله مۇنداق دەيدۇ: «(ئى مۇھەممەت!) پەرۋەردىگارىڭ بىلەن قەسەمكى، ئۇلار ئۆز ـ ئارا دەتالاشتا سېنى ھۆكۈم چىقىرىشقا تەكلىپ قىلمىغۇچە، ئاندىن سېنىڭ چىقارغان ھۆكمۈڭگە ئۇلارنىڭ دىللىرىدىكى قىلچىلىك غۇم بولسمۇ يوقالمىغۇچە ۋە ئۇلار پۈتۈنلەي بويسۇنمىغۇچە ئىمان ئېيتقان بولمايدۇ». (نىسا سۈرىسى **65** ـ ئايەت).

« پەيغەمبەرنىڭ مۆئمىنلەر ئارىسىدا ھۆكۈم چىقىرىشى ئۈچۈن، ئۇلار الله غا ۋە الله نىڭ پەيغەمبىرىگە چاقىرىلغان چاغدا« ئاڭلىدۇق، ئىتائەت قىلدۇق» دېيىشلىرى كېرەك، مانا شۇنداق كىشىلەر مەقسەتكە ئېرىشكۈچىلەردۇر ». (نۇر سۈرىسى **51** ـ ئايەت).

بىز بۈگۈنكى ھاياتىمىزدا ئىسلامنى« الله تەرىپىدىن كەلگەن شەرىئەت ۋە ئەقىدە» دەپ ئېتىراپ قىلىپ، ئۇنىڭغا ئىمان كەلتۈرۈشىمىز بىلەن، ئۇنىڭ ئەھكاملىرىنى توڭلۇتۇپ قويۇپ، ئۇنىڭ جازالىرىنى بىكار قىلىپ، ئۇنىڭ قانۇنى ـ تۈزۈملىرىنى ھۆكۈمران قىلماستىن، ئۇنىڭ ئورنىغا شەرق ۋە غەربتىن ئىمپورت قىلىنغان قانۇن ـ تۈزۈملەرنى ھۆكۈمران قىلىپ، ئاندىن كېيىن ئۆزىمىزنى مۇسۇلمان چاغلاپ يۈرۈشىمىز ئارىسىدىكى بۇ ناھىيىتى زور قارىمۇ ـ قارشىلىقنى ئېلىۋېتىشىمىز لازىم.

بىزنىڭ ھاكىملىرىمىز ئۆزلىرىنىڭ ئىسلام دىيارىدا ياشاۋاتقانلىقىنى ۋە مۇسۇلمانلارغا ھوكۈمرانلىق قىلىۋاتقانلىقىنى بىلىشى ۋە بۇنىڭغا ئىشىنىشى لازىم. ھەرقانداق بىر مىللەتنىڭ ئۆز ئەقىدىسى بويىچە ھۆكۈم قىلىنىش ھەققى بار. ئۇلارنىڭ دەستۇرلىرى، ئۇلارنىڭ قانۇنلىرى ئۇلارنىڭ ئېتىقادىدىن ۋە ئۇلارنىڭ ئۆرپ ـ ئادەت، ئەدەپ ـ ئەخلاقلىرىدىن تەبىر بەرگەن ھالدا تۈزۈلۈشى، تەلىم ـ تەربىيە يوللىرى ئۇلارنىڭ ئەقىدىسىگە مۇۋاپىق ھالدا ئورتىغا قويۇلۇشى، تەشۋىقات، مەدەنىيەت ۋاستىلىرى ئۇلارنى ھىمايە قىلىشى، ئۇلارنىڭ ئەقىدىسىنى مۇستەھكەملەش تەرىپىگە قاراپ مېڭىشى، ئىقتىسادىي، ئىجتىمائىي ۋە ئىچكى، تاشقى سىياسەتلىرى ئۇنىڭ مىللى مەنپەتىگە ئۇيغۇن ھالدا ئېلىپ بېرىلىشى، ئۇنىڭ ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان بولۇشى لازىم.

ئەمما ئۇلارنىڭ ئىسلامنى داۋا قىلىپ تۇرۇپ، ئۇنىڭ ھۆكمىنى رەت قىلىشى، قۇرئان ۋە سۈننەتلەردىن يۈز ئۆرۈشى، ئۇنىڭ ئىبادەتلىرىنى، شەرىئەتلىرىنى ئىنكار قىلىشى قاتارلىق قارىمۇ ـ قارشىلىقلارنى ئەقىل قوبۇل قىلمايدۇ ۋە دىن ئۇنىڭغا رازى بولمايدۇ.

كۆپلىگەن ئىسلام دۆلەتلىرىدىكى ھۆكۈمرانلارنىڭ كەڭ مۇسۇلمان خەلق ئاممىسىنىڭ ھېسسىياتى بىلەن رىقابەتلىشىشى ھېچ كۆتۈرۈپ بولمىغۇدەك دەرىجىگە يەتتى.

ئۇلارنىڭ ئىچىدە شەرق ياكى غەرىپكە بېقىندى ئېكەنلىكىنى ئوچۇق جاكالىغان ھالدا ئىسلامنى ئاشكارا رەت قىلىدىغانلار بار. ئىسلامنىڭ ئۆزىدىن تەبىر بېرىشى ئۈچۈن ئۇنىڭغا بىرەر بۇرجەكنىمۇ قويۇپ قويمايدۇ. ھەتتا مەسجىدمۇ پەقەت ھۆكۈم سۈرۈۋاتقان ھاكىمىيەتنى قوللاشنى تەرغىپ قىلىدىغان مۇنبەرگە ئايلىنىپ قالدى. كىمكى، ھاكىمىيەتكە قارشى چىقىپ قالسا ئۇنىڭ ھالىغا ۋاي!

ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئىسلامنى داۋا قىلىدىغىنى بار. لېكىن ئۇنىڭ ئىسلامى ئۇنىڭ ئەقلى ئارقىلىق ياساپ چىقىلغان، ئۇنىڭ ھاۋايى ـ ھەۋىسى بويىچە ئويدۇرۇپ چىقىلغان، ئۇنىڭ شەيتىنى زىننەتلەپ بېزەپ بەرگەن ئىسلامدۇر. ئىسلامنىڭ ئۆزىگە ياققان تەرىپىنى ئالىدۇ. ياقمىغان تەرىپىنى تاشلايدۇ. ئىسلام ھەققىدە ئۇ نېمە دېسە شۇ راست. ئۇ نېمىنى ئىنكار قىلسا شۇنىڭ ئۆزى يالغان. ئۆتكەنكىلەرنى، كېيىنكىلەرنى ياكى ھازىرقىلارنى ئېتىراپ قىلمايدۇ. ئۇممەتنىڭ ئىلگىرىكىلىرىگە ۋە كېيىنكىلىرىگە خىلاپلىق قىلغانلىقى بىلەن كارى بولمايدۇ. مەيلى ساھابىلار بولسۇن، تابىئىنلار بولسۇن قارشى چىقىۋېرىدۇ. ئۇنىڭ پىقھى ئىماملىرىغا، ئۇسۇلى پىقھى ئۆلىمالىرىغا، قۇرئاننىڭ مۇپەسسىرلىرىگە، ھەدىس شەرھىچىلىرىگە مۇراجەت قىلىشقا ھاجىتى يوق. ئۇنىڭ ئۆزىلا پىقھى ئالىمى، ئۇسۇلى پىقھى ئالىمى، مۇپەسسىر، مۇھەددىس، مۇتەكەللىم، پەيلاسوپ.

خۇددى قەدىمكى شائىردىن بىرى دېگەندەك :

اللهغا قىين توختىماس ھېچ،

دۇنيانى بىرىنىڭ قولىدا جەم قىلىش .

ئۇ ئەشۇ بىرىنىڭ ئۆزى بولۇپ، ئۇنىڭ ئىككىنچىسى يوق. ھەتتا اللهنىڭ پەيغەمبىرىگە ۋە ئۇنىڭدىن ھۆكۈم ئېلىشقا، ئۇنىڭدىن ئۆگىنىشكە ئېھتىياجى يوق. چۈنكى، ئۇ ئۆز گۇمانىچە ـ پەقەت قۇرئان بىلەنلا بىرگە . پەيغەمبەرگە ھاجىتى يوق. ئۇ پەيغەمبەرنىڭ قۇرئاننى بايان قىلغۇچى ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپ قالغان. ۋاھالەنكى، قۇرئاننىڭ ئۆزى مۇنداق دېگەن:« كىمكى، پەيغەمبەرگە ئىتائەت قىلسا اللهغا ئىتائەت قىلغان بولىدۇ». (نىسا سۈرىسى **80**. ئايەت) .

ئۇلارنىڭ ئىچىدە يىكىر، قانۇنلارنى چەتئەلدىن ئىمپورت قىلىپ ئېلىپ كىرگەنلەر بار. لېكىن ئۇ مەجبۇرى قېلىپ، ئىسلامدىن قانۇندىكى شەخسىي ئەھۋاللار، رادىيو ـ تېلېۋىزوردىكى دىنىي كۆرسىتىش، گېزىت ـ ژۇرناللاردىكى دىنىي بەت ۋە باشقىلارغا ئوخشاش بىرەر كىچىك بۇرجەكنى قويۇپ قويىدۇ. ئۇ بۇرجەكنى قويۇپ قويۇشتا ئىسلامغا خىزمەت قىلىش، ئىسلامنى تەشۋىق قىلىش ئۈچۈن ئەمەس بەلكى، كىشىلەرگە دىن دېمەك غەرپ چۈشەنچىسى بويىچە ـ ئىنساننىڭ ئىچكىي دۇنياسى بىلەن پەرۋەردىگارى ئوتتۇرسىدىكى ئالاقىدىنلا ئىبارەت. ئەمما ھايات ۋە جەمئىيەتكە نىسبەتەن« قەيسەرنىڭكىنى قەيسەرگە اللهنىڭكىنى اللهغا قويۇپ بەر» دېمەكچى بولىدۇ.

ئۇنىڭ قارىشىچە دىن دېگەن مانا شۇ. يەنى ـ شەرىئەت ئەمەس ئەقىدە. دۆلەت ئەمەس دىن. ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلاردىن چەكلەيدىغان قانۇن ئەمەس شەخسىي ئىبادەت.

ئەگەر سىز مۇنبىرىڭىزنىڭ ئۈستىدە ياكى گېزىتىڭىزنىڭ بېتىدە بىرەر يامان ئىشنى ئىنكار قىلماقچى ياكى بىرەر چىرىكلىكنى تەنقىد قىلماقچى بولسىڭىز ياكى ھەق دەۋەتكە ياردەم قىلماقچى بولسىڭىز ياكى بۇزۇق پىكىرگە قارشى تۇرماقچى بولسىڭىز سىزگە مۇنداق دەيدۇ:« سەن قەدىرىڭنى بىلمىدىڭ، ھەددىڭدىن ئاشتىڭ، دىننى سىياسەتكە ئېلىپ كىردىڭ، دىننى سىياسەت بىلەن ئارىلاشتۇرۇۋالدىڭ» يەنە بىر خىل تەبىر بىلەن مۇنداق دەيدۇ:« دىننى سىياسەت قىلىۋالدىڭ، سىياسەتنى دىن قىلىۋالدىڭ، سەن ئەسلىدە الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى، ساھابىلەر، ئۇلارغا ئەگەشكەنلەر ۋە ئۈممەتنىڭ ئىلگىركى ئۆگەتكەننىڭ باشقىسىنى يەنى« سىياسەتتە دىن يوق، دىندا سىياسەت يوق» دېگەننى ئۆگىنىشىڭ لازىم ئىدى» .

بىزنىڭ ھاكىملىرىمىزنىڭ ئىسلامسىز ھەلقىقە قۇرتۇلۇشنىڭ يوقلۇقىنى، جەمئىيەتكە مۇقىملىقنىڭ يوقلۇقىنى بىلىش ۋاقتى كەلدى. خۇددى ھەزرىتى ئۆمەر ئىبنى خەتتاب دېگەندەك« بىز ئەڭ خار مىللەت ئىدۇق، الله بىزنى ئىسلام بىلەن

ئەزىز قىلدى. بىز ئىسلامنىڭ غەيرى بىلەن قانچىلىك ئىززەت تەلەپ قىلساقمۇ الله بىزنى خار قىلىپ قويۇۋېرىدۇ» . دېيىش ۋاقتى كەلدى.

ئەگەر ئىسلام بىزنىڭ ھاياتىمىزغا ھۆكۈم قىلمايدىكەن، بىزنىڭ جەمئىيىتىمىز ھەر زامان دىندار ۋە دىنسىز ھەر ئىككى خىلدىكى ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكۈچىلەرنى ئىشلەپ چىقىرىۋېرىدۇ.

ئۇلارغا ئاتىلىق ۋە قېرىنداشلىق روھى بىلەن مۇئامىلە قىلىڭلار !

داۋالاش يولىدىكى ئىككىنچى ئۇسۇل، ئۇ ياشلارغا ئىگىز مۇنبەرنىڭ ئۈستىدىن چوڭچىلىق قىلىپ ياكى ئۇلاردىن بىزار بولغانلىقىمىزنى بىلدۈرۈپ گەپ قىلماسلىقىمىز لازىم. ئۇنداق قىلساق ئۇلار بىلەن بىزنىڭ ئارىمىزدا كەڭ يوچۇق ياكى چوڭقۇر ھاڭ پەيدا بولۇپ قالىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار بىزگە ئىشەنمەيدىغان، بىزگە قۇلاق سالمايدىغان بولۇۋالىدۇ. شۇنىڭدەك بىز بۇنداق قىلىش بىلەن ئۇلارنى چۈشەنمەي قالىمىز. ئۇلارنىڭ ھايات تۈگۈنىنىڭ ھەقىقىتىنى يېشەلمەيمىز.

بىزنىڭ ئۇلارغا تۇتقان پوزىتسىيەمىز« تۆھمەت قىلغۇچى» ئورنىدا بولۇپ، پۈتۈن غېمىمىز ئۇلارنىڭ يامان تەرەپلىرىنى كۆرسىتىش، ئۇلارنىڭ سەلبىيلىكلىرىنى كۆرۈش، ئۇلارنىڭ ياخشى نىيەتلىرىگە شەك قىلىش، ئۇلارنىڭ قىلغان ئىشلىرىغا تەنە قىلىشلا بولۇپ قالماسلىقى لازىم. بىز بۇ ئارقىلىق ئۇلارغا ئەڭ ئېغىر جازا قوللىنىشنى تەلەپ قىلغان بولۇپ قالماسلىقىمىز لازىم.

ھەممىدىن ئىلگىرى بىز ئۇلارغا مېھرىبان ئاتىلارچە، قېرىنداشلارچە مۇئامىلە قىلىشىمىز ۋە ئۇلارغا ئۇلارنىڭ بىزدىن ئىكەنلىكىنى، بىزنىڭ ئۇلاردىن ئىكەنلىكىمىزنى، ئۇلار بىزنىڭ جىگەر پارىلىرىمىز ئىكەنلىكىنى ھاياتلىقتىكى ئۈمىدىمىز ئىكەنلىكىنى، ئۈممەتنىڭ كېلەچىكى ئۇلارنىڭ قولىدا ئىكەنلىكى قاتارلىقلارنى ھېس قىلدۇرۇشىمىز لازىم.

بۇ ئارقىلىق بىز ئۇلارنىڭ قەلبىگە ئۇلارغا تۆھمەت قىلىش، ئۇلارغا چوڭچىلىق قىلىش ئىشىكىدىن ئەمەس، چىن مۇھەببەت، مېھرى-شەپقەت ئىشىكىدىن كىرگەن بولىمىز.

بىز ئۇلارنىڭ ئادۋوكاتلىرى ئورنىدا تۇرۇشىمىز لازىم. چۈنكى، ئۇلارغا تۆھمەت ئوقلىرى ئالدى-ئارقىدىن، ئوڭ-سولدىن، ھەقمۇ ناھەقمۇ، توغرا نىيەت بىلەنمۇ، قارا نىيەت بىلەنمۇ ھەر تەرەپتىن تىكىلىنىۋاتىدۇ.

ئەگەر بىز بەزى بىر سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن ئادۋوكاتلىق ئورنىدا تۇرالمىساق، قەتئىي دەلىلسىز تۆھمەت قىلمايدىغان، داۋاگەرگە ياكى جاۋابكارغا يان باسمايدىغان ئادىل سوتچى ئورنىدا تۇرۇشىمىز لازىم.

شۈبھىسىزكى، بىزنىڭ ئەيىۋىمىز - ئىجتىمائىي مەسىلىلەردە ھۆكۈم چىقىرىشقا ئالدىراپ كېتىمىز. ئۇنى ھەممىگە ئومۇمىي قىلىۋالىمىز ۋە ئۇنى يېيىۋاشنى، رەت قىلىشنى قوبۇل قىلمايدىغان ئەڭ ئاخىرقى ھۆكۈم قىلىپ چىقىرىمىز. بۇنى بىز تۆھمەت قىلىنغانلارنىڭ، قارشى تەرەپنىڭ ئۆزىنى ئاقلىشىنى ئاڭلىماستىن شۇنداق قىلىمىز. بۇ ھېچقاچان ئادىللىق ئەمەس.

كۆپ كىشىلەر ئەشۇ ياشلارغا ئارىلىشىپ، تونۇشۇپ كۆرمەستىن ۋە ئۇلارنىڭ قانداق پىكىر قىلىۋاتقانلىقىنى، قانداق ھېس قىلىۋاتقانلىقىنى، قانداق يۈرۈۋاتقانلىقىنى ۋە قانداق مۇئامىلە قىلىنىۋاتقانلىقىنى بىلمەستىن، يىراقتىن ھۆكۈم قىلىدۇ.

يەنە كۆپ كىشىلەر ئۇلارنىڭ ھەممىسىگە ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىرقىسىم كىشىلەرنىڭ قىلمىشلىرى بىلەن ھۆكۈم قىلىدۇ. ۋاھالەنكى، ئازچىلىق كۆپچىلىككە ھۆكۈم قىلالمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بىزنىڭ پىقھىي ئۆلىمالىرىمىز: «كۆپىكە ھەممىنىڭ ھۆكمى بېرىلىدۇ، ئازغا ھېچقانداق ھۆكۈم يوق» دېگەن قائىدىنى ئورتىغا قويغان ئىدى.

يەنە بەزىلەر بىر شەخسكە بىرقېتىم سادىر قىلغان قىلمىشى بىلەنلا ھۆكۈم قىلىدۇ. گاھىدا ئۇنىڭغا خاس سەۋەبلەر ۋە ئۇنىڭغا ئېلىپ بارغان ئامىللار بولىدۇ. گاھىدا ئۇنىڭدا ئۇ قىلمىشقا قارىتا باشقىچە تەپسىر بولىدۇ. ئۇ تەپسىرنى ئۇنى ئىنكار قىلغان كىشى ئاڭلىسا ئىنكارىدىن قايتىشى مۇمكىن. قانچىلىك ئېغىر قىلمىش بولسۇن بىر ئىنسانغا بىر قېتىملىق ياكى بىر ئىككى قېتىملىق قىلمىشى ئۈچۈن ئەبەدى ھۆكۈم قىلىۋېتىش جائىز بولمايدۇ. بەلكى، ئىنسان نۇرغۇن قىلمىشلىرى ئارقىلىق ئۆلچىنىدۇ. كىمكى، ئۇنىڭ ياخشى ئىشلىرى يامان ئىشلىرىدىن كۆپىراق بولسا ياخشى دەپ ھۆكۈم قىلىنىدۇ. ﷲ بەندىلىرىگە مانا مۇشۇنداق مۇئامىلە قىلىدۇ. ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «كىمكى، ئۇنىڭ ياخشىلىق ميزانى ئېغىر كەلسە، ئەنە شۇلار نىجاتلىققا ئېرىشكۈچىلەردۇر». (مۇئمىنۇن سۈرىسى **102** . ئايەت) .

يەنە بەزىلەر ئەشۇ ياشلارغا ئۆزلىرىنىڭ خاس لوگىكىسى بىلەن دىندارلىققا ۋە دىندارلارغا بولغان كۆزقارىشى ئارقىلىق ھۆكۈم قىلىدۇ. ئۇ ياشلار ئۇلارنىڭ قارىشىچە« نادىر ياكى كېسەل ئادەملەر». « روھىي كېسەللىگە گىرىپتار بولۇپ قالغانلار» « ئىچىدە كېسىلى بارلار» دۇر. لېكىن، ئۇلارنىڭ ھەممىسى روھىي جەھەتتە ئەڭ ساغلام ئادەملەر. ئەمەل جەھەتتە ئەڭ ئىخلاسمەن، ئىچى بىلەن تېشى ئەڭ ئوخشاش ئادەملەر. ئەقىدىسىدە ۋە يۈرۈش - تۇرۇشىدا ئىچكى دۇنياسى بىلەن تاشقى دۇنياسىدا ھېچقانداق قارمۇ - قارشىلىق يوق ئادەملەردۇر.

مەن شۇنىڭغا گۇۋاھلىق بېرىمەنكى، مەن ئىسلام ئەللىرىنىڭ كۆپىنچىسىدە ئەشۇنداق ياشلار بىلەن ئۇچراشتىم ۋە ئۇلاردىن كۆپ نەرسىلەرنى بىلدىم. ئۇلاردا دىنىي ئەقىدىدە بولغان قۇۋۋەتتىن، ئىماندا بولغان مۇستەھكەملىكتىن، سۆزدە بولغان راستچىللىقتىن، ئەمەلدە بولغان ئىخلاستىن، ھەقىقەتكە بولغان سۆيگۈدىن،

ھەقسىزلىككە بولغان يىرگىنىشتىن، ﷲ غا دەۋەت قىلىشقا بولغان رىغبەتتىن، زۇلۇمغا بولغان قارشىلىقتىن، ياخشى ئىشقا بۇيرۇش، يامان ئىشتىن توسۇشقا بولغان چەك تۇرۇشتىن، ﷲ نىڭ سۆزىنى ئۈستۈن قىلىش يولىدا جىھاد قىلىشقا بولغان قىزغىنلىقتىن، مەيلى قەيەردە بولسۇن مۇسۇلمانلارنىڭ ئىشلىرىغا كۆڭۈل بۆلۈشتىن، ئەقىدە يول كۆرسىتىدىغان، شەرىئەت ھۆكۈم قىلىدىغان، ئەخلاق تۇتۇپ تۇرىدىغان كامىل ئىسلامىي ھاياتتا ياشاشقا بولغان ئىنتىلىشتىن باشقا ئىشلارنى كۆرمىدىم .

مەن ئۇ ياشلاردا بىزنىڭ تەقلىدىي، ئۆلۈك ئىسلامىمىزدىن باشقا تىرىك، يېڭى ئىسلام بارلىقىنى، بىزنىڭ مىراس قالغان ۋە سۇۋۇپ قالغان ئىمانىمىزدىن باشقا قىزغىن، ئۇرغۇپ تۇرىدىغان ئىمان بارلىقىنى، بىزنىڭ بۇلغانغان ئىمانىمىزدىن باشقا داغ تەگمىگەن ئىمان بارلىقىنى سەزدىم . ﷲ دىن قورقۇش، ﷲ نى سۆيۈش بىلەن تولغان قەلبنى، ﷲ نىڭ زىكرى ۋە كىتاۋىنىڭ تىلاۋىتى بىلەن نەملەنگەن تىللارنى، ئىسلام شەرىئىتىنىڭ ۋە يولىنىڭ ئۆلگەن تەرەپلىرىنى تىرىلدۈرۈشكە باغلانغان ئىرادىلەرنى تاپتىم .

ئۇلارنىڭ ئىچىدە كېچىدە قائىم (تۇرغۇچى) بولىدىغانلارنى، كۈندۈزى سائىم (روزا تۇتقۇچى) بولىدىغانلارنى، سەھەرلەردە ئىستىغپار ئېيتىدىغانلارنى، ياخشىلىققا ئالدىرايدىغانلارنى كۆردۈم . شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلاردىن خوشخەۋەر بەرگۈچىلەر خوشخەۋەر بەردى. ئۇلار ئىسلامنىڭ ئىستىقبالى، كېلەچەككە نەزەر سالغانلار ئىسلامنىڭ، ئۇلارنىڭ قوللىرىدا كۈچ - قۇدرەتكە ئېرىشىشىنى ئارزۇ قىلىشىدۇ. مەنمۇ ئۇلار بىلەن بىرگە شۇنى ئارزۇ قىلىمەن.

مەن مىسىردا بىرقانچە قېتىم كۆپ جايلاردا:« مىسىردىكى چوڭ ياخشى بىر ۋەزىيەت - ھازىر مىسىردىكى ھېچقانداق ماددىي بايلىققا تېگىشكىلى بولمايدىغان ئىنسان بايلىقى» دەپ ئېلان قىلدىم . مېنىڭ دېمەكچى بولغىنىم ئەنە شۇ ﷲ نىڭ تائەت - ئىبادىتىدە ۋە ئۇنىڭ دىنىغا ياردەم بېرىش يولىدا جىھادقا تەييار روھ بىلەن ئۆسۈپ يېتىلگەن ياشلار ئىدى .

ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشنى تەسۋىرلەشتە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتمەڭلار !

يەنە شۇنىڭدەك، بۇ ئىشقا دارىل قىلماقچى بولغان ھەرقانداق كىشى ئۆز ھۆكمىدە مۆتىدىل ۋە تەمكىن بولۇشى ۋە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش ھەققىدە گەپ قىلىشتا ۋە ئۇنىڭ دارىسىنى قىلىش يولىدا ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتمەسلىكى لازىم .

بۇ يەردىكى مۇتىدىللىكنىڭ بىرىنچى كۆرۈنۈشى - بۇ ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشنى تەسەۋۋۇر قىلىشتا، تەسۋىرلەشتە ۋە ئۇنىڭدىن قورقۇش، قورقۇتۇشتا مۇبالىغە قىلماسلىقىمىز، بىرتال دانىنى چوڭ بىر گۈمبەز، مۆشۈكنى يولۋاس قىلىۋالماسلىقىمىز لازىم. بۇ يەردە مۇبالىغە قىلىش ناھايىتى زەرەرلىك. چۈنكى، ئۇ ھەقىقەتلەرنى

غۇۋالاشتۇرىدۇ. ئۆلچەملەرنى ئىگىز - پەس قىلىۋاتىدۇ. شەيئىلەرگە بولغان توغرا قاراشنى بۇزۇپ قويىدۇ. ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ئۇنىڭغا قىلىنغان ھۆكۈم زالىم ياكى ناقىس ھۆكۈم بولۇپ قالىدۇ.

ئەپسۇسلىنىشقا تېگىشلىك بىر ئىش - مۇسۇلمان ياشلار مەسىلىسى، ھاكىمىيەتنىڭ ئۇلار بىلەن توقۇنۇشى ۋە «دىنىي جەھەتتە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش» دەپ ئاتالغان مەسىلە زاھىر بولغاندىن كېيىن دېيىلگەن ۋە يېزىلغان سۆزلەرنىڭ ھەممىسى ماۋزۇنى ئوتتۇرىغا قويۇشتا مۇبالىغىدىن ۋە چېكىدىن ئاشۇرۇۋېتىشتىن خالىي بولالمىدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى ياشلارغا قارشى تەييارلانغان مۇھىتنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىدى.

زور كۆپچىلىك ئارىسىدا جارىي بولۇۋاتقان خاتا قاراش، يامان گۇمان قىلىش بىلەن ئىش ئېلىپ بېرىلدى.

ھەتتا بەزى پسىخولوگىيە ئۇستازلىرى بۇ كۆرۈنۈشتىن سىقىلىپ ماقالىلار يازدى. دوكتور سەئىدىددىن ئىبراھىم قاھىرەدە چىقىدىغان «ئەل ئەھرام» گېزىتىغا ماقالە يېزىپ، بۇ مەسىلە ھەققىدە بىلمەستىن بىر نەرسە دېگەن ياكى يازغانلاردىن ئۇنداق قىلماسلىقنى تەلەپ قىلدى.

ئەڭ ياخشىسى ئۇلار شۇك تۇرۇشى ياكى ئادىللىق بىلەن گەپ قىلىشى لازىم ئىدى. بۇ ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشقا ئەمەلىي، مۆتىدىل نەزەر بىلەن قارىشى كېرەك ئىدى.

دىنىي جەھەتتە بولۇۋاتقان ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشنىڭ كۆپىنچىسى قارشى تەرەپنىڭ ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشكە قايتۇرۇلغان ئىنكاس بولۇپ كەلدى. دىندىن ئۇزاقلاپ كېتىشتە، دىنغا پەرۋاسىز قاراشتا، دىننى مەسخىرە قىلىشتا ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىلدى. شۇڭا ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشنىڭ پەيدا بولۇشى تەبىئىي ئىدى. چۈنكى، بۇ ئىش بىر ئىشقا قارىتا ئىنكاس قايتۇرۇش قانۇنى بىلەن بىرگە يۈرىدۇ ۋە ئەشۇ دىندىن ئۇزاقلاشقانلارنى ئوتتا ھاللىقتا، مۆتىدىللىككە قايتىشقا ئاگاھلاندۇرۇدۇ. ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ئۇلارنى ئەشۇلار بىلەن يولنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۇچرىشىشقا قايتۇرۇدۇ.

بۇنىڭ مەنىسى - ھاياتنىڭ ئۆزى كۆپىنچە قىسمەن ھەددىدىن ئاشۇرۇشقا مۇھتاج بولۇدۇ. مانا بۇ بۇنىڭغا قارشى بولغان ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشكە قارىتا تۇتۇلغان يولدۇر. شۇ ئارقىلىق چىڭ تۇرغۇچىلار بىلەن بوشاڭلار ئارىسىدىكى مىزاننىڭ ئىككى تەرىپى تەڭپۇڭلىشىدۇ. تۆمۈرنى تۆمۈردىن باشقىسى سۇقالمايدۇ. مانا بۇنى ئىنسانلار ئارىسىدىكى مۇداپىئەلىنىش قائىدىسى پەرەز قىلىدۇ. اللّٰه تائالا مۇنداق دەيدۇ: «اللّٰه ئىنسانلارنىڭ بەزىسىنى بەزىسى ئارقىلىق مۇداپىئە قىلىپ تۇرمىسا ئىدى، يەر يۈزى ئەلبەتتە پاساتلىققا تولۇپ كېتەتتى. لېكىن، اللّٰه پۈتۈن جاھان ئەھلىگە مەرھەمەت قىلغۇچىدۇر». (بەقەرە سۈرىسى **251** - ئايەت).

ئەجەپلىنەرلىكى شۇكى، دىندىن ئۇزاقلىشىپ، ئۇنىڭ ئەخلاق پەزىلەتلىرىنى تاشلاپ قويۇشتا ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكۈچىلەر دىننى چىڭ تۇتۇش، ئۇنى ھىمايە قىلىشتا ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكۈچىلەر ئۇچرىغانچىلىك قارشىلىققا ئۇچرىمىدى. ئەسلىدە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشنىڭ ھەر ئىككى تەرىپىگە ئوخشاش قارشى تۇرۇش كېرەك ئىدى.

بىز ئىسلام ئۈچۈن ۋە ئىسلام بىلەن ياشايدىغان، نامازلارنى جايىدا ئادا قىلىدىغان، يامان ئىشلارنى ئىنكار قىلىپ، ئىپپىتىنى ساقلاپ، تىلىنى يىغىپ، ھالالنى ئايرىپ، ھارامدىن ساقلىنىپ، ئىسلام ئەخلاقلىرىنىڭ جۈملىسىدىن دەپ ئېتىقاد قىلغان ھەرقانداق ئىشلارغا ھېرىس بولۇپ، ساقالنى ئۇزۇن قويۇپ، كىيىمنى قىسقا كىيىپ، ئېغىزنى پاكلايدۇ دەپ قاراپ مىسۋاك تۇتۇپ، پەرۋەردىگارىنى رازى قىلىپ، ۋاقتىنى بىكار كەتكۈزمەي، پۇل ـ مېلىنى پايدىسىز ئىشلارغا ئىسراپ قىلماي، ھەتتا تاماكىمۇ چەكمەي... مانا شۇنداق اللە نىڭ تائىتىدە مەيلى چىڭگىتىۋالغۇچى، چىڭ تۇتۇۋالغۇچى بولسۇن تائەت ئىبادەت بىلەن ياشىغان، ئەشۇنداق ئۆسۈپ يېتىلگەن ياشلارنى ئىنكار قىلساق، دەل شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە نامازنى تەرك قىلغان، شەھۋەتكە، ھاۋايى ـ ھەۋەسكە ئەگەشكەن، ئۇزۇن چاچ قويۇۋالغان، ياسانچۇق، ئوغۇل ياكى قىز بالىلىقنى ئايرىغىلى بولمايدىغان، ياخشى ئىشنى بىلمەيدىغان، يامان ئىشنى يامان كۆرمەيدىغان، ئۆز ئەسلىنى يوقۇتۇپ قويغان پىكرى، يۈرۈش ـ تۇرۇشى غەرپلىشىپ كەتكەن، قەدەممۇ ـ قەدەم غەرپكە ئەگىشىپ كېتىۋاتقان ياشلارغا سۈكۈت قىلىپ تۇرساق، ئالدىنقى خىلدىكى ياشلارنى تەنقىد قىلىپ، ئۇلارغا غەزەپ ئوقنى سانجىپ، كېيىنكى خىلدىكى ياشلارغا قارىتا جىم تۇرساق ئىنساپ قىلغانلىق بولامدۇ؟« دىندارلىقتا ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش» كە قارشى تۇرۇشتا قاتتىق تۇرۇپ ۋاقىراپ ـ جاقىراش« دىنسىزلىقتا ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش» كە قارىتا ھەممە شۈك تۇرۇۋېلىش ئىنساپ قىلغانلىقمۇ؟

يۈزىگە چۈمپەردە كىيگەن قىزلارغا قارشى تۇرۇپ، ئۇلارنىڭ كىيىملىرىگە قاراپ مەسخىرە قىلىشىدۇ. (ۋاھالەنكى، ئۇ قىزلار بۇنى پەقەت اللە نى رازى قىلىش، اللە نىڭ دىنىغا ئەگىشىش ئۈچۈن، ئۆزلىرىنىڭ چۈشەنگىنى ياكى چۈشەندۈرۈلگىنى بويىچە شۇنداق قىلغان) دەل شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە باشقا بىر خىل يەنى ـ باشقىلارنى ئۆزىگە مايىل قىلىشنى ئويلايدىغان، ئۆزى ھەم باشقىلارغا مايىل، يېرىم يالىڭاچ، بەلكى قىپيالىڭاچ ھالدا كوچىلاردا، دېڭىز بويلىرىدا ياكى كىنو ـ تىياتىرخانىلاردا چېپىپ يۈرگەن قىزلارغا قارشى ھېچكىم بىرەر ئېغىز گەپ قىلمايدۇ. بىرەر قېتىم ئىنكار قىلىپ پىچىرلاپمۇ قويمايدۇ. چۈنكى، بۇ ئاساس قانۇن ھىمايە قىلغان« شەخسىي ئەركىنلىك» ئىمىش. ئاساس قانۇن يالىڭاچلىق، بۇزۇقچىلىق جەھەتتە« شەخسىي ئەركىنلىك» نى ھىمايە قىلىپ، كىيىنىش، ئىپپەت ـ نومۇسنى ساقلاش جەھەتتە ئۇ ئەركىنلىكنى مۇسادىرە قىلغانمۇ؟ مانا بۇ ئىنساپ قىلغانلىقمۇ؟ .

ئەگەر جەمئىيەت دىننى ئىنكار قىلغۇچىلار ۋە دىندىن چىقىپ كەتكۈچىلەرگە قارىتا ھۆكۈم قىلىشتا ھەق مەيداندا تۇرغان بولسا ۋە يامان ئىشلارنى تىلى ۋە قولى بىلەن ئۆزگەرتكەن بولسا، بىزدە« دىندا ھەددىدىن

ئاشۇرىۋېتىش» دەيدىغان مەسىلە مەۋجۇت بولمايتتى. ئەگەر باشقا بىر سەۋەپ تۈپەيلىدىن مەۋجۇت بولۇپ قالسا بۇ دەرىجىدە ئېغىر بولمايتتى.

بۈگۈنكى دۇنيادا ھەرخىل« ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش» مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇۋېتىۇ. ئۇنىڭ ئىچىدە دىنغا تەئەللۇقى، سىياسەتكە تەئەللۇقى، پىكىرگە تەئەللۇقى ۋە يۈرۈش-تۇرۇشقا تەئەللۇقى بار.

ئەگەر بىز« دىني جەھەتتە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش» كە قارايدىغان بولساق، ئۇنى مەيلى شەرقتە بولسۇن، غەربتە بولسۇن، شىمالدا بولسۇن ۋە جەنۇبتا بولسۇن ھەممە جايدىن تاپا لايمىز. مۇسۇلمانلاردىن باشقا« دىني جەھەتتە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكۈچىلەر» قوپاللىق ۋە چاھىللىق بىلەن ئۆزلىرىنىڭ سۆزلىرى ۋە ھەرىكەتلىرى ئارقىلىق ئۆزلىرىنى ئىپلان قىلىۋاتىدۇ. شۇنداق تۇرۇقلۇق دۇنيا ئۇلارنى مۇسۇلمانلاردىن بولغان« دىني جەھەتتە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكۈچى» لەرنى ئىنكار قىلغانچىلىك ئىنكار قىلغىنى يوق. ئۇلارنىڭ دۆلەتلىرى ئۇلارغا قارىتا، ئىسلام دۆلەتلىرى مۇسۇلمانلارغا قارىتا قوللانغان چارىنى قوللانغىنى يوق.

ئىسرائىلىيەدىكى يەھۇدىيلارنىڭ ئارىسىدا« دىني جەھەتتە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكۈچىلەر» نى كۆردۇق. ئۇلار پارتىيە، تەشكىلات شەكلىدە ئۆزلىرىنىڭ مەقسەدلىرىنى ئاشكارىلاۋاتىدۇ. ئۆزلىرىنىڭ پرىنسىپلىرىنى ئىپلان قىلىۋاتىدۇ. ئۇلار بۇلارنى ھېچ قورقماستىن، ھېچ خىجىل بولماستىن قىلىۋاتىدۇ. بەلكى، باسقۇنچى دۆلەتنىڭ ئۆزى ئۆزلىرىنىڭ « ئەسفار» لىرى« تەلمۇد» لىرى ئەمرى قىلغان، پەقەت ئۇلارنىڭ« اللّٰه نىڭ تاللانغان خەلقى» ئىكەنلىكىنى ئۈگەتكەن« باشقا مىللەتلەرنىڭ ھەممىسى ئۇلارغا خىزمەتكار بولۇشى لازىم» دېگەن، ئۇمميلارنىڭ (ئەرەبلەرنىڭ) ئۇلاردا ھەققى يوقلىقنى تەكىتلىگەن، باشقىلارنىڭ قانلىرى ماللىرى ۋە ۋەتەنلىرى ئۇلارنىڭ مەقسىدىگە يېتىشى ئۈچۈن ئۇلارغا ھالال دەپ قارىغان ھەققىي ھەددىدىن ئاشۇرىۋېتىشنىڭ ئۈستىگە قۇرۇلغان دۆلەتتۇر.

لىۋاندىكى خرىستىيانلارنىڭ« دىني ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشى» نى كۆردۇق.« كەتائىبۇن» لار پىرقىسى ۋە ئۇلارنىڭ ياردەمچىلىرى مۇسۇلمانلارنى بوغۇزلاش، ئۇلارنىڭ ئەرلىكلىرىنى كېسىۋېتىپ، ئۇنى ئۇلارنىڭ ئاغزىلىرىغا تىقىپ قويۇش، ئۇلارنىڭ جەسەتلىرىنى كۆيدۈرىۋېتىش، مۇسۇلمان ئاياللارنىڭ ئىپپەت-نومۇسلىرىنى ۋەھشىلەرچە دەپسەندە قىلىش، ئۇلارنىڭ قۇرئانلىرىنى كۆيدۈرۈش، دىني كىتاپلىرىنى ئاياقلىرى بىلەن دەسسەش، ئۇلارنىڭ ئىسلامي شەخسىيىتىگە دالالەت قىلىدىغان ھەممە نەرسىگە ئاھانەت قىلىش قاتارلىق ۋەھشىلىكلەر بىلەن شۇغۇللىنىۋاتىدۇ. ئەجەپلىنەرلىكى، بۇلارنىڭ ھەممىسى« مۇھەببەت ۋە تېنچلىق پەيغەمبىرى» بولغان ئىيسا ئەلەيھىسسالام ۋە خرىستىيانلىق شوئارى ئاستىدا قىلىۋاتىدۇ. ۋاھالەنكى، ئۇ ئۆزىنىڭ ئەگەشكۈچىلىرىگە مۇنداق دېگەن ئىدى: « دۈشمەنلىرىڭلارنى ياخشى كۆرۈڭلار، سىلەرگە لەنەت قىلغۇچىلارنى مۇبارەكلەڭلار، كىمكى سېنىڭ ئوڭ ئېڭىكىڭگە شاپىلاق سالسا، سەن ئۇنىڭغا سول ئېڭىكىڭنى تۇتۇپ بەر» .

خرىستىيانلارنىڭ «دىنىي جەھەتتە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكۈچىلىرى» نى لىۋاندا كۆردۇق. يەنە ئۇنىڭ قىبرىستا مۇسۇلمان تۈركلەرگە قارشى ھەرىكەت قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈۋاتىمىز. ئۇنىڭ ھەبەشىستاندا ئىرىترىيە مۇسۇلمانلىرىغا قارشى ھەرىكەت قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈۋاتىمىز. پىلىفىندا جەنۇبىتىكى مۇسۇلمانلارغا قارشى ھەرىكەت قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈۋاتىمىز. كاتولىكلارنىڭ «ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكۈچىلىرى» نى كۆردۇق. يەنە ئورتودوكسلارنىڭ، پىروتېستانتلارنىڭ «ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكۈچىلىرى» نى كۆرۈۋاتىمىز.

ھىندىستاندا بۇددا دىنى «ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكۈچىلەر» نى كۆردۇق. مۇتەئەسسىپ ھىندوس پارتىيەلىرىنىڭ پۈتۈن غېمى ـ مۇسۇلمانلارنى مەغلۇپ قىلىش، بەلكى، پۈتۈنلەي يوقۇتۇۋېتىش. ئۇ يەردە بىرەر يىلمۇ قىرغىنچىلىقسىز ئۆتمەيدۇ. ئۇنىڭ قۇربانلىرى تىنچلىق ئىزدەيدىغان مۇسۇلمانلار. ئەجەبلىنەرلىكى شۇكى، ئىنسانلارنى خۇددى كالا بوغۇزلىغاندەك بوغۇزلاۋاتقان كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ مېھرى ـ شەپقىتى ئىشىپ كەتكەنلىكتىن كاللارنى بوغۇزلاشنى ھارام قىلىدۇ. چۈنكى، ئۇلارمۇ جان ئىگىلىرى! ئۇلار قۇرت ـ قوڭغۇز، چىۋىن ـ پاشىلارنى يوقۇتۇش ئۈچۈن ھاشارەت ئۆلتۈرگۈچى دارىلارنى ئىشلەتمەيدۇ. چۈنكى، ئۇلار ھەم جان ئىگىلىرى! ساچقانلارنىڭ مەڭلىغان ھېكتار يەردىكى بۇغدايلارنى ۋەيران قىلىشىغا مەيلى دەپ چېقىلماي تاشلاپ قويۇشىدۇ. چۈنكى، ئۇلار جان ئىگىلىرى! گوياكى مۇسۇلمان ئىنسانلار ساچقان ۋە قۇرت ـ قوڭغۇزلاردەك جان ئىگىلىرى ئەمەستەك!!.

بۇنىڭ بىلەن بىرگە بىز يەنە شۇنى بىلىشىمىز كېرەككى، بىز ھازىر قورقۇنچ، ئەندىشە ۋە ئەنسىرەشتە ياشاۋاتىمىز. مانا بۇ ئىنسانلار ئايغا چىققان مۇشۇ ئەسىردىكى ئۇلارنىڭ پىكرى ۋە يۈرۈش ـ تۇرۇشىغا ئۈستۈنلۈك قىلىۋالغان ماددىچىلىق دولقۇنىنىڭ نەتىجىسى. مۇشۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە ئىنسان يەر يۈزىدە ئۆزلىرىنى بەختلىك قىلىشقا قادىر بولالمايۋاتىدۇ.

تەرەققىيات ماددىي جەھەتتە غەلىبە قازاندى. لېكىن، ئۇ روھىي جەھەتتە مەغلۇبىيەتكە يۈزلەندى.

مانا بۇ «ھېيىبىز» كەبى غەرپ ياشلىرىنى تەرەققىياتنىڭ ماددىچىلىقىغا، ھاياتنىڭ ماشىنىلىشىشىغا قارشى قوزغۇلۇپ، ئاپتوماتىك كىنوپكىلارنى، تېخنىكا سايمانلىرىنى تاشلاپ قويۇپ، يېزا قىشلاقلارغا چىقىپ كېتىشكە مەجبۇر قىلىپ قويدى. بارلىق راھەت ـ پاراغەت ۋاستىلىرى تۇرۇغلۇق ئۇ يوقسۇللۇق ھېس قىلدى. ھاياتنىڭ مەنىسىنى، مەقسىدىنى چۈشەنمىدى. سانائەت تەرەققىياتى ئۇنىڭ «مەن كىم؟»، «مېنىڭ ۋەزىپەم نېمە؟»، «مەن نەدىن كەلدىم؟»، «مەن نەگە قايتىمەن؟» دېگەن سوئاللىرىغا جاۋاپ بېرەلمىدى.

بۇ ئۆزگىرىش ۋە ئەندىشە بىزنىڭ ۋەتىنىمىزدىمۇ ھەرخىل شەكىلدە ئەكس سادا كۆرسەتتى. ئۇنىڭ بەزىلىرى دىنىدىن ۋە ئۇنىڭ ئەدەپ ـ ئەخلاقىدىن چىقىپ كېتىشكە سەۋەپ بولدى. يەنە بەزىلىرى دىنغا ئىنتىلىشكە سەۋەپ بولدى. بىزدىكى نۇرغۇن ياشلار ئۆزلىرىنىڭ سوئاللىرىغا ئىسلامدا جاۋاپ تاپالىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئىسلامغا قايتىشقا

باشلىدى. ئۇ تەرەپكە قىزغىنلىق بىلەن ئىنتىلدى. ياشلىقنىڭ قىزغىنلىقى ئىمانىنىڭ قىزغىنلىقى بىلەن بىرلەشتى. شۇنىڭ بىلەن ئىككىسىدىن دۇنيانى يورۇتۇپ تۇرىدىغان بەلكى، گاھىدا كۆيدۈرۈۋېتىدىغان دەرىجىدە يالقۇن پەيدا بولدى.

بۇ قوزغىلىش ئەسرىدە بىزنىڭ جىمجىتلىقنى كۈتىشىمىز، ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش ھۆكۈم سۈرگەن دەۋىردە مۆتىدىللىكنى تەلەپ قىلىشىمىز لوگىكىغا ئۇيغۇن ئەمەس. ئىنسان ئۆز مۇھىتىنىڭ، ئۆز ئەسرىنىڭ بالىسى، خۇددى ھەرقانداق قاچا ئۆزىدە بار بولغان نەرسىنىڭ بېسىمىغا ئۇچرىغاندەك ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىسى ئۇنىڭدا ئۆزىگە مۇناسىپ پىكىر ۋە ئاڭ تۇغدۇرىدۇ.

ئەركىنلىكنىڭ مەيىن شاملىغا دېرىزىلەرنى ئېچىڭلار!

ئاندىن كېيىن بىز ھېلىقى رازۋېتكا خادىملىرى ۋە خەۋپسىزلىك تارماقلىرى ھەر دائىم ئويلاپ يۈرىدىغان، كونىراپ ئەپچىقى چىقىپ كەتكەن قوپاللىق قىلىش، جازالاش ۋە جىسمانىي جەھەتتىن ئازاپلاشقا ئوخشاش قەدىمي ئۇسلۇپلارنى چۆرۈپ تاشلىشىمىز لازىم.

ئۇنىڭ ئورنىغا ئەركىنلىك شاملىغا دەرىزە ئېچىشىمىز، تەنقىد قوبۇل قىلىشىمىز، دىندىكى نەسىھەت قىلىش روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇشىمىز ۋە ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ دېگەن مۇنۇ سۆزنى دېيىشىمىز لازىم: « نەسىھەت قىلغۇچىغا دائىم مەرھابا، نەسىھەت قىلغۇچىغا ئەرتە - ئاخشام، ھەر زامان مەرھابا، ماڭا ئەيىۋىمنى كۆرسۈتۈپ قويغان كىشىگە اللّٰه رەھمەت قىلسۇن!».

ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مانا شۇنداق زات ئىدى. ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلغان، مەسلىھەت كۆرسەتكەن ۋە ئۇنىڭ قىلغان ئىشلىرىنى تەنقىد قىلغان ھەرقانداق كىشىنى قوللاپ قۇۋۋەتلەيتتى.

ئۇنىڭغا بىرسى مۇنداق دېدى: « ئى مۆئمىنلەرنىڭ ئەمىرى! اللّٰه دىن قورق» بەزىلەر بۇنىڭغا خاپا بولدى. لېكىن ھەزرىتى ئۆمەر: « قوي ئۇنى! ئەگەر ئۇ سۆزنى دېمىسەڭلار سىلەردىن ياخشىلىق كەلمەيدۇ. بىز ئەگەر ئۇ سۆزنى ئاڭلىمىساق بىزدىن ھەم ياخشىلىق كەلمەيدۇ» دېدى.

بىركۈنى ئۇ خۇتبە ئوقۇپ مۇنداق دېدى: « ئى ئىنسانلار! كىمكى، مەندىن ئەگرىلىكنى كۆرسە تۈزلەپ قويسۇن». بىركىشى ئۇنىڭغا: « ئەگەر بىز سەندە ئەگرىلىكنى كۆرسەك، ئەلبەتتە قىلىچلىرىمىز بىلەن تۈزلەپ قويۇپتتۇق» دېدى. ھەزرىتى ئۆمەر ئۇنىڭ سۆزىگە ئاچچىغلانمىدى. ئۇنى تۈرمىگە تاشلاشقىمۇ بۇيرۇمىدى، ياكى تۇتۇپ سولاپ قويمىدى، ياكى ئۇنى تەكشۈرمىدى. بەلكى، قەتئىي ئىشەنچ بىلەن مۇنداق دېدى: « اللّٰه غا چەكسىز

مەدھىيەلەر بولسۇنكى، مۇسۇلمانلارنىڭ ئىچىدە ئۆمەرنىڭ ئەگىرىلىكىنى قىلچىنىڭ بىسى بىلەن تۈزەپ قويىدىغانلارنى بار قىلدى».

ئەركىنلىك ھاۋاسىدا پىكىر يۇرۇقلۇقتا چىقىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئىلىم ئەھلىگە ئۇنى مۇناقىشە قىلىش، ئۇنى تەنقىد قىلىش پۇرسىتى كېلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ مۇستەھكەملىنىدۇ ۋە پۇت تىرەپ تۇرالايدىغان بولىدۇ ياكى يېڭىلىپ يوق بولىدۇ ياكى ئۆزگەرتىلىدۇ ۋە تازىلىنىدۇ. يەر ئاستىدىكى قاراڭغۇ ھاڭلارنىڭ ئىچىدە يوشۇرۇنۇپ قېلىپ، مۇناقىشىسىز ئۆگىتىلىشىنىڭ، قارشىلىقسىز ئومۇمغا تاشلىنىشىنىڭ، كۆندىن ـ كۈنگە زورىيىپ كېتىشىنىڭ، ھەتتا تۈيۈقسىز كېلىپ كىشىلەرنى چۆچۈتىۋېتىشىنىڭ ئورنىغا يۇقارقىدەك ئەركىنلىك يولى بىلەن ئۇنى ھەل قىلغىلى بولىدۇ.

بىز بۇ «ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش» نىڭ مەنبىئى پىكىر ئەركىنلىكىنى كۆزدە ئالدىمىزغا كەلتۈرۈشىمىز لازىم. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭ دائىرىسى ھەم پىكىر ئارقىلىق بولۇشى لازىم. قەلەمنى پەقەت قەلەملا يېڭەلەيدۇ. شۇبھىنى پەقەت ھۆججەتلا كەتكۈزەلەيدۇ. تىلنىڭ يارىسىنى چىشنىڭ دائىرىسى بىلەن داۋالاپ ساقايتقىلى بولمايدۇ.

بۇ پىكىرنى تازىلاش ئۈچۈن كۈچ. قوۋۋەتكە ۋە جازالاش ئۇسسۇلىغا تايىنىش، ئۇنىڭ ئەھلىنى قوغلاپ يۈرۈش ئەڭ چوڭ خاتالىق. چۈنكى، ئۇ بېسىم ئارقىلىق يوشۇرۇنۇپ قالىدۇ. لېكىن ئۆلمەيدۇ. ئوت ئالدۇرغۇچ ماددا سەرەڭگىدە قېپقالىدۇ. پۈتۈنلەي ئېلىنىپ كەتمەيدۇ.

بەلكى، قىلىش لازىم بولغىنى ـ تەرۋىنىپ قالغان ئەقىللەرگە تاكى تۈزەلگىچە خىتاپ قىلىش. تاكى ئېلىشاڭغۇلۇق تۈگىگىچە چىرايلىقچە، ئۇزۇن سۆھبەتلەرنى ئۆتكۈزۈش. ئىككى كۆزى ئوچۇق كىشىگە تاڭ نۇرى ئايان بولغۇچە سەبىر قىلىش. ھەتتا ئۇلار قورال كۆتەرسىمۇ ئۇلاردىن قورالنى ئېلىۋېلىش، ئۇلارنى قورال بىلەن ئۇرماسلىق لازىم.

ئەمما «ئىنقىلاۋى ئىدېئولوگىيە» دەۋەتچىلىرى، رازۋېتكا ۋە چارلاش خادىملىرى، يەنى ـ ھەتتا سۆڭەككىچە ئېزىپ تاشلاشقا، ئۆلگىچە ئازاپلاشقا، تاكى ئاخىرقى كىشى قالغۇچە تازىلاش ئېلىپ بېرىشقا چاقىرىدىغانلار بۇنداق قىلىش بىلەن ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشنى يوقۇتۇپ بولالمايدۇ. بەلكى، ئۇنىڭ ئوتىنى تېخىمۇ ئۇلغايتىۋېتىدۇ. ئۇلارنىڭ قىلالايدىغىنى پەقەت ۋاقتىنچە ئۇلارنىڭ قاناتلىرىنى قىرقىش. لېكىن قىرقىلغان قانات تېزلا ئۆسۈپ چىقىدۇ ۋە قاناتلىرى كۈچلۈك بۈركۈت بولۇپ يېتىلىدۇ.

گەرچە ئۇلار جىسماني جەھەتتىن تازىلاش ئارقىلىق ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكۈچى بىر جامائەتنى يوقۇتالىغان بولسىمۇ، ئۇلار شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە يەنە بىر ئۇنىڭدىنمۇ بەكراق ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكۈچى جامائەتنىڭ بەلكى، نۇرغۇن جامائەتلەرنىڭ پەيدا بولۇشىغا سەۋەب بولۇپ قالىدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن بىزنىڭ بىرىنچى ۋەزىپىمىز ـ توغرا ئىسلامىي ئاڭنى يېتىلدۈرۈش، ئىسلامنىڭ ئەھكاملىرى ئۈچۈن مۇنەۋۋەر يىقىھى يەنى ـ چوڭقۇرلۇقلارغا كىرەلەيدىغان، يىلتىزدە لەيلەپ قالمايدىغان، شاكىلىغا كۆڭۈل بۆلۈشتىن ئىلگىرى مېغىزىغا بەكراق كۆڭۈل بۆلىدىغان، شاخلارنى تۈپلىرىگە قايتۇرىدىغان، جۈزئىينى كۈللىيگە قايتۇرىدىغان، گۇمانلىقنى قەتئىيگە قايتۇرىدىغان، ئەھكاملارنى ئەسلى مەنبەلىرىدىن ئالىدىغان، پەرئىي قانۇنلارغا كىپايە قىلىپ تۇرۇپ قالمايدىغان، مۇنەۋۋەر يىقىھى ئۇستىگە قۇرۇلغان ئىسلامىي ئاڭنى يېتىلدۈرۈش ئۈچۈن ئىشلەش لازىم.

بۇ خىل ئاڭنى ۋە يىقھىنى ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈش ئاسان ئىش ئەمەس. ئىنسانىنىڭ ئۆزى باش ئەگكەن، مەيلى خاتا بولسۇن توغرا بولسۇن ئۇنىڭ توغرىلىقىغا قانائەت قىلغان پىكىرنى ئۆزگەرتىش سادىقلىق بىلەن تىرىشچانلىق قىلىشقا، كۆپ سەبىر قىلىشقا، اللّٰہ دىن كۆپ ياردەم تىلەشكە مۇھتاج بولىدۇ.

ھاكىمىيەت ئىگىلىرى بۇ ئىشنىڭ ئاسانلىقنى، يېقىنلىقنى تەسەۋۋۇر قىلىشىدۇ. ئۇلار ئاڭلاش، كۆرۈش، ئۇقۇش قاتارلىق بارلىق تەشۋىقات ۋاستىلىرىنى سەپەرۋەر قىلساق، بىر پەستە ئۇشتۇمتۇت ئەقىللەر ئۆزگەرگەن، قەلبلەر ئالماشقان، قاراشلار يېڭىلانغان بولىدۇ. كىشىلەر شەرقتىن غەرپكە، ئوڭدىن سولغا پۈتۈنلەي ئۆرۈلگەن بولىدۇ دەپ قارىشىدۇ.

ۋاھالەنكى، ئۇلار تەلەپ قىلىنغان ئۆزگىرىشتىن، ئىزدەلگەن ئاڭنى پەيدا قىلىشتىن ئەڭ ئاجىزراقى ھاكىمىيەتنىڭ تىلى، قەلىمى، ئاپاراتلىرى ئېكەنلىكىنى بىلمەيدۇ. بىلگەندىمۇ بىلمەسكە سالىدۇ. ئۇلارنىڭ سۆزى شەكىل جەھەتتە رەت قىلىنىدۇ. ئەسلا قوبۇل قىلىنمايدۇ.

تەجرىبە قىلىنغان ۋەقەلەرنىڭ جۈملىسىدىن ـ بەزى ۋاقىتلاردا بەزى جايلاردا يۈز بەرگەن بەزى ئىشلار بار. ئۇ بولسىمۇ ـ بەزى ئۆلىمالارنى سەپەرۋەر قىلىپ، تۇرمىدىكىلەرنى تەربىيلەش ۋە ئۇلارنىڭ ئەقىللىرىگە ئېسىلىۋالغان پىكىرلەرنى تازىلاش ئۈچۈن ئەۋەتىش. بۇ ھېچقانداق پايدا بەرمىدى. بۇ دەرس ۋە ۋەز ـ نەسىھەتلەر، لېكسىيەلەر مەسخىرە قىلىنىش ۋە ئۇنى دىڭگۈچىنى ھەم مەسخىرە قىلىشتىن باشقا جاۋاپقا ئېرىشەلمىدى.

شۈبھىسىزكى، تەلەپ قىلىنغان يىقھىغا ئىگە قىلىش پەقەت ھاكىمىيەتتىن يىراق، ئۇنىڭ رىغبىتىدىن، ئۇنىڭ ھەيبىتىدىن ھەم يىراق ۋە ئەشۇ ياشلارنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشكەن ئۆلىمالار ئارقىلىق بولىسا مۇمكىن بولمايدۇ. ئۇ ياشلار ئۇ ئۆلىمالارنىڭ ئىلىملىرىنىڭ چوڭقۇرلىقىغا، دىنىنىڭ كۈچلۈكلىكىگە ئىشەنگەن بولۇشى لازىم. بۇ پەقەت تەبئىي، ئەركىن ھاۋادا، چىرايلىق ۋەدىدىن يىراق، قامچىنىڭ ھەيۋىسىدىن يىراق ھالدا بولۇشى مۇمكىن. ئۇنى يېپىلغان ئىشىك ۋە سوقۇلغان سېپىل توسۇپ قالالمايدۇ.

بۇنىڭغا ئوخشاش ئىش بىر كېچىدە . كۈندۈز ئىچىدە ئۈستىدە تۇرۇپ گەپ سېلىپ بېرىش ياكى ھەربىي بۇيرۇقلار ئارقىلىق پۈتمەيدۇ. بەلكى، ئۇ ئۇزۇن مۇددەتلىك ئەركىن ئۇچقۇشۇش، ئېنىق سۆھبەتلىشىش، قوبۇل قىلىش ۋە رەت قىلىش ئارقىلىق تامام بولىدۇ.

كاپىر قىلىشقا ئۇنىڭغا ئوخشاش كاپىر قىلىش بىلەن قارشى تۇرماڭلار!

مەن دائىم ئاگاھ بولۇشنى تەكىتلەيدىغان، ئۇنىڭ خەتىرىدىن ساقلىنىشنى تەلەپ قىلىدىغان ئىشنىڭ بىرسى - پىكىر جەھەتتە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشقا ئۇنىڭغا ئوخشاش پىكىر جەھەتتە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش بىلەن قارشى تۇرۇش، تەئەسسۇپلۇققا تەئەسسۇپلۇق بىلەن ، رەت قىلىشقا رەت قىلىش بىلەن، يامانلىققا يامانلىق قىلىش بىلەن قارشى تۇرۇش. ھەقىقەتەن ھۇجۇمنى ئالدىدا باشلىغان كىشى زالىمراقتۇر.

يەنە ئۇنىڭ جۈملىسىدىن - بىز كىشىلەرنى كاپىر قىلغانلارنى كاپىر بولدى دەپ تۆھمەت قىلمىز. خۇددى «بىزنى كاپىر قىلغانلارنى بىزمۇ كاپىر قىلمىز» دېگەندەك قىلمىز. بۇنىڭغا بەزىلەر مۇنۇ ھەدىسنى دەلىل قىلغان بولۇشى مۇمكىن «كىمكى مۇسۇلماننى كاپىر دېسە ئۇنىڭ ئۆزى كاپىر بولىدۇ».

ھەقىقەت شۇكى، ئەگەر بىز ئۇنداق قىلساق، خۇددى ئۇلار چۈشۈپ قالغان ئازگالنىڭ ئۆزىگە چۈشۈپ قالغان بولىمىز. بۇ ھەدىس تەئۋىل قىلىش ياكى شۈبھىگە ئاساسلىنىپ كاپىر قىلغان كىشىنى ئۆز ئىچىگە ئالمايدۇ. بۇنىڭغا سەھىھ ھەدىسلەر دالالەت قىلىدۇ. ساھابىلاردىن سابىت بولغان ۋەقەلەرمۇ بۇنىڭغا دالالەت قىلىدۇ.

بىز مۇئمىنلارنىڭ ئەمىرى ھەزرىتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن ئۆگىنىشىمىز لازىم. ئۇ ئۆزى بىلەن ئۇرۇشقان، ئۇنى ئەڭ يامان سۆزلەر بىلەن ھاقارەت قىلغان خاۋارىجلارغا قارىتا تۇتقان پوزىتسىيەسىدىن ئۆلگە ئېلىشىمىز لازىم. بايراقدارلارنىڭ بايراقدارى، ئىسلامنىڭ قەھرىمانى، ئۆزىنى اللّٰه غا ئاتىغان ئايالنىڭ ئېرى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تاغىسىنىڭ ئوغلى، قولىدا ھەق يولىدا دائىم غىلاپىدىن چىقىپ تۇرغان قىلىچى بولغان ھەزرىتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قانداق پوزىتسىيە تۇتتى؟

ھەزرىتى ئەلى كەررەمەللاھۇ ۋەجھەھۇ ئۇلارنىڭ يامانلىقلىرىنى، باتىللىقلىرىنى ئىنكار قىلغان بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ تۆھمىتىگە تۆھمەت بىلەن، ئۇلارنىڭ كاپىر قىلغىنىغا كاپىر قىلىش بىلەن قارشى تۇرۇشنى رەت قىلدى. بەلكى، ئۇلارنى ئىسلامنىڭ دائىرىسىدە قويۇپ قويدى. بۇنى ئۇلارغا قارىتا ياخشى قاراشتا بولغانلىقتىن، ئۇلارنىڭ ھالىنى ئەڭ ياخشى ھالەتكە ئاغدۇرغانلىقتىن شۇنداق قىلدى.

بەزىلەر ئۇنىڭدىن خاۋارىجلار ھەققىدە سوراپ: «ئۇلار كاپىرلارمۇ؟» دېگەندە، ئۇنىڭ جاۋابى مۇنداق بولدى: «ئۇلار كۇپۇردىن قاچقانلار.». ئۇنىڭغا: «ئۇنداق بولسا ئۇلار كىم؟» دېيىلگەندە ئۇ: «تۈنۈگۈن ئۇلار بىزنىڭ قېرىنداشلىرىمىز ئىدى. بۈگۈن ئۇلار بىزگە قارشى چىقىۋاتىدۇ» دېگەن ئىدى.

ئۇنداق بولسا ئۇلارغا مۇرتەد كاپىرلارنىڭ ھۆكمىنى ئەمەس، ئىمامغا قارشى چىققان كىشلەرنىڭ ھۆكمىنى بېرىش كېرەك.

ئىمامغا قارشى چىققانلار دېمەك - ئۇلار تەئۋىل قىلىش ياكى ئۆزلىرىدىكى شۈبھە بىلەن ئادىل ئىمامغا قارشى چىققانلاردۇر.

ئۇلار ئەگەر كىچىك بۆلۈپ ئىمامغا قارشى قورال كۆتەرسە، ئۇلارغا ئالدىراپ ئۇرۇش ئېلان قىلماسلىق كېرەك. بەلكى، ئۇلارغا ئۇلاردىكى شۈبھىنى كۆتۈرۈۋېتىدىغان، ئۇلارغا ھۆججەت تۇرغۇزىدىغان، ئۇلار بىلەن چىرايلىق مۇنازىرە قىلىدىغان ئادەملەرنى ئەۋەتىش لازىم. بۇنى مۇسۇلمانلارنىڭ قېنىنى ساقلاپ قېلىش، سۆزىنى بىر جايغا جەم قىلىش، قايسى يول بىلەن بولسۇن مۇسۇلمانلارنى بىرلەشتۈرۈش ئۈچۈن قىلىدۇ.

ئەگەر ئۇلار ئۆز مەيداندا چىڭ تۇرۇۋېلىپ، ئۇرۇشۇشتىن باشقىغا ئۇنىمسا تاكى ئۇلار اللّٰه نىڭ ئەمرىگە قايتقۇچە ئۇرۇش قىلىنىدۇ. ئۇرۇش مەيداندىن قاچقانلىرى قوغلانمايدۇ. يارىلانغانلىرى ئۆلتۈرۈلمەيدۇ. ئەسىرلىرى ھەم ئۆلتۈرۈلمەيدۇ. ئاياللىرى ئولجا ئېلىنمايدۇ. ماللىرى غەنىمەت ئېلىنمايدۇ. چۈنكى، ئۇلار مۇسۇلمانلاردۇر. پەقەت ئۇلارنىڭ ئازار يەتكۈزىشىدىن ساقلىنىش، ئۇلارنى ئىسلام بىرلىك سېپىگە قايتۇرۇش ئۈچۈن ئۇرۇش قىلىنىدۇ. ئۇلارنىڭ نەسلىنى قۇرۇتۇش، يېشىللىقلىرىنى خاراپ قىلىش ئۈچۈن ئەمەس.

ئەگەر ئۇلار قوللىرىنى يىغىپ، ياخشىلىقچە ئىتائەت قىلغانلىقىنى ئېلان قىلسا، ئۇلاردىن قول يىغىش ۋاجىپ بولىدۇ. ئۇلار ئۆز كۆز قاراشلىرىدا قالسا مەيلى، چۈنكى، كۆز قاراشلار ئۇرۇش قىلىش بىلەن ئەقىللەردىن چىقىرىلمايدۇ. كۆز قاراشلار قىلىچ بىلەن ئۇلارغا پەرز قىلىنمايدۇ.

بۇ يەردە يەنە ھەزرىتى ئىمام ئەلىدىن رىۋايەت قىلىنىپ، نەشىر قىلىنىشقا لايىق بولغان يەنە بىر قاراش بار. چۈنكى، ئۇنىڭدا پىكىر ئەركىنلىكىگە - خۇسۇسەن قارشى پىكىر بېرىش ئەركىنلىكىگە دەلىل بار. ئۇ قاراش ئىسلامنىڭ تاڭ سەھەرىدىلا، تېخى دۇنيانىڭ ھېچقاچان ھېچبىرىدە ھېچكىم يەتمىگەن دەرىجىگە يەتكەن ئىدى. ئۇنىڭغا دۇنيا بىر قانچە ئەسىردىن كېيىن ئاندىن يېتەلىدى.

خاۋارىجلار ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئۇرۇشنى توختىتىپ خەلىپىنىڭ كىم بولىدىغانلىقى ھەققىدە ھۆكۈم چىقىرىشقا رازى بولغانلىقىنى ئىنكار قىلىپ، ئۆزلىرىنىڭ «اللّٰه دىن باشقىسىنىڭ ھۆكۈم قىلىش ھەققى يوق» دېگەن مەشھۇر

سۆزىنى دېدى. ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇلارغا رەت قىلىپ« ئۇلارنىڭ دېگىنى ھەق سۆز بولۇپ، ئۇنىڭ بىلەن باتىل ئىرادە قىلىنغان» دېگەن تارىخىي سۆزنى ئېيتقان ئىدى.

ئۇلار ئۇنى ئىنكار قىلىپ، قارشى تۇرغان بولسىمۇ، ئۇلارغا ئوچۇق قىلىپ مۇنداق دېدى:« سىلەرنىڭ بىزدە ئۈچ ھەققىڭلار بار: سىلەرنى مەسجىدلەردىن مەنئى قىلمايمىز، رىزىقىڭلارنى غەنىمەت قىلىپ ئالمايمىز، ئەگەرچەندە پاساتلىق تۇغدۇرمىساڭلار بىز سىلەرگە ئۇرۇش باشلىمايمىز».

ئۇلارغا مۇسۇلمانلارنىڭ مەسجىدلىرىدە ئىبادەت قىلىش ئەركىنلىكىنى بەردى. ۋاھالەنكى، ئۇلارنىڭ كۆپلىرى پىكىردە ئىختىلاپ قىلسىمۇ، ئەگەر ئۇلار باشلاپ دۈشمەنلىك ۋە پاساتلىق قىلمىسىلا، ئۇلارغا قورال كۆتەرمەسلىككە كېپىللىك بەردى.

بۇنى ئەشۇ قارشى تەرەپتىكىلەرنىڭ ھەر بىرى شۇ زاماننىڭ شارائىتى بويىچە ھەرزامان ئۇرۇشقا تەييار تۇرىدىغان، مەشىق قىلدۇرۇلغان ئەسكەرلەر بولسىمۇ شۇنداق قىلدى.

بۇ ئورۇندا ئىشارەت قىلىپ ئۆتۈشكە لايىق بولغان بىر ئىش ـ مۇسۇلمان ئۆلىمالىرىنىڭ كۆپ قىسمى خاۋارىجلارنىڭ ئۆزلىرىدىن باشقىلارنى كاپىر دەپ، ئۇلارنىڭ پۇل ـ ماللىرىنى ،جانلىرىنى مۇباھ سانىغان، ئۇلارغا قورال كۆتەرگەن بولسىمۇ ئۇلارنى كاپىر دېيىشتىن ساقلاندى. ئۇلارنى دىندىن چىقىپ كەتكەنلىك بىلەن سۈپەتلەپ، ئۇلارنى ئۆلتۈرۈش، ئۇلار بىلەن ئۇرۇش قىلىش لازىملىقى ھەققىدىكى ھەدىسلەر سەھىھ بولغان بولسىمۇ شۇنداق قىلدى.

ئىمام شەۋكانى ئۆزىنىڭ« نەيلىلئەۋتار» دېگەن كىتاۋىدا مۇنداق دەيدۇ: ئەھلى سۈننىيدىن بولغان ئۇسۇلى پىقھى ئۆلىمالىرىنىڭ كۆپراقى خاۋارىجلارنىڭ مۇسۇلمان ئىكەنلىكىنى قوبۇل قىلدى. ئۇلار ئىككى شاھادەتنى ئېيتقانلىقى، ئىسلامنىڭ ئەركانلىرىنى داۋاملاشتۇرغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلارغا ئىسلام ھۆكمى جارى بولىدۇ. ئۇلار پەقەت خاتا تەئۋىلگە يۆلەنگەنلىكتىن پاسىقلىشىپ كەتتى. مانا بۇ ئۇلارنى مۇسۇلمانلارنىڭ جانلىرىنى، ماللىرىنى مۇباھ ساناشقا ۋە ئۇلارغا كۇپۇر، شىرىك بىلەن تۆھمەت قىلىشقا ئېلىپ باردى.

خەتتابى مۇنداق دەيدۇ: خاۋارىجلار گەرچە ئېزىپ كەتكەن بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ ئىسلام پىرقىلىرىدىن بىر پىرقە ئىكەنلىكىگە ئۆلىمالار بىرلىككە كەلدى ۋە ئۇلار بىلەن ئۆيلىنىشنى، ئۇلار بوغۇزلىغان گۆشلەرنى يېيىشنى جائىز قىلدى. ئەگەرچەندە ئۇلار ئىسلامنىڭ ئەسلىنى چىڭ تۇتىدىكەن ئۇلار كاپىر دېيىلمەيدۇ.

قازى ئىياز مۇنداق دەيدۇ: بۇ مەسىلە باشقىلارغا قارىغاندا مۇتەكەللىملەرگە ئەڭ قىيىن بولغان ئىدى. ھەتتا پەقىھ ئالىم ئابدۇلھەق ئىمام ئەبۇلمەئالىدىن بۇ ھەقتە سورىغاندا ئۇ:« كاپىرنى دىنغا كىرگۈزۈش ۋە مۇسۇلماننى دىندىن چىقىرىش دىندا ناھايىتى چوڭ مەسىلە» دەپ جاۋاپ بەرگەن ئىدى. قازى ئەبۇ بەكرى باقىلانى بۇ مەسىلە ئۈستىدە توختاپ مۇنداق دەيدۇ« ئۇلار ئوچۇق كاپىر بولمىدى. بەلكى، ئۇلار كاپىرلىققا ئېلىپ بارىدىغان سۆزلەرنى قىلدى».

ئىمام غەززالى ئۆزىنىڭ« ئىيمان بىلەن زىندىقلىق (ئىمانسىزلىق)نىڭ ئارىسىنى ئايرىش» دېگەن كىتاۋىدا مۇنداق دەيدۇ:« ئىمكانقەدەر كىشىلەرنى كاپىر قىلىشتىن ساقلىنىش لازىم. چۈنكى، تەۋھىدكە ئىقرار قىلغان مۇسۇلمانلارنىڭ جېنىنى مۇباھ قىلىش خاتادۇر. مىڭ كاپىرنى هايات قويۇپ خاتالىق ئۆتكۈزگەنلىك، بىر مۇسۇلماننىڭ قېنىنى تۆكۈپ خاتالىق ئۆتكۈزگەنلىكتىن يەڭگىلرەكتۇر.

ئىبنى بەتتال مۇنداق دىدى: ئۆلىمالارنىڭ كۆپلىرى خاۋارىجلار نى مۇسۇلمانلارنىڭ جۈملىسىدىن چىقىپ كەتمىگەن دەپ قارىدى، ئۇ مۇنداق دىدى: ئەلى رەزىيەللاھ ئەنهۇ ئەهلى نەھرىۋان (نەھرىۋان خاۋارىجلىرى) ھەققىدە ئۇلار كاپىرمۇ ؟ دەپ سورالغاندا ئۇ: ئۇلار كۇپۇرلۇقتا قاچقانلار ،، دەپ جاۋاپ بەرگەن ئىدى.

ئۇلارنى كاپىر ئەمەس دىگەن سۆزدە تۇرۇش بىلەن ئۇلارغا ئىمامغا قارشى چىققۇچىلارنىڭ ئىتائەتنى قۇبۇل قىلماي ئۇرۇش ئىلان قىلغان ۋاقتىدىكى ھۆكمى بىرىلىدۇ.

ئۆلىمالەر مۇنداق دىدى« كاپىر قىلىش مەسلىسى خەتەرلىك مەسىلىدۇر ، ئۇنىڭدىن ساقلىنىش قىيىن».

ياشلارنىڭ ۋەزىپىسى

ياشلارنىڭ ئەڭ بىرىنچى قىلىدىغان ئىشى ـ ئۆزلىرىنى، نەزەرىيەلىرىنى توغرىلاش ۋە پىكىر چۈشەنچىلىرىنى تۈزەشتىن ئىبارەتتۇر. شۇنداق قىلغاندا ئۇلار ئۆز دىنىنى ئاڭلىق تونۇيالايدۇ ۋە ئېنىق بىلەلەيدۇ.

بۇ تەلەپكە لايىق ئادەم بولۇشنىڭ باشلىنىش نوقتىسى ـ ئىسلامنى چۈشىنىشتە مېڭىش ۋاجىپ بولغان يولى ساغلام بولۇش ۋە ئۆزلىرى بىلەن، كىشىلەر بىلەن ۋە هاياتلىق بىلەن مۇئامىلە قىلىشتا ئەشۇ ساغلام يولنى ئاساس قىلىش.

شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ ئۈممەتنىڭ ئۆلىمالىرى شەرىئەت بەلگىلىگۈچى زات ئوچۇق ئايەت ـ ھەدىس كەلتۈرگەن ياكى كەلتۈرمىگەن مەسىلىدە ياخشى چۈشەنچە ۋە توغرا ھۆكۈم چىقىرىش ئۈچۈن لازىم بولغان قائىدە ۋە تۇتقىلارنى قويۇشقا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلدى.

مانا بۇ يەردىن« ئۇسولى فىقهى» (شەرىئەت قانۇنشۇناسلىقى ئاساسلىرى) ئىلمى پەيدا بولدى. ئۆلىمالار ئۇ ئارقىلىق ئۆزلىرىنىڭ پىقهلىرىنى توغرىلايدۇ. پىقهى دېمەك ـ تەپسىلى دەلىللەردىن ئەمەلي ھۆكۈم چىقىرىشتا يۈرگۈزۈلىدىغان ئىسلامي پىكىردۇر. مانا بۇ يەردىن ئۇلار ھۆكۈم، هاكىم، ھۆكۈم قىلىنغۇچى ئىش ۋە ھۆكۈم قىلىنغۇچى كىشى قاتارلىقلاردىن، ھەمدە ئام، خاس،مۇتلەق، مۇقەييەد، مەنتۇق (سۆزلەنگەن)، مەپھۇم (چۈشىنىلگەن) قاتارلىق مەسىلىلەردە تەتقىقات ئېلىپ باردى. شۇنداقلا شەرىئەتنىڭ ئاساسلىق مەقسەتلىرى ۋە ئۇ ئېلىپ كەلگەن مەنپەئەتلەرنى قوغداش، پاساتلىقتىن ساقلىنىش قاتارلىقلار ھەققىدە ئىزدىنىش ئېلىپ باردى ۋە مەنپەئەتلەرنى زۆرۈرىيەت، ئېهتىياجلىق ۋە

ياخشىلاش قاتارلىقلارغا تەقسىم قىلدى. ئۇنىڭدىن باشقا ئۇسۇلى پىقھى قائىدىلىرى ئېلىپ كەلگەن ھەرخىل شەكىلدىكى مەسىلىلەر ئۈستىدە تەتقىقات ئېلىپ باردى. مانا بۇ مۇسۇلمانلارنىڭ پەخىرلىنىشىگە لايىق ئىلمىدۇر. چۈنكى، ئۇ باشقا ھېچقانداق ئۈممەتلەردە تېپىلمايدۇ.

يەنە بىر مۇنچە قائىدىلەر ۋە تۇتقىلار بولۇپ، ئۇلارنى رەسمىي ئۇسۇلى پىقھى كىتاپلىرى ئۆز ئىچىگە ئالمايدۇ. بەلكى، ئۇلارنى تەپسىر كىتاپلىرى ياكى قۇرئان، ھەدىس ئىلىملىرى ھەققىدىكى كىتاپلار ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئۇنىڭغا« ھەدىس ئۇسۇللىرى» دەپ ئىسىم قويۇلغان.

بۇ يەردە يەنە ئۇنىڭدىن باشقا قائىدە - تۇتقىلار بولۇپ، ئۇلار تەتقىقاتچىلارنىڭ كىتاپلىرىغا تارقىلىپ كەتتەكەن. گاھىدا ئۇلارنى ئەقائىد ياكى تەپسىر كىتاپلىرىدا ياكى ھەدىس كىتاپلىرىنىڭ شەرھلىرىدە ياكى پىقھى كىتاپلىرىدا ياكى باشقىلاردا كۆرىمىز. ئۇلارنى شەرىئەت ۋە ئۇنىڭ سىرلىرىدىن خەۋىرى بار كىشىلەر مۇلاھىزە قىلىپ تاپالايدۇ.

ئۇنداق بولسا ئەڭ مۇھىم بولغىنى - اللّٰه نىڭ دىنىنى ئاڭلىق چۈشەندۈرىدىغان پىقھدۇر. ئۇ پىقھى ئانچە - مۇنچە كىتاپ ئوقۇپ قويىدىغان، شەرىئەتنىڭ ئاساسلىرىنى يۈزەكىلا چۈشىنىدىغان، ئايەت ۋە ھەدىسلەردىن چوقۇپلا ئالىدىغان، ئۇنىڭ سىرلىرىغا، مەقسەدلىرىگە چوڭقۇر چۆكمەستىن لەيلەپ قالىدىغان پىقھى بولماستىن بەلكى، ئۇ بىز ئىرادە قىلغاندەك توغرا يولغا باشلايدىغان، تۈز يولغا يېتەكلەيدىغان پىقھدۇر.

بىز كۆندىن - كۈنگە يۈكسىلىۋاتقان مۇسۇلمان ئەۋلادلار ئۈچۈن ئويلىغان پىقھى ياكى چۈشەنچىدە بىر قانچە ئىشقا رىئايە قىلىنىش لازىم:

كۆللىيلەر ئاساسىدىكى جۈزئىيلەر پىقھىسى

بىرىنچىسى: شۈبھىسىزكى شەرىئەتنى تونۇشتا ئۇنىڭ جۈزئىي دەلىللىرىنى بىر - بىرىدىن ئايرىم، چېچىلاڭغۇ ھالدا بىلىپ قويۇش بىلەنلا پۈتمەيدۇ. بەلكى، ئۇنىڭ شاخلىرىنى تۈپلىرىگە، پارچىلىرىنى پۈتۈنلىرىگە، مۇتەشابىھلىرىنى مۇھكەملىرىگە، گۇمانلىقلىرىنى قەتئىيلىرىگە قايتۇرۇش لازىم. شۇنداق قىلغاندا ئۇنىڭ ھەممىسىدىن بىرى يەنە بىرىگە باغلىق. گۆشى سۆڭەككە چاپلاشقان، بېشى ئاخىرىغا ئۇلاشقان بىر گەۋدە تۈزۈلۈپ چىقىدۇ.

ئەمما زاھىرىي بىر ھۆكۈمنى كۆرسىتىدىغان بىرەر ئايەت ياكى ھەدىسكە ئېسىلىۋېلىپ، ئۇنى باشقا ئايەت، ھەدىسلەرگە سېلىشتۇرۇپ كۆرمەستىن ياكى ساھابىلارنىڭ يولىغا سېلىشتۇرۇپ كۆرمەستىن، بەلكى ئۇنى قۇرئاننىڭ ئۇسۇلىغا قايتۇرماستىن ۋە شەرىئەتنىڭ ئومۇمىي مەقسەدلىرىنىڭ نۇرى ئاستىدا چۈشەنمەستىن، ئۇنى تەشەببۇس

قىلىش ۋە ئۇنى چۈشىنىشتە ھەرگىزمۇ خاتادىن خالى بولغىلى بولمايدۇ. شۇنداقلا ئۇنىڭدىن ھۆكۈم چىقىرىشتا ئىنسان تەۋرىنىپ قالىدۇ. شۇنىڭ بىلەن شەرىئەتنى بىر-بىرى بىلەن سوقۇشتۇرۇپ ئوينايدۇ ۋە ئۇنى تەنە قىلغۇچىلارنىڭ تەنىسىگە، مەسخىرە قىلغۇچىلارنىڭ مەسخىرىسىگە دۇچار قىلىپ قويىدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن ئىمام شاتىبى ئۆزىنىڭ« مۇۋاپىقات» دېگەن كىتاۋىدا ئىجتىھادنىڭ ۋۇجۇتقا چىقىشى ئۈچۈن شەرىئەتنىڭ مەقسەدلىرىنى ۋە ئۇنىڭ كۇللىياتلىرىنى بىلىشنى شەرت قىلدى ۋە مۇنداق دېدى: ئىجتىھاد دەرىجىسى مۇنۇ ئىككى سۈپەت بىلەن سۈپەتلەنگەن كىشىدە مەۋجۇت بولىدۇ:

ئۇنىڭ بىرى: شەرىئەتنىڭ مەقسەدلىرىنى تولۇق چۈشىنىش.

ئىككىنجىسى: ئۆزىنىڭ چۈشەنچىسىگە بىنائەن ھۆكۈم چىقىرىشقا ئىمكانىيىتى بولۇش. (مۇۋاپىقات **4** / **105** . **106** . بەتلەر) .

بۇ شەرىئەتنىڭ ئاساسلىرىغا كەڭ دائىرىلىك قاراش بىلەن بولىدۇ. خۇسۇسەن ھەدىسلەرگە كەڭ دائىرىدە قاراش كېرەك. يەنە ئۇنىڭ كېلىپ چىقىش سەۋەپلىرىنى، ئۇنىڭ ۋاقتى . شارائىتىنى، ئۇنىڭدىن كۆزلەنگەن مەقسەدلەرنى چوڭقۇر چۈشىنىش، ئۇنىڭدىكى ئام، خاسلارنى ئايرىش، ئۆرپ . ئادەتكە ياكى ۋاقىتلىق شارائىتقا، ياكى مۇئەييەن مەنپەئەتكە بىنا قىلىنغانلارنى ئايرىشنى، ئۇلارنىڭ ئۆرپ . ئادەتنىڭ، شارائىتنىڭ، مەنپەئەتنىڭ ئۆزگىرىشىگە قاراپ ئۆزگىرىدىغانلىقىنى بىلىش لازىم. (« ئىسلام شەرىئىتى» دېگەن كىتاۋىمغا قاراڭ)

مەن بىر سۆھبەتتە قۇرئان ۋە سۈننەت نۇرى ئاستىدا ۋۇجۇتقا كەلگەن مۇسۇلمان ئايالنىڭ شەرئىي كىيىمى ئۈستىدە سۆزلەۋاتاتتىم. بىرسى تۇرۇپ ماڭا:« مۇسۇلمان ئايالنىڭ كىيىمى ئۆزىنى پۈتۈنلەي ئورايدىغان جىلباب بولۇشى ۋاجىپ» دېدى. يەنى ئۇنىڭ جىلباب دېگىنى ئەبائە ياكى فىلاشقا ئوخشاش قوشۇمچە تاشقى كىيىمنى دېمەكچى.

مەن ئۇنىڭغا:« جىلبابنىڭ ئۆزى مەقسەد ئەمەس. لېكىن مۇھىم بولغىنى ئۇنىڭ ئىسمى ياكى شەكلى قانداق بولسۇن اللە يېپىشنى بۇيرۇغان بارلىق جايلارنى ياپىدىغان كىيىمدۇر. بۇ زامانىنىڭ، مۇھىتنىڭ ئالمىشىشى بىلەن ئالمىشىپ تۇرىدىغان مەسىلە» {دېدىم.

لېكىن مېنىڭ ئۇ بۇرادىرىم ماڭا خۇددى ھاياجانلانغان تۆگىگە ئوخشاش ۋاقىرىدى:« بۇ دېگەن قۇرئاندا كەلگەن مەسىلە، اللە مۇنداق دەيدۇ:« ئۇلار جىلبابلىرى بىلەن ئۆزلىرىنى ئورىۋالسۇن» . (ئەھزاپ سۈرىسى **59** . ئايەت) . بىزنىڭ ئۇنى باشقىغا ئۆزگەرتىش ھەققىمىز يوق» .

مەن ئۇنىڭغا: قۇرئانى كەرىم بەزى نەرسىلەرگە دەلىل كەلتۈرىدۇ. چۈنكى، ئۇ نەرسە قۇرئان چۈشۈۋاتقان زاماندا ئىشلىتىلىدىغان نەرسىلەردۇر. ئۇنى بىز ئەبەدىي ئىبادەت ئورنىدا تۇتۇۋالساقمۇ بولىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭ ئوخشىشى ياكى ئۇنىڭدىنمۇ ياخشىسى تېپىلسا ئۇنى تاشلاپ ياخشىسىنى ئالساق بولۇۋېرىدۇ. بۇنىڭغا مۇنۇ ئايەتنى

مسال قىلساق كۇپايە قىلىدۇ، اللّٰه تائالا مۇنداق دەيدۇ:« ئۇلارغا قارشى كۈچۈڭلارنىڭ يېتىشىچە كۈچ تەييارلاڭلار، ئات تەييارلاڭلار، ئۇ ئارقىلىق اللّٰه نىڭ ۋە سىلەرنىڭ دۈشمەنلىرىڭلارنى قورقۇتىسىلەر» . (ئەنپال سۈرىسى 60 ـ ئايەت) . قۇرئاندا ئات باغلاش يەنى تەييارلاش ھەققىدە ئەمر كەلدى. چۈنكى، ئات شۇ ۋاقىتتا ئەڭ كۈچلۈك ئۇرۇش قورالى ئىدى. ئەندى بىزنىڭ ئەسىرىمىزدە مۇسۇلمانلارنىڭ ئاتنىڭ ئورنىغا تانكا، زەمبىرەكلەرنى ۋە باشقىلارنى تەييارلىشىدا ھېچ بىر شۈبھە يوق. ئايەت كەرىم ئىشارەت قىلغان مەقسەت (يەنى اللّٰه نىڭ ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ دۈشمەنلىرىنى قورقۇتۇش) ھاسىل بولسا بولىۋېرىدۇ، دېدىم .

جىلباب كىيىش ھەققىدىمۇ مۇشۇنداق قىلسا بولىۋېرىدۇ. پەقەتلا ئايەت ئىشارەت قىلغان« بۇ ئۇلارنىڭ تونۇلماسلىقى ۋە ئازارغا يولۇقماسلىقى ئۈچۈن ياخشى» دېگەن مەقسەت ۋۇجۇتقا كەلسىلا بولدى. ئەگەر بۇنىڭغا ئوخشاش مەسىلە ھەممىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ۋە ئەبەدىي بولغان قۇرئانى كەرىمدە بولغان بولسا، ئۇنىڭ سۈننەتلەردە بولۇشى كۆپرەك. چۈنكى، ئۇنىڭدا قانۇن بەلگىلەش ئۈچۈن كەلگىنى ۋە باشقا مەقسەد ئۈچۈن گەلگىنى ۋە خاس شەرىئەت بەلگىلەش ئۈچۈن كەلگىنى، ئومۇمي شەرىئەت بەلگىلەش ئۈچۈن كەلگىنى، ئۇنىڭدا دائىم سابىت بولغىنى، سەۋەپلەرنىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن ئۆزگىرىپ تۇرىدىغىنى بار.

مەسىلەن: يېيىش، ئىچىش مەسىلىلىرىدە قانۇن بەلگىلەش ۋە باشقا ئىش ئۈچۈن كەلگەن سۈننەتنى كۆرىمىز. قانۇن بەلگىلەش ئۈچۈن كەلمىگىنى مېنىڭ قارىشىمچە ـ قوشۇق ۋە باشقا نەرسە ئىشلەتمەستىن قول بىلەن يېيىش. بۇ ئەرەپلەرنىڭ ئادىتى ئىدى. ھەمدە بۇ ئۇلارنىڭ تەبىئىتىگە يېقىنراق ۋە ئۇلارنىڭ ئاددىي تۇرمۇشىغا ماس ئىدى. لېكىن بۇ، قوشۇق بىلەن تاماق يېيىش بىدئەت ياكى ھارام دېگەنلىكنى كۆرسەتمەيدۇ. خۇسۇسەن ئۇ نەرسىلەر ئارقىلىق يېيىش ھەممىگە ئاسان بولسا ۋە ئۇلارنى ئىشلىتىش ئىسراپچىلىق ۋە راھەتپەرەسلىككە ئېلىپ بارمىسىلا مەيلى. مەسىلەن: ئىسلام ھارام قىلغان ئالتۇن ـ كۈمۈشتىن ياسالغان قاچىلارغا ئوخشاش.

بۇ ئوڭ قول بىلەن يېيىش ۋە ئىچىشنىڭ ئەكسىچە. بۇنىڭدىكى قائىدە ئېنىقتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ھەقتە پەيغەمبىرىمىزدىن« بىسمىللاھ دەپ، ئاندىن ئوڭ قول بىلەن يە !» دېگەن ئەمر كەلدى ۋە ئۇنىڭغا قارشى ئىش قىلىشتىن چەكلەپ مۇنداق دېدى:« سىلەرنىڭ بىرىڭلار سول قولى بىلەن يېمىسۇن ۋە ئىچمىسۇن. چۈنكى، شەيتان سول قولى بىلەن يەيدۇ، ئىچىدۇ». بۇ يەردە سۈننەتتىكى قانۇندىن مەقسەت ـ ئالاھىدە كۆرسەتمىگە ئىگە ئىسلامىي ئەدەپ ـ ئەخلاقلاردۇر. بۇ كۆرسەتمىنىڭ كۆرۈنۈشلىرىنىڭ جۈملىسىدىن ـ ھەر نەرسىدە ئوڭدىن باشلاشقا ھېرىس بولۇش.

بۇلارنىڭ بىرى ـ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدىكى مۇسۇلمانلار خېمىتۇرۇرچىنى ھېچ كۆرمىگەن ئىدى. شۇڭا ئۇنى خېمىتۇرۇچ قاتماستىن قاتتىق، پېتىر قىلىپ يۇغۇراتتى. ئۇلار كېيىن خېمىتۇرۇچنى ئىشلىتىشكە باشلىدى. مانا بۇمۇ ھارام، بىدئەت ياكى مەكرۇھ ھېساپلىنامدۇ؟ ئۇنداق ئەمەس.

يەنە بۇلارنىڭ بىرى ـ دىندار ياشلارنىڭ كۆپىنچىسى تەشەببۇس قىلغان ۋە شۇنداق قىلىشتا چىڭ تۇرغان كىيىمنى قىسقا كىيىش مەسىلىسى. ۋاھالەنكى بۇ مەسىلە ئۇلارغا نۇرغۇنلىغان خاپىلىقلارنى ئېلىپ كەلگەن بولسىمۇ، ئۇلار گوياكى ئۇنى ئىسلامنىڭ ئاساسىي ئىبادەتلىرىدىن ياكى پەرزلىرىدىن بىرسى دەپ ئويلاپ شۇنداق قىلدى.

ئۇلارنىڭ بۇنىڭغا قارىتا دەللى: ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە ساھابىلەرنىڭ كىيىملىرى ئىدى. ئۇنىڭدىن باشقا كىيىملەرنى كىيىش كاپىرلارغا ئوخشىۋالغانلىقمىش. كىمكى، بىر مىللەتكە ئوخشىۋالسا ئۇ شۇ مىللەتتىن. ئەمما ئۇلارنىڭ قىسقا قىلىۋېلىشى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ئىشتاننى ياكى كىيىمنى ئۇزۇن كىيىشتىن چەكلەش ھەققىدە كەلگەن ھەدىسلەردۇر. مەسىلــــــەن« ئىشتاننىڭ ھوشۇقتىن تۆۋىنى دوزاختىدۇر» دېگەن ھەدىس.

ئەمما پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كىيىم كىيىشى بىلەن ھۆججەت كەلتۈرۈشتە، ئۇنىڭدىن سابىت بولغىنى ـ ئۇ ئۆزىنىڭ ئىمكانىيىتى يەتكەنچە كىيىنەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن كۆڭلەك كىيەتتى. رىدا ۋە ئىشتان كىيەتتى. يەمەننىڭ بورىدىسىنى ھەم كىيەتتى. يىپەك بىلەن ئورالغان كىسراچە جۇببە كىيەتتى. شۇنىڭغا ئوخشاش شۇ زاماندا تونۇلغان ۋە تېپىلىشى ئاسان بولغان كىيىملەرنى كىيەتتى. شۇنىڭدەك بېشىغا سەللە ئورايتتى. دوپپىمۇ كەيگەن ئىدى. ۋەھاكازالار.

ئىمام ئىبنى قەييۇم« پەيغەمبەر يولى» دېگەن كىتاۋىدا مۇنداق دەيدۇ:

شۈبھىسىزكى، يولنىڭ ئەڭ ئەۋزىلى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بەلگىلىگەن ۋە بۇيرۇغان، رىغبەتلەندۇرگەن، داۋاملاشتۇرغان يولدۇر. ئۇنىڭ كىيىم ھەققىدىكى كۆرسەتمىسى شۇكى ـ ئۇ قايسىنى تاپالىسا شۇنى كىيەتتى. گاھىدا يۇڭدىن، گاھىدا پاختىدىن، گاھىدا چېگىدىن توقۇلغان كىيىملەرنى كىيەتتى. يەمەننىڭ بورىدىسىنى كەيگەن ئىدى. يېشىل بۇردى كەيگەن ئىدى. قۇبا جۇببىسى، كۆڭلەك، ئىشتان، رىدا، ئۆتۈك، كەش ھەم كەيگەن ئىدى.گاھىدا سەللىسىنىڭ پەتلىسىنى ئارقىغا چۈشۈرۈۋالاتتى. گاھىدا قويۇپ بېرەتتى. (زادىل مەئاد **1/ 143** . بەت).

ئەرەپلەردە ئۇ چاغدا توقۇمۇچىلىق، ئېگىرىش، تىكىش سانائەتلىرى يوق ئىدى. ئۇلار يەمەن، مىسىر، شام قاتارلىق جايلاردا تىكىلگەن ھەرخىل كىيىملەرنى كىيەتتى.

بىز ئىچمىزگە كېيىدىغان كىيىملەر ئۇ زاماندا يوق ئىدى. بىز بېشىمىزغا كېيىدىغان نەرسىلەر ھەم يوق ئىدى. بىز ئايىغىمىزغا كېيىدىغان بەتىنكە، پايپاقلار ئۇ چاغدا كىيىلمەيتتى. بۇلاردا ھېچكىم بىر يامانلىقنى كۆرمەيتتى. ئەندى نېمىشقا بىز يالغۇز كىيىم ھەققىدىكى مەسىلىدىلا چىڭ تۇرۇۋالىمىز؟ .

ئەمما كاپىرلارغا ئوخشىۋېلىش ـ بۇ ھەقتە چەكلەنگىنى ئۇلارنى بىزگە قارشى دىندا دەپ ئېتىبارغا ئېلىش بىلەن بىرگە ئۇلارنىڭ ئايرىم خۇسۇسىيەتلىرىدىن بولغان ئىشلاردا ئۇلارغا ئوخشىۋېلىش چەكلەنگەندۇر. مەسىلەن:

كىرىست بەلگىلىك كىيىمنى كىيىش. بۇ خرىستىيانلارنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىدىندۇر. يەنە ئۇلارنىڭ ئالاھىدە كاھىنلىق كىيىمنى كىيىش. ئۇنىڭ جۈملىسىدىن يەنە ئۇلارنىڭ ھېيت ـ بايراملىرىدا مۇراسىم ئۆتكۈزۈش ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش ئىشلار. شەيخۇل ئىسلام ئىبنى تەيمىيەنىڭ«توغرا يولدىكىلەرنىڭ دوزاق ئەھلىگە خىلاپلىق قىلىشىنىڭ تەقەززاسى» دېگەن كىتاۋىدا تەپسىلىي بايان قىلغان ئىشلارمۇ شۇلارنىڭ قاتارىغا كىرىدۇ.

بۇ ئېنىق ئىشلاردىن باشقا مەسىلىلەردە ھەممە ئىش نىيەتكە باغلىق. كىمكى، ئۇلارنىڭ ئۆز دىنىغا مۇخالىپ ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرۇپ، ئۇلارغا ئوخشىۋالسا ئۇ كىشى ئۆز نىيىتى بويىچە جازالاغا لايىقتۇر. كىمكى، ئۇلارغا ئوخشىۋېلىش ئۇنىڭ خىيالىغا ھېچ كەلمەپتۇ. بەلكى، ئۇ ياشىغان مۇھىت شۇنداق ئىكەن. ياكى ئۆزىگە قۇلايراق، ئىش قىلىشقا ئەپلىكرەك كىيىملەرنى كەيسە، مەسىلەن: ئىشرىنېرنىڭ« ئەفرۇن» دېگەن قالپىقنى ئىش ئورنىدا ياكى زاۋۇتتا كىيىۋالسا بۇنىڭدا ھېچقانداق گۇناھ يوق. ھەرقانداق ئىنسانغا نىيىتىگە قاراپ مۇكاپات ياكى جازا بېرىلىدۇ.

بۇ مەسىلىدە ئەڭ ياخشىسى مۇسۇلمان كىشى ئۆزىنىڭ پۈتۈن ماددىي ۋە مەنىۋىي ھاياتىدا ئىمكانىقەدەر باشقىلاردىن ئايرىلىپ تۇرۇشى لازىم.

ئەمما كىيىمنى قىسقا كىيىش مۇستەھەپ ئىشتۇر. لېكىن، پەقەت ئادەت ئۈچۈن بولۇپ، مەنمەنچىلىك قىلىش ئۈچۈن بولمىسا، كىيىمنى ئۇزۇن كىيىش ھارام ئەمەس. بۇ خۇددى بىز ئىلگىرى بايان قىلغاندەك.

مەن زىكىر قىلغان مىساللارنىڭ ھەممىسى شەخسلەرنىڭ شەخسىي يۈرۈش ـ تۇرۇشىغا تەئەللۇق ئىشلاردۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ باشقا جەمىيەتنىڭ ئومۇمىي ئىشلىرىغا ياكى دۆلەت ئىشلىرىغا ياكى خەلقئارا ئالاقىگە تەئەللۇق ئىشلارغا قارىغاندا ھەل قىلىش ئاسانراق ھېساپلىنىدۇ. بۇ يەردە ئەگەر جەمئىيەت ئىنسانىيەتنىڭ ھاجەتلىرىنى ۋە ئىجتىمائىي مەنپەئەتلىرىنى ئېنىق تەقدىر قىلالايدىغان پىقھىگە ئىگە بولمىسا، جامائەتچىلىككە، دۆلەتكە ۋە ئىنسانىيەتكە كېلىدىغان يوشۇرۇن خەتەردىن قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ.

بىز تەكامۇللاشقان ئىسلامىي جەمئىيەت ئۈستىگە قۇرۇلغان، ئۇنى زامانىۋىي ئىسلام دۆلىتى باشلاپ ماڭىدىغان، ئالاقىلار تورلىشىپ كەتتەكەن، مەزھەپلەر كۆپىيىپ كەتتەكەن، مەساپىلەر يېقىنلىشىپ كەتتەكەن ـ ھەتتا ئالەم بىر يېزىغا ئايلىنىپ قالغان بۈگۈنكى دۇنيا بىلەن مۇئامىلە قىلالايدىغان ھەقىقىي ئىسلامىي ھاياتقا چاقىرغان ۋاقتىمىزدا شۇنى ئىدراك قىلىشىمىز لازىمكى، جەمىيەتتە كۈچلۈكلەر بار، ئاجىزلار بار، ئەرلەر بار، ئاياللار بار، قېرىلار بار، باللار بار، ئۇنىڭدا ئادالەتپەرۋەر، ياخشىلىققا ئالدىراپ تۇرىدىغانلارنىڭ يېنىدا زالىم قانخورلار بار. بىز يول كۆرسىتىش، پەتىۋا بېرىش ۋە قانۇن بەلگىلەش جەھەتلەردە مانا شۇلارغا رىئايە قىلىشىمىز لازىم.

ئىنسان ئۆزىگە چەكلىتىپ ئەڭ ئېغىر، ئەڭ ئېھتىياتچان قاراشنى ئېلىپ، ئۆزىگە ئويناشنى، ناخشا-مۇزىكا ئاڭلاشنى، سۈرەتكە چۈشۈشنى، ھەتتا فوتو سۈرەتنى، تېلېۋىزور كۆرۈشنى ۋە باشقا ئىشلارنى ھارام قىلىۋېلىشى مۇمكىن. لېكىن ھازىرقى زامانىۋى دۆلەتنىڭ بۇ پرىنسىپ ئۈستىگە قۇرۇلۇشى مۇمكىنمۇ؟ بۈگۈنكى دۇنيادىكى گېزىت-ژۇرناللار سۈرەتسىز چىقىشى مۇمكىنمۇ؟ ئىچكى ئىشلار مىنىستىرلىكى، مۇھاجىرلار ئىشلىرى ۋە پاسپورت بېجىرىش ئورۇنلىرى، قاتناش ئىدارىلىرى، مەكتەپلەر، ئۇنىۋېرسىتېتلار ۋە باشقىلار بۈگۈنكى كۈندە فوتو سۈرەتلەردىن بىھاجەت بولالامدۇ؟ فوتو سۈرەت ھازىرقى كۈندە ساختىلىقنى ۋە ساختىلىق ئىشلەتكۈچىلەرنى چەكلەش ئۈچۈن مۇھىم ۋاستە بولۇپ قالدى ئەمەسمۇ؟.

بۈگۈنكى دۆلەتلەر ئۆز ئەسىردىن كۆز يۇمۇپ، ئۆز خەلقىگە پۈتۈن دۇنيانىڭ ھادىسىلىرىنى، خەۋەرلىرىنى ئېلىپ كېلىدىغان، ئورۇندۇغىڭىزدا ياكى كارۋىتىڭىزدا ئولتۇرۇپلا ئوڭ، سولغا قارىمىسىڭىزمۇ خۇددى سىز ئەشۇلار بىلەن بىللە ياشاۋاتقاندەك، پۈتۈن ۋاقەلەرنى كۆرسىتىپ بېرەلەيدىغان ئاجايىپ بىر جىھازنى ھارام قىلىش مۇمكىنمۇ؟ ھازىرقى زامانىۋى ئىسلام دۆلىتى تېلېۋىزوردا سۈرەت چىققانلىقتىن ئۇنى ھارام قىلىپ، رادىيوغىلا يۆلۈنۈپ خەۋەر تارقىتىشى مۇمكىنمۇ؟. ۋاھالەنكى بىزنىڭ بەزى دىنىي ئىلىم ئوقۇغان قېرىنداشلىرىمىز ھازىرغىچە مۇشۇنداق قارايدۇ.

مېنىڭ بۇ يەردە تەكىتلەيدىغىنىم - ئىنساننىڭ ئۆز يۈرۈش-تۇرۇشىدا ئۆزىگە چەكلىتىشى مۇمكىن. ئۇنى كۆتۈرۈشكە ۋە قوبۇل قىلىشقا بولىدىغان ئىش. لېكىن قوبۇل قىلالمايدىغىنى - ئۇنى جەمئىيەتنىڭ ھەممىسىگە، ئۇنىڭ بارلىق تەبىقىلىرىگە، ھەر سەۋىيەدىكىلەرگە پەرز قىلىش. بىز بۇ يەردە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنۇ كۆرسەتمىسىنى چىڭ تۇتۇشىمىز لازىم: «سىلەرنىڭ بىرىڭلار كىشىلەرگە ئىمام بولۇپ ناماز ئوقۇپ بەرسە ئىمكانقەدەر يەڭگىللەشتۈرۈپ بەرسۇن. چۈنكى، ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئاجىزلىرى بار. كېسەللىرى بار ۋە ھاجەتمەنلەر بار». گەرچە بۇ ھەدىس نامازغا ئىمام بولۇش ھەققىدە كەلگەن بولسىمۇ، نېگىزىدە ئۇ ھاياتنىڭ قايسى جەھەتتە بولسۇن كىشىلەرنى يېتەكلەپ ماڭىدىغان كىشى ئۈچۈن ئەڭ ياخشى ئۆلگىدۇر. ھەممىدە ئەڭ توغرا يول كۆرسەتكۈچىدۇر ئەلبەتتە.

ئەھكاملار مەرتىۋىلىرى ھەققىدىكى پىقھى ۋە ئىختىلاپ قىلىشنىڭ ئەدەپ-قائىدىسى

بەزى دىندارلار غاپىل بولۇپ قالىدىغان پىقھىنىڭ بىرى شەرىئەت ئەھكاملىرىنىڭ مەرتىۋىلىرىنى بىلىش پىقھىسى. ئۇ ئەھكاملار سابىت بولۇش جەھەتتىن ئېيتقاندا بىر دەرىجىدە ئەمەس. ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ئۇنىڭدا ئىختىلاپ قىلىشنىڭ جائىز بولۇش ياكى بولماسلىقى جەھەتتە ھەم بىر دەرىجىدە ئەمەس.

بەزى گۇمانى ئەھكاملار بولۇپ، ئۇنىڭدا ئىجتىھاد قىلىش مۇمكىن. ئۇ مەيلى نەس (دەلىل) يوق نەرسىدىكى ئەھكام بولسۇن ياكى نەس(دەلىل) بار بولۇپ، ئۇنىڭ سابىت بولۇشى گۇمانى ياكى دالالىتى گۇمانى ياكى ئىككىلىسى گۇمانى بولسا، ئۇ چۈشۈنۈش ۋە تەپسىر قىلىشنىڭ بىرقانچە خىل بولۇشىنى قوبۇل قىلىدۇ. پىقھى ئەھكاملىرىغا ئوخشاش ئەمەلگە تەئەللۇق ئەھكاملارنىڭ كۆپىنچىسى شۇنداق. بۇلاردا زەن (گۇمان) كىپايە قىلىدۇ. بۇ ئەقىدىگە تەئەللۇق ئەھكاملارنىڭ ئەكسىچە. ئەقىدىگە تەئەللۇق ئەھكاملاردا پەقەت قەتئىي، جەزمەن سابىت بولغان ئەھكاملار ئېلىنىدۇ.

پەرزىي، ئەمەلىي ۋە زەننىي (گۇمانى) ئەھكاملاردا ئەگەر توغرا ئىجتىھادقا ئاساسلانغان بولسا، ئۇنىڭدا ھېچ زەرەر ۋە خەتەر يوق. بۇ ئۈممەت ئۈچۈن رەھمەتتۇر ۋە شەرىئەتتىكى يۇمشاقلىقتۇر. پىقھدىكى كەڭچىلىكتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرىمۇ ئىختىلاپلىشاتتى. ئۇلارغا ئەگەشكەن تابىئىنلارمۇ ئىختىلاپلىشاتتى. بۇ ئۇلارغا ھېچ زەرەر كەلتۈرمىگەن ئىدى. ئۇلارنىڭ قېرىنداشلىغى ۋە بىرلىكىدىن ھېچ نەرسىنى يوقاتمىغان ئىدى.

قۇرئان، سۈننەت ۋە ئىجمائ قاتارلىقلار بىلەن سابىت بولغان، قەتئىيلىك دەرىجىسىگە يەتكەن بەزى ئەھكاملار بار. بۇلار گەرچە دىنىنىڭ زۆرۈرىيەتلىرىدىن بولمىسىمۇ ئۈممەتنىڭ پىكرى، يۈرۈش ـ تۇرۇشى ۋە بىرلىكىنى نامايەن قىلىدۇ. كىمكى، ئۇنىڭغا خىلاپلىق قىلسا سۈننەتكە خىلاپلىق قىلغان بولىدۇ ۋە پاسىقلىق ۋە بىدئەتچىلىك بىلەن سۈپەتلىنىدۇ. گاھىدا ئۇنىڭ بىلەن كىشى كاپىرلىق دەرىجىسىگە بېرىپ يېتىدۇ.

يەنە دىندا زۆرۈر بولغان ئەھكاملار بار. ئۇنى بىلىشتە پۈتۈن ئاممۇ ـ خاس باراۋەر بولىدۇ. ئۇنى ئىنكار قىلغان كىشى كاپىر بولىدۇ. بۇنىڭدا ھېچ ئىختىلاپ يوق. چۈنكى، ئۇنى ئىنكار قىلغانلىق اللّٰه نى ۋە پەيغەمبەرنى ئوچۇق ـ ئاشكارا يالغانچى قىلغانلىق بولىدۇ.

شۇڭا ئىش بۇنداقكەن، ئەھكاملارنىڭ ھەممىسنى بىرلا دائىرىگە قويۇش، بىرلا دەرىجە قىلىۋېلىش جائىز ئەمەس. ھەتتا بەزى كىشىلەرنىڭ ئۆزىگە بىرەر ھۆكۈمدە خىلاپلىق قىلغانلىقىغا قاراپ ـ ئۇ ھۆكۈمنى پەقەت تالىپى ئىلىملارنىڭ ئارىسىدا شەرھلىگەنلىكى ياكى كىتاپلاردا يازغانلىقى ئۈچۈنلا ئەسلىلەر، پەرئىلەرنى ئايرىماستىن، نەس بىلەن سابىت بولغان بىلەن ئىجتىھاد بىلەن سابىت بولغاننى پەرق قىلماستىن، نەسلەردىكى قەتئىي بىلەن زەننىينى، دىندىكى زۆرۈرى بىلەن زۆرۈر بولمىغاننى ئايرىماستىن كاپىر قىلىشقا، پاسىق، بىدئەتچى دېيىشكە ئالدىراپ كەتمەسلىكى لازىم. چۈنكى، يۇقارقىلارنىڭ ھەممىسنىڭ ئۆز ئورنى ۋە ھەممىسنىڭ ئۆز ھۆكمى بار.

شۈبھىسىزكى، بىزنىڭ بۈيۈك پىقھى ئالىملىرىمىز گاھىدا بەزى مەسىلىلەردە بىر قېتىمدىن ئېشىپ ئۆنلارچە قېتىملاپ ئىختىلاپلاشتى. گاھىدا بىر مەسىلىدە ئەقىل تەقەززا قىلىدىغان ھەممە سۆزلەرنى كۆرىسىز. مەسىلەن: ئۇلارنىڭ قېنى

ساقلىنىشى لازىم بولغان مۇسۇلماننى مەجبۇرلاشنىڭ تەسىرىدە ئۆلتۈرۈپ قويغان كىشى ھەققىدىكى سۆزلىرىگە ئوخشاش. قىساس مەجبۇرلانغان ۋە قولى بىلەن ئۆلتۈرگەن كىشىدىن ئېلىنامدۇ؟ ياكى ئۇنى مەجبۇرلىغان، ئۇنىڭغا تەھدىت قىلغان كىشىگە بولامدۇ؟ چۈنكى، ئۆلۈشكە سەۋەپ بولغان قاتىل پەقەت ئۇنىڭ ئۈچۈن بىرەر قورال رولىنى ئوينىدى. ياكى ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىسىگە قىساس كېلەمدۇ؟ بۇ قولى بىلەن ئۆلتۈرگەنلىكى ئۈچۈن، ئۇ مەجبۇرلىغانلىقى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ ھېچبىرىگە قىساس يوقمۇ؟ چۈنكى ھەر ئىككىسىدىن قاتىللىق جىنايىتى تولۇق تېپىلمىدى. بەزى ئۆلىمالار بۇ ئېھتىماللارنىڭ ھەممىسى مەۋجۇت دېدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ئۆزىگە لايىق كۆزقارىشى ۋە دەللىلى بار.

بەلكى ئەگىشلىۋاتقان بىر مەزھەپنىڭ ئىچىدە بىر قانچە سۆزلەرنى رىۋايەتلەرنى، يوللارنى ۋە ئۆلىمالار ئارىسىدىكى توغرا دەپ قاراش، كۈچلۈك دەپ قاراشلار قاتارلىقلارنى كۆرىمىز.

مەن بۇ يەردە شۇنى زىكىر قىلسام كېپايە قىلىدۇ ـ ئىمام ئەھمەد ئىبنى ھەنبەلنىڭ مەزھىبىگە ئوخشاش بىر مەزھەپتىكى ئىختىلاپ (بۇ مەزھەپ ئەسلىدە ھەدىسلەرگە ئەگىشىش ئۈستىگە قۇرۇلغان ئىدى ـ ئا) بىرقانچە رىۋايەتلەرگە ۋە سۆزلەرگىچە كېڭەيدى. يەنى ئون ئىككى توملۇق بىر كىتاپنى تولدۇردى. ئۇ كىتاپ «ئىختىلاپتا ئىنساپلىق بولۇش» دېگەن كىتاپتۇر.

شۇنىڭ ئۈچۈن بىزنىڭ ياشلىرىمىزغا ياخشى ئۆگىنىش لازىم بولغان بۈيۈك مەسىلىلەرنىڭ جۈملىسىدىن ـ ئۇلار نېمىدە ئىختىلاپ جائىز بولىدىغانلىقىنى ۋە نېمىدە جائىز بولمايدىغانلىقىنى، ئىختىلاپ قىلىش جائىز بولىدىغان مەسىلىلەرنىڭ دائىرىسى ئىختىلاپ قىلىش جائىز بولمايدىغان مەسىلىلەرنىڭ دائىرىسىدىن كەڭ ئىكەنلىكىنى بىلىشلىرى لازىم. بىز بۇقائىدىنى بىزنىڭ ئىماملىرىمىزدىن، ئۆلىمالىرىمىزدىن مىراس ئالدۇق. بىز ئۇلاردىن دىننىڭ پەرئىي مەسىلىلىرىدە بىز بىلەن ئىختىلاپ قىلغۇچىلارغا كۆڭلىمىزنى قانچىلىك كەڭ تۇتىشىمىز لازىملىقىنى ئۆگىنىشىمىز لازىم.

كۆز قاراشلىرىمىز ئىختىلاپلىشىدۇ؟ قەلبلىرىمىز ئىختىلاپلاشمايدۇ. مۇسۇلمان ئۆزىنىڭ قېرىندىشىغا ئۇنىڭ رەئيىگە خىلاپلىق قىلدۇ؟ قېرىنداشلىقىغا ھېچ تەسىر يەتكۈزمەيدۇ ياكى مۇھەببىتىنى يوقۇتۇپ قويمايدۇ ياكى ئىختىلاپ قىلغان سەۋەپتىن ئېھتىرامىنى يوقۇتۇپ قويمايدۇ. ئۇنىڭ ئەقلىغە، ئىلمىغا، دىنىغا ھېچبىر تۆھمەت چاپلىمايدۇ.

بىز شۇنى بىلىشىمىز لازىمكى، پەرئىلەردە ئىختىلاپ قىلىش تەبئىي ئىش بولۇپ، ئۇنىڭ سەۋەبى ۋە اللّٰه نىڭ ھېكمىتى بار. ئەمما شەرىئەتنىڭ ئەھكاملىرىدىن بولغان قەتئىي سابىت بولغان، قەتئىي دالالەت قىلغان ئەھكاملاردا ئىختىلاپ قىلىشقا ئورۇن يوق. بۇ ئىختىلاپ بەك ئاز. بەلكى يوق دېيەرلىك.

ئۇ ئەھكاملاردىن سابىت بولۇشىدا ياكى دالالەت قىلىشىدا ياكى ھەر ئىككىسىدە بىزگە زەننىي (گۇمانلىق) بولغانلار بار. بۇنىڭدا ئىختىلاپ قىلىشقا مەيدان كەڭ. بۇلار شەرىئەت ئەھكاملىرىنىڭ كۆپراقىنى

تەشكىل قىلدۇ. ئۆلىمالارنىڭ ئىچىدە بىرەر مەزھەپكە ياكى بىرەر سۆزگە تەئەسسۇپلۇق قىلماستىن، تالاشتا قالغان سۆزلەرنىڭ ئارىسىنى كۆچلەندۈرۈشتە، تەھقىق قىلىشتا، تەكشۈرۈشتە اللّٰه تەرىپىدىن قۇدرەت بېرىلگەنلەربار. مەسىلەن: ئىبنى دەقىق ئەلئىيد، ئىبنى تەيمىيە، ئىبنى قەييۇم، ئىبنى كەسىر، ئىبنى ھەجەر ئەلئەسقالانى، دىھلەۋى، شەۋكانى، سەنئانى ۋە باشقىلارغا ئوخشاش. لېكىن ئۇلارنىڭ ئىلگىرىكى ئورۇنۇشلىرى خىلاپنى پۈتۈنلەي كۆتۈرۈۋېتەلمىدى. ئۇلاردىن كېيىنكىلەرنىڭ ئورۇنۇشلىرىمۇ ئىختىلاپنى كۆتۈرۈۋېتەلمىدى، ھەرگىز كۆتۈرۈۋېتەلمەيدۇ.

بۇنداق بولۇشى شۇنىڭ ئۈچۈنكى، ئىختىلاپنىڭ سەۋەپلىرى ئىنسان تەبىئىتىدە ۋە ھايات تەبىئىتىدە، لۇغەت تەركىۋىدە، تەكلىپ تەركىۋىدە، بۇلارنىڭ ھەممىسىدە مەۋجۇتتۇر. كىمكى، ئىختىلاپنى پۈتۈنلەي كۆتۈرۈۋېتىشنى ئىرادە قىلسا، ئەلبەتتە ئۇ ئىنسانلارنى، ھاياتنى، لۇغەتنى، شەرىئەتنى ئۆزىنىڭ تەبىئىتىنىڭ قارشىسىغا تەكلىپ قىلغان بولىدۇ.

شۈبھىسىزكى، ئىلمي ئىختىلاپتا ھېچقانداق خەتەر يوق. پەقەتلا ئۇ كەڭچىلىك بىلەن، كەڭ دائىرىلىك ھالدا ۋە تەئەسسۇپلۇق، تۆھمەتخورلۇق، تار قاراشتىن يىراق بولۇش ئارقىلىق بولىدىكەن ھېچ زەرەرى يوق.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرىمۇ نۇرغۇن پەرئىي مەسىلىلەردە ياكى ئەمەلي ئەھكاملاردا ئىختىلاپلاشتى. بەزىسى بەزىسىنى كەچۈرۈۋەتتى. بەزىسى بەزىسىگە ئەيىپ قويمىدى.

ئۇلاردىن كېيىن ئۇلارغا ئەگەشكەن ئۇلارنىڭ شاگىرتلىرى كەلدى ۋە بۇ ئىختىلاپتا ئۈممەت ئۈچۈن كەڭچىلىك، رەھمەت بارلىقىنى ۋە پىقھى ئۈچۈن بايلىق بارلىقىنى سەزدى. بۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ ئىچى تارلىق قىلىپ قالمىدى. ئۇنىڭدىن كېيىنكىلەرمۇ شۇنداق قىلدى. خۇلەپائى راشىدىنلارنىڭ بەشىنچىسى ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىز مۇنداق دەيدۇ: «مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرىنى ئىختىلاپ قىلىشمىدى دېمەيمەن، ئۇلارنىڭ ئىختىلاپلىرى رەھمەت ئىدى».

ساھابىلەر ۋە كېيىنكىلەر نېمىشقا ئىختىلاپ قىلىشمىسۇن؟ ھالبۇكى ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھايات ۋاقتىدىمۇ ئىختىلاپ قىلىشقان تۇرسا؟ پەيغەمبىرىمىز ھېچبىرىگە مالامەت قىلماستىن بۇ ئىختىلاپقا يول قويغان تۇرسا؟

مانا بۇ بەنى قۇرەيزەدە ئەسىر نامىزىنى ئوقۇش مەسىلىسىدە كۆرۈلدى. پەيغەمبىرىمىز ئەھزاپ غازاتىدىن كېيىن ساھابىلەرگە: «كىمكى، اللّٰه غا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرسە ئەسىر نامىزىنى پەقەت بەنى قۇرەيزىدە ئوقۇسۇن» دېگەن ئىدى. بەزىلەر ۋاقتى ئۆتۈپ كېتىشتىن ئىلگىرى يولدا ئوقۇشتى. ۋە: «پەيغەمبىرىمىز بىزدىن نامازنى تەخىر قىلىشنى ئەمەس، تېز يۈرۈشنى تەلەپ قىلغان» دېيىشتى. بەزىلەر پەقەت سۆزنىڭ زاھىرىغا ئەمەل قىلىمىز، ئۇنىڭ لەپزىنى يۆرگۈزىمىز دېيىشتى. ئەۋۋەلقىلەر نەسنىڭ نېگىزىنى ئالدى. كېيىنكىلەر زاھىرىنى ئالدى. ئۇلار ئىبنى

قەييۇم دېگەندەك ئەھلى قىياسنىڭ سەلەپلىرىدۇر ۋە ئاۋۇلار زاھىرىيلارنىڭ سەلەپلىرىدۇر. مۇھىمى پەيغەمبىرىمىزگە ھەر ئىككى پەرىقنىڭ قىلغان ئىشلىرى يېتىپ بېرىدۇ. ئىككى تەرەپنىڭ بىرىنى خاتا دەپ ھېچقانداق تەرەپنى مالامەت قىلمىدى. بۇ شۇنىڭغا دالالەت قىلىدىكى، ئەگەر ئەمەل ئىجتىھادقا بىنائەن بولىدىكەن ئۇنى قىلغان كىشىنى كاپىر قىلىش ياكى گۇناھكار قىلىش توغرا بولمايدۇ.

بىزنىڭ بۈگۈنكى ئەسرىمىزدە بەزىلەر كىشىلەرنى ئۆزلىرى ياساپ بەرگەن قېلىپقا چۈشۈرەلەيمىز دېگەن گۇمان بىلەن ئۆزلىرىنى ۋە باشقىلارنى قىيناپ يۈرۈيدۇ. ئۇلار ھەممە كىشىنى بىر قاراشقا توپلايمىز، ئۆزىمىزنىڭ ئارقىسىدىن ماڭدۇرىدىغان قىلىمىز، شەرىئەت نەسلىرىنى ئۇلارغا بىز چۈشەنگەندەك چۈشەندۈرىمىز دەيدۇ. ئۇلار بۇنىڭ بىلەن مەزھەپ يوقايدۇ، ئىختىلاپ كۆتۈرۈلۈپ كېتىدۇ، بارلىق كىشىلەر بىر كەلىمىگە كېلىدۇ دەپ گۇمان قىلىشىدۇ.

ئۇلار ئۆز چۈشەنچىلىرىنىڭ خاتا ۋە توغرىلىقىغا ئېھتىمال كەلتۈرىدىغان رەئيى ئىككەنلىكىنى ئۇنتۇپ قالىدۇ. چۈنكى، ئىجتىھادنىڭ بارلىق شەرتلىرىنى جەمئى قىلغان ئالىمنىڭمۇ تۇتقان يولىدا ئىسمەت (ساقلىنىش) بارلىقىغا ھېچكىم كېپىللىك قىلالمايدۇ. پەقەت كېپىللىك قىلىدىغىنى ـ ئۇ خاتا بولسۇن، توغرا بولسۇن ئىجتىھادى ئۈچۈن ئەجىر بېرىلىدىغانلىقى.

شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار رەتلەنگەن مەزھەپلەرگە يېڭى مەزھەپ قېتىشتىن ئارتۇق بىر ئىش قىلالمىدى. ئەجەپلىنەرلىكى شۇكى، مەزھەپلەرنىڭ ئەگەشكۈچىلىرىنىڭ ئۇلارغا تەقلىد قىلغانلىقىنى ئىنكار قىلدى. شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە كۆپچىلىك ئىنسانلاردىن ئۆزلىرىگە تەقلىد قىلىشنى ۋە ئەگىشىشنى تەلەپ قىلدى.

سىز مېنى ئۇلارنىڭ نەسلەرگە ئەگىشىشكە دەۋەت قىلغانلىقىغا ياكى ئۇ نەسلەرنى چۈشۈنۈشتىكى ئىجتىھادىغا ئىنكار قىلدى دەپ ئويلاپ قالماڭ! بۇ ئىجتىھادنىڭ شەرتلىرى ۋە قائىدىلىرى تولۇق بولغان ھەرقانداق مۇسۇلماننىڭ ھەققى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۈممەتكە ئېچىپ بەرگەن ئىشىكنى ھېچكىمنىڭ تاقاپ قويۇش ھەققى يوق. بەلكى، مەن ئۇلارنىڭ ئۈممەت ئۆلىمالىرىغا تىل ئۇزارتقانلىقىنى ۋە مىراس قالغان پىقھىنى پەس كۆرگەنلىكىنى ۋە« ھەق پەقەت بىزدە، باشقىلار خاتالىق ۋە زالالەت ئۈستىدە» دەپ داۋا قىلغانلىقىنى ۋە ئۆزلىرىنى ئىختىلاپنى كۆتۈرۈۋېتىپ، بارلىق كىشىلەرنى بىرلا سۆزگە يەنى ـ ئۆزلىرىنىڭ سۆزىگە جەمئى قىلىشقا قادىر دەپ ۋەھىمە قىلغانلىقىنى ئىنكار قىلىمەن.

مۇشۇ« بىرلا قاراش» مەدرىسىسىنىڭ تالىپلىرىدىن بولغان ئىخلاسمەن بىرسى ماڭا« نېمە ئۈچۈن ئادەملەرنىڭ ھەممىسى نەسكە ئويغۇن بولغان بىرلا قاراشقا جەمئى كەلمەيدۇ ؟» دېدى.

مەن دېدىم:« نەسنىڭ ئۆزى ھەممىنىڭ قارىشىدا توغرا ۋە ساغلام بولۇشى، مەقسەد قىلىنغان مەنىگە ئوچۇق دالالەت قىلغان بولۇشى، شەرىئەتنىڭ جۈزئىي نەسلىرىدىن ياكى كۇللىي قائىدىلىرىدىن بولغان نەسلەرنىڭ ئىچىدىن ئۇنىڭغا

ئوخشاش ياكى ئۇنىڭدىنمۇ كۈچلۈكرەك قارشىلىقتىن سالامەت بولۇشى لازىم. گاھىدا نەس بىر ئىمامنىڭ قارشىدا كۈچلۈك بولىدۇ. باشقىسىنىڭكىدە زەئىپ بولىدۇ. لېكىن، مەقسەدكە دالالەت قىلىشتا ئېنىق بولمايدۇ. گاھىدا بۇنىڭكىدە ئام بولىدۇ. باشقىسىنىڭكىدە خاس بولىدۇ. گاھىدا بىر ئىمامدا مۇتلەق، باشقىسىدا مۇقەييەد بولىدۇ. گاھىدا بۇ ئۇنى ۋاجىپلىققا ياكى ھاراملىققا دەلىل دەپ قارايدۇ، باشقىسى مۇستەھەپلىككە ياكى مەكرۇھلۇققا دەلىل دەپ قارايدۇ. گاھىدا بەزىسى مۇھكەم ئېتىبارغا ئالسا، باشقىسى مەنسۇخ دەپ قارايدۇ. بۇنىڭدىن باشقا شەيخۇلئىسلام ئىبنى تەيمىيە ئۆزىنىڭ «ئىماملاردىن مالامەتلەرنى كۆتۈرۈۋېتىش» دېگەن كىتاۋىدا زىكىر قىلغان ئېتىبارلارغىچە كېتىۋېرىدۇ. بۇلارنى ئىسلامنىڭ ھەكىمى ۋەلىيۇللاھ دېھلەۋى ئۆزىنىڭ «اللّٰه نىڭ يېتەرلىك ھۆججىتى» دېگەن كىتاۋىدا زىكىر قىلدۇ. يەنە «ئىختىلاپ سەۋەپلىرىدە ئىنساپ» دېگەن رىسالىسىدە ھەم زىكىر قىلدۇ. بۇلارنى ئەللامە شەيخ ئەلى خەپىپ «ئۆلىمالارنىڭ ئىختىلاپ قىلىشىدىكى سەۋەپلەر» دېگەن كىتاۋىدا تەپسىلي بايان قىلدۇ.

مەسىلەن بۇ ھەدىسلەرگە قاراڭ:

1 . ئەسما بىنتى يەزىد رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىندى«قانداق ئايال بويىنغا ئالتۇندىن قىلادە (بۇلاپكا) ئاسىدىكەن، قىيامەت كۈنى ئۇنىڭ بويىنغا شۇنىڭغا ئوخشاش ئوتتىن قىلادە ئېسىلىدۇ، قانداق ئايال قۇلىقىغا ئالتۇندىن سۆكە ئاسىدىكەن قىيامەت كۈنى شۇنىڭغا ئوخشاش ئوتتىن سۆكە ئېسىلىدۇ» . (ئەبۇ داۋۇد ۋە نەسەئىلەر رىۋايەت قىلغان) .

2 . ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىندۇ:« كىمكى، سۆيگىنىگە ئوتتىن ھالقا ئېسىلىشنى ياخشى كۆرسە ئۇنىڭغا ئالتۇندىن ھالقا ئاسسۇن. كىمكى، سۆيگىنىگە ئوتتىن بۇلاپكا ئېسىلىشنى ياخشى كۆرسە ئۇنىڭغا ئالتۇندىن بۇلاپكا ئاسسۇن. كىمكى، سۆيگىنىگە ئوتتىن بىلەيزۈك سېلىنىشنى ياخشى كۆرسە ئۇنىڭغا ئالتۇندىن بىلەيزۈك سالسۇن. لېكىن كۈمۈشتىن سالسا مەيلى» . (ئەبۇ داۋۇت رىۋايەت قىلدى) .

3 . سەۋبان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ھەدىسىمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام پاتىمە رەزىيەللاۋ ئەنھانىڭ ئالتۇندىن زەنجىر ئېسىۋالغانلىقىنى ئىنكار قىلغان ئىدى، پاتىمە ئۇنى سېتىپ پۇلىغا بىر قۇل ئېلىپ ئازات قىلدى. بۇ پەيغەمبىرىمىزگە يېتىۋىدى، ئۇ« پاتىمەنى ئوتتىن قۇتۇلدۇرغان اللّٰه غا شۈكرى» دېدى» . (نەسەئى رىۋايەت قىلدى) .

ئۆلىمالارنىڭ بۇ ھەدىسلەر ھەققىدە قاراشلىرى ھەر خىل:

1 . ئۇلارنىڭ ئىچىدە بەزىلەر ئۇنىڭ رىۋايىتىگە قاراپ، ئۇنى رەت قىلىشقا لايىق قىلىپ قويغان زەئىپلىكىنى كۆردى ۋە زەئىپ دەپ ھۆكۈم قىلدى. ھەقىقەتەن ھارامغا ھۆكۈم قىلىش ئىسپاتلاش ۋە تەتقىق قىلىشنى تەقەززا قىلىدۇ.

خۇسۇسەن ئۇنىڭ ھالاللىقى ھەققىدىكى سۆزلەر مەشھۇر بولغان، ھەرقانداق مۇسۇلماننىڭ ئۆيى ئۇنىڭدىن خالى بولالمايدىغان نەرسە ھەققىدە شۇنداق.

2 . ئۆلىمالارنىڭ ئىچىدە ئۇنى سەھىھ، لېكىن ئۇ مەنسۇخ دەپ قارىغانلار بار. چۈنكى، ئالتۇن جابدۇقلارنىڭ ئاياللار ئۈچۈن ھالال ئىكەنلىكى ھەققىدە باشقا دەلىللەر سابىت بولغان. بەيھەقى ۋە باشقىلار بۇنىڭغا ئىجماالله قىلغان دەپ نەقىل قىلىندۇ. پىقھي ۋە ئەمەل مۇشۇ بويىچە يولغا قويۇلدى.

3 . ئۇلارنىڭ ئىچىدە بۇ ھەدىسلەر زاكات ئادا قىلمىغان كىشى ئۈچۈن دېيىلگەن، ئەمما زاكاتىنى ئادا قىلسا ھېچقىسى يوق دېگەنلەر بار. بۇنىڭغا باشقا ھەدىسلەر بىلەن دەلىل كەلتۈرۈلدى. ئۇ ھەم تەنقىدتىن خالى بولالمىدى. ئاياللارنىڭ زىننەت بۇيۇملىرىغا زاكات كېلىش كەلمەسلىكى ھەققىدىكى ئىختىلاپ مەزھەپلەر ئارا مەشھۇر.

4 . ئۇلاردىن بۇنى پەقەت زىننەت ئۈچۈن تاقىغانلارغا قارىتىلغان ئاگاھلاندۇرۇش دەپ تەئۋىل قىلغانلار بار. يەنى - ئۇنىڭدىكى قورقۇتۇش پەقەت زىننەت ئۈچۈن ئەمەس، مەنمەنچىلىك قىلغانلار ئۈچۈن. نەسەئى بۇ ھەدىسلەرنىڭ بەزىسىنى «ئاياللارنىڭ ئالتۇن جابدۇقلىرىنى ئىزھار قىلىشىنىڭ مەكرۇھلىقى ھەققىدىكى باپ» دېگەن ماۋزۇدا زىكىر قىلىدۇ.

بەزىلەر مۇنداق دەيدۇ: شۈبھىسىزكى، ئىنكار قىلىش ئېغىر، ھەم چوڭ ئالتۇن جاپدۇقلارغا قارىتىلغان. چۈنكى، ئۇنىڭ ئۆزى پەخىرلىنىش ۋە مەنمەنچىلىكنى كۆرسىتىپ قويىدۇ.

5 . ناسىرىددىن ئالبانىي بىزنىڭ ئەسىرىمىزدە بۇ ھەدىسلەر ھەققىدە يېڭى بىر يول تۇتتى ۋە ئۇلارنى سەھىھ دەپ ھۆكۈم قىلدى. ھالقا قىلىنغان ئالتۇننىڭ ئاياللارغا ھارام ئىكەنلىكىدە بۇ ھەدىسلەرنى مۇھكەم دەپ قارىدى. بۇ ئارقىلىق ئۇنىڭ ھالال ئىكەنلىكىگە قىلىنغان ئىجمائىغا خىلاپلىق قىلدى ۋە بارلىق مەزھەپلەردە قارار ئالغان، ئون تۆرت ئەسىر جەريانىدا ئۈممەت قىلىپ كەلگەن ئىشقا خىلاپلىق قىلدى.

مانا بۇ ھەدىسلەرنىڭ بولۇشى ئۇنىڭ سابىت بولۇشى ۋە دالالەت قىلىشىدىكى ئىختىلاپنى مەنئى قىلالىدىمۇ؟ .

ھازىرقى يېڭى «ھەدىس مەدرىسىسى» ئەگەر ھۆججەت كەلتۈرۈشكە ئۇلار بىلەن بىرگە ھەدىس باركەن، ئىختىلاپنى كۆتۈرۈۋېتىپ ھەممە كىشىلەرنى بىرلا سۆزگە جەمئى قىلامدۇ؟ .

جاۋاپ ئۇچۇق، ئىنسانلار بۇنىڭغا ئوخشاش ئىشلاردا ھەمىشە ئىختىلاپلىشىدۇ. ئىنشائاللاھ ئۇنىڭدا ھېچقانداق چاتاق يوق ۋە زەرەر يـــوق «ھەر بىر كىشى ئۈچۈن بىر قاراش بار. ئۇ كىشى شۇ تەرەپكە قارىغۇچىدۇر» .

مەن بۇ ئەسەردە ئىختىلاپلىق مەسىلىلەرنى ۋە ئۇنىڭ ئەدەپلىرىنى، پىقھلىرىنى چۈشىنىشتە ئىمام ھەسەنىل بەننا چۈشەنگەندەك چۈشەنگەن ھېچبىر ئىسلام دەۋەتچىلىرىنى ۋە ئىسلاھاتچىلىرىنى كۆرمىدىم. ئۇ ئۆز مەدرىسىنىڭ بالىلىرىنى شۇ بويىچە تەربىيىلىگەن ئىدى.

ئۇ ئىسلام سىيېپىنىڭ بىرلىككە كېلىشىگە ناھايىتى قاتتىق ھېرىس بولغان بولسىمۇ، ئىسلام جەمئىيەتلىرى ۋە ھەيئەتلىرىنى بىرلىككە كەلتۈرۈشكە ـ ئەڭ ئەدناسى ئۇسۇل ۋە ئىسلامىي چۈشەنچە ئۈستىدىكى تۇپلاشقا ناھايىتى جىددىي ۋە ئاڭلىق ھالدا ئۇرۇنۇپ باققان بولسىمۇ، دىنىنىڭ پەرئىي مەسىلىلىرىدە ۋە جۈزئىي، ئەمىلىي مەسىلىلىرىدە ئىختىلاپتىن قېچىشنىڭ مۇمكىن ئەمەسلىكىگە ئىشەنگەن ئىدى. ئۇ بۇنى ئۆزىنىڭ دەۋەت رىساللىرىنىڭ كۆپلىرىدە زىكىر قىلدى ۋە ناھايىتى جايىدا قىلدى. بۇ كۆپ پايدا بەردى.

ئۇ ئۆزىنىڭ« بىزنىڭ دەۋىتىمىز» دېگەن رىسالىسىدە ئۆزىنىڭ دەۋىتىنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىدىن سۆزلەپ، ئۇنى ئۇمۇمىي دەۋەت، خاس بىر تائىپىگە مەنسۇپ ئەمەس. كىشىلەر ئارىسىدا خاس بىر شەكىلدە تونۇلغان قاراشقىلا يان باسمايدۇ. ئۇ دىنىنىڭ نېگىزىگە ۋە مېغىزىغا يۈزلىنىدۇ. ئەمەل جىددىي، نەتىجە كاتتا بولسۇن ئۈچۈن كۆز قاراشلارنىڭ ۋە ھىممەتلەرنىڭ بىرلىشىشىنى ياخشى كۆرىدۇ. ئۇ ھەق نەدە بولسا ئۇنىڭ بىلەن بىللە. ئىجمائىنى ياخشى كۆرىدۇ. ئايرىمچىلىقنى يامان كۆرىدۇ. شۈبھىسىزكى، مۇسۇلمانلارنىڭ بېشىغا كەلگەن بالالارنىڭ ئەڭ ئېغىرى تەپرىقىچىلىك ۋە ئىختىلاپ. ئۇلارنىڭ غەلىبىلىرىنىڭ ئاساسى مۇھەببەت. ئەلبەتتە بۇ ئۈممەتنىڭ ئاخىرى پەقەت ئەۋۋىلى ياخشى بولغان نەرسە بىلەن ياخشى بولىدۇ» دەپ چۈشەندۈرگەن ئىدى.

ئىمام بىرلىكنىڭ زۆرۈرلىكىگە ۋە تەپرىقىچىلىقنىڭ يامانلىقىغا مانا مۇشۇنداق ئىشەنگەن بولسىمۇ يەنىلا مۇنداق دەيدۇ:

« بىز بۇنىڭ بىلەن بىرگە دىنىنىڭ پەرئىلىرىدە ئىختىلاپ قىلىشنىڭ لازىم ۋە زۆرۈر ئىكەنلىكىگە ئىشىنىمىز. بۇ پەرئىلەردە قاراشلار ۋە مەزھەپلەرنىڭ بىرلىككە كەلمەسلىكىدە بىرقانچە سەۋەپ بار:

1ـ ھۆكۈم چىقىرىشنىڭ كۈچلۈك ياكى ئاجىزلىقىدا، دەلىللەرنى ئىدراك قىلىشتا، ئۇنى بىلمەسلىكتە، مەنىلەرنىڭ چوڭقۇر جايلىرىغا چۆككۈشتە، ھەقىقەتلەرنى بىر بىرىگە باغلاشتا ـ مانا بۇلارنىڭ ھەممىسىدە ئەقىللەرنىڭ ئوخشاشماسلىقى. دىن دېمەك ـ ئايەتلەر، ھەدىسلەر، نەسلەر دېمەك بولۇپ، ئۇلارنى تىل ۋە ئۇنىڭ قانۇنلىرى دائىرىسىدە ئەقىل ۋە رەئيى تەپسىر قىلىدۇ. كىشىلەر بۇ ھەقتە جىددىي پەرقلىنىدۇ. شۇڭا ئىختىلاپنىڭ بولۇشى مۇقەررەر.

2ـ ئىلىمنىڭ كەڭ دائىرىلىككىلىكى ۋە ئەقىلنىڭ تارلىقى. بۇنىڭغا ئۇنىڭغا يەتمىگەن بىر نەرسە يەتكەن بولىدۇ. يەنە بىرىمۇ شۇنداق. ئىمام مالىك ئەبى جەئپەرگە مۇنداق دېگەن ئىدى:« پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرى شەھەرلەرگە تارقىلىپ كەتتىكەن، ھەر بىر قوۋمدە ئۆزىگە لايىق ئىلىم بار. ئەگەر سەن ئۇلارنىڭ ھەممىنى بىر قاراشقا مەجبۇرلىساڭ پىتنە تۇغۇلىدۇ» .

3ـ مۇھىتنىڭ ئوخشاشماسلىقى، ھەتتا تەتبىقلاشمۇ بىر مۇھىتتىن يەنە بىر مۇھىتتا پەرقلىنىدۇ. سىز ئىمام شاپىئى رەھمەتۇللا ئەلەيھىنىڭ ئىراقتا كونىچە ۋە مىسىردا يېڭىچە مەزھەپ بىلەن پەتىۋا بەرگەنلىنى كۆرىسىز. ئۇ ھەر

ئىككىسىدە ئۆزىگە روشەن كۆرۈنگەن قاراشنى ئالدى. ئۇنىڭغا روشەن كۆرۈنگىنى ھەر ئىككىسىدە ھەقنى ئاساس قىلغانلىقتىن باشقا نەرسە ئەمەس.

4- رىۋايەتنى ئاڭلىغاندا ئۇنىڭغا بولغان كۆڭلى خاتىرجەم بولۇشنىڭ ئوخشاشماسلىقى. بىر راۋىنى بىر ئىمام ئىشەنچلىك دەپ قاراپ، ئۇنىڭغا كۆڭلى خاتىرجەم بولۇپ ئۇنىڭدىن ئېلىشنى ياخشى كۆرسە يەنە بىر ئىمام ئۇنى مەجرۇھ دەپ قارايدۇ.

5- دالالەتلەرنى تەقدىر قىلىشتا ئىختىلاپلىشىش. بۇ قوپۇپ بۇ خەبەرنى كىشىلەرنىڭ ئەمەلىگە مۇقەددەم قىلىدۇ. يەنە بىرى قوپۇپ ئۇنداق قىلمايدۇ. مانا شۇنىڭغا ئوخشاش. . .

بۇ سەۋەبلەرنىڭ ھەممىسى بىزنى« دىنىنىڭ پەرئىلىرىدە بىر ئىشقا ئىجما قىلىش مۇمكىن ئەمەس ئىكەن» دەپ ئېتىقاد قىلىدىغان قىلىپ قويىدى. بەلكى، ئۇ دىنىنىڭ تەبىئىتىگە ھەم خىلاپ كېلىدۇ. چۈنكى اللّٰه تائالا بۇ دىنىنىڭ ئەبەدىي باقى قېلىشىنى، ئەسىرلەرگە لايىق، ھەر زامانغا مۇۋاپىق ھالدا ئىلگىرلىشىنى ئىرادە قىلغان. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ئاسان، يۇمشاق، يۇۋاشتۇر. ئۇنىڭدا توڭلاپ قېلىش ۋە چېكىنتۈۋېلىش يوق.

بىز بۇلارنى ئويلايدىكەنمىز، ئەلبەتتە بەزى پەرئىي مەسىلىلەردە بىزگە خىلاپلىق قىلغانلارنىڭ ئۆزرىسىنى قوبۇل قىلىشىمىز لازىم. بىز شۇنداق قارايمىزكى، بۇ ئىختىلاپ ھەرگىزمۇ قەلبلەرنىڭ باغلىنىشىغا، مۇھەببەتنىڭ ئالمىشىشىغا، ياخشىلىققا ياردەم قىلىشقا توسقۇن بولالمايدۇ. بىزنى ۋە ئۇلارنى ئىسلامنىڭ كەڭ چېگرىسى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بىز مۇسۇلمان ئەمەسمۇ؟ ئۇلارمۇ شۇنداق. بىز ئۆز نەپسىمىزنىڭ ھۆكمىگە خاتىرجەم بولۇشنى ياخشى كۆرىمىز ئەمەسمۇ؟ ئۇلارمۇ خۇددى شۇنىڭدەك. بىز ئۆزىمىزگە ياخشى كۆرگەن نەرسىنى باشقىلارغىمۇ ياخشى كۆرۈشكە بۇيرۇلغان ئەمەسمۇ؟ ئۇنداقتا نېمىدە ئىختىلاپلىشىمىز؟ نېمە ئۈچۈن ئۇلارنىڭ رەئيى بىزدە نەزەر سېلىشقا ئەرزىگەندەك، ئۇلاردىمۇ بىزنىڭ رەئيىمىز نەزەر سېلىشقا ئەرزىمەيدۇ؟ نېمىشقا چۈشىنىشكە ئورۇن تۇرۇغلۇق بىر -بىرىمىزنى ساپ مۇھەببەت ھاۋاسى ئىچىدە چۈشىنىشمەيمىز؟ .

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرىمۇ پەتىۋا بېرىشتە ئىختىلاپلىشاتتى. مانا بۇ ئۇلارنىڭ قەلبىگە ئىختىلاپ تاشلىيالىدىمۇ؟ ئۇلارنىڭ بىرلىكىنى، باغلىنىشىنى يېشەلىدىمۇ؟ ئى اللّٰه! ياق ئۇنداق قىلالمىدى. بەنى قۇرەيزىدە ئەسىر نامىزىنى ئوقۇش ھەققىدىكى ھەدىس بىزدىن يىراق ئەمەس.

ئۇلار پەيغەمبىرىمىزگە ئەڭ يېقىن زاماندا ۋە ئەھكاملارنى ئەڭ ياخشى تونۇغانلار تۇرۇپ ئىختىلاپلىشىپتۇ، ئۇنداقتا بىزنىڭ ھېچ خەتىرى يوق، كىچىك ئىشلاردا ئىختىلاپلاشقانلىقىمىزغا نېمە بوپتۇ؟ ئىماملار اللّٰه نىڭ كىتاۋىنى، پەيغەمبىرىمىزنىڭ سۈننىتىنى ئەڭ ياخشى بىلىدىغانلار تۇرۇپ، بىر - بىرى بىلەن ئىختىلاپلىشىپتۇ، بىر - بىرى بىلەن مۇنازىرىلىشىپتۇ. نېمىشقا ئۇلار قىلغاننى بىز قىلساق بولمايدىكەن؟ . ئىختىلاپ ئەڭ مەشھۇر مەسىلىلەردە بولغان ئىكەن -

مەسلەن: بىر كېچە - كۈندۈز ئىچىدە بەش قېتىم تۇۋلىنىدىغان ئازانغا ئوخشاش. ئۇ ھەقتە نەسلەر ۋە ئەسەرلەر كۆپ ۋە ھەر خىل كەلگەن. ئۇنداقكەن رەئيى ۋە ھۆكۈم چىقىرىش قاتارلىقلارغا قايتىدىغان كىچىك، ئىنچىكە مەسىلىلەر ئۈستىدە ئىختىلاپ بولسا نېمە بوپتۇ؟.

يەنە نەزەر سېلىشقا تېگىشلىك بىر ئىش بار: ئۇ بولسىمۇ - ئىلگىرىكى كىشىلەر ئىختىلاپلىشىپ قالسا خەلىپىگە باراتتى. خەلىپە ئۇ ھەقتە ھۆكۈم قىلاتتى. ئۇنىڭ ھۆكمى ئىختىلاپنى كۆتۈرۈۋېتەتتى. ئەمما ھازىر خەلىپە نەدە؟ ئىش شۇنداق بولىدىكەن مۇسۇلمانلارنىڭ قازى تېپىشى، ئاندىن ئۇنىڭغا داۋاسىنى ئەرز قىلىشى ياخشىراق. ئۇلارنىڭ ئاساسسىز قىلىشقان ئىختىلاپى يەنە بىر ئىختىلاپقا ئېلىپ بارىدۇ.

بىزنىڭ قېرىنداشلىرىمىز بۇ چەھەتلەرنىڭ ھەممىسىنى بىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار ئۆز مۇخالىپلىرىغا قارىتا ئەڭ كۆكسى كەڭ كىشىلەردىن. ئۇلار ھەر بىر قوۋمنىڭ ئىلمى بار، ھەر بىر دەۋەتتە ھەق بار، باتىل بار دەپ قارايدۇ. ئۇلار ھەقنى تەكشۈرۈپ كۆرىدۇ ۋە ئۇنى ئالىدۇ ھەمدە خاتىرجەملىك ۋە يۇمشاقلىق بىلەن ئۆزىگە قارشى قاراشتىكىلەرنى قانائەت قىلدۇرۇشقا ئۇرۇنىدۇ. ئەگەر ئۇلار قانائەت قىلسا ياخشى، قانائەت قىلمىسا ئۇلار دىنىي قېرىنداشلار. اللّٰه دىن ئۇلارنى ھىدايەت قىلىشنى سورايمىز.

مانا بۇ ئۇستازنىڭ ھەسەنلبەننانىڭ پىقھى ئىختىلاپتىكى كۆز قارىشى ۋە ئۇنىڭغا قارىتا تۇتقان مەيدانى. بۇ ئۇنىڭ دىندا، تارىختا ۋە بارلىق ۋەقەلەردە چوڭشەنجىسىنىڭ چوڭقۇرلىقىغا دالالەت قىلىدۇ.

ئۇنىڭدىن رىۋايەت قىلىنغان ئەمەلىي ھادىسىلەرنىڭ بىرى - باشقا ئۆلىمالاردىن ھەم شۇنداق رىۋايەت قىلىنغان بولۇشى مۇمكىن- بىزنىڭ ماۋزۇيىمىزدا ئۇنىڭ يېتەرلىك دالالىتى بار بىر ھادىسە:

ئۇ بىر يېزىغا دەۋەت ئۈچۈن بارغان ئىدى. بۇ رامىزاندا بولغان ئىش بولۇپ، يېزا ئەھلى تەراۋىھ نامىزى ھەققىدە - ھەزرىتى ئۆمەرنىڭ زامانىدا ئوقۇلغاندەك يىگىرمە رەكئەتمۇ؟ (كىشىلەر ئەسىرلەر بويى شۇنداق قىلىپ كەلگەن) ياكى ئۇ سەككىز رەكئەتمۇ؟ (پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە باشقىسى ئۇنىڭدىن زىيادە قىلمىغان) دېگەن ئىككى خىل قاراش بولۇپ، ھەر ئىككى پەرىق ئۆزىنىڭكىدە تەئەسسۇپلۇق قىلىپ تۇرۇۋالغان. ھەتتا ئۇرۇشۇپ قالغىلى تاس قالغان ئىدى. ھەر بىرى ئۆزىنى ھەقلىق، سۈننەت ئۈستىدە دەپ داۋا قىلاتتى ۋە باشقىسىنى خاتا دەيتتى. ئۇلار يولباشچى شەيخ ھەسەنلبەننانىڭ كەلگەنلىكىنى بىلىپ ئىختىلاپ قىلىشقان ئىشلىرىدا ئۇنىڭ ھۆكمىگە رازى بولىدىغانلىقلىرىنى ئىزھار قىلىشقان. ھەر بىر پەرىق ئۇنى ئۆز تەرىپىگە، يەنە بىرىگە قارشى ھۆكۈم قىلىدۇ دەپ ئويلىشاتتى. لېكىن ئۇستاز ئۇلارنى باشقا بىر يولغا قاراتتى.

ئۇ: تەراۋىھ نامىزىنىڭ ھۆكمى نېمە؟ دېدى.

ئۇلار: سۈننەت، قىلغان كىشىگە ساۋاپ بېرىلىدۇ، قىلمىغان كىشى جازالانمايدۇ، دېيىشتى.

ئۇ: مۇسۇلمانلار ئارىسىدىكى قېرىنداشلىقنىڭ ھۆكمى نېمە ؟ دېدى.

ئۇلار: دىنىي پەرز، ئىماننىڭ ئاساسلىرىدىن بولغان بىر ئاساس، دېيىشتى.

ئۇ: اللّٰه نىڭ شەرىئىتىدە سۈننەتنى قىلمىز دەپ پەرزنى زايا قىلىۋېتىش جائىز بولامدۇ؟ ئەگەر سىلەر قېرىنداشلىغىڭلارنى، بىرلىكىڭلارنى ساقلاپ قېلىپ، ئۆيلىرىڭلارغا قايتىپ كېتىپ ئۆزەڭلار كۆچلۈك دەپ قارىغان، خاتىرجەم بولغان دەلىل بويىچە سەككىز راكات ئوقۇمسىلەر ياكى يىگىرمە راكات ئوقۇمسىلەر خالىغاننى قىلغان بولساڭلار بۇنداق تالىشىپ، ئۇرۇشۇپ ئولتۇرغاندىن ياخشى بولاتتى، دېدى.

مەن بۇنى بەزى كىشىلەرگە زىكىر قىلىپ بېرىۋىدىم. ئۇلار: بۇ ھەقنى سۆزلەشتىن قاچقانلىق، سۈننەتنى بىدئەتتىن ئايرىشتىن قاچقانلىق، بۇ دېگەن ۋاجىپ تۇرسا ؟ دېيىشتى.

مەن: بۇ ئىشتا كەڭچىلىك بار. مەن ئۆزەم سەككىز راكات ئوقۇساممۇ، يىگىرمە راكات ئوقۇغاننى بىدئەتنى قىلدى دەپ قارىمايمەن، دېدىم.

ئۇلار: لېكىن ئىختىلاپنى ئايرىش ۋاجىپ، ئۇنىڭدىن قېچىش خاتا، دېيىشتى.

مەنْ: بۇ توغرا، ئۇ ئىش ھالال ـ ھارام ياكى ھەق ـ ناھەق ئۈستىدە بولغاندا شۇنداق، ئەمما پىقھى مەدرىسىلەر ئىختىلاپ قىلىشقان ئىشلاردا، ھەر بىرسىگە ئايرىم بىر قاراش بار بولسا، ئىش جائىز بىلەن ئەۋزەلنىڭ ئارىسىدا چۆگىلىگەن بولسا، ئۇنىڭدا چىڭ تۇرۇۋېلىشقا، تەرسالىق قىلىپ تۇرۇۋېلىشقا ھېچ ئورۇن يوق. مانا بۇ ئىنساپلىق ئۆلىمالار ئوچۇق ئاشكارا قارار قىلغان مەسىلە، دېدىم.

ھەنبەلىلەرنىڭ كىتاپلىرىدىن« غايەتىلمۇنتەھانىڭ شەرھى» دېگەن كىتاپتا مۇنداق دېيىلگەن:

(كىمكى، ئىجتىھاد مەسىلىلىرىدىن بىر نەرسىنى ئىنكار قىلسا، ئۇنىڭ مۇجتەھىدلارنىڭ ماقامىنى بىلمىگەنلىكىدىن ۋە ئۇنىڭ مۇجتەھىدلارنىڭ ھەق يولدا كۆزلىرىنى ئويغاق تۇتقانلىغىنى، بارلىق تىرىشچانلىقنى كۆرسەتكەنلىكىنى، قىممەتلىك ۋاقىتلىرىنى سەرپ قىلغانلىقلىرىنى بىلمىگەنلىكىدىن. ئۇلار مەيلى خاتا قىلسۇن ياكى توغرا قىلسۇن ئەجىر بېرىلىدۇ. ئۇلارغا ئەگەشكەنلەر قۇتۇلغۇچىلاردۇر. چۈنكى اللّٰه تائالا سىلەرگە ئۇلارنىڭ ئىجتىھادى ئېلىپ بارغان يولنى بەلگىلەپ بەردى. ئۇنى شۇ ئىشنىڭ ئۈستىدە مۇقەررەر شەرىئەت قىلدى. شۇنىڭدەك، ئۆزى ئۆلگەن مالدىكى ھالاللىقنى مەجبۇرى قالغان كىشىگە ۋە ھاراملىقنى ئىختىيارى با كىشىگە بىرلا ئىشتا سابىت بولغان ئىككى ھۆكۈم قىلدى. بۇ ھەر ئىككى پەرقە ئۆلىمالارنىڭ پىكىر بىرلىكى بىلەن سابىت بولدى. مۇجتەھىدنىڭ گۇمانىغا قايسى غالىپ كەلسە، ئۇ ئۇنىڭ ۋە ئۇنىڭغا ئەگەشكەن كىشىنىڭ ھەققىدە اللّٰه نىڭ ھۆكمىدۇر).

« مىسىر پەتىۋالىرى» دېگەن كىتاپتا ئىبنى تەيمىيەنىڭ مۇنۇ سۆزى نەقىل قىلىنىپتۇ:« كۆندۈرۈشكە رىئايە قىلىش ھەقتۇر. گاھىدا كىچىككىنە مەنپەئەت ئۈچۈن بىسمىللا جەھرى ئوقۇلىدۇ. قەلبلەرنى كۆندۈرۈش ئۈچۈن ئەۋزەلنى تەرك قىلىش شەكىللىنىدۇ. خۇددى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارنى قاچۇرۇپ قويۇشتىن قورقۇپ بەيتۇللانى قايتا بىنا قىلىشنى تەرك قىلغاندەك. ئىمام ئەھمەدكە ئوخشاش ئىماملار بىسمىللادا بۇنىڭغا نەس كەلتۈردى. ۋىتىرنى ۋە باشقىسىنى ئۇلىدى. ئۇنىڭدا ئەۋزەلدىن جائىزغا چىقىش بار. ئۇ بۇنى كۆندۈرۈشكە رىئايە قىلىپ شۇنداق قىلدى ياكى سۈننەتنى تونۇتۇش ئۈچۈن قىلدى ياكى شۇنىڭغا ئوخشاش ئىشلار ... ۋەللاھۇ ئەئلەم» .

(بەيتۇللانى قايتا بىنا قىلىشنى تەرك قىلدى) دېگەن سۆزى ئارقىلىق پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەزرىتى ئائىشەگە دېگەن مۇنۇ ھەدىسكە ئىشارەت قىلدى:« ئەگەر سىزنىڭ قەۋمىڭىز جاھىلىيەتكە زامانى يېقىن قەۋم بولمىغان بولسا، مەن كەئبىنى ئىبراھىمنىڭ قۇرغان ئاساسىغا قۇراتتىم». (بۇخارى رىۋايەت قىلغان)

ئەللامە ئىبنى قەييۇم« زادۇل مەئاد» دېگەن كىتاۋىدا بامداتتىكى قۇنۇت ھەققىدە ئۇنى مۇستەھەبلەر ۋە باشقىلاردا ھەم مۇتلەق ئىنكار قىلىپ، بىدئەت ئېتىبارىغا ئالغان كىشى بىلەن، ئۇنى مۇستەھەبلەر ۋە باشقىلاردا مۇستەھەب دېگەن كىشىنىڭ ئارىسىنى ئايرىدى ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يولى مۇستەھەبلەردە قۇنۇت ئوقۇش. بۇنىڭغا كۆپ ھەدىسلەر دالالەت قىلىدۇ، دەپ بۇنى كۈچلۈك دەپ قارىدى. بۇنى بەزى ئۆلىمالار قوبۇل قىلدى. ئۇلار پەيغەمبىرىمىز قۇنۇت ئوقۇغان يەردە قۇنۇت ئوقىدى. تەرك قىلغان يەردە تەرك قىلدى. ئۇنىڭ قىلىش ۋە تەرك قىلىشتەك ھەر ئىككى ئىشدا ئۇنىڭغا ئەگەشتى قىلدى. ئۇلار مۇنداق دەيدۇ:« ئۇنى قىلىش ھەم سۈننەت، تەرك قىلىش ھەم سۈننەت» . شۇنداق بولسىمۇ ئۇلار ئۇنى داۋاملاشتۇرغان كىشىنى ئىنكار قىلمىدى. ئۇنى قىلغاننى مەكرۇھ دېمىدى. ئۇنى بىدئەت دەپ قارىمىدى. ئۇنى قىلغۇچىنى سۈننەتكە خىلاپلىق قىلدى دېمىدى. شۇنىڭدەك مۇستەھەبتە ئۇنى ئىنكار قىلغان كىشىنىمۇ ئىنكار قىلمىدى. بەلكى، قۇنۇت ئوقۇغان كىشىمۇ ياخشى ئىش قىلدى. ئوقۇمىغان كىشىمۇ ياخشى ئىش قىلدى.

ئۇ مۇنداق دېدى:« رۇكۇدىن تۈز بولۇش رۇكۇنى دۇئا ۋە سانانىڭ ئورنىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارنى ئۇنىڭدا جەمئى قىلدى. قۇنۇتنىڭ دۇئاسى ھەم سانا ۋە دۇئادۇر. شۇڭا ئۇ بۇ ئورۇنغا ئەۋلاراقتۇر. گاھىدا ئىمام كىشىلەرگە بىلدۈرۈش ئۈچۈن جەھرى ئوقۇسا ھېچقىسى يوق.

ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ نامازنى باشلاشنى كىشىلەرگە ئۆگىتىش ئۈچۈن جەھرى ئوقۇغان ئىدى. ھەزرىتى ئىبنى ئابباسمۇ جىنازە نامىزىدا پاتىھەنى، ئۇنىڭ سۈننەتلىكىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن جەھرى ئوقۇغان ئىدى. ئىمامنىڭ ئامىننى جەھرى ئوقۇشى ھەم بۇنىڭ جۈملىسىدىندۇر.

مانا بۇ ئۇنى قىلغان ياكى تەرك ئەتكەت كىشىگە قوپاللىق قىلىشقا بولمايدىغان مۇباھ بولغان ئىختىلاپتۇر. بۇ خۇددى نامازدا قول كۆتۈرۈش ياكى كۆتەرمەسلىككە ئوخشاش. تەشەھھۇدلارنىڭ ، ئەزاننىڭ، ئىقامەتنىڭ، ھەجنىڭ ئىفراد، تەمەتتۇ ۋە قىران قاتارلىق تۈرلىرىگە ئوخشاش.

بىزنىڭ مەقسىدىمىز پەقەت پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يولىنى ئىزچىل قىلىشتىن باشقا ئەمەس. چۈنكى، ئۇ مەقسەدلەرنىڭ قىبلىسىدۇر. بۇ كىتاپتا ئۇنىڭغا يۈزلىنىش بار. تەپتىش ۋە تەلەپنىڭ مىقدارى ئۇنىڭغا بىنائەن بولىدۇ ۋە بۇ بىر ئىش، قىلىش ياكى تەرك ئېتىش ئىنكار قىلىنمايدىغان جائىزلىق باشقا بىر ئىش. بىز بۇ كىتاپتا جائىز بولىدىغان ياكى بولمايدىغان نەرسە ھەققىدە گەپ قىلمىدۇق. بەلكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆزىگە تاللىغان يولى ھەققىدە سۆزلەش بىزنىڭ مەقسىدىمىزدۇر. چۈنكى، ئۇ ھىدايەتنىڭ ئەڭ كاملراقى ۋە ئەۋزەلراقى. ئەگەر بىز« بامداتتا قۇنۇت ئوقۇش، بىسمىللانى جەھرى ئوقۇش پەيغەمبىرىمىزنىڭ ھىدايىتىدىن ئەمەس» دېسەك، بۇ باشقىلارنىڭ مەكرۇھ ۋە ياكى بىدئەت ئىكەنلىكىگە دالالەت قىلمايدۇ. لېكىن، ئۇنىڭ يولى ئەڭ كامىل، ئەڭ ئەۋزەل يولدۇر دېگەن بولىدۇ.

ئۇنىڭدىنمۇ كۆپراقى ـ ئەگەر ئىقتىدا قىلغۇچى ئۆزىنىڭ قارىشىدا ئىمامنىڭ تەرەتنى بۇزىدىغان ياكى نامازنى بۇزىدىغان بىر ئىشنى قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرسىمۇ ئارقىسىدا ناماز ئوقۇۋېرىشى لازىم. پەقەتلا بۇ ئىمامنىڭ مەزھىپىدە جائىز بولغان بولسا مەيلى.

شەيخۇل ئىسلام ئىبنى تەيمىيە مۇنداق دەيدۇ:

« مۇسۇلمانلار بىر ـ بىرىنىڭ ئارقىسىدا ناماز ئوقۇشنىڭ جائىزلىقىدا بىر پىكىرگە كەلگەن. خۇددى ساھابىلەر، تابىئىنلار ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن كەلگەن زاتلار ئەشۇنداق بىر بىرىنىڭ ئارقىسىدا ناماز ئوقۇيتتى. كىمكى، بۇنى ئىنكار قىلسا ئۇ بىدئەتخوردۇر، ئازغۇندۇر، سۈننەتكە ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ ئىجماسىغا خىلاپلىق قىلغۇچىدۇر» .

« ساھابىلار ۋە تابىئىنلارنىڭ ۋە ئۇنىڭدىن كېيىنكىلەرنىڭ ئىچىدە بىسمىللانى ئوقۇيدىغانلار بار ئىدى. شۇلانداق بولسىمۇ بىر ـ بىرىنىڭ ئارقىسىدا ناماز ئوقۇيتتى. خۇددى شۇنىڭدەك ئىمام ئەبۇ ھەنىپە ۋە شاگىرتلىرى، شاپىئىي ۋە باشقىلار مالىكىلاردىن بولغان مەدىنە ئىماملىرىغا ئىقتىدا قىلىپ ناماز ئوقۇۋېرەتتى. ۋاھالەنكى! ئۇلار بىسمىللانى مەخپى بولسۇن ياكى جەھرى بولسۇن ھېچ ئوقۇماس ئىدى» .

« ئەبۇ يۈسۈپ رەشىدىنىڭ ئارقىسىدا ناماز ئوقۇدى. ئۇ قان ئالدۇرغان ئىدى. مالىك ئۇنىڭغا« تەرەت ئالمايدۇ» دەپ پەتىۋا بەرگەن ئىدى. ئەبۇ يۈسۈپ ئارقىسىدا ناماز ئوقۇۋەردى ۋە ئىئادە قىلمىدى» .

« ئەھمەد ئىبنى ھەنبەل قان ئالدۇرغا، بۇرنى قانىغان كىشى تەرەت ئالدۇ دەيتى. ئۇنىڭدىن: ئەگەر ئىمامىم بولسا، ئۇنىڭدىن قان چىقىپ كەتكەن بولسىمۇ ئۇ تەرەت ئالمىسا، ئۇنىڭ ئارقىسىدا ناماز ئوقۇۋېرەمەنمۇ؟ دەپ سورىدى، ئۇ: سەئىد ئىبنى مۇسەييەپ ۋە مالىكنىڭ ئارقىسىدا قانداقمۇ ناماز ئوقۇمايسەن؟ دېدى. ئۇ بۇ مەسىلىدە ئىككى شەكىل بار:

بىرى ـ ئىقتىدا قىلغۇچى ئىمامنىڭ نامىزىنى بۇزىدىغان ئىشنى قىلغانلىقىنى بىلمەسلىك. بۇ يەردە سەلەپلەرنىڭ، تۆرت ئىمامنىڭ ۋە باشقىلارنىڭ ئىتتىپاقى بىلەن ئۇ ئىمامنىڭ ئارقىسىدا ناماز ئوقۇۋېرىدۇ. بۇ ھەقتە ئۆتكەن ئىختىلاپ يوق.

يەنە بىرى ـ ئىقتىدا قىلغۇچى ئۆز قارىشىدا ئىمامنىڭ جائىز بولمايدىغان ئىشنى قىلغانلىقىغا جەزىم قىلىشى. مەسىلەن: ئەرلىك ئەزاسىنى ياكى ئايالنى شەھۋەت بىلەن تۇتۇپتۇ ياكى قان ئالدۇرۇپتۇ، ياكى قۇسۇپتۇ. ئاندىن كېيىن تاھارەتسىز ناماز ئوقۇۋېرىپتۇ، بۇ ھەقتە مەشھۇر تالاش بار. ئىقتىدا قىلغۇچىنىڭ نامىزىنىڭ دۇرۇس بولۇشى سەلەپنىڭ كۆپچىلىكىنىڭ سۆزىدۇر. بۇ مالىكنىڭ مەزھىبى. بۇ شافىئى ۋە ئەبۇ ھەنىيفىنىڭ مەزھىپىدىكى يەنە بىر سۆزدۇر. ئەھمەدنىڭ دەلىللىرىنىڭ كۆپلىرى مۇشۇ بويىچىدۇر ۋە بۇ توغرىدۇر، دېدى («كۆپ مۇئەللەر» دېگەن كىتاپتىن، **2/ 181** . بەت، بىزنىڭ زامانىۋى پەتىۋالار» دېگەن كىتاۋىمىزغا قاراڭ، **201 . 204** . بەتلەر، ئىككىنچى بېسىلىشى)

ئەمەللەرنىڭ قىممىتىنى ۋە مەرتىۋىلىرىنى بىلىش

دىندىكى ئىلىمنىڭ ۋە پىقھىنىڭ ئەڭ مۇھىم مېۋىلىرىنىڭ بىرى ـ ئەمەللەرنىڭ قىممىتىنى ۋە ئۇنىڭ شەرئى مەرتىۋىلىرىنى بىلىش ۋە ئۇنىڭ ھەر بىرىنىڭ ئەمر قىلىنغان ۋە نەھيى قىلىنغان نەرسىلەرنىڭ پەلەمپىيدىكى ئورنىنى ساقلاش، ئۇنىڭ نىسبەتلىرىگە ھېچ خەلەل يەتكۈزمەسلىك ياكى ئوخشىشىپ كەتكەن نەرسىلەرنىڭ ئارىسىنى ئايرىۋەتمەسلىك ياكى ئوخشىمىغان نەرسىلەرنىڭ ئارىسىنى بارابەر قىلىپ قويماسلىق.

ئىسلام كەلىپ ھەر نەرسىگە ئۆز لايىقىدا خاس قىممەت بەلگىلىدى. ئۇنىڭ نەپسىگە، ھاياتقا بولغان تەسىرىگە قاراپ خاس باھا قويدى. ئۇنىڭدىن بىز بىلىدىغىنى ۋە بىلمەيدىغىنى بار.

شۇنىڭدەك، چەكلەنگەن ئىشلارغا ھەم ئۇنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋىي زەرەرىگە ۋە تەسىرىگە قاراپ دەرىجىلەرنى ۋە نىسبەتلەرنى قويدى.

بۇيرۇلغان ئىشلارنىڭ مەرتىۋىلىرى

مانا بۇ يەردىن ئىسلامدا تەلەپ قىلىنغان ئىشلارنىڭ مەرتىۋە ۋە دەرىجىلىرى كېلىپ چىقتى. ئۇنىڭدا شەرىئەت بەلگىلىگۈچى قىلىشقا رىغبەتلەندۈرگەن ۋە قىلماي قالسا ھېچنەرسە بولمايدىغان مۇستەھەپ ئىشلار بار.

يەنە ئۇنىڭدا تەكىتلەنگەن سۈننەت بار. بۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قىلىشقا ئادەتلەنگەن ۋە پەقەت ئاز تەرك ئەتكەن ۋە ئۇنى قىلىشنى جەزمەن تەلەپ قىلمىغان ئىشتۇر. ساھابىلەرنىڭ ئىچىدە بۇنىڭغا ئوخشاش ئىشلارنى ھەتتا كىشلەر ۋاجىپ قىلىۋېلىپ جاپا تارتىپ يۈرمىسۇن دەپ گاھىدا تەرك قىلىدىغانلار بار ئىدى. مەسىلەن: ھەزرىتى ئەبى بەكرى ۋە ھەزرىتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇلار شۇنىڭ ئۈچۈن گاھىدا قۇربانلىق قىلىشنى تەرك قىلاتتى.

يەنە ئۇنىڭدا ۋاجىپ بولغان ئىشلار بار(بەزى مەزھەپلەرنىڭ قارىشىچە) ئۇ ئىش قەتئىيلىك دەرىجىسىگە يەتمىگەن بولسىمۇ شەرىئەت بەلگىلىگۈچى ئۇنى قىلغانغا ساۋاپ بەلگىلىدى. ئۇنى تەرك قىلغانغا ئازاپ بەلگىلىدى. ئۇنى تەرك قىلغان كىشى پاسىق بولىدۇ. ئۇنى ئىنكار قىلغان كىشى كاپىر بولىدۇ.

شۇنىسى بىزگە مەلۇمكى، پەرز ئىككى قىسىمدۇر: پەرز كىپايە ـ ئۇنى بەزىلەر قىلسا باشقىلاردىن گۇناھ ساقىت بولۇپ كېتىدۇ. پەرز ئەين ـ ئۇ ھەممىگە ئومۇمىيدۇر. ئۇنى ھەممە ئۆزى قىلىشى لازىم.

شۇنىڭغا ئوخشاش پەرز ئەين ھەم بىر قانچە دەرىجىگە بولىنىدۇ: بۇ يەردە ئىسلام ئاساسى رۇكنىلار دەپ ئېتىبارغا ئالغان پەرزلەر بار. بۇلار بۇ ئىشلاردۇر« بىر اللّٰه دىن باشقا ئىلاھ يوق، مۇھەممەت ئەلەيھىسسالام اللّٰه نىڭ ئەلچىسى» دەپ گۇۋاھلىق بېرىش، ناماز ئۆتەش، زاكات بېرىش، روزا تۇتۇش ۋە قادىر بولغان كىشىگە بەيتۇللاھنى ئۆمرىدە بىر مەرتە ھەج قىلىش» قاتارلىقلار.

يەنە ئۇنىڭدىن باشقا بۇيچىلىك ئەھمىيەتلىك ۋە بۇ دەرىجىدە ئەمەس پەرزلەر ھەم بار. ۋاھالەنكى ئۇلار اللّٰه نىڭ دىنىدا جەزمەن تەلەپ قىلىنغان بولسىمۇ.

شۈبھىسىزكى، ئىسلام پەرز ئەيننى پەرز كىپايىدىن ئىلگىرى قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىشنى ئەگەر جىھاد پەرز كىپايە بولسىلا بۇنىڭدىن ئىلگىرى قىلىدۇ. بۇ چاغدا بالىغا ئاتا ـ ئانىنىڭ ئىزنىسىز جىھاد قىلىشقا رۇخسەت قىلىنمايدۇ. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ئوچۇق ھەدىسلەر رىۋايەت قىلىنغان.

ئىسلام يەنە كۆپچىلىكنىڭ ھەققىگە تەئەللۇق پەرزلەرنى سەخسنىڭ ياكى بىر قانچە سەخسنىڭ ھەققىگە تەئەللۇق پەرزدىن ئىلگىرى قىلىدۇ. مەسىلەن: جىھاد بىلەن ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىشقا ئوخشاش، جىھاد پەرز ئەيىن بوپقالغاندا، يەنى ـ كاپىرلار مۇسۇلمانلارنىڭ زېمىنىغا ھۇجۇم قىلغاندا جىھاد پەرزى ئاتا ئانىغا ئىتائەت قىلىشتىن ئىلگىرى قىلىنىدۇ.

پەرز ۋاجىپقا، ۋاجىپ سۈننەتكە، سۈننەتى مۇئەككەدە مۇستەھەپكە ئىلگىرى قىلىنىدۇ.

يەنە شۇنىڭدەك، ئىسلام ئىجتىمائىي يېقىنلىقنى شەخسىي يېقىنلىقتىن ئىلگىرى قىلدۇ. مەنپەئەتنى باشقىلارغىچە يېتىپ بارىدىغان ئىشنى مەنپەتى پەقەت قىلغۇچىدىلا قالىدىغان ئىشتىن ئىلگىرى قىلدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن جىھادنى شەخسىي ئىبادەتتىكە ئىلگىرى قىلدۇ. پىقھى ۋە ئىلمنى ئىبادەتتىن، ئالىمنى ئابىدتىن، ئۆز ئارا ئىسلاھ قىلىشنى نەپلە نامىز، نەپلە روزىدىن ۋە نەپلە سەدىقىدىن ئىلگىرى قىلدۇ.

ئادىل بىر ھاكىمنىڭ پۇخرالىرى ئارىسىدا قىلغان پايدىلىق بىر ئىشنى ئۇنىڭ نەپلە ئىبادەتلىرىدىن بىر قانچە ھەسسە ئەۋزەل قىلدۇ «بىر ئىمامنىڭ (يەنى ھاكىمنىڭ) بىر كۈنلۈك ئادالىتى ئاتمىش يىللىق ئىبادىتىدىن ياخشى بولدۇ».

شۇنىڭدەك ئىسلام قەلبنىڭ ئەمەللىرىنى ئەزالارنىڭ ئەمەللىرىدىن ئىلگىرى قىلدۇ. ئەقىدىنى ئەمەلدىن ئىلگىرى قىلدۇ. ئۇنى مەركەز ۋە ئاساس دەپ ئېتىبارغا ئالدۇ.

چۈشكۈنلۈك ئەسىرىدە مۇسۇلمانلار چۈشۈپ قالغان ئىشلار:

1) ئۇلار ئومۇمىي ئۈممەتكە تەئەللۇق بولغان ئىلمىي، سانائىي، ھەربىي ئۈستۈنلۈك، پىقھدا ئىجتىھاد قىلىش، ئەھكاملارنى چىقىرىش، ئىسلام دەۋىتىنى قانات يايدۇرۇش، زالىم ھاكىملارغا قارشى تۇرۇش قاتارلىقلارغا ئوخشاش پەرز كىپايىلەرنى خېلى دەرىجىدە ئەھمىيەتسىز تاشلاپ قويدى.

2) بەزى پەرز ئەينىلەرنى بىكار تاشلاپ قويدى ياكى ئۇنىڭ قىممىتىنى ئاز ھېساپلىدى. مەسىلەن: ياخشى ئىشقا بۇيرۇش، يامان ئىشتىن توسۇشقا ئوخشاش پەرز ئەين بولغان ئىشلار.

3) بەزى رۇكنىلارغا بەزىسىدىن بەكراق كۆڭۈل بۆلدى. نامىزدىن روزىغا بەكراق كۆڭۈل بۆلدى. شۇنىڭ ئۈچۈن رامىزان ئېيىنىڭ كۈندۈزىدە بىرەر مۇسۇلمان ئەر ياكى ئايال روزا تۇتماي قالمىدى. لېكىن، نامازغا ھورۇنلۇق قىلىدىغان، خۇسۇسەن مۇسۇلمان ئاياللاردىن نامازغا ھورۇنلۇق قىلىدىغان مىڭلىغان ئاياللار ۋۇجۇتقا كەلدى. ئۆمۈر بويى اللہ غا باش ئەگىپ، سەجدە قىلىپ باقمىغان مۇسۇلمانلار تېپىلدى. شۇنىڭدەك نۇرغۇن مۇسۇلمانلار نامازغا كۆڭۈل بۆلۈپ زاكاتقا كۆڭۈل بولمىدى. ۋاھالەنكى، اللہ تائالا ئۆز كىتاۋىدا ئۇ ئىككىسىنى **28** جايدا بىرگە كەلتۈردى. ھەتتا بەزى ساھابىلەر مۇنداق دېدى« زاكات بەرمىگەن كىشىنىڭ نامىزى يوق ھېساپتا ».

ئەبۇ بەكرى سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ دېدى: اللہ بىلەن قەسەمكى، مەن ناماز بىلەن زاكاتنىڭ ئارىسىنى ئايرىغان كىشى بىلەن جىھاد قىلمەن.

4) ئۇلار بەزى نەپلىلەرگە بەزى پەرزلەر، ۋاجىپلاردىنمۇ بەكراق كۆڭۈل بۆلدى. شۇنىڭدەك، بۇ سوپىلارنىڭ كېيىنكىلىرىدە يۈز بەردى. ئۇلار زىكىر . تەسبىھلەرنى كۆپ ئوقۇدى. لېكىن بەزى ئىجتىمائىي

پەرزلەرنى تاشلاپ قويدى. مەسىلەن: يامانلىققا قارشى تۇرۇش، ئىجتىمائىي، سىياسىي زۇلۇمغا قارشى تۇرۇشقا ئوخشاش ئىشلار.

5) ناماز، زىكىرگە ئوخشاش شەخسىي ئىبادەتلەرگە مەنپەئەتتە ئومۇمغا قايتىدىغان جىهاد، پىقىھ، كىشىلەر ئارىسىنى ئىسلاھ قىلىش، ياخشىلىق ۋە تەقۋالىققا ياردەم قىلىش، رەھىم ـ شەپقەتكە تەۋسىيە قىلىشتەك ئىجتىمائىي ئىبادەتلەردىن بەكرەك كۆڭۈل بولدى.

6) ئاخىردا كۆپ كىشىلەر ئەمەللەرنىڭ پەرزلىرىگە كۆڭۈل بۆلۈپ، بىنانىڭ ئاساسىغا ھېچ دىققەت قىلمىدى. ئۇلار ئەقىدە، ئىمان، تەۋھىد قاتارلىق دىنىنىڭ ئاساسلىرىغا ھېچ دىققەت قىلمىدى.

چەكلەنگەن ئىشلارنىڭ مەرتىۋىلىرى

شۇنىڭدەك ئىسلام چەكلىگەن ئىشلارنىڭ ھەم مەرتىۋە، دەرىجىلىرى بار:

ئۇنىڭ بىرى: مەكرۇھ تەنزىھىدۇر. بۇ ھالالغا يېقىنراق بولغىنى.

ئۇنىڭ يەنە بىرى: مەكرۇھ تەھرىمىدۇر. بۇ ھارامغا يېقىنراق بولغىنى.

يەنە ئۇنىڭ ئىچىدە: كىشىلەرنىڭ كۆپلىرى بىلمەيدىغان مۇشتەبىھاتلار (مەنىسى ئېنىق بىلىنمەيدىغانلار) بار. كىمكى، ئۇنىڭغا چۈشۈپ قالسا ھارامغا چۈشۈپ قالىدۇ. ئۇ خۇددى تاغنىڭ لېۋىدە پادا باققۇچىغا ئوخشايدۇ. ئۇ تاغدىن چۈشۈپ كېتىشكە تاس قالىدۇ.

يەنە ئۇنىڭ ئىچىدە: ئوچۇق ھاراملار بار. ئۇنى اللّٰہ تائالا ئۆز كىتاۋىدا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆز ھەدىسلىرىدە تەپسىلىي بايان قىلغان: «اللّٰہ سىلەرگە ھارام قىلغان نەرسىلەرنى تەپسىلىي بايان قىلدى». (ئەنئام سۈرىسى **119**. ئايەت).

ھارام ئىككى خىلدۇر: كىچىك ھاراملار ۋە چوڭ ھاراملار. كىچىك ھاراملارغا ناماز، روزا، سەدىقەلەر كەپپارەت بولىدۇ: «شۈبھىسىزكى، ياخشىلىقلار يامانلىقلارنى كەتكۈزىدۇ». (ھۇد سۈرىسى **114**. ئايەت) سەھىھ ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ: «بەش ۋاقىت ناماز، جۈمە نامىزى يەنە بىر جۈمەگىچە، رامىزان روزىسى يەنە بىر رامىزانغىچە پەقەتلا چوڭ گۇناھلاردىن ساقلىنىلسىلا ئارىلىقىدىكى گۇناھلارغا كەپپارەت بولغۇچىدۇر».

ئەمما چوڭ ھاراملار ـ ئۇلارنى پەقەت پۇشايمان ئاقلىغان، قىزغىن ياش پاكلىغان قەلبتىن سادىر بولغان خالىس تەۋبىدىن باشقىسى يۇيالمايدۇ.

چوڭ گۇناھلارنىڭ ئۆزى ھەرخىل بولىدۇ. ئۇنىڭدا پەيغەمبىرىمىز چوڭ گۇناھلارنىڭمۇ ئەڭ چوڭى دەپ سانىغانلىرى بار. ئۇنىڭ بىرىنچىسى: ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرۈش، ئۇ تەۋبىسىز ئەبەدىي كەچۈرۈلمەيدۇ «شۈبھىسىزكى، ئاللاھ تائالا ئۆزىگە شېرىك كەلتۈرۈلگەنلىكنى مەغپىرەت قىلمايدۇ، ئۇنىڭدىن تۆۋەنراقنى خالىغان كىشىگە مەغپىرەت قىلىدۇ». (نىسا سۈرىسى 48 ـ ئايەت).

ئۇنىڭغا ھەددىن زىيادە قىلغان باشقا گۇناھلار يېقىن كېلىدۇ. مەسىلەن: ئاتا ـ ئانىغا ئازار بېرىش، يالغان گۇۋالىق بېرىش، سېھىرگەرلىك قىلىش، ئاللاھ ھارام قىلغان تىرىكلىكنى ئۆلتۈرۈش، جازانە يېيىش، يېتىمنىڭ مېلىنى يېيىش، پاك مۇئمىن ئاياللارغا تۆھمەت قىلىش قاتارلىقلارغا ئوخشاش.

كىشىلەر خاتالىق ۋە تەۋرىنىشكە چۈشۈپ قالغان ئىشلارنىڭ جۈملىسىدىن:

1 . كىشىلەرنىڭ كۆپلىرىنىڭ مەكرۇھ ياكى مۇشتەبىھ ئىشلار بىلەن تارقىلىپ كەتكەن ھاراملار ۋە زىيا بولۇپ كەتكەن ۋاجىپلاردىنمۇ بەكراق مەشغۇل بولۇپ قېلىشى. مەسىلەن: ھالال ياكى ھارام ئىكەنلىكىدە ئىختىلاپ بار ئىش بىلەن ھاراملىقى قەتئىي جەزملەشكەن ئىشتىن بەكرەك مەشغۇل بولۇپ قېلىش.

2 . كۆپ كىشىلەرنىڭ كىچىك گۇناھلارغا قارشى تۇرۇش بىلەن قېلىپ رەمباللىق، سېھىرگەرلىك، كاھىنلىق، قەبرىلەرنى مەسجىد قىلىۋېلىش، نەزىر قىلىش، ئۆلۈكلەر ئۈچۈن مازارلاردا قۇربانلىق قىلىش، قەبرىدىكىلەردىن ياردەم تىلەش ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش تەۋھىد ئەقىدىسىنىڭ ساپلىقىنى كىرلەشتۈرىدىغان، ئازاپقا لايىق چوڭ گۇناھلارغا قارشى تۇرۇشنى تاشلاپ قويۇش.

ئەمەللەر بىلەن بىرگە كىشىلەرنىڭ مەرتىۋىلىرى

خۇددى ئەمەللەرنىڭ بۆلۈنگەنلىرىنىڭ، چەكلەنگەنلىرىنىڭ مەرتىۋىلىرى بولغاندەك، كىشىلەرمۇ شۇنداق ھەرخىل مەرتىۋىلىك بولىدۇ. مەن بۇ يەردە «كىشىلەر» دېگىنىمدىن ئىسلام ئەھلىنى مەقسەت قىلىمەن. شۇنىڭ ئۈچۈن بەزى دىندارلار كىشىلەرنىڭ ھەممىسىگە بىر مەرتىۋىدە مۇئامىلە قىلىپ ناھايىتى چوڭ خاتالىق ئۆتكۈزىدۇ. ئۇلار ئومۇم بىلەن خۇسۇسىنى، خۇسۇسنىڭ خۇسۇسىنى، باشلىغۇچى بىلەن ئەگەشكۈچىنى، ئاجىز بىلەن كۈچلۈكنى ئايرىماستىن مۇئامىلە قىلىدۇ. ۋاھالەنكى، دىندا ھەممىنىڭ ئۆز مەرتىۋىسىگە، ئىستىدادىغا قاراپ بەلگىلەنگەن ئورنى بار. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭدا ئەزىيمەت (چىڭ تۇرۇش) رۇخسەت، ئادالەت، پەزىلەت، پەرز، نەپلە، ۋاجىپ، پىداكارلىق قاتارلىقلار بار. قەدىمقىلەر مۇنداق دېگەن: «ياخشىلارنىڭ ياخشىلىقلىرى ئاللاھقا يېقىنلارنىڭ گۇناھلىرىدۇر».

. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: «ئاندىن بىز كىتاپ (يەنى قۇرئاننى) بەندىلىرىمىزدىن بىز تاللىغان كىشىگە مىراس قىلىپ

بەردۇق. ئۇلارنىڭ بەزىسى ئۆزىگە زۇلۇم قىلغۇچىدۇر، بەزىسى ئوتتۇرا ھالدۇر ۋە بەزىسى الله نىڭ ئىزنى بويىچە ياخشى ئىشنى قىلىشقا ئالدىرىغۇچىدۇر». (پاتىر سۈرىسى **32**. ئايەت).

« ئۆزىگە ئۆزى زۇلۇم قىلغۇچى» دېگەنلىك: ۋاجىپلارنى قىلىشتا ۋە ھاراملارنى تەرك قىلىشتا كەمچىلىك قىلغانلار دەپ تەپسىر قىلىندۇ.

« ياخشىلىققا ئالدىرىغۇچى» دېگەن: ۋاجىپلارنى قىلىپلا قالماي بەلكى، ئۇنىڭغا سۈننەت ۋە مۇستەھەبلەرنىمۇ زىيادە قىلغۇچىدۇر ۋە ھارامنى تەرك قىلىش بىلەنلا توختاپ قالماي بەلكى، شۈبھىلەردىن، مەكرۇھلاردىن ھەم قاچىدىغانلار بەلكى، ھېچقىسى يوق ئىشلاردىنمۇ گۇناھ بار ئىشلارغا ئوخشاش ھەزەر قىلىپ، يىراق بولىدىغانلار دەپ تەپسىر قىلىنىپتۇ.

بۇ ئۈچ سىنىپنىڭ ھەممىسى ـ ئۇنىڭ ئىچىدە زالىممۇ بار. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئايەتنىڭ تېكىستى بويىچە الله كىتابىنى مىراس قىلىپ، تاللانغان ئۇممەتنىڭ ئىچىگە داخىلدۇر.

شۇنىڭ ئۈچۈن بەزى كىشىلەرنىڭ پەقەت ئۆزلىرىگە زۇلۇم قىلغان ئاسىيلار بولغانلىقى سەۋەپىدىنلا ئۇلارنى ئۇممەتتىن، دىندىن چىقىرىۋېتىش خاتالىقتۇر.

يەنە بۇ مەرتىۋىلەرنى ساقىت قىلىپ ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى الله نىڭ ئىزنى بىلەن ياخشىلىققا ئالدىرىغۇچىلاردىن بولۇشى لازىم دەپ مۇئامىلە قىلىش ھەم خاتالىقتۇر.

دىندار، ئىخلاسمەنلەرنىڭ ئىچىدە بەزى كىشىلەر باركى، ئۇلارنى ئۇرغۇپ تۇرغان قىزغىنلىق، يالقۇنجاپ تۇرغان ھېسسىيات بەزى مۇسۇلمانلارنى دىندىن چىقىرىپ ئۇلارغا سوغۇق مۇئامىلە قىلىشقا ياكى بەزى كىچىك گۇناھلارنى ئۆتكۈزگەن سەۋەپتىن ئۇلارغا دۈشمەنلىك بىلەن قارايدىغان قىلىپ قويىدى. ئۇ گۇناھلار ئۆلىمالار ئىختىلاپلاشقان. دەلىللەر بىر ـ بىرىگە زىت كېلىدىغان ۋە قەتئىي ھاراملىق دەرىجىسىگە يەتمەيدىغان ئىشلار بولۇشى مۇمكىن.

ئەشۇ ئىخلاسمەن ياخشىلار شۇنى ئۇنتۇپ قالدىكى، بىزنىڭ پەقەت بەزى گۇناھلارنى ئۆتكۈزگەنلىك بىلەنلا باشقىلارنىڭ ئېتىبارىنى ساقىت قىلىشىمىز جائىز ئەمەس. چۈنكى، قۇرئان كەرىم« كىچىك گۇناھلار» نى ئايرىۋەتتى. ئۇلارنى ياخشىلىق قىلغۇچىلارنىڭ ياخشىلىقلىرىنى ساقىت قىلىدىغان ئىشلاردىن سانىمىدى. شۇنىڭدەك، چوڭ گۇناھلاردىن قېچىش كىچىك گۇناھلارغا كەپپارەت بولىدۇ دەپ ئېلان قىلدى.

الله مۇنداق دەيدۇ:« ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى الله نىڭ مۈلكىدۇر، (الله) يامانلىق قىلغانلارنى قىلمىشىغا قاراپ جازالايدۇ. ياخشىلىق قىلغانلارغا چىرايلىق مۇكاپات بېرىدۇ. ئۇلار چوڭ گۇناھلاردىن ۋە

قەبىھ ئىشلاردىن يىراق بولىدۇ، كىچىك گۇناھلار بۇنىڭدىن مۇستەسنا، ھەقىقەتەن پەرۋەردىگارىڭنىڭ مەغپىرىتى كەڭدۇر». (نەجىم سۈرىسى 31 . 32 . ئايەتلەر).

ئايەت كەرىمدىكى ئايرىۋېتىلگەن« كىچىك گۇناھلار» دېگەن كەلىمىنىڭ مەنىسى ھەققىدە ئىككى خىل قاراش بولۇپ، مۇپەسسىرلەر ئۇلارنى زىكىر قىلىدۇ. بىز ئۇلاردىن غاپىل بولۇپ قالماسلىقىمىز لازىم. چۈنكى، ئۇنىڭدا الله نىڭ مەغپىرىتىنىڭ كەڭلىكىنى بايان قىلىش بار.

ھاپىز ئىبنى كەسىر ئۇ ئايەتنى تەپسىر قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

« الله ياخشىلىق قىلغۇچىلارنى ـ ئۇلار گۇنانىڭ، پاھىشىلەرنىڭ چوڭلىرىدىن قاچىدىغانلار، يەنى: ئۇلاردىن بەزى كىچىك گۇناھلار سادىر بولسىمۇ، ھارام بولغان چوڭ گۇناھلاردىن يىراق بولىدىغانلار دەپ تەپسىر قىلدى. الله ئۇلارنى مەغپىرەت قىلىدۇ ۋە ياپىدۇ. يەنە بىر ئايەتتە مۇنداق دېيىلىدۇ:« ئەگەر سىلەر چەكلەنگەن ئىشلارنىڭ چوڭلىرىدىن قاچساڭلار، سىلەرنىڭ گۇناھلىرىڭلارنى مەغپىرەت قىلىمىز ۋە سىلەرنى ھۆرمەتلىك جايغا كىرگۈزىمىز». (نىسا سۈرىسى 31 . ئايەت). يەنە بۇ يەردە مۇنداق دەيدۇ:« ئۇلار گۇناھنىڭ، پاھىشىلەرنىڭ چوڭلىرىدىن قاچىدۇ. لېكىن، پەقەت كىچىك گۇناھلارنى قىلىپ سالىدۇ». مانا بۇ قەتئىي ئايرىۋېلىشتۇر. چۈنكى، كىچىك گۇناھلار كىچىك ئىشلار قاتارىدا بولىدۇ.

ئاندىن كېيىن ئىبنى كەسىر، ئەھمەد، بۇخارى ۋە مۇسلىملار ھەزرىتى ئىبنى ئابباستىن رىۋايەت قىلغان ھەدىسنى زىكىر قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: مەن ئەبۇ ھۇرەيرە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن نەقىل قىلىپ دېگەن ئىشتىن بەكرەك كىچىك گۇناھلارغا ئوخشايدىغان ئىشنى تاپالمىدىم. پەيغەمبىرىمىز مۇنداق دەيدۇ« شۈبھىسىزكى، الله تائالا ئادەم بالىسىغا زىنادىن نەسىۋىسىنى يازدى، ئۇ بۇنى تاپىدۇ. بۇ ئىمكانسىز ئەمەس. كۆزنىڭ زىناسى قاراشتۇر، تىلنىڭ زىناسى سۆزلەشتۇر، نەپسى ئارزۇ قىلىدۇ ۋە ئىشتىھا قىلىدۇ، جىنسيى ئەزا ئۇنى راستقا چىقىرىدۇ ياكى ئۇنى يالغانغا چىقىرىدۇ».

ھەزرىتى ئىبنى مەسئۇد ۋە ئەبى ھۇرەيرىلەردىنمۇ« كىچىك گۇناھلار» نىڭ تەپسىرى ھەققىدە: قاراش، كۆز تاشلاش، سۆيۈش ۋە قۇچاقلاش دېگەندەك مەنىلەر بايان قىلىنغان. پەقەتلا خەتنىگاھ خەتنىگاھقا تەگمىسىلا شۇنداق. ئەگەر تەگسە بۇ زىنادۇر.

« كىچىك گۇناھ» دېگەننىڭ كېيىنكى تەپسىرى ھەزرىتى ئىبنى ئابباستىن ھەم رىۋايەت قىلىنغاندۇر. ئۇ مۇنداق دەيدۇ: ئەركىشى پاھىشىگە يېقىنلىشىدۇ. ئاندىن تەۋبە قىلىدۇ ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام« ئى الله! ئەگەر مەغپىرەت قىلساڭ ھەممىنى مەغپىرەت قىلغىن، قايسى بەندە ساڭا كىچىك گۇناھ قىلمىغان؟» دېگەن ئىدى. (بۇنى تىرمىزى رىۋايەت قىلغان بولۇپ، تىرمىزى بۇنى غېرىپ ھەدىس دەيدۇ)

ئەبى ھۇرەيرە ۋە ھەسەنلەردىن شۇنىڭغا ئوخشاش ھەدىسلەر رىۋايەت قىلىندى.

بۇ سۆزنىڭ مەنىسى شۇكى، كىچىك گۇناھلار دېگەن: ئىنسان گاھىدا قىلىپ قويىدىغان، ئۇنىڭغا چوڭقۇر لاپ كىرمەيدىغان، ئۇنىڭ ئۈستىدە ھەم تۇرمايدىغان ئىشتۇر. يەنى ـ گاھىدا قىلىپ، گاھىدا قىلمايدىغان ئىشلاردۇر.

بۇ الله نىڭ دىنىدا، ھاياتىدا چوڭ گۇناھلار دائىم سادىر بۇلۇپ تۇرمايدىغان كىشى ئۈچۈن كەڭچىلىك بارلىقىغا ۋە ھەرقانداق تەۋبە قىلغان كىشى ئۈچۈن الله نىڭ مەغپىرىتى كەڭلىكىگە دالالەت قىلىدۇ.

ئىسلام تەربىيەسى دەرىسلىرىنىڭ ئەڭ ياخشىلىرىنىڭ بىرى ئەمىرىل مۇئمىنىن ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ كىشىلەرگە قىلغان تەربىيەسىدۇر. ئۇ كىشىلەرگە كىچىك گۇناھلاردىن قانداق كۆز يۇمۇش، ئەيىپلەرنى سۆزلەشتىن قانداق ساقلىنىش ھەققىدە تەلىم بەرگەن. ئۇ كىچىك گۇناھلار ۋە ئەيىپلەر پەردىلەرنى ئادا قىلىدىغان، چوڭ گۇناھلاردىن ساقلىنىدىغان كىشىدىن سادىر بولسا كۆز يۇمۇش، ئەيىبنى يوشۇرۇش لازىم. بۇ يەردە مەسۇم (ساقلانغان) ئىنسان يوق، ئىنسان بالىلىرىنىڭ ھەممىسى خاتالىق ئۆتكۈزگۈچىدۇر. الله ئىنسانلارنى پاكىزە پەرىشتىلەر قىلىپ ياراتمىدى.

ئىبنى جەرىر ئىبنى ئەۋنىدىن، ئۇ ھەسەن بەسرىدىن رىۋايەت قىلىدۇ: كىشىلەر ئابدۇللا ئىبنى ئەمرىدىن سورۇشۇپتۇ« بىز الله نىڭ كىتاۋىدا بەزى شەيئىلەرنى كۆرىمىز، بىر ئىش بار ئەمەل قىلىنىدۇ، يەنە بىر ئىش بار ئەمەل قىلىنمايدۇ. بۇ ھەقتە ئەمىرىل مۇئمىنىن بىلەن ئۇچرىشىشنى ئىرادە قىلدۇق». ئۇ ۋە ئۇلار بىرلىكتە ھەزرىتى ئۆمەرگە ئۇچراشتى. ئۆمەر: قاچان كەلدىڭ؟ دېدى.

ئابدۇللا: مۇنچىلىك، مۇنچىلىك ۋاقىتتىن بۇيان، دېدى

ھەزرىتى ئۆمەر: ئىزنى بىلەن كەلدىڭمۇ؟ دېدى.

(ھەسەن: ئۇنىڭ قانداق جاۋاپ بەرگەنلىكىنى ھېچ بىلمىدىم دەيدۇ).

ئۇ: ئى مۇئمىنلەرنىڭ ئەمىرى! مىسىردا مەن بىلەن بەزى كىشىلەر ئۇچرىشىپ« بىز الله نىڭ كىتاۋىدا ئەمەل قىلىنىدىغان ۋە ئەمەل قىلىنمايدىغان نەرسىلەرنى كۆرىمىز، دېيىشتى. ئۇلار بۇ ھەقتە سىز بىلەن كۆرۈشمەكچى» دېدى.

ھەزرىتى ئۆمەر: ئۇلارنى ماڭا كەلتۈرىڭلار، دېدى.

ئابدۇللا: مەن ئۇنىڭغا ئۇلارنى توپلاپ بەردىم، دېدى.

ھەزرىتى ئۆمەر: الله ۋە ئىسلامنىڭ ھەققى بىلەن سورايمەن، سەن قۇرئاننىڭ ھەممىسىنى ئوقۇدۇڭمۇ؟ دېدى.

ئۇ: ھەئە ئوقۇدۇم، دېدى.

ھەزرىتى ئۆمەر: ئۇنى ئۆز ئىچىڭدە ساناپ كۆردۈڭمۇ؟ ئۇنى تىلىڭدا ساناپ كۆردۈڭمۇ؟ دېدى.

ئاندىن ئۇلارغا نەزەر تاشلاپ، ھەتتا ئۇلارنىڭ ئاخىرىغا كەلدى (يەنى - ئۇلاردىن: اللّٰهنىڭ كىتاۋىغا ئەمەل قىلىشنى ئۆزرەڭلارنىڭ نەپسىڭلاردا، ئەزايىڭلاردا، سۆزلىرىڭلاردا، ھەرىكەتلىرىڭلاردا، سۈكۈتلىرىڭلاردا ھېساپلاپ كۆردۈڭلارمۇ؟ دەپ سورىدى. تەبىئىكى، ئۇلار ياق دەپ جاۋاپ بەردى).

ئاندىن ھەزرىتى ئۆمەر: ئۇنى سىلەر كىشىلەرنىڭ اللّٰه نىڭ كىتاۋىنى تۇرغۇزۇشىغا تەكلىپ قىلامسىلەر؟ (يەنى: سىلەر چۈشەنگەن، ئۆزرەڭلارنىڭ ئېتىراپى بىلەن ئۆزرەڭلار ئەمەل قىلمىغان سۈرەتتە قىلىشقا تەكلىپ قىلامسىلەر؟) دېدى.

بىزنىڭ پەرۋەردىگارىمىز بىزگە بەزى گۇناھلارنىڭ يوزىبېرىدىغانلىغىنى تەلىم بەردى. دەپ بۇ ئايەتنى ئوقۇدى:« ئەگەر سىلەر چەكلەنگەن ئىشلارنىڭ چوڭلىرىدىن يىراق بولساڭلار، سىلەرنىڭ كىچىك گۇناھلىرىڭلارغا كەپپارەت بېرىمىز ۋە سىلەرنى ھۆرمەتلىك جايغا كىرگۈزىمىز». (نىسا سۈرىسى **31** . ئايەت).

ئاندىن كېيىن: مەدىنە ئەھلى بىلدىمۇ؟ يەنى - سىلەرنىڭ نېمىگە كەلگەنلىكىڭلارنى مەدىنە ئەھلى بىلدىمۇ؟ دېدى.

ئۇلار: ياق، دېيىشتى.

ئۇ: ئەگەر بىلگەن بولسا سىلەرنى باشقىلارغا ئىبرەت قىلىپ قويياتتى، دېدى. (بۇنى ئىبنى كەسىر ئۆز تەپسىرىدە ئىبنى جەرىردىن رىۋايەت قىلدى)

مانا مۇشۇنداق اللّٰه نىڭ كىتاۋىنى ئاڭلىق چۈشەنگەن پىقھى ئارقىلىق ئەمىرىلمۇئمىنىن ھەزرىتى ئۆمەر بۇ مەسىلىنى باشتىن - ئاخىر ھەل قىلىۋەتتى ۋە چېكىنىشىۋىلىش ۋە چوڭقۇرلاپ كىرىپ كېتىشنىڭ ئالدىنى ئالدى. ئەگەر ئۇ بۇ ئىشتا بوشاڭلىق قىلغان بولسا، ئۇنىڭدىن يىتنە شاملى قوزغۇلۇپ چىقىپ، ئۇنىڭ ئاقىۋىتىنى ھېچكىم بىلمەي قالاتتى.

كىشىلەرنىڭ ئەھۋالنى ۋە ئۆزرىلىرىنى ئۆلچەپ كۆرۈش

تەلەپ قىلىنىۋاتقان ۋە بىز زىكىر قىلغاننى تولۇقلايدىغان پىقھىنىڭ جۈملىسىدىن - كىشىلەرنىڭ سەۋىيەسىنى، ئەھۋالنى، ئۆزرىلىرىنى ۋە ئۇلارنىڭ ئۇلارغا بېسىم قىلىۋاتقان كۈچكە قارشى كۆتۈرۈش كۈچىنىڭ ئاجىزلىقى قاتارلىقلارنى توغرا ئۆلچەش.

بىزنىڭ ھەممە كىشىدىن شەھىدلەرنىڭ كاتتىسى ھەمزىرىتى ھەمزىنىڭ قاتارىغا قېتىلىپ، زالىم پادىشالارغا، ھەددىدىن ئاشقان ھاكىملارغا قارشى قوزغۇلۇپ، ئۇلارنى ياخشىلىققا بۇيرۇپ، يامانلىقتىن توسۇپ، ئاخىرىدا ﷲ يولىدا شەھىد بولۇشنى تەلەپ قىلىشىمىز، گەرچە بۇ ھەر بىر مۇسۇلمان ئۆزى ئۈچۈن ئارزۇ قىلىدىغان ئەڭ ئالى غايە بولغان بولسىمۇ، خاتادۇر.

بۇ بىر ئەڭ ئەۋزەل ماقام بولۇپ، ئۇنىڭغا پەقەت ئاز ساندىكى ئەزىمەتلىك كىشىلەرلا يېتەلەيدۇ. بۇ كىشىلەرنىڭ ھەممىسىدىن تەلەپ قىلىنىدىغان ۋە ھېساپ ئېلىنىدىغان پەرىز ئەمەس.

گاھىدا بەزى كىشىلەر يىراق تۇرۇۋېلىپ، ھەق سۆز قىلىپ شۇك تۇرۇشنى ياقتۇرىدۇ. چۈنكى، ئۇ باش ئېگىلگەن بېخىللىقنى، ئەگىشىلگەن ھاۋايى-ھەۋەسنى تەسىر كۆرسەتكۈچ دۇنيانى، ھەرقانداق بىر قاراش ساھىبىنىڭ ئۆز قارىشىدىن پەخىرلىنىۋاتقانلىقنى ۋە ئۆزىنىڭ يالغۇز كۈچى يەتمەيدىغان ئىشلارنى كۆرگەندىن كېيىن، بۇلارنى تىل بىلەن ئىنكار قىلىشنىڭ پايدىسى يوق دەپ قارايدۇ. بۇ خۇددى ئەبى سەئلەبەتىل خەشەبىنىڭ ھەدىسىدە كەلگەندەك: خۇۋەيسە ئۆزىنى يوشۇردى. كۆپچىلىكنى تەرك قىلدى. گاھىدا ئىنكارنىڭ پايدىسى بار دەپ قارايدۇ، لېكىن ئۇ ئۇنىڭ نەتىجىسنى كۆتۈرۈشكە ئاجىزلىق قىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن پەقەت قەلبى بىلەنلا ئۆزگەرتىش بىلەن كىپايە قىلىدۇ. مانا بۇ ئىماننىڭ ئەڭ ئاجىزلىقى.

بەزىلەر« ئۆزگەرتىش چوققىدىن ئەمەس يىلتىزىدىن باشلىنىدۇ، ئىسلاھ قىلىش ئالدى بىلەن شەخسلەرگە قارىتىلىشى لازىم، ئەگەر ئۇلار ئىسلاھ بولسا ئۇلار بىلەن بىللە جامائەت ئىسلاھ بولىدۇ» .دەپ قارايدۇ. يەنە بەزىلەر« ئەلبەتتە غەرىپلەشتۈرۈش، دىنسىزلاشتۇرۇش ئۈستىگە قۇرۇلغان بۇزۇق تۈزۈمنى ئىسلاھ قىلىش پەقەت مەقسەدى ئوچۇق، ۋاستىلىرى دەرس قىلىنغان، ئۇزۇن باسقۇچلۇق، يىلتىزى چوڭقۇر ھالدا شەكىللەنگەن جامائەت ھەرىكىتى ئارقىلىق پۈتىدۇ. ئۇنى چۈشىنى رىياللىققا ئايلاندۇرالايدىغان ئىسلامي خەلق ھەرىكىتى ئېلىپ بارىدۇ» دەپ قارايدۇ.

بۇنىڭغا شۇ مەنا كىرىدۇ: چوڭقۇراق بىر ئىشنىڭ سادىر بولۇپ قېلىشىدىن ئېھتىيات قىلىپ، كىچىكرەك يامان ئىشتىن سۈكۈت قىلىش شەرىئەتتە جائىز. بەلكى، تەلەپ قىلىنغان ئىش. بۇ ئىككى يامانلىقنىڭ بوشراقىنى ۋە ئىككى زەرەرنىڭ يەڭگىلرەكىنى كۆتۈرەلىگەنلىك بولىدۇ. مانا بۇنى شەرىئەت قارار قىلغان.

بۇنىڭغا خاس دەلىللەرنىڭ بىرى، قۇرئانى كەرىم مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ قېرىندىشى ۋە پەرىئەۋنىڭگە ئەۋەتىلىشتىكى شېرىكى بولغان ھارۇن ھەققىدە زىكىر قىلغان ئايەتتۇر. مۇسا ئەلەيھىسسالام قېرىندىشىنى ئۆز ئورنىدا قەۋمىگە خەلىپە قىلىپ قويۇپ، پەرۋەردىگارى بىلەن سۆزلۈشۈشكە كەتكەن ئىدى. كېيىن سامىرىينىڭ ئالتۇن موزاي ھەققىدىكى پىتنىسى يۈز بېرىپ، بەنى ئىسرائىل ئۇنىڭغا ئىبادەت قىلىشقا باشلىغان ئىدى. ﷲ

تائالا مۇنداق دەيدۇ: « ھارۇن ئۇلارغا بۇندىن ئىلگىرى (ئى قوۋم !) سىلەر ئۇنىڭغا ئالدىنىپ كەتتىڭلار. شۈبھىسىزكى، سىلەرنىڭ پەرۋەردىگارىڭلار رەھىم - شەپقەتلىك بولغان اللّٰه دۇر. ماڭا ئەگىشىڭلار، ماڭا ئىتائەت قىلىڭلار، دېگەن ئىدى. ئۇلار (بىز ئۇنىڭغا ئىبادەت قىلىشتىن ھەتتا مۇسا بىزگە قايتىپ كەلگىچە قايتمايمىز) دېيىشتى» . (تاھا سۈرىسى **90 . 91** . ئايەتلەر) .

ھارۇن بۇنداق خەتەرلىك ئازغۇنلۇققا سۈكۈت قىلدى. شىرىكتىنمۇ بەكرەك ۋە سۆزگە جاۋاپ قايتۇرالمايدىغان، ئۇلارغا پايدا - زىيان يەتكۈزەلمەيدىغان، يولغا باشلىيالمايدىغان موزايغا ئىبادەت قىلىشتىنمۇ خەتەرلىك ئازغۇنلۇق بولامدۇ ؟ .

مۇسا ئەلەيھىسسالام قەۋمىگە قايتىپ كېلىپ، ئۇلارنىڭ قىلغان ئىشلىرىغا قاتتىق غەزەپلىنىپ دېدى: « مەندىن كېيىن نېمە دېگەن يامان ئىز باسارسىلەر؟ » ۋە قولىدىكى تەۋرات تاختىلىرىنى تاشلاپ قويۇپ، قېرىندىشىنىڭ چېچىدىن تۇتۇپ قاتتىق غەزەپ بىلەن سۆرىگىلى تۇردى. ئۇ مۇنداق دېدى: « ئى ھارۇن! ئۇلارنىڭ ئازغانلىقىنى كۆرگەن چېغىڭدا (اللّٰه ئۈچۈن غەزەپلىنىشتە) ماڭا ئەگىشىشتىن ساڭا نېمە توسالغۇ بولدى؟ مېنىڭ بۇيرۇقۇمغا خىلاپلىق قىلدىڭمۇ؟ » ھارۇننىڭ جاۋابى نېمە بولغان ئىدى؟ . ھارۇن مۇنداق دېدى: « ئى قېرىندىشىم ! مېنىڭ ساقىلىمنى ۋە چېچىمنى تارتمىغىن، مەن ھەققەتەن سېنىڭ ئىسرائىل ئەۋلادىنى بۆلۈۋېتىپسەن، سۆزۈمگە دىققەت قىلماپسەن، دېيىشىڭدىن قورقتۇم » . (تاھا سۈرىسى **93** . **94** . ئايەتلەر) . بۇ يەردە ھارۇن ئەلەيھىسسالام باش قوماندان كەلگۈچە جامائەتنىڭ بىرلىكىنى ساقلاپ قېلىشنى ئۇلارنىڭ ئازغانلىقىغا سۈكۈت قىلغانلىقىغا ھۆججەت قىلىپ كۆرسەتتى. ھەتتاكى بىرسى قوپۇپ« ئۇ ئالدىراقسانلىق قىلىپ جامائەتنى بۆلۈۋەتتى، مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ قايتىشىنى كۈتۈپ تۇرمىدى» دېمىسۇن ئۈچۈن شۇنداق قىلغان ئىدى.

بۇنىڭ يەنە بىرى، ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا نىڭ مۇنۇ ھەدىسى بولۇپ، پەيغەمبىرىمىز ئۇنىڭغا مۇنداق دېگەن: « ئەگەر قەۋمىڭنىڭ زامانى شېرىككە يېقىن بولمىغان بولسا ئىدى، مەن ئەلبەتتە كەبىنى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام بىنا قىلغان ئورۇنغا بىنا قىلاتتىم» . يەنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قىلىش تەلەپ قىلىنغان ئىش بولسىمۇ، كەبىنى ئۆرۈپ باشقىدىن بىنا قىلسا، تېخى ئىسلام قەلبلىرىدە ئورناپ بولمىغان قەۋمىنىڭ ئارىسىدا پىتنە قوزغۇلۇپ قېلىشىدىن ئېھتىيات قىلىپ ئۇ ئىشنى قىلمىدى.

ئۇنىڭ زالىم باشلىقلارنى ئېلىۋېتىش ۋە باشقا بىرىنى قويۇشقا قۇدرەت بولمىغاندا چوڭراق پىتنە - پاسات تۇغۇلۇپ قان تۆكۈلمىسۇن، ئىززەت - ھۆرمەتلەر دەپسەندە قىلىنمىسۇن، پۇل - ماللار زايا بولمىسۇن، تېنچلىق، مۇقىملىق بۇزۇلمىسۇن ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ زۇلمىغا سەبىر قىلىشقا بۇيرۇغانلىقى مانا بۇنىڭ جۈملىسىدىن ئىدى.

بۇ ئىش ئوچۇق. ئاشكارا كۆپۈرلۈكتۇر، ئىسلامدىن چىقىپ كېتىشكە ئېلىپ بارىدىغان ھالەتتە شۇنداق. خۇددى بۇ ئۇباده ئىبنى سامىت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ھەدىسىدە كەلگەندەك« ئەگەر سىلەر ئوچۇق. ئاشكارا كۆپۈرنى كۆرسەڭلار، ئۇ چاغدا بۇ ئىش سىلەرگە ﷲ ئالدىدا ھۆججەت بولىدۇ» .

مانا بۇنىڭدىن كىشىلەردىن ئەقىدە، ئىبادەت، مۇئامىلە، ئەدەپ. ئەخلاق جەھەتلەردە كامىل مۇسۇلمان بولۇشنى ياكى بولمىسا ئىسلامدىن پۈتۈنلەي ۋاز كېچىشنى تەلەپ قىلىدىغان، ئۆزلىرىچە ئوتتۇرا يول يوق، دەرىجىلەر يوق، ياكى تولۇق، مۇتلەق ئىسلام ياكى بولمىسا باشقا ھېچ ئىسلام يوق دەيدىغان چۈش كۆرگۈچىلەرنىڭ خاتالاشقانلىقى ئايان بولىدۇ.

ئۇلار يامان ئىشنى ئۆزگەرتىشنى بىرلا مەرتىۋىدە قىلىۋالىدى. ئۇ بولسىمۇ. پەقەت قولدىلا ئۆزگەرتىش. ئۇلار ئاخىرقى كۆچى يەتكەن بويىچە تىل بىلەن ئۆزگەرتىش، دىل بىلەن ئۆزگەرتىشتىن ئىبارەت بولغان ئىككى مەرتىۋىنى بىكار قىلىۋەتتى.

ئۇلار ئىسلام شەرىئىتىدىكى تەكلىپنىڭ تاقەت ھېسابى بويىچە بولىدىغانلىقىنى، كىشىلەرنىڭ تاقىتىنىڭ، ئەھۋالىنىڭ ئوخشاشمايدىغانلىقىنى، شۇنىڭ ئۈچۈن شەرىئەتنىڭ ئۆزرىلەرگە، زۆرۈرىيەتلەرگە رىئايە قىلىدىغانلىقىنى ۋە ئۇنىڭغا خاس ئەھكاملارنى بەلگىلىگەنلىكىنى ـ ھەتتا بەزى چەكلەنگەن ئىشلارنى مۇباھ قىلىپ، ۋاجىپ بولغان ئىشلارنى ساقىت قىلىۋەتكەنلىكىنى ئۇنتۇپ قالدى.

ئىمام ئىبنى تەيمىيە بۇ ھەقتە مۇنداق دەپ نېمە دېگەن توغرا ئېيتقان؟:

ﷲ تائالا بىر قانچە جايدا بەندىلەرنى پەقەت تاقىتى يېتىدىغان ئىشلارغا بۇيرۇيدىغانلىقىدىن خەۋەر بەردى. مەسىلەن:« ﷲ تائالا نەپسنى(يەنى ئىنساننى) پەقەت تاقىتى يېتىدىغان ئىشقا بۇيرۇيدۇ» دېدى (بەقەرە سۈرىسى **286** . ئايەت). يەنە:« ﷲ غا ئىمان كەلتۈرگەن، سالىھ ئەمەللەرنى قىلغان كىشىلەرنى بىز پەقەت قۇدرىتى يەتكەن ئىشلارغا بۇيرۇيمىز» دېدى (ئەئراپ سۈرىسى **42** . ئايەت). يەنە:« ئىنسان تاقىتى يەتمەيدىغان ئىشلارغا تەكلىپ قىلىنمايدۇ» دېدى (بەقەرە سۈرىسى **233** . ئايەت).يەنە:« ﷲ ئىنساننى پەقەت قىلالايدىغان ئىشقا بۇيرۇيدۇ». دېدى. (تالاق سۈرىسى) .

ﷲ يەنە بەندىلىرىنى قۇدرىتى يەتكەن بويىچە تەقۋالىق قىلىشقا بۇيرۇپ:« قۇدرىتىڭلارنىڭ يېتىشىچە ﷲ دىن قورقۇڭلار»، دېدى (تەغابۇن سۈرىسى **16** . ئايەت). مۇئمىنلەر ﷲ غا مۇنداق دۇئا قىلىدۇ:« ئى پەرۋەردىگارىمىز! بىزگە بىزدىن ئىلگىرىكى كىشىلەرگە يۈكلەپ قويغاندەك قىيىنچىلىقلارنى يۈكلەپ قويمىغىن، بىزگە تاقىتىمىز يەتمەيدىغان نەرسىنى ئارتىپ قويمىغىن». (بەقەرە سۈرىسى **186** . ئايەت). ﷲ دېدى:« شۇنداق قىلدىم» يەنى ـ دۇئايىڭلارنى ئىجابەت قىلدىم. بۇ ئايەت شۇنىڭغا دالالەت قىلىدۇكى، ئەلبەتتە ئىنسان ئاجىز كەلگەن ئىشقا

تەكلىپ قىلىنمايدۇ. بۇ جەبەرىيلەرنىڭ ئەكسىچە، بۇنىڭدىن يەنە شۇ مەنا چىقىدۇكى، خاتالاشقان ياكى ئۇنتۇپ قالغان كىشى جازالانمايدۇ. بۇ تەقدىرچىيلەرنىڭ، مۇئتەزىللەرنىڭ دېگەنلىرىنىڭ ئەكسىچە.

مانا بۇ بۇ باپتىكى ھەق - ناھەقنى ئايرىغۇچى سۆز. بىر مۇجتەھىد ئىمامدىن، ھاكىمدىن، ئالىمدىن، مۇنازىرىچىدىن، مۇپتىدىن ۋە باشقىلاردىن دەلىل كەلتۈرۈپ ئىجتىھاد قىلسا ۋە قۇدرىتى يەتكەنچە اللّٰه دىن قورقسا، مانا بۇنىڭ ئۆزى اللّٰه بۇيرۇغان ئىش بولۇپ، ئۇ قۇدرىتىنىڭ يېتىشىچە اللّٰه دىن قورقسا اللّٰه غا ئىتائەت قىلغان بولىدۇ. اللّٰه ئۇنى ئەلبەتتە جازالىمايدۇ.(بۇ چەبەرىيلەرنىڭ دېگىنىنىڭ ئەكسىچە). ھەمدە ئۇ توغرا قىلغان بولىدۇ. بۇنىڭ مەنىسى ـ ئۇ اللّٰه غا ئىتائەت قىلغان بولىدۇ. لېكىن، ئۇ شۇ ئىشنىڭ ئۆزىدە ھەق بارلىقىنى بىلدۇ ياكى بىلمەيدۇ.(بۇ قەدەرىيلەر ۋە مۇئتەزىللەرنىڭ دېگىنىنىڭ ئەكسىچە). ئۇلار دەيدۇ:« ھەرقانداق تىرىشچانلىق كۆرسەتكەن كىشى ھەقنى بىلدۇ». بىز ئىلگىرى دېگەندەك بۇ خاتا. بەلكى، ھەرقانداق تىرىشچانلىق كۆرسەتكەن كىشى ساۋاپقا لايىق بولىدۇ.

كاپىرلارمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش، ئۇلارنىڭ ئىچىدە كاپىرلارنىڭ دىيارىدا تۇرۇپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋىتى يېتىپ بارغانلار ۋە پەيغەمبىرىمىزنىڭ اللّٰه نىڭ ئەلچىسى ئىكەنلىكىنى بىلىپ، ئۇنىڭغا چۈشكەن نەرسىگە ئىمان كەلتۈرگەنلەر، قۇدرىتىنىڭ يېتىشىچە اللّٰه دىن قورقىقانلار بار. مەسىلەن: نەجاشى ۋە باشقىلار شۇنداق قىلغان. ئۇ ئىسلام دىيارىغا ھجرەت قىلىشقا ئىمكانىيەت تاپالمىغان، ئۇنىڭغا بۇ چاغدا ئىسلامنىڭ بارلىق ئەھكاملىرىنى ئىجرا قىلىشى لازىم ئەمەس. چۈنكى، ئۇ ھجرەت قىلىشتىن، دىنىنى ئاشكارا قىلىشتىن چەكلەنگەن ئىدى. ھەمدە ئۇنىڭ يېنىدا ئۇنىڭغا ئىسلامنىڭ بارلىق ئەھكاملىرىنى ئۆگەتكۈدەك بىر كىم يوق ئىدى. مانا بۇ جەننەت ئەھلىدىن بولغان مۇئمىندۇر. شۇنىڭغا ئوخشاش پىرئەۋىن جەمەتىدىن بولغان پىرئەۋىننىڭ ئەھلى ھەم شۇنداق بولغان. ئۇنىڭ خوتۇنى ئىمان ئېيتقان. بەلكى، يۈسۈپ ئەلەيھىسسالاممۇ مىسىرلىقلارنىڭ ئالدىدا شۇنداق بولغان. ئۇ چاغدا ئۇلار كاپىر ئىدى. ئۇ مىسىرلىقلارغا ئىسلام بۇيرۇغان ھەممە ئىشنى قىلدۇرۇشقا ئىمكان تاپالمىغان. ئۇ مىسىرلىقلارنى تەۋھىدكە ۋە ئىمانغا چاقىرغاندا ئۇلار قوبۇل قىلمىغان ئىدى. اللّٰه تائالا پىرئەۋىن جەمەتىدىن مۇسۇلمان بولغان كىشى ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ:« شەك - شۈبھىسىزكى، ئىلگىرى سىلەرگە يۈسۈپ (اللّٰه نىڭ دەرگاھىدىن) روشەن دەلىللەرنى ئېلىپ كەلدى. ئۇ ئېلىپ كەلگەن دەلىللەردىن سىلەر ھامان شەكلەندىڭلار، تاكى ئۇ ۋاپات بولغاندا (دەلىل - پاكىتسىز) ھالدا اللّٰه ئۇنىڭدىن كېيىن ھەرگىز پەيغەمبەر ئەۋەتمەيدۇ دېدىڭلار». (غاپىر سۈرىسى **34**- ئايەت).

نەجاشى ھەم شۇنىڭغا ئوخشاش. ئۇ نەسارالارنىڭ پادىشاھى بولغان بولسىمۇ ئىسلامغا كىرىشتە ئۇنىڭ قۇۋمى ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلمىدى. بەلكى، بىرنەچچە نەپەر كىشىلا ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئىسلامغا كىردى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ

ئۆلگەن چاغدا ئۇنىڭ نامىزىنى ئوقۇيدىغان كىشى بولمىغان ئىدى. شۇڭا پەيغەمبىرىمىز مەدىنىدە تۇرۇپ ئۇنىڭ نامىزىنى ئوقۇغان. مۇسۇلمانلار ناماز ئۆتەيدىغان يەرگە چىقىپ سەپ بولۇپ ئۇنىڭ نامىزىنى ئوقۇغان ئىدى. پەيغەمبىرىمىز ئۇ ئۆلگەن كۈنى ئۇنىڭ ئۆلگەنلىكىدىن خەۋەر بېرىپ مۇنداق دېگەن: «ھەقىقەتەن ھەبەش ئەھلىدىن بولغان سىلەرنىڭ سالىھ بىر تۇققىنىڭلار ۋاپات بولدى» .

ئۇ ئاجىز بولغاچقا ئىسلامنىڭ كۆپلىگەن ئەھكاملىرىنى ئىجرا قىلالمىغان ئىدى. ئۇ ھىجرەت قىلالمىغان، جىھاد قىلالمىغان، بەيتۇللاھنى ھەج قىلالمىغان. بەلكى، ئۇنىڭ بەش ۋاقىت نامازنىمۇ ئۆتىيەلمىگەنلىكى رىۋايەت قىلىندۇ. ئۇ رامىزان تۇتالمىغان، بەلگىلەنگەن زاكاتنى ئادا قىلالمىغان. چۈنكى، بۇ ئىشلار ئۇنىڭ قۇۋمىنىڭ ئالدىدا ئاشكارا بولسا ئۇلار ئەلبەتتە ئىنكار قىلاتتى. ئۇ ئۇلارغا قارشى ئىش قىلالمايتتى. بىز شۇنى قەتئى بىلىشىمىز كېرەككى، ئۇ ھېچقاچان ئۇلارغا قۇرئاننىڭ ھۆكمى بىلەن ھۆكۈم قىلمىغان. ۋاھالەنكى، اللّٰه مەدىنىدە ئۆز پەيغەمبىرىگە ئەھلى كىتاب كەلسە ئۇلار ئارىسىدا پەقەت اللّٰه ئۇنىڭغا چۈشۈرگەن ھۆكۈم بويىچە ھۆكۈم قىلىشنى بۇيرۇغان ۋە اللّٰه چۈشۈرگەن نەرسە ھەققىدە ئۇلارنىڭ پىتنىگە سېلىپ قويۇشىدىن ھەزەر قىلدۇرۇلغان ئىدى.

بۇ مەسىلەن: ئۆيلەنگەنلەر زىنا قىلغاندا رەجىم قىلىش، دىيەتلەردە ئادىل قىلىش، قىساس ئېلىشتا ھۆرمەتلىك كىشىلەر بىلەن ئاددىي كىشىلەرنى باراۋەر قىلىش، جانغا جان ئېلىش، كۆزگە كۆز ئېلىش ۋە ئۇنىڭدىن باشقا ئىشلاردا ھۆكۈم قىلغانغا ئوخشاش. نەجاشىغا قۇرئان ھۆكمى بىلەن ھۆكۈم قىلىش مۇمكىن بولمىغان ئىدى. چۈنكى، ئۇنىڭ قۇۋمى بۇنى ئېتىراپ قىلمايتتى. كۆپ كىشىلەر تاتارلار ئالدىدا قازى بولغان. بەلكى، ئىمام بولغان. ئۇنىڭ دىلىدا ئادىللىق قىلىش بولسىمۇ قىلالمىغان. اللّٰه ئىنسانىنى كۈچى يەتمىگەن ئىشقا بۇيرۇمايدۇ.

ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىز قىلغان ئادىل ئىشلىرىغا بىنائەن دۈشمەنلىككە، ئەزىيەتلەرگە ئۇچرىغان. بۇ سەۋەپتىن زەھەرلەنگەن دېگەنلەرمۇ بار. نەجاشى ۋە ئۇنىڭغا ئوخشاشلار جەننەتتە بەختلىك ياشايدۇ. ۋاھالەنكى، ئۇلار ئىسلام شەرىئىتىنىڭ بەزىلىرىنى كۈچى يەتمىگەن سەۋەپتىن ئىجرا قىلالمىغان بولسىمۇ. بەلكى، ئۇلار ئىمكانى يەتكەن بويىچە ھۆكۈم قىلاتتى. (پەتىۋالار توپلىمى: **19/216 ـ 219** ـ بەتلەر).

اللّٰه نىڭ مەخلۇقاتلىرىدىكى ھېكمىتى ھەققىدىكى ئىلىم

شۇنىڭغا ئوخشاش لازىم بولغان ئىلىمنىڭ بىرى، تەدرىجىي ئېلىپ بېرىشتىكى اللّٰه نىڭ مەخلۇقاتلاردىكى، شەرىئەتتىكى ھېكمەتلىرىگە رىئايە قىلىش. بىر ئىشنىڭ ۋاقتى ـ قارايى يېتىپ كەلگۈچە سەبىر قىلىش. بۇنداق بولۇشى شۇنىڭ ئۈچۈنكى، ئومۇمى ئىنسانلارنىڭ، خۇسۇسەن ياشلارنىڭ ئالدىراڭغۇ تەبىئىتى ۋە بۇ ئەسىرنىڭ تەبىئىتى بولغان تېزلىك ئۆزلىرىنىڭ دىنىغا قىزغىن قارايدىغان نۇرغۇن ياشلارنى بۈگۈن كۆچەت تىكىپلا ئەرتىسى مېۋە ئېلىشنى

ياكى ئەتىگىنى زىرائەت تېرىپلا ئاخشىمى ھوسۇل ئېلىشنى ئويلايدىغان، ﷲ نىڭ ئىرادىسى بۇنى قوبۇل قىلمىسا چېكىنىپ كېتىدىغان قىلىپ قويىدۇ. بىر دانە ئۇرۇق ئۇزۇن بولسۇن، قىسقا بولسۇن خىلى، تۇپرىقى، ھاۋارايى ۋە ئۆسۈپ يېتىلىشى، ھەتتا ﷲ نىڭ ئىزنى بىلەن مېۋە بېرىشى جەريانىدا بىرقانچە باسقۇچنى ئۆتكۈزمەي تۇرۇپ مېۋىلىك دەرەخقە ئايلانمايدۇ.

ئانىنىڭ قارنىدىكى تۆرەلمە ئالدى بىلەن ئابىمەنى ھالەتتە بولىدۇ. كېيىن بىر پارچە ئۇيۇل قان بولىدۇ. كېيىن بىرپارچە گۆش بولىدۇ. كېيىن سۆڭەك بولىدۇ. ئاندىن ﷲ ئۇنىڭغا گۆش كىيگۈزىدۇ. ئاندىن ئىنسان شەكلىگە كىرىدۇ. تاكى بوۋاق بولۇپ چىققۇچە يۇقۇرقىدەك بىرقانچە باسقۇچتىن ئۆتىدۇ «ئەڭ ماھىر ياراتقۇچى ﷲ (ھېكمەت ۋە قۇدرەت جەھەتتىن) ئۇلۇغدۇر» (مۇئمىنۇن سۈرىسى **14**. ئايەت).

بالا ئانىنىڭ قارنىدىن بوۋاق بولۇپ تۇغۇلىدۇ. ئاندىن ئەمچەك ئېمىدۇ. ئاندىن سەبى بالا بولىدۇ. ئاندىن ياش بالا بولىدۇ. ھەتتا بالاغەتكە يەتكۈچە يۇقۇرقى باسقۇچلاردىن ئۆتىدۇ. ھاياتمۇ خۇددى شۇنىڭغا ئوخشاش ئۆزىنىڭ بارلىق سۈرەتلىرىدە تەدرىجىي ھالدا داۋاملىشىدۇ. بىر باسقۇچتىن يەنە بىر باسقۇچقا ئۆتىدۇ. تاكى ﷲ نىڭ مەخلۇقاتلىرىدىكى ھېكمىتى تولۇقلىنىدۇ. بىزنىڭ دىنىمىزمۇ خۇددى شۇنداق باشلانغان. ئەڭ باشتا ئەقىدە بەلگىلەنگەن، ئاندىن ﷲ تائالا ئاستا - ئاستا ئىبادەتلەرگە بۇيرۇغان، كېيىن پەرزلەرنى بەلگىلىگەن، ھارام نەرسىلەرنى چەكلىگەن، شەرىئەتنى تەدرىجىي ھالدا تەپسىلىي بايان قىلغان. ھەتتا قۇرۇلۇش پۈتۈپ نېئمەت تامام بولغان ۋە ﷲ نىڭ مۇنۇ ئايەت كەرىمىسى نازىل بولغان« بۈگۈن سىلەرنىڭ دىنىڭلارنى پۈتۈن قىلدىم، سىلەرگە نېمىتىمنى تاماملىدىم، ئىسلام دىنىنى سىلەرنىڭ دىنىڭلار بولۇشقا تاللىدىم» . (مائىدە سۈرىسى **3**. ئايەت).

بەزى ياشلار ئۆز تەڭداشلىرى بىلەن توپلىنىپ، ۋەزىيەتتىن شىكايەت قىلىشىپ، مۇسۇلمانلارنىڭ ھالىنىڭ قايسى دەرىجىگە يەتكەنلىكىدىن ھەسرەتلىنىپ، بۇزۇلغاننى تۈزەش، ئۆرۈلگەننى قۇرۇش ئۈچۈن ئۆزئارا جامائەت تەشكىل قىلىدۇ. بۇ يەردە ئۇلار ئارزۇ - ئارمانلارنى قىلىشىدۇ ۋە بەكمۇ ئاشۇرۇۋېتىدۇ. چۈش كۆرىدۇ ۋە ئويغاق ھالدا چۈشكە غەرق بولۇپ كېتىدۇ. ئۇلار ھەقنى ھەق، باتىلنى باتىل قىلالايمىز، بىر كېچە - كۈندۈزدىلا يەر يۈزىدە ئىسلام دۆلىتى قۇرالايمىز دەپ ئويلىشىدۇ. ئاندىن توسالغۇلارغا ئۇچرىغاندا چۆچۈشۈپ كېتىدۇ. بۇ ھەقتىكى توسالغۇلار نېمە دېگەن كۆپ ھە....؟ ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئىمكانىيەتلىرىنى تولۇق ھېساپلايدۇ. ۋاھالەنكى، ئۇ ئىمكانىيەتلەر نېمە دېگەن ئاز ھە....؟. ئۇلار خۇددى ئىبنى سىرىن دېگەن زاتقا مۇنداق دېگەن كىشىگە ئوخشايدۇ« مەن چۈشۈمدە سۇسىز ئۈزۈۋېتىمەن، قاناتسىز ئۇچۇۋېتىمەن. مېنىڭ چۈشۈمنىڭ تەبىرى نېمە ؟» .

ئىبنى سىرىن ئۇنىڭغا« سەن تولا ئارزۇ قىلىدىغان، تولا چۈش كۆرىدىغان ئادەم ئىكەنسەن» دېگەن ئىدى.

ھەزرىتى ئەلى ئوغلىغا ۋەسىيەت قىلىپ مۇنداق دېگەن ئىدى« ئارزۇ - ئارمانلىرىڭغا يۆلىنىۋېلىشتىن يىراق بول. چۈنكى، ئۇ ئاخماقلارنىڭ ماتاسى» .

ئىلگىرىكىلەردىن بىرى مۇنداق دەپ راست ئېيتقان ئىدى:

ئارزۇغا قۇل بولما. چۈنكى، ئۇ ۋەيران بولغۇچىلارنىڭ ماتاسىدۇر.

چۈنكى يامان ئەمەلىيەت ياخشى ئارزۇلار بىلەن تۈزۈلمەيدۇ. الله تائالانىڭ جەمئىيەتلەرنى ۋە مىللەتلەرنى ئۆزگەرتىشتە بەلگىلىگەن سۈننىتى بار. الله بىرىكىمگە يانباسمايدۇ.

سۈرىيەلىك تەتقىقاتچى، ئۇستاز جەۋدەت سەئىد نەپسىنى ۋە جەمئىيەتنى ئۆزگەرتىش ھەققىدە قىممەتلىك بىر كىتاپ يېزىپ ئۇنىڭ ماۋزۇسىنى« ھەتتا ئۇلار ئۆز نەپسلىرىنى ئۆزگەرتكۈچە . . .» دەپ قويغان. ئۇ بۇنىڭدا الله تائالانىڭ مۇنۇ ئىككى ئايەت كەرىمىسىدىن ئۈلگە ئالغان ئىدى. 1 . الله تائالا مۇنداق دەيدۇ:« شۈبھىسىزكى، الله تائالا بىر قەۋمنى ھەتتا ئۇلار ئۆز نەپسلىرىنى ئۆزگەرتمىگۈچە ئۆزگەرتمەيدۇ». 2 . يەنە مۇنداق دەيدۇ:« بۇ (يەنى ئۇلارغا نازىل بولغان ئازاپ) شۇنىڭ ئۈچۈنكى، بىرەر قەۋم ئۆزلىرىنىڭ ھالىتىنى (كۇپۇر، گۇناھ بىلەن) ئۆزگەرتمىگۈچە الله ئۇلارغا بەرگەن نېمىتىنى ئۆزگەرتىۋەتمەيدۇ».

ئۇ ئۆز تەتقىقاتىنىڭ باشلىنىشىدا دېگەن سۆزلەرنىڭ ئەڭ ياخشىسى شۇكى، ئۇ مۇنداق دەيدۇ:

« ئىسلام دۇنياسىدىكى ياشلارنىڭ ئىچىدە ئىسلام يولىدا جانلىرىنى، ماللىرىنى بېرىشكە تەييار ياشلار بار. لېكىن، ئۇلارنىڭ ئىچىدە بىرەر ماۋزۇدا پىششىق يېتىلىش ياكى بىرەر ھەقىقى نۇرغا ئېرىشىش ئۈچۈن تولۇق تەتقىقات ئېلىپ بېرىشقا ئۆمرىدىن بىرقانچە يىلنى تەقدىم قىلىدىغانلار ناھايىتى ئاز. مەسىلەن: مۇسۇلمان كىشىنىڭ ئەقىدىسى بىلەن يۈرۈش-تۇرۇشى ئارىلىقىدىكى پاسىلدىن ئىبارەت بولغان مەسىلىگە قارىساق، نۇرغۇنلىغان سوئاللار ئورتىغا چىقىدۇ. ئۇنىڭغا يېتەرلىك جاۋاپ يوق. ۋاھالەنكى، بۇ مەسىلىلەرگە ئەمەلىي جاۋاپ تاپماستىن بىر ۋەزىيەتتىن يەنە بىر ۋەزىيەتكە ئۆزگىرىش مۇمكىن ئەمەس. بۇ ھەم چوڭقۇرلاپ تەتقىق قىلغاندىن ۋە كۆپلەپ تەجرىبە ھاسىل قىلغاندىن كېيىن مۇمكىن بولىدۇ.

بۇ خىل تەتقىقاتنىڭ ئۆسۈشىنىڭ ئاستا بولۇشىدىكى سەۋەپ، ھېلىغىچە تەتقىقاتنىڭ قىممىتى ئىسلام دۇنياسىدا تېخى كەشىپ قىلىنمىدى. ئۇزۇن مۇددەت ھۆكۈم سۈرگىنى« قىلىچ كىتاپتىنمۇ توغرا سۆزلەيدىغان خەۋەردۇر» دېگەن قاراش بولدى. ئۇنىڭ يۈزلىنىشى« پىكىر باتۇرنىڭ باتۇرلىغىدىن ئۈستۈن تۇرىدۇ» دېگەن قاراش بولمىدى.

شۇنىڭدەك ئىسلام دۇنياسىدا ئىماننىڭ شەرتلىرى تېخى تەتقىق قىلىنمىدى. بۇنىڭ مەنىسى ـ ئۇلار ئىمان ۋە ئىسلامنىڭ ئەركانلىرىنى ساقلىمىدى دېگەنلىك ئەمەس. لېكىن، بىزنىڭ ئىماننىڭ شەرتلىرى دېگىنىمىز ـ ئۇنىڭ نەپسي شەرتلىرى. يەنى ـ نەپسىدىكى ئۆزگەرتىش لازىم بولغان نەرسىلەردۇر. چۈنكى، بۇ ئۆزگەرتىشنىڭ ئۆزى ئىماننىڭ مېۋىلىرىگە پىششىق يېتىلىش ئۈچۈن پۇرسەت بېرىدۇ. يەنى ئۇ ـ ئەمەلنىڭ ئەقىدە بىلەن مۇناسىپ كېلىشى ۋە ئەقىدىنىڭ مېۋە بېرىشكە بولغان توسقۇنلۇقىنىڭ يوقۇلىشى.

ھازىرغا قەدەر جان بېرىش، مال بېرىشلا مەرتىۋىلەرنىڭ ئەڭ يۇقۇرىسى دەپ قارىلىپ كەلدى. جان، مال بېرىشنىڭ ئۈنۈملۈك بولۇشىغا رىئايە قىلىنمىدى. چۈنكى ئىش پەقەتلا بېرىپ قويۇپ بولدى قىلىش ئەمەس. چۈنكى، بېرىش ھېچبىر شەرتلەرسىز نەتىجە بەرمەيدۇ.

شۈبھىسىزكى، بۇ قاراش مۇسۇلمان ياشنىڭ پۇل ـ مېلىنى ۋە جېنىنى پىدا قىلىش ئىمكانىيىتىگە ياردەم قىلىدۇ. شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە تەتقىق قىلىش، چۈشىنىش ئۈچۈن ئۆزىۋلدۇرمەي تىرىشىشقا ئۆزىنى ئاتاش ئۇنىڭغا ئاسان چۈشمەيدۇ.

بۇ يەردە يەنە بىر سەۋەپ بار. ئۇ بولسىمۇ ـ جېنىنى، مېلىنى پىدا قىلىش قىزىرىپ قالغان چاغدا بولىدۇ. لېكىن ئىلىم تەلەپ قىلىش قىزىرىپ قالغان چاغدا بولمايدۇ. بەلكى، ئۆزىۋلدۇرمەي تىرىشىش بىلەن بولىدۇ. داۋاملىشىشقا ئىمكانىيەت بېرىدىغان يېقىلغۇغا ئوخشاش بىرخىل ئاڭغا مۇھتاج بولىدۇ.

شۇنداق، ياشلارنىڭ كۆپىنچىسى قىزىرىپ قالغان چاغدا ھەر خىل ماۋزۇدا تەتقىقات ئېلىپ بېرىش ئىشىنى باشلايدۇ. لېكىن بىر ئىككى ئولتۇرۇشتىن كېيىن قىزغىنلىق سوۋۇپ قالىدۇ. ئاخىرىدا مالال بولىدۇ. ئاندىن خۇددى چىراغنىڭ يېغى تۈگەپ ئۆچۈپ قالغىنىدەك باشلىغان ئىشى ئۈزۈلۈپ قالىدۇ.

بۇ ئاقساتقۇچى قاراشلارنى ۋە تەتقىقات ئاملىرىدىن غاپىل قېلىشنىڭ ياكى باشلىغاندىن كېيىن ئۈزۈپ قويۇشنىڭ ئامىللىرىنى ئېچىپ تاشلاش لازىم. چۈنكى، بۇ ئالدىراپ قاراشنى يوقىتىدىغان مۇئەييەن، ئېنىق شەرتلەرنىڭ ئىچىدە ھاسىل بولىدۇ.

شۇنىڭغا ئوخشاش ناموۋاپىق ئىشلارنىڭ بىرى، بىزنىڭ خاتىرىمىزگە ھەتتا نەپسىدە ئۆزگىرىش بولماي تۇرۇپ باشقا ئىش قىلغىلى بولمايدىغانلىقى كىرمەي تۇرۇپ، ئەمەلىيەتنىڭ ئۆزگىرىشىگە ئىشتىياق بىلەن ئىنتىلىش. بىز ئۆزىمىزنىڭ نەپسىدىن خاتىرجەم. بىز ئۇنىڭدىكى كۆپ نەرسىلەرنىڭ بىزگە بىر زايىل بولۇشىنى ئىزدەيدىغان ئەمەلىيەتنىڭ باقى قېلىشىغا ھەق بېرىدىغانلىقىنى بىلمەيمىز. ۋاھالەنكى، بىز ئۇنىڭ ئېغىر بېسىمىنى ھېس قىلىمىز. لېكىن ئۇنىڭ داۋاملىشىشى ئۈچۈن بىزنىڭ نەپسىمىزنىڭ قانچىلىك ھەسسە قوشىدىغانلىقىنى بىلمەيمىز.

قۇرئانى كەرىم ئىنسانىيەتكە كەلگەن كېلىشمەسلىكنى تەپسىر قىلىشتا بىزگە تەلىم بەرمەكچى بولغان سەۋەپنىڭ ئۆزى مانا شۇ. ئۇ بۇنى ئىزھار قىلىشتا مەسىلىنىڭ ئاساسى«نەپسىدىكى نەرسە»گە قايتىدىغانلىقىغا ئىشارەت قىلىدۇ. ئىنسانغا تاشقىرىدىن كەلگەن ئىش زۇلۇم ئەمەس. بەلكى، ئىنساننىڭ ئۆزى ئۆزىگە قىلغىنى زۇلۇم. مانا بۇ تارىخنىڭ نېگىزى. قۇرئان قارار قىلغان جەمىيەت يولى. ئۇنى يېپىپ قويۇش بىلەن ھايات قاراڭغۇلۇققا چۆمىدۇ. شۇنىڭ بىلەن شۇملۇق كەلتۈرىدىغان ياكى ھەددىدىن ئاشقان پەلسەپەلەر پەيدا بولىدۇ.

ئىنسان ئۆزى ـ ئۆزىگە سالغان زۇلۇمنىڭ ئەڭ ئېغىرلىرىنىڭ بىرى، ئۇ ئىنسان بىلەن كائىنات، جەمىيەت ئوتتۇرىسىدىكى مەۋجۇت بولغان بويسۇندۇرۇش ئالاقىسىنى كۆرمەيدۇ. ئۆزىنى تاشلىۋېتىدۇ. ئۆزىنى ئۆزىگە

ئامانەت قىلغان ھېكمەتلەر ئاساسىدا ئۇيۇشقانلىقى، نەپسىلەرنى بويسۇندۇرالايدىغان ئورۇنغا قويمايدۇ. بۇنىڭغا بىنائەن بىزنىڭ مۇنداق دېيىشىمىز مۇمكىن:

شۈبھىسىزكى، ئەقلىي مەسىلىلەرگە قارىتا ئىككى مەيداننىڭ بىرىنى تۇتۇشى مۇمكىن. بىرى ئۇ قانۇنغا بويسۇندۇ دەپ پەرەز قىلىش. ئۇنىڭغا ئەگىشىپ مەسىلىلەر باشقۇرۇشقا بويسۇندۇ. يەنە بىرى ئۇ قانۇنغا بويسۇنمايدۇ ياكى ئۇنىڭ قانۇنلىرىنى ئېچىش مۇمكىن بولمايدۇ دەپ پەرەز قىلىش. بۇ ئىككى مەيداننىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر قانچە مەيدان بار. ئۇنىڭغا يېقىنلىق ئىككىسىنىڭ بىرىدىن ۋە يىراقلىق يەنە بىرىدىن پەرىقلىنىدۇ.

ئەلۋەتتە، ھەر ئىككى پەرەزنىڭ ئىلمىي نەتىجىلىرى بار. ئۇ ئىككى مەيداننىڭ بىرىگە بويسۇنۇش بويىچە ئىنساننىڭ تۇتقان مەيدانىدا ۋە يۈرۈش-تۇرۇشىدا ئوخشىمىغان شەكىلدە ئاشكارا بولىدۇ.

مۇسۇلمانلارنىڭ ئىسلام ئەقىدىسى بويىچە ياشاشقا ئاجىز كېلىشى - ئۇنى ئىسپاتلاش چوڭ تىرىشچانلىق كۆرسىتىشكە مۇھتاج بولىدىغان مەسىلە ئەمەس.

لېكىن ئۇنى مەسىلە دەپ قارىغاندىن كېيىن، ئۇ زاھىر بولۇپ قېلىۋېرىدۇ. مۇسۇلمانلار ئۇنىڭغا قارىتا قايسى مەيداندا تۇرىدۇ؟ بىرىنچى مەيداندا تۇرامدۇ؟ يەنى - مەسىلە بويسۇنىدىغان قانۇن بار. ئۇنى كەشىپ قىلغىلى، ئۇنى باشقۇرغىلى، بويسۇندۇرغىلى بولىدۇ دەپ پەرەز قىلامدۇ؟ ياكى مەسىلە ئىنسان كەشىپ قىلىش مۇمكىن بولىدىغان قانۇنغا بويسۇنمايدۇ دەپ ئېتىقاد قىلامدۇ؟ بۇنىڭغا ئەگىشىپ بۇ قانۇنلارنى تەتقىق قىلىش ئۈچۈن ئىنساننىڭ تىرىشىشىنىڭ پايدىسى يوق دەپ قارامدۇ؟. چۈنكى، بەزىلەرنىڭ ئېتىقادى بويىچە مەسىلە بويسۇنىدىغان قانۇن« ئىنسانىيەت ھاياتىدا سەۋەبلىرى تۇتۇق بولغان سېھرىي يول بىلەن ئىشلەمدۇ »؟ .

شۈبھىسىزكى، بۇ ماۋزۇنى مۇسۇلماننىڭ ئېڭىنىڭ ئاستىدا قىلىدىغان شەكىلدە ئورتىغا تاشلاش. ئۇنىڭ مەسىلىگە قارىتا تۇتقان مەيدانىنىڭ ئاڭلىق بەلگىلىنىشى ئۈچۈن پايدىلىق. ھەممە ئۇنى ئۇ تۇتۇپ كەلگەن تۇتۇق مەيداندىن چىقىرىدۇ. كۆپلىگەن چاغلاردا ئۇنىڭ زېمىندا ئىككى مەيدان تەشۋىشلىك سۈرئەتتە ئارىلىشىپ كېتىدۇ. دە بىرسى يەنە بىرسىنىڭ تەسىرىنى بىكار قىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ماۋزۇ تۇتۇق، پالەچ پېتىچە قالىدۇ.

شۈبھىسىزكى، ھەل قىلىش دەرىجىسىگە يېتىشتە نەزەرىيەنىڭ ساغلام بولۇشىنىڭ مۇھىم تەسىرى بار. بەلكى، ھەل قىلىش ئۇ نەزەرىيەنىڭ دۇرۇس بولۇشىغا ۋە ئوچۇقلۇقىغا باغلىق.

غەلبە قىلىش يولى ۋە ئۇنىڭ شەرتلىرى توغرىسىدا سۆھبەت

بىر كۈنى ماڭا بىرى: بىز ھەق ئۈستىدە، دۈشمەنلىرىمىز باتىل ئۈستىدە ئەمەسمۇ؟ دېدى

مەن: ھەئە شۇنداق، دېدىم.

ئۇ: بىزنىڭ پەرۋەردىگارىمىز باتىلغا قارشى ھەققە، كۇپرىغا قارشى ئىمانغا ياردەم قىلىدىغانلىقىغا ۋەدە قىلمىدىمۇ؟ بىزنىڭ پەرۋەردىگارىمىزنىڭ ۋەدىسى ھەق ئەمەسمۇ؟ دېدى.

مەن: ھەئە، الله تائالا ۋەدىسىگە خىلاپلىق قىلمايدۇ، دېدىم.

ئۇ: ئۇنداقتا نېمشقا كۈتۈپ تۇرىمىز؟ نېمشقا باتىلغا قارشى مەرىكىنى باشلىمايمىز؟ دېدى.

مەن: بىزنىڭ دىنىمىز بىزگە غەلىبە قىلىشنىڭ يوللىرى بولۇپ، ئۇنىڭغا رىئايە قىلىش لازىملىقىنى، غەلىبىنىڭ شەرتلىرى بولۇپ، ئۇ شەرتلەرنىڭ ھازىرلىنىشى لازىملىقىنى ئۆگەتتى. ئەگەر ئۇنداق بولمىغاندا بىزنىڭ پەيغەمبىرىمىز مەككىدە دەۋىدىن باشلاپلا بۇتپەرەسلىككە قارشى ھەربىي جىھادنى باشلىغان بولاتتى. ھەر تەرەپتىن بۇتلار بىلەن ئورالغان كەبىنىڭ ئالدىدا نامازنى ئوقۇمىغان بولاتتى، دېدىم.

ئۇ: ئۇ قايسى يوللار ۋە شەرتلەر؟ دېدى.

مەن: بىرىنچىدىن الله تائالا ھەققە پەقەت ئۇنى ھەق دەپلا ياردەم قىلمايدۇ. بەلكى، ئۇنىڭغا ئۇنىڭ ئەھلى ۋە الله نىڭ كەلىمىسىگە تۇپلانغان، الله ئۈچۈن دوست بولغان مۇئمىن كىشىلەر ئارقىلىق ياردەم بېرىدۇ. بۇ ھەقتە الله ئۆز پەيغەمبىرىگە مۇنداق دەيدۇ:

« الله سېنى ئۆز نۇسرىتى ۋە مۇئمىنلەر بىلەن كۈچلەندۈردى ۋە ئۇلارنىڭ دىللىرىنى بىر - بىرىگە يېقىن قىلدى» . (ئەنپال سۈرىسى **62** . ئايەت) دېدىم.

ئۇ: ھەقنى ئەزىز، باتىلنى خار قىلىش ئۈچۈن نۇسرەت ئېلىپ چۈشىدىغان ھېلىقى بەدرى، خەندەك، ھۇنەيىن ئۇرۇشلىرىدا چۈشكەن پەرىشتىلەر قېنى؟ دېدى.

مەن: پەرىشتىلەر مەۋجۇت، ئۇلار الله نىڭ ئىزنى بىلەن مەدەت ۋە نۇسرەت ئېلىپ چۈشۈشى مۈمكىن. لېكىن ئۇلار بىكارغا چۈشمەيدۇ. بەلكى، ئۇلار يەر يۈزىدە جىھاد قىلىدىغان، ئەمەل قىلىدىغان، قەدىمىنى مۇستەھكەم قىلىدىغان، ئىلاھىي ياردەمگە مۇھتاج بولغان مۇئمىنلار ئۈچۈن چۈشىدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا بەدرى قىسسىسىدە مۇنداق دەيدۇ: « ئەينى ۋاقىتتا پەرۋەردىگارىڭ پەرىشتىلەرگە« مەن سىلەر بىلەن بىللە، ئىمان ئېيتقان كىشىلەرنىڭ قەدىمىنى مۇستەھكەم قىلىڭلار» دەپ ۋەھيى قىلغان ئىدى» . ئالدى بىلەن« ئىمان كەلتۈرگەن كىشىلەر» بولۇشى لازىم. شۇنداق بولغاندا ئۇلار پەرىشتىلەرنىڭ چۈشۈشىگە لايىق بولىدۇ، دېدىم.

ئۇ: ئەگەر مۇئمىنلەر بولسا ياردەم كېلەمدۇ؟ دېدى.

مەن: ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ دەۋەتلىرىنى تارقىتىش، ۋەزىپىسىنى يەتكۈزۈش، سانىنى كۆپەيتىش، ئاساسىنى كۈچەيتىش، قارشى تەرەپكە ھۆججەت كۆرسىتىش، ئۆزلىرىنىڭ قوللايدىغانلىرىنى قولغا كەلتۈرۈش قاتارلىقلار

ئۈچۈن تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلىشى لازىم. شۇنداق قىلغاندا ئۇلاردا دۈشمەنلىرىگە قارشى تۇرالىغۇدەك كۈچ ھاسىل بولىدۇ. بىر كىشىنىڭ يۈز ياكى مىڭ كىشىگە تەڭ كېلىشى ئەقىلگىمۇ شەرىئەتكىمۇ مۇۋاپىق ئەمەس. قۇرئان كەرىمنىڭ نازىل قىلىنغىنى ئەڭ كۆپ بولغاندا بىر مۇئمىن كاپىردىن ئونىغا تاقابىل تۇرۇش:« ئەگەر سىلەردىن سەبىرلىك يىگىرمە كىشى بولسا ئىككى يۈز كاپىردىن غالىپ كېلىدۇ. ئەگەر سىلەردىن يۈز كىشى بولسا كاپىرلاردىن مىڭ كىشىگە غالىپ كېلىدۇ. بۇنداق بولۇشى ئۇلار چۈشەنمەيدىغان قەۋمدۇر» . (ئەنپال سۈرىسى **65** . ئايەت). بۇ كۈچ ۋە ئىرادە بار ھالەتتە. ئەمما ئاجىزلىق ۋە رۇخسەت ھالىتىدە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ:« ھازىر الله سىلەرگە يەڭگىللىتىپ بەردى ۋە سىلەرنىڭ ئىچىڭلاردا ئاجىزلار بارلىغىنى بىلدى. ئەگەر سىلەردىن سەبىرلىك يۈز كىشى بولسا، ئىككى يۈز كاپىرغا غالىپ كېلىدۇ. ئەگەر سىلەردىن مىڭ كىشى بولسا، ئىككى مىڭغا غالىپ كېلىدۇ. الله نىڭ ئىزنى بىلەن بولىدۇ. الله سەبىر قىلغۇچىلار بىلەن بىللە» . (ئەنپال سۈرىسى **66** . ئايەت) دېدىم .

ئۇ: لېكىن ھەقىقەت ئەھلىنىڭ دۈشمەنلىرى ئۇلاغا پىكىرلىرىنى تارقىتىشقا، ئامانەتلىرىنى ئادا قىلىشقا ئىمكان بەرمەيدۇ. بەلكى، ئۇلارنىڭ يولىغا تىكەن تېرىيدۇ. قوللىرىدىكى شامنى ئۆچۈرىدۇ. ئاياقلىرى ئاستىغا بومبا كۆمىدۇ، دېدى.

مەن: مانا بۇ يەردە ياردەمگە ئېرىشىش ئۈچۈن لازىم بولغان بىر شەرت ئوتتۇرىغا چىقىدۇ، ئۇ بولسا ئەزىيەتكە ۋە يولنىڭ ئۇزۇنلىقىغا سەبىر قىلىش. خۇددى پەيغەمبىرىمىزنىڭ تاغىسىنىڭ ئوغلى ئىبنى ئابباسقا دېگىنىدەك دۈشمەنىنىڭ ئورۇنۇشلىرىغا، ھەيۋىسىگە قارشى مۇستەھكەم تۇرۇش:« شۇنى بىلگىنكى، نۇسرەت سەبىر قىلىش ئارقىلىق كېلىدۇ» .

شۇنىڭ ئۈچۈن الله تائالا مەككە سۈرىلىرىنىڭ كۆپلىرىنىڭ ئاخىرىدا پەيغەمبىرىگە سەبىر قىلىشنى تەۋسىيە قىلدى.

يۇنۇس سۈرىسىنىڭ ئاخىرىدا مۇنداق دەيدۇ:« ساڭا ۋەھيى قىلىنغان نەرسىگە ئەگەش. تاكى الله ھۆكۈم قىلغۇچە سەبىر قىل. الله ھاكىملارنىڭ ئەڭ ياخشىسىدۇر» .

نەھل سۈرىسىنىڭ ئاخىرىدا مۇنداق دەيدۇ:« سەبىر قىل، سېنىڭ سەبرىڭ پەقەت الله غا بولىدۇ. ئۇلارغا قايغۇرما، ئۇلارنىڭ ھىيلىلىرىدىن سىقىلما، شۈبھىسىزكى، الله تەقۋالار ۋە ئېھسان قىلغۇچىلار بىلەن بىللە» .

رۇم سۈرىسىنىڭ ئاخىرىدا مۇنداق دەيدۇ:« سەبىر قىل. شۈبھىسىزكى، الله نىڭ ۋەدىسى ھەقتۇر، ئىشەنمەيدىغانلار سېنى يەڭگىل كۆرۈپ قالمىسۇن» .

ئەھقاپ سۈرىسىنىڭ ئاخىرىدا مۇنداق دەيدۇ:« ئۇلۇلئەزمى (ئۆزلىرىگە اللّٰه تەرىپىدىن كىتاب نازىل بولغان پەيغەمبەرلەر) بولغان پەيغەمبەرلەر سەبىر قىلغاندەك سەبىر قىل، ئۇلارغا ئالدىراپ كەتمە» .

تۇر سۈرىسىنىڭ ئاخىرىدا مۇنداق دەيدۇ:« پەرۋەردىگارىڭنىڭ ھۆكمىگە سەبىر قىل، سەن ئەلبەتتە كۆز ئالدىمىزدا تۇرغان چېغىڭدا پەرۋەردىگارىڭغا ھەمدە ئېيتىش بىلەن تەسبىھ ئېيت» دېدىم .

ھېلىقى بۇرادىرىم: لېكىن ئۇزۇن سەبىر قىلىپ كېتىمىز. ئىسلام ئۆچۈن شەرىئەت بىلەن ھۆكۈم قىلىدىغان، ئۈممەتنى تىرىلدۈرىدىغان، يەر يۈزىدە ئۇنىڭ بايرىقىنى كۆتۈرىدىغان دۆلەت قۇرۇيالمايمىز، دېدى.

مەن: سېنىڭ قولۇڭدا بىرەر جاھىل ئىلىم ئۆگەنمىدۇ؟ بىر ئازغان كىشى ھىدايەت تاپمىدىمۇ؟ بىر گۇناھكار كىشى تەۋبە قىلمىدىمۇ؟ . . . دېدىم .

ئۇ: ھەئە، شۇنداق قىلدى، دېدى.

مەن دېدىم: مانا بۇنىڭ ئۆزىمۇ زور پايدا، كاتتا غەنىمەت. سەن جاھىلىيەتتىن ئىسلام يولىغا تارتىپ چىقارغان ھەر بىر شەخىس بىزنى بۈيۈك غايىمىزگە يېقىنلاشتۇرىدۇ. بەلكى، ئۇنىڭ ئۆزى ۋۇجۇتقا كەلگەن غايە . سەھىھ ھەدىستە« اللّٰه نىڭ سېنىڭ قولۇڭ ئارقىلىق بىر كىشىنى ھىدايەت قىلغانلىقى نۇرغۇنلىغان قىزىل تۆگىلەردىن ياخشى» دېيىلدۇ .

ئاندىن كېيىن بىزگە ۋاجىپ بولغىنى ـ بىز ھېساپ ئېلىنىدىغان ئىش شۇكى، بىز دەۋەت قىلىشىمىز، تەربىيىلىشىمىز، ئەمەل قىلىشىمىز لازىم . غەلىبە قازىنىش بىزنىڭ ۋەزىپىمىز ئەمەس. بىز ئۇرۇقنى تېرىشىمىز لازىم، ھوسۇلنى اللّٰه دىن ئۈمىت قىلىمىز. اللّٰه بىزدىن« نېمىشقا غەلىبە قىلمىدىڭلار ؟» دەپ سۆرىمايدۇ. بەلكى، بىزدىن« نېمىشاق ئىشلىمىدىڭلار ؟» دەپ سورايدۇ.

اللّٰه مۇنداق دەيدۇ« (ئۇلارغا) ئېيتقىنكى، (خالىغان ئەمەللەرنى قىلىڭلار، قىلغان ئەمەلىڭلارنى اللّٰه، اللّٰه نىڭ پەيغەمبىرى ۋە مۇئمىنلەر كۆرۈپ تۇرىدۇ. يوشۇرۇن ۋە ئاشكارا (نەرسىلەرنى) بىلگۈچى (اللّٰه) نىڭ دەرگاھىغا قايتۇرۇلىسىلەر، اللّٰه قىلمىشىڭلارنى سىلەرگە خەۋەر قىلىدۇ» . (تەۋبە سۈرىسى **105** ـ ئايەت) دېدىم .

تۆتىنچى پەسىل

ئىسلام ياشلىرىغا ئاتىلارچە نەسىھەت

مەن «ئۈممەت» ژۇرنىلىنىڭ ھىجرىيە **1401** - يىلى رامىزان ئايلىق سانىدا نەشر قىلىنغان «ئىسلام ياشلىرىنىڭ ئويغىنىشى ۋە ئۇنىڭدىكى سەلبىيلىكلەر ۋە ئىجابىيلىقلار» دېگەن ماۋزۇدىكى تەتقىقات ماقالىنىڭ خاتىمىسىدە ئىككى ھەقىقەتنى تەكىتلىگەن ئىدىم:

بىرىنچىسى: شۈبھىسىزكى، بۇ كۆرۈنۈش توغرا، تەبىئىي ۋە دالالىتى ئوچۇق بولغان كۆرۈنۈشتۇر. ئۇ تەبىئىيلىككە، ئەسلىگە قايتقانلىق. بىزنىڭ دىيارىمىزدىكى تەبىئىيلىك ۋە ئەسلىلىك ئىسلامدۇر. ئۇنىڭدىن تېپىپ كەتكەنلەر قانچىلىك تېپىپ كەتسۇن، ئازغانلار قانچىلىك ئازسۇن باشلىنىش ئىسلامدىن، قايتىش ھەم ئىسلامغا. قىيىنچىلىق سائەتلىرىدە، غەم - قايغۇ كۆچەيگەندە، يول ئادىشىپ قالغاندا، ئۈمىتسىزلىك غەلبە قىلغاندا ئىنسانلار پەقەت ئۆزلىرىنىڭ دىنىنى تاپىدۇ. ئۇنىڭغا يېپىشىدۇ. ئۇنىڭ بىلەن پانا تىلەيدۇ. ئۇنىڭدىن كۈچ - قۇۋۋەت، روھىي مەدەت ئالىدۇ. ئۇنىڭدىن ھاياتلىق ئارزۇ قىلىدۇ ۋە ئۇنىڭدىن نۇرلۇق يول تاپىدۇ.

بىزنىڭ جەمئىيىتىمىز غەربتىن ۋە شەرقتىن كەلگەن ھەل قىلىش يوللىرىنى تەجرىبە قىلىپ كۆردى. نەپسىنى پاكلاشتا، جەمئىيەتنى تەرەققىي قىلدۇرۇشتا، دىنىنى ئىسلاھ قىلىشتا، دۇنيانى ئاۋات قىلىشتا ئۇنىڭدىن كۈتكەن ئۈمىدىنى ۋۇجۇتقا كەلتۈرەلمىدى. ئۇنىڭ ئارقىسىدا يۈرۈپ، بۈگۈنگە قەدەر كۆزگە كۆرۈنۈپ تۇرغان مەغلۇبىيەت، پارچىلىنىش قاتارلىقلاردىن باشقىنى قولغا كەلتۈرەلمىدى.

شۇنىڭ ئۈچۈن بىزنىڭ ئۈممىتىمىزنىڭ ئىچكى جەھەتتىكى جامائەت پىكرى ئىسلامىي ھەل قىلىش، ھاياتلىقنىڭ ھەممە تەرەپلىرىدە ئىسلامنى تەتبىق قىلىش تەرەپكە يۈزلىنىشكە مەجبۇر بولدى. بۇ ھەقتە يۇمشاق سىياسەتكە ئالدانمايدىغان، كۈچ - قۇۋۋەت ۋە ئىنتىلىش روھىغا ئىگە ياشلار ئۆز رولىنى جارى قىلدۇردى.

ئىككىنچىسى: ئەشۇ ياشلاردىكى چېكىنتىۋېلىش، قاتتىق تۇرىۋېلىش، كۆرۈنۈشى قوپاللىق بىلەن ھەل بولمايدۇ. ئۇلارغا تەھدىت بىلەن قارشى تۇرۇشقا بولمايدۇ. قوپاللىق ئۇلاردا چېكىنتىۋېلىشنى تېخىمۇ كۈچەيتىۋېتىدۇ. تەھدىت ئۇلارنى تېخىمۇ چىڭ تۇرىۋالىدىغان قىلىپ قويىدۇ. شۇنىڭدەك ئۇلاردىن شەكلىنىش، ئۇلارغا تۆھمەت قىلىش بىلەنمۇ ھەل بولمايدۇ. ئۇ ياشلارنىڭ ئىخلاسىدا، پەرۋەردىگارىغا بولغان ساداقىتىدە بىر كىم شەك قىلالمايدۇ.

بەلكى، ئۇلارغا ھەقىقىي يېقىن بولۇش، ئۇلارنى ۋە ئۇلارنىڭ پىكىر تەلەپلىرىنى چۈشىنىش، ئۇلارنىڭ ياخشى تەرەپلىرىنى، ئىنتىلىشلىرىنى ئېتىبارغا ئېلىش، ئۇلار بىلەن ئۇلار ياشاۋاتقان جەمئىيەت ئوتتۇرىسىدىكى كېلىشەلمەسلىكنى ئېلىۋېتىش، ئۇلار بىلەن چىرايلىقچە ئىلمىي سۆھبەت ئېلىپ بېرىش قاتارلىقلار بىلەن ھەل بولىدۇ. شۇنداق قىلغاندا ئۇلارنىڭ چۈشەنچىلىرى ئوچۇق - ئاشكارا بولىدۇ. شەك - شۈبھىلەر كۆتۈرۈلىدۇ. تالاش - تارتىشنىڭ ئورنى ئېنىقلىنىدۇ. ئىختىلاپ قىلىشقان جايدىن ئىتتىپاق قىلىنغان جاي بىلىنىدۇ.

بۇ سۆھبەت يولدا ئۇ ياشلارغا بىر بۆلۈك نەسىھەت ۋە تەۋسىيەلەرنى تەقدىم قىلىمەن: دىن دېمەك ـ نەسىھەت دېمەك. بىزگە پەيغەمبىرىمىز مۇشۇنداق تەلىم بەرگەن. دىن دېمەك ـ اﷲ ئۈچۈن، پەيغەمبەر ئۈچۈن، مۇسۇلمانلارنىڭ ئىماملىرى ۋە مۇسۇلمانلار ئاممىسى ئۈچۈن نەسىھەت قىلىش دېمەكتۇر. مۇئمىن مۇئمىننىڭ ئەيىنىكى. ھەققە تەۋسىيە قىلىش، سەبىرگە تەۋسىيە قىلىش دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ زىيانكارلىقىدىن قۇتۇلۇشنىڭ سەۋەپلىرىدىندۇر.

مەن بۇ ۋەسىيەتلەر بىلەن پەقەت يولغا بەلگىلەر قويماقچىمەن، ئۇ بەلگىلەر بىزنى مەقسەتكە باشلايدۇ. پۇتلىكاشاڭلار دىن يىراق قىلىدۇ. سەبىرىمىزنى ئۈزۈپ قويۇشتىن ياكى ئېزىپ بىر جاينى چۆگىلەپ يۈرۈشتىن ياكى غايە تەرەپكە ئەمەس، باشقا تەرەپكە كېتىپ قېلىشتىن ساقلايدۇ.

1. مۇتەخەسسىسلىكنى ھۆرمەت قىلىڭلار!

بىرىنچىدىن ئەشۇ ياشلارغا مۇنداق نەسىھەت قىلىمەن: ئۇلار مۇتەخەسسىسلىكنى ھۆرمەت قىلىشى لازىم. چۈنكى، ھەر بىر ئىلىمنىڭ ئۆز ئەھلى بار. ھەر بىر پەننىڭ ئۆز ئادەملىرى بار. خۇددى ئىنژىنېر دوختۇرلۇقتىن سۆز ئاچالمىغاندەك دوختۇرمۇ قانۇندىن سۆز ئاچالمايدۇ. بەلكى، بىر ئەزانىڭ دوختۇرى يەنە بىر ئەزا ھەققىدە سۆز ئاچالمايدۇ. شۇنىڭغا ئوخشاش شەرىئەت ئىلىمىمۇ« ئىسلام مۇئەييەن كىشىلەرنىڭ مونوپولىيەسىدە ئەمەس، ئىسلام باشقا دىنلاردىكىدەك دىني ئادەملەر تەبىقىسىنى تونۇمايدۇ» دېگەن داۋا بىلەن تاقىلداپ يۈرگەن ھەرقانداق كىشىنىڭ خالىغانچە يايلاپ يۈرۈشىگە تاشلاپ قويۇلغان يايلاق ئەمەس.

ئەمەلىيەتتە ئىسلام دىنى ھەقىقەتەن« دىني ئادەملەر تەبىقىسى» نى تونۇمايدۇ. لېكىن ئۇ مۇنۇ ئايەت ئىشارەت قىلغان مۇتەخەسسىس دىني ئۆلىمالارنى تونۇيدۇ:« ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى ھەر بىر جامائەدىن يەنە بىر تۈركۈمى دىني ئالىم بولۇپ، ئۇلار قوۋمىنىڭ قېشىغا قايتقاندىن كېيىن، قوۋمىنىڭ اﷲ دىن قورقۇشى ئۈچۈن، ئۇلارنى ئاگاھلاندۇرۇش مەقسىتىدە نېمىشقا (ئىلىم تەلەپ قىلىشقا) چىقمىدى». (تەۋبە سۈرىسى **122**. ئايەت).

قۇرئان ۋە سۈننەت بىزگە، بىز بىلمەيدىغان ئىشلاردا ئىلىم ئەھلى بولغان ئالىملارنىڭ يېنىغا بېرىشنى تەلىم بەردى. اﷲ مۇنداق دەيدۇ:« ئەگەر بىلمىسەڭلار ئىلىم ئەھلىلىرىدىن سوراڭلار». (ئەنبىيا سۈرىسى **7**. ئايەت).

اﷲ تائالا يەنە مۇنداق دەيدۇ:« ئەگەر ئۇنى پەيغەمبەرگە ۋە ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى ئىش ئۈستىدىكىلەرگە خەۋەر قىلسا، شۇ خەۋەرنى چىقارغۇچىلار ئۇنى ئۇلاردىن ئەلۋەتتە بىلىۋالاتتى» (نىسا سۈرىسى **83**ـئايەت). ئاندىن مۇنداق دەيدۇ:« ئۇنى خەۋەردار كىشىدىن سورا» (فىرقان سۈرىسى **59**ـئايەت). يەنە مۇنداق دەيدۇ:« ساڭا خەۋىرى بار زاتتەك خەۋەر بېرەلمەيدۇ» (فاتىر سۈرىسى **14**ـئايەت).

پەيغەمبىرىمىز ھېلىقى يارىلىنىپ، بەزى كىشىلەردىن پەتىۋا سورىغاندا، ئۇلار غۇسۇل قىلىشىنىڭ ۋاجىپلىقىنى ئېيتقاندىن كېيىن غۇسۇل قىلىپ ئۆلۈپ كەتكەن كىشى ھەققىدە مۇنداق دېگەن:« ئۇنى ئەشۇ پەتىۋا بەرگەنلەر ئۆلتۈرۈپ قويۇپتۇ. اللّٰه ئۇلارنى ئۆلتۈرسۇن!. ئۇلار بىلمىگەن بولسا بىلگەنلەردىن سورىسا بولمامدۇ؟. چۈنكى، بىلمەسلىكنىڭ دارىسى سوراش ئەمەسمۇ؟» .

شۈبھىسىزكى، مىنى ئەڭ ئەندىشىگە سالغىنى ـ ئەڭ خەتەرلىك مەسىلىلەردە پەتىۋا بېرىشكە، ھېچبىر سالاھىيتى يوق تۇرۇپ ئەڭ مۇھىم ئىشلاردا ھۆكۈم چىقىرىشقا جۈرئەت قىلىدىغان كىشىلەرنىڭ مەۋجۇت بولۇشى. ئۇلار كونا ـ يېڭى كۆپچىلىك ئۆلىمالارغا خىلاپلىق قىلىدۇ. گاھىدا ھەددىدىن ئېشىپ، ئۆزىنى تەقلىدچى ئەمەس مۇجتەھىد چاغلايدۇ. ئىجتىھاد ئىشىكى ئوچۇق دېگەن گۇمان بىلەن ئىلگىركىلەرنى خاتاغا چىقىرىدۇ ۋە جاھىل ھېساپلايدۇ. توغرا، ئىجتىھاد ئىشىكى ئوچۇق. لېكىن ئىجتىھادنىڭ كۆرگەنلا ئادەمدە تېپىلمايدىغان ناھايىتى مۇھىم شەرتلىرى بار.

تەتقىقاتچى ئۆلىمالاردىن بولغان بىزنىڭ سەلەپلىرىمىز ئۆز زامانىسىدىكى بىر ئىشقا ئالدىراپلا، ھېچ ئويلانماستىن پەتىۋا بېرىدىغان كىشىلەرنى ئەيىپلەپ مۇنداق دېگەن ئىدى: بەزىلەر بىر مەسىلىگە پەتىۋا بېرىدۇ، ئەگەر شۇ مەسىلە ھەزرىتى ئۆمەرگە توغرا كېلىپ قالغان بولسا، ئۇنى ھەل قىلىش ئۈچۈن بەدر ئەھلىنىڭ ھەممىسىنى توپلايتتى» . كونىلاردىن قالغان مۇنداق بىر سۆز بار:« سىلەرنىڭ پەتىۋا بېرىشكە جۈرئەتلىكراقىڭلار دوزاخقا جۈرئەتلىكراقىڭلاردۇر» .

خۇلەپائى راشىدىنلار اللّٰه نىڭ ئۇلارغا بەرگەن كەڭ ئىلىملىرى تۇرۇقلۇق، بەزى مەسىلىلەردە ساھابىلارنىڭ ئالىملىرىنى چاقىرىپ، ئۇلاردىن مەسلىھەت سورايتتى. پىكىرىنى ئالاتتى. مانا شۇنداق جامائىي پەتىۋالاردىن بىرىنچى ئەسىردە ئىجمااللّٰه قائىدىسى ۋۇجۇدقا كەلگەن ئىدى.

ئۇلارنىڭ بەزىسى ئۆزى پەتىۋا بەرمەستىن باشقىلارنىڭ يېنىغا ئەۋەتەتتى ياكى« مەن بىلمەيمەن» دەيتتى. ئۇتبە ئىبنى مۇسلىم مۇنداق دېگەن: مەن ئىبنى ئۆمەرگە ئوتتۇز تۆرت ئاي ھەمراھ بولدۇم. ئۇ كۆپىنچە مەسىلە سورىغۇچىغا« مەن بىلمەيمەن» دەپ جاۋاپ بېرەتتى.

ئىبنى ئەبى لەيلا مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرىدىن بولغان ئەنسارلاردىن بىر يۈز يىگىرمىنى ئۇچراتتىم، ئۇلارنىڭ بىرىدىن مەسىلە سورىسا يەنە بىرىگە، ئۇ يەنە بىرىگە قايتۇراتتى. ھەتتا سورىغان كىشى ئەۋۋەلقى كىشىگە قايتىپ كېلەتتى. ئۇلارنىڭ ھەرقاندىغى بىرەر ھەدىس سۆزلەپ بەرمەكچى بولغاندا گەرچە ئۆزى بىلىپ تۇرۇقلۇق قېرىندىشىغا قايتۇرۇپ، ئاندىن بايان قىلاتتى.

ئەتا ئىبنى سائىب مۇنداق دەيدۇ: مەن شۇنداق كىشىلەرنى كۆردۈمكى، ئۇلارنىڭ بىرى بىر مەسىلە ھەققىدە سوئال سورىغۇچىغا تىترەپ تۇرۇپ جاۋاپ بېرەتتى.

بىز تابىئىنلارغا كەلسەك، ئۇلارنىڭ ئاقساقلى ۋە ئەڭ ئالىمراقى بولغان سەئىد ئىبنى مۇسەييىب ھېچ پەتىۋا بەرمىگىلى تاس قالاتتى ۋە« ئى اللّٰه! مېنى سالامەت قىلغىن، مەندىن سالامەت قىلغىن» دېمەستىن سۆزلىمەيتتى.

تابىئىنلاردىن كېيىن ھازىر ئەگىشىلىۋاتقان مەزھەپ ئىماملىرىنى ئالساق، ئۇلارمۇ ياخشى بىلمىگەن ئىشتا« مەن بىلمەيمەن» دېگەن سۆزدىن نومۇس قىلمايتتى. بۇنىڭدا چىڭراق تۇرىدىغىنى ئىمام مالىك رەھىمەھۇللاھۇ ئىدى. ئۇ مۇنداق دەيتتى: كىمكى، بىرەر مەسىلىدە سوئال سورىسا، جاۋاپ بېرىشتىن ئىلگىرى ئالدى بىلەن ئۆزىنى جەننەت بىلەن دوزاخقا توغرىلاپ بېقىپ، ئاخىرەتتە قانداق قۇتۇلىدىغانلىقىنى ئويلاپ، ئاندىن جاۋاپ بېرىشى لازىم.

ئىبنى قاسىم مۇنداق دەيدۇ: ئىمام مالىكنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىدىم« مەن بىر مەسىلىدە ئوننەچچە يىلدىن بۇيان ئويلۇنۇۋاتىمەن. ھېلىغىچە بىر قارارغا كېلەلمىدىم».

ئىبنى مەھدى ئۇنىڭ مۇنداق دېگىنىنى ئاڭلىغان ئىكەن:« گاھىدا ماڭا بىرەر مەسىلە دۇچ كېلىپ قالسا، كېچىچە ئويلۇنۇپ چىقىمەن» .

مۇسئەپ مۇنداق دەيدۇ: دادام مېنى بىر مەسىلە توغرۇلۇق ئىمام مالىكقا ئەۋەتتى. مەن بىلەن ئۇ مەسىلىنىڭ ئىگىسى بار ئىدى. ئىمام مالىك« مەن ئۇنىڭغا ياخشى جاۋاپ بېرەلمەيمەن، باشقىلاردىن سوراڭلار» دېدى.

ئەبى ھەسسان مۇنداق دەيدۇ: ئىمام مالىكتىن يىگىرمە ئىككى مەسىلە ھەققىدە سورىغاندى، ئۇ« لا ھەۋلە ۋەلا قۇۋۋەتە ئىللا بىللاھ» دېگەننى كۆپ دېگەندىن كېيىن، پەقەت ئىككى مەسىلىگىلا جاۋاپ بەردى.

مەن مۇسۇلمان ياشلارنى ئىلىم ئۆگىنىش، دەرس ئوقۇشتىن چەكلىمەكچى ئەمەسمەن. ئىلىم ئوقۇش بىر پەرز. بۇ بۆشۈكتىن قەۋرىگىچە تەلەپ قىلىنغان. لېكىن مەن دەيمەنكى، ئۇلار قانچىلىك ئوقۇغان بولسىمۇ، يەنە بەربىر ئىختىساس ئىگىلىرىگە مۇھتاج. چۈنكى، شەرىئەت ئىلىملىرىنىڭ قائىدىلىرى بار بولۇپ، ئۇلارنى ئاسانلىقچە ھاسىل قىلغىلى بولمايدۇ. ئۇسۇللار بار. ئۇلارنى بىلىش، ساقلاش ئاسان ئەمەس. بىرقانچە شاخلار، تولۇقلىغۇچىلار بار. ئۇلارنى ئۆگىنىشكە ئۇلارنىڭ ۋاقىتلىرى يار بەرمىگەن. ھەر بىر قاراشنىڭ ئىگىسى بار. ھەر ئادەمگە ئۆزىنىڭ بىلگىنى ئاسان.

شۇنىڭدەك ئەشۇ ياشلارنىڭ ئەدەبىيات، تىجارەت پاكولتىتلىرىغا ئوخشاش پاكولتىتلىرىنى، ئىشرىنىرلىق، مىدىتسىناغا ئوخشاش پاكولتىتلىرىنى تاشلاپ، شەرىئەت پاكولتىتلىرىدا شەرىئەت ئىلىملىرىنىلا ئوقۇيمىز دېيىشلىشىنى قوبۇل قىلالمايمەن. ئۇلارنىڭ ئۆز ئوقۇشلىرىدا بىر قانچە قەدەمنى تاشلاپ بولغاندىن كېيىن، ئۇنى تاشلىۋېتىشى توغرا ئەمەس. ئۇلار كۆپىنچە ئۇ ھەقتە ئەلاچىلاردىن ئىدى. ئۇلارنىڭ بۇ ئىلىملاردا ئۇستۇنلۇك قازىنىشى پەرز. چۈنكى، ئۇلار بىلەن

ئۇلارغا قارشىلار ئارىسىدىكى مۇسابىقە ئەۋجىگە چىقتى. ئۇلار بۇ خىلدىكى دۇنياۋى ئىلىملارنى ئوقۇش ۋە چوڭقۇرلاپ ئۆگىنىش ئۈچۈن خالىس نىيەت قىلغان كىشىنىڭمۇ ئىبادەت ۋە جىهاد ئۈستىدە ئىكەنلىكىنى بىلمەيدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەر قىلىنىپ ئەۋەتىلگەندە ساھابىلەر ھەرخىل كەسىپلەر بىلەن شۇغۇللىنىپ، تىرىكچىلىك قىلىۋاتاتتى. پەيغەمبىرىمىز ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆز كەسپىنى قىلىشقا قويۇپ قويدى. ئۇلاردىن ئىشلىرىنى تاشلاپ، پەقەت ئىلىم ياكى دەۋەت بىلەن شۇغۇللىنىشنى تەلەپ قىلمىدى. بەزى ئىشلارنى بېجىرىش تەلەپ قىلىنغانلار ئۇنىڭ سىرتىدا. ئۇنداقتا ئۇ ئۇ ئىشنى بېجىرىش ئۈچۈن ئۆزىنى ياخشى تەييارلىشى لازىم.

مېنىڭ بۇ يەردە قورقۇدۇغىنۇم ــ بۇ ئۆزگىرىشنىڭ ئارقىسىدىن ئۇلاردا سۆھبەتلەردە، يىغىلىشلاردا ئۆرۈن ئىگەللەش، ئۆزىنى كۆرسىتىش ھەۋىسى قوزغىلىپ قېلىش. بۇنى ئۇنىڭ ساھىبى بىلمەسلىكى مۇمكىن. لېكىن، بۇ ئۇنىڭ چوڭقۇر يېرىگە يوشۇرۇنغان بولسا، ئۇ تەتقىق قىلىش ۋە تەپتىش قىلىشقا مۇھتاج بولىدۇ. نەپسى يامانلىققا بۇيرۇغۇچىدۇر. ئۇ نەپسىگە شەيتان كىرىدىغان جايلار بەك كۆپتۇر. مۇۋەپپەق بولغان كىشى يول ئۈستىدە تۇرۇپ، ھەر باسقان قەدىمىدە« بۇ ئاخىرەت ئۈچۈنمۇ ياكى دۇنيا ئۈچۈنمۇ؟ بۇ اللّٰه ئۈچۈنمۇ ياكى كىشىلەر ئۈچۈنمۇ؟» دەپ تەھلىل قىلغان كىشىدۇر. تاكى ئۇ نەپسىگە ئالدانمىسۇن!. تاكى پەرۋەردىگارىنى تونۇپ، يولنى بىلىپ ماڭسۇن! « كىمكى، اللّٰه غا مەھكەم يېپىشسا، شەكسىز ئۇ توغرا يولغا ھىدايەت قىلىنىدۇ» (ئالى ئىمران سۈرىسى 101. ئايەت).

2. تەقۋادار ۋە ئوتتۇراھال كىشىلەردىن ئىبلىكلەر!

ئەگەر ھەرقانداق ئىلىمنىڭ ئەھلى ۋە ئادەملىرى بولىدىكەن، مېنىڭ مۇسۇلمان ياشلارغا قىلىدىغان نەسىھىتىم شۇكى ــ ئۇلار شەرىئەت ئىلمىنى كەڭ دائىرىلىك ئىلىم، تەقۋالىق، مۆتىدىل كەلگەن ئىشەنچلىك ئۆلىمالاردىن ئېلىشى لازىم.

شەرىئەت ئىلمىنىڭ ئاساسى كىتاپ ۋە سۈننەتتۇر. لېكىن ئۇلارنى چۈشىنىشنى خالىغان كىشى مۇيەسسەرلەرنىڭ تەپسىرلىرىدىن شەرھچىلەرنىڭ شەرھلىرىدىن، كىتاپ ۋە سۈننەتكە خىزمەت قىلغان، ئۇسۇلنى بەلگىلىگەن، پەرئىلەرنى شاخلاتقان، بىزگە كەڭ ئىلمي مىراسنى قويۇپ كەتكەن ئۆلىمالاردىن بىهاجەت بولالمايدۇ. ئۇلاردىن جاھىل ياكى مەغرۇرلاردىن باشقىسى يۈز ئۆرىمەيدۇ.

كىمكى، كىتاپ ۋە سۈننەتنى بىلىدىغانلىقنى داۋا قىلىپ، ئۈممەتنىڭ ئۆلىمالىرىغا تەنە قىلسا، دىننىڭ تەلىماتلىرىدا ئۇنىڭغا ئەگەشكىدەك بولمايدۇ. كىمكى، ئۆلىمالاردىن ئېلىپ، مەزھەپلەردىن ئۆگىنىپ، قۇرئان ۋە ھەدىسنىڭ دەلىللىرىنى تاشلاپ قويسا، ئۇ كىشى دىننىڭ ئەسلىنى ۋە شەرىئەتنىڭ مەنبەئىنى تاشلاپ قويغان بولىدۇ.

دىنىي ئۆلىمالاردىن ئىسلام ئىلىملىرىنىڭ شاخلىرىدىن بولغان بىرەر شاخقا مۇتەخەسسىس بولغانلار بار. ئۇ كىتاپ ۋە سۈننەتكە ئۇدۇل ئۇلاشمايدۇ(تارىخ، پەلسەپە، تەسەۋۋۇپلارغا ئوخشاش) ئۇنداقلاردىن ئۆز يولدا پايدىلانغىلى بولىدۇ. لېكىن، ئۇلار پەتىۋا ئەھلىدىن ئەمەس. ئۇلاردىن شەرىئەت ئىلمىنى ئېلىشقا بولمايدۇ.

ئۇلارنىڭ ئىچىدە سۆزلەش، دەۋەت قىلىش، خۇتبە ئوقۇش قاتارلىقلاردا ناھايىتى ياخشى قىلالايدىغانلار بار. ئۇلار كۆپچىلىككە تەسىر قىلىپ، دىل تارىلىرىنى چېكەلەيدۇ. بۇ دېمەك ئۇلار ئىلمىي تەتقىقات ئەھلىدىن دېگەنلىك ئەمەس، ئۇلار كۆپىنچە ئورۇق بىلەن سېمىزنى بىرلەشتۈرۈپ قويىدۇ. ئەسىل بىلەت ئارىغا كىرىپ قالغاننى ئارلاشتۇرۇۋاتىدۇ. ھەقىقەت بىلەن خۇراپاتنى قوشۇپ قويىدۇ. كۆپىنچە مەسىلىلەردە كىشىنى شۆبھىلەندۈرۈپ قويىدۇ. ئىلمىسىز پەتىۋا بېرىپ قويىدۇ . دە ئۆزى ھەم ئازىدۇ. باشقىلارنى ھەم ئازدۇرىدۇ. كۆپىنچە مەرتىۋىلەرنى ئارىلاشتۇرۇۋاتىدۇ. كىچىكنى چوڭايتىپ چوڭنى كىچىكلىتىپ قويىدۇ. ئاددىينى كاتتىنا كاتتىنى ئاددىي قىلىپ قويىدۇ. كۆپىنچە ئۇنى ئاڭلىغانلار، ئۇسلۇبىنىڭ چىرايلىقلىقىغا مەس بولۇپ قالغانلار، بايان قىلىشىنىڭ سېھىرىگە بەنت بولۇپ قالغانلاردۇر. ئۇلار بۇنىڭغا ئوخشاش كىشى ئېلىشقا لايىق، ئۆگىنىشكە ھەقلىق دەپ ئويلاپ قالىدۇ. ۋەز ئېيتىش ۋە خۇتبە ئوقۇشنىڭ بىرخىل پەن ئىكەنلىكى، پىقھى ۋە تەتقىقاتنىڭ باشقا بىر پەن ئىكەنلىكى يوشۇرۇن ئەمەس. ئۇلارنىڭ بىرىنى ياخشى قىلالىغان كىشى يەنە بىرىنىمۇ ياخشى قىلالايدۇ دېگىلى بولمايدۇ.

بىر ئالىمنىڭ ئەمىلى بولمىسا ئۇنىڭ ئىلمى قوبۇل قىلىنمايدۇ. بىز ئۇنىڭغا تەقۋالىق دەپ تەبىر بەردۇق. ئۇنىڭ ئاساسى اللهٰ دىن قورقۇش، بۇ ھەقىقىي ئىلىمنىڭ مېۋىسى:« اللهٰ دىن ئەلبەتتە ئۇنىڭ ئۆلىما بەندىلىرى بەك قورقىدۇ» (پاتىر سۈرىسى **28** . ئايەت).

مانا بۇ تەقۋالىق ياكى ئەشۇ اللهٰ دىن قورقۇشنىڭ ئۆزى ئالىمنى بىلمەي تۇرۇپ اللهٰ غا يالغاننى توقۇشتىن ياكى ئىلمنى ھاكىمىيەتكە خىزمەت قىلدۇرۇشتىن، دىننى باشقىسىنىڭ دۇنياسىغا سېتىشتىن توسىدۇ.

بىزنىڭ ئەسىرىمىزدە ئىلىم ئېلىنىدىغان كىشىنىڭ ئۈچۈنچى سۈپىتى ـ ئىسلام دىنىنىڭ خۇسۇسىيىتى بولغان ئورتاھاللىقتۇر. بىز ئەسىرىمىزدە ئىلىم ئەھلىگە مەنسۇپ بولغان بىر ـ بىرىگە زىت ئىككى خىل سىنىپنىڭ بالاسىغا قالدۇق. ئۇلاردىن بىرى ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكۈچىلەر سىنىپى. يەنە بىرى بوشىتىۋەتكۈچىلەر سىنىپى. خۇددى ھەسەن بەسرى رەھمەتۇللا ئەلەيھ دېگەندەك: بۇ دىننى ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكۈچىلەر بىلەن بوشىتىۋەتكۈچىلەر زايا قىلىۋېتىدۇ.

ئۇلارنىڭ ئىچىدىن ھەممە نەرسىنى ھارام قىلىۋەتكىلى تاس قالىدىغانلارنى كۆرىمىز. ئۇنىڭغا قارشى ھەممە نەرسىنى ھالال قىلىۋالىدىغانلارنىمۇ ئۇچراشتۇرىمىز.

يەنە ئۇلارنىڭ ئىچىدە بىر مەزھەپكە تەقلىد قىلىشنى ۋاجىپ قىلىدىغان ۋە ئىجتىھاد ئىشىكىنى تاقىۋالىدىغانلار بار. يەنە بىر تەرەپتە مەزھەپلەرنىڭ ئىجتىھادلىرىنى چۆرۈپ تاشلاپ، ھەممە مەزھەپلەرگە تەنە قىلىدىغانلار بار.

ئۇلارنىڭ ئىچىدىن مەقسەدكە قارىماستىن، قائىدىلەرگە رىئايە قىلماستىن دەلىللەرنىڭ زاھىرىغا قاراپلا ئۇنى چىڭ تۇتۇۋالىدىغان كىشىلەرنى تاپىمىز. ئۇلارغا قارشى دەلىللەرنى قولدىكى خىمىرغا ئوخشاش خالىغانچە يۇغۇرۇپ، تەئۋىل قىلىدىغانلارنى تاپىمىز.

تەلەپ قىلىنىدىغان سىنىپ ـ ئۇ ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكۈچىلەر بىلەن بوشىتىۋەتكۈچىلەر ئارىسىدىكى ئوتتاھال سىنىپتۇر. ئۇ ئالىمنىڭ ئەقلى بىلەن تەقۋادارنىڭ قەلبىنى جەمئى قىلىدۇ. تەلەپ قىلىنغان ۋاجىپ بىلەن ياشاپ كېلىۋاتقان ئەمەلىيەتنى مۇۋاپىقلاشتۇرىدۇ. خاس كىشىلەر ئۈمىت قىلىۋاتقان نەرسە بىلەن ئومۇمى خەلق قاخشاۋاتقان نەرسىنى ئايرىيدۇ. ئىختىيارىي ۋە كەڭچىلىك ھالەتنىڭ ھۆكمىنى، زۆرۈرىيەتلەرنىڭ ئەھكاملىرىنى بىلىدۇ. ئاسانلاشتۇرۇش ئۇنى ھالال ۋە ھارام توسىقىنى ئېچىۋېتىشكە ئىتتىرمەيدۇ. شۇنىڭدەك، ئېھتىيات قىلىش ئۇنى اللّٰه نىڭ بەندىلىرىگە چىڭىتىۋېتىش، قىينىلاشتۇرۇۋېتىشكە ئېلىپ بارمايدۇ. اللّٰه تائالا ھەدىس ئىمامى تەقۋادار ئالىم سۇپيان سەۋرىگە رەھمەت قىلسۇن! ـ ئۇ مۇنداق دېگەن ئىدى: ئەلبەتتە رۇخسەت ئىشەنچلىك ئالىمنىڭ ئىلمىدۇر، چىڭىتىۋېلىشنى ھەممە ئادەم بىلىدۇ.

3. ئاسانلاشتۇرۇپ بېرىڭلار، تەسلەشتۈرۈۋەتمەڭلار!

ئەشۇ ياشلارغا ئۈچۈنچى نەسىھىتىم: ئۇلا چىڭىتىۋېلىش ۋە چەكتىن ئاشۇرۇۋېتىشتىن خالى بولۇشى، ئوتتاھال، ئاسان تەرەپنى تۇتۇشى لازىم. خۇسۇسەن تەقۋادارلاردىن ئىبارەت خاس كىشىلەر تاقەت قىلالىغانغا تاقەت قىلالمايدىغان ئومۇمى كىشىلەرگە ئوتتاھال، ئاسان يول كۆرسىتىش كېرەك. مۇسۇلمان كىشىنىڭ بىرەر مەسىلىدە ياكى بىر قانچە مەسىلىلەردە ئېھتىيات تەرەپنى تۇتۇشىدا ھېچقانداق چاتاق يوق. لېكىن، ھەر دائىم ئاسان تەرەپنى تاشلاپ ئېھتىيات تەرەپكىلا ئەگىشىۋالسا، ئاخىرىدا دىن« بىر توپ ئېھتىيات قىلىنىدىغان ئىشلار» دىن ئىبارەت بولۇپ قېلىپ، قاتتىقلىق ۋە تەسلىكتىن باشقىنى كەلتۈرمەيدۇ. ۋاھالەنكى، اللّٰه تائالا بەندىلىرىگە ئاسانلىق ۋە كەڭچىلىكنى ئىرادە قىلىدۇ.

قۇرئاننىڭ ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننەتلىرىنىڭ بايانلىرىغا ۋە ساھابىلارنىڭ تۇتقان يوللىرىغا قارىغان كىشى ئۇلارنىڭ ئاسانلىقنى، قىيىنچىلىقنى كۆتۈرۈۋېتىشكە ۋە چوڭقۇرلاپ كىرىپ كېتىش، اللّٰه نىڭ بەندىلىرىگە تەسلەشتۈرۈۋېتىشتىن يىراق بولۇشقا چاقىرىدىغانلىقىنى كۆرىدۇ. قۇرئاندىكى روزا تۇتۇش ھەققىدىكى ئايەتتىن كېيىن كەلگەن اللّٰه نىڭ مۇنۇ سۆزى بىزگە كۇپايە قىلىدۇ:« اللّٰه سىلەرگە ئاسانلىق ئىرادە قىلىدۇ ۋە سىلەرگە قىيىنچىلىق ئىرادە قىلمايدۇ». (مائىدە سۈرىسى **6** ـ ئايەت).

نىكاھ ھەققىدىكى ئايەتتىن كېيىن مۇنداق دەيدۇ:« اللّٰه سىلەرگە يەڭگىللىتىپ بېرىشنى ئىرادە قىلىدۇ. ئىنسان زەئىپ يارىتىلغان». (نىسا سۈرىسى **28** - ئايەت).

قىساس ۋە ئۇنىڭدا ئەپۇ قىلىش ۋە سۈلھى قىلىشنىڭ جائىزلىقى ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ:« مانا بۇ سىلەرنىڭ پەرۋەردىگارىڭلاردىن كەلگەن يەڭگىللىكتۇر ۋە رەھمەتتۇر». (بەقەرە سۈرىسى **178** - ئايەت).

سۈننەتتىن بىز ئىلگىرى زىكىر قىلغان ھەزرىتى ئىبنى ئابباس رىۋايەت قىلغان مۇنۇ ھەدىس كۇپايە قىلىدۇ:« دىندا ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشتىن قېچىڭلار. چۈنكى، سىلەردىن ئىلگىرىكىلەر دىندا ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىپ، ھالاك بولۇپ كەتتى». (ئەھمەد، نەسەئى، ئىبنى ماجە ۋە ھاكىملار سەھىھ دەپ رىۋايەت قىلغان).

ھەزرىتى ئىبنى مەسئۇد پەيغەمبىرىمىزدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبىرىمىز« چوڭقۇرلاپ كىرىپ كەتكۈچىلەر ھالاك بولدى» دەپ ئۈچ قېتىم دېگەن. (مۇسلىم رىۋايەت قىلغان) بۇ ھەدىس سۆز، ئەمەل ياكى پىكىر - كۆزقاراشتا چوڭقۇرلاپ كىرىپ كېتىشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

ئەبۇ ھۇرەيرە مۇنداق دەپ رىۋايەت قىلىدۇ: سەھرالىق بىر كىشى كېلىپ مەسچىتكە سىيىپ قويدى. كىشىلەر قوپۇپ ئۇنى ئەدەپلىمەكچى بولۇشۇۋىدى. پەيغەمبىرىمىز« ئۇنى قويۇڭلار، ئۇنىڭ سىيگەن جايىغا بىر چېلەك سۇ قۇيۇۋېتىڭلار، سىلەر ئاسانلىق كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئەۋەتىلدىڭلار، تەسلەشتۈرۈش ئۈچۈن ئەۋەتىلمىدىڭلار»، دېدى (\بۇخارى رىۋايەت قىلغان).

پەيغەمبىرىمىزنىڭ تۇتقان يولىنىڭ بىرى، ئۇ ئىككى ئىش ئوتتۇرىسىدا ئىختىيارىغا قويۇلسا، پەقەت گۇناھ بولمىسىلا ئۇنىڭ ئاسانراقىنى تاللايتتى.

ھەزرىتى مۇئاز جامائەتكە قىرائەتنى ئۇزۇن قىلىپ ناماز ئوقۇغاندا مۇنداق دېگەن:« سەن پىتنىگە تاشلىغۇچىمۇ؟ ئى مۇئاز». ئۇ بۇنى ئۈچ قېتىم تەكرارلىغان ئىدى. بۇنىڭ مەنىسى - دائىم كىشىلەرگە چېكىتتۈۋېلىش ۋە ئەزىمەت تەرەپىنىلا ئېلىش ئۇلار ئۈچۈن پىتنىدۇر.

ئەگەر ئىنساننىڭ ئەڭ كامىلراقىنى قىلىمەن دەپ ئۆزىگە چېكىتتۈۋېلىشى جائىز بولغان بولسىمۇ، كۆپچىلىك كىشىلەرگە چېكىتتۈۋېلىشى ۋە ئۇ ئارقىلىق بىلمەستىن كىشىلەرنى اللّٰه نىڭ دىنىدىن قاچۇرۇپ قويۇشى جائىز بولمايدۇ. مانا بۇنىڭ ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆزى يالغۇز ناماز ئوقۇسا ئەڭ ئۇزۇن ئوقۇيتتى. ئەگەر ئىمام بولۇپ ناماز ئوقۇسا ئەڭ قىسقا ئوقۇيتتى. بۇ ھەقتە ئۇ مۇنداق دېگەن ئىدى« ئەگەر بىرىڭلار باشقىلارغا ئىمام بولسا يەڭگىل ئوقۇسۇن. چۈنكى، ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئاجىزى، كېسىلى ۋە ياشانغانلىرى بار. ئەگەر بىرىڭلار ئۆزىگە ناماز ئوقۇسا خالىغانچە ئۇزۇن قىلىۋالسۇن» (بۇخارى، مۇسلىم رىۋايەت قىلغان).

ئەبى قاتادەدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ:« مەن نامازغا تۇرۇپ ئۇزۇن ئوقۇشنى ئىرادە قىلىمەن، كېيىن كىچىك بالىنىڭ يىغلىغىنىنى ئاڭلاپ، نامازنى قىسقا ئوقۇيمەن. ئۇنىڭ ئانىسىغا مۇشەققەت كەلتۈرۈپ قويۇشنى ياقتۇرمايمەن». (بۇنى بۇخارى رىۋايەت قىلغان) مۇسلىم ئۆزىنىڭ كىتاۋىدا بۇ يەكۈنلەشكەن بايان قىلىپ بىر رىۋايەتتە مۇنداق دەيدۇ:« ئۇ قىسقا سۈرىلەرنى ئوقۇيتتى».

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىد، ئۇ مۇنداق دېدى: پەيغەمبىرىمىز ئۇلارنى ئۇلاش (يەنى ئۈزمەي بىركۈننى يەنە بىرىگە ئۇلاپ روزا تۇتۇش) تىن توستى. ئۇ بۇنى ئۇلارغا رەھمەت قىلىپ شۇنداق قىلغان ئىدى. ئۇلار:« سىلە ئۇلاپ تۇتىدىكەنلىغۇ؟» دېگەندى. ئۇ:« مەن سىلەرگە ئوخشىمايمەن، مەن ياتسام مېنى رەببىم ئوزۇقلاندۇرىدۇ، سۇ ئىچۈرىدۇ»، دېدى(بۇخارى، مۇسلىم رىۋايەت قىلغان) .

ئاسانلاشتۇرۇش گەرچە ھەر زامان تەلەپ قىلىنغان بولسىمۇ، ئۇ بىزنىڭ زامانىمىزدا بەكراق زۆرۈردۇر. چۈنكى، بىز كىشىلەرنىڭ دىنىنىڭ سۇسلىشىپ كەتكەنلىكىنى، ئىمانىنىڭ ئاجىزلاپ كەتكەنلىكىنى، كىشىلەرگە ماددىي ھايات غالىپ كەلگەنلىكىنى، نۇرغۇن يامان ئىشلار ئومۇمىي بالا بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈۋاتىمىز. بۇلار گوياكى ھايات يولىنىڭ بىر قائىدىسىگە ئايلىنىپ قالدى. ئۇنىڭدىن باشقىسى نادىر بولۇپ قالدى. دىنىنى چىڭ تۇتقۇچى خۇددى چوغنى چىڭ تۇتقۇچىغا ئايلىنىپ قالدى. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئاسانلىقنى، قولايلىقنى تەقەززا قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆلىمالار:« مۇشەققەت ئاسانلىقنى تەلەپ قىلىدۇ، بىر ئىش ئەگەر تارىيىپ كەتسە كېيىن كېڭىيىپ كېتىدۇ، بالالارنىڭ ئومۇملىشىپ كېتىشى يەڭگىللىتىشنى تەقەززا قىلىدۇ». دەپ قارار قىلدى.

4 ـ ھېكمەت بىلەن ۋە چىرايلىقچە دەۋەت قىلىڭلار!

ئەشۇ دىندار ياشلارغا تۆرتىنچى نەسىھىتىم: ئۇلار اللہ يولىغا دەۋەت قىلىشتا ۋە قارشى تەرەپ بىلەن مۇنازىرە قىلىشتا قۇرئاننى كەرىم سىزىپ بەرگەن يول بىلەن مېڭىشى لازىم. ئۇ سۈرە نەھلىنىڭ ئاخىرىدىكى اللہ تائالانىڭ پەيغەمبىرىمىزگە قىلغان خىتاۋى بولۇپ، بىزنىڭ ئۇنىڭغا ئەگىشىشىڭىز لازىم بولغان مۇنۇ ئايەتتۇر:« پەرۋەردىگارىڭنىڭ يولىغا ھېكمەت ۋە چىرايلىق نەسىھەت بىلەن دەۋەت قىل ۋە چىرايلىق سۆزلەر بىلەن مۇنازىرە قىل» . (نەھل سۈرىسى **125** . ئايەت) .

بۇ ئايەتنى ئوقۇپ، مەنىسىنى ئويلاپ كۆرگەن كىشى بۇ ئايەتنىڭ پەقەت ياخشى يول بىلەن مۇنازىرە قىلىشقا ئەمرى قىلىش بىلەنلا توختاپ قالماي، ئەڭ چىرايلىق سۆزلەر بىلەن مۇنازىرە قىلىشقا بۇيرۇغانلىقىنى بىلىدۇ. ئەگەر سۆھبەتلىشىشكە ئىككى يول بولۇپ، بىرى ياخشى يەنە بىرى ئەڭ ياخشى بولسا، مۇسۇلمان كىشىگە ئەڭ ياخشىسى

بىلەن سۆھبەتلىشىش ۋاجىپتۇر. شۇنداق قىلغاندا قاچقۇچى قەلبلەرنى ئۆزىگە جەلپ قىلالايدۇ ۋە يىراق نەپسلەرنى يېقىنلاشتۇرالايدۇ.

ئەڭ ياخشى ئىشلارنىڭ بىرى، مۇنازىرە قىلغۇچىلار ئالدى بىلەن ئارىدىكى ئىتتىپاق جايلارنى زىكىر قىلىش. شۇ يەردىن باشلاپ ئاندىن ئىختىلاپ بار جايغا چىقىش. شۇنداق قىلغاندا ئۇنىڭدىمۇ ئىتتىپاقلىشىپ قېلىش مۇمكىن. اللّٰه تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:« ئەھلى كىتاب بىلەن پەقەت چىرايلىقچە مۇنازىرە قىلىڭلار، لېكىن زۇلۇم قىلغانلار ئۇنداق قىلمايدۇ، ئۇلارغا:« بىزگە چۈشۈرۈلگەن ۋە سىلەرگە چۈشۈرۈلگەن كىتابلارغا ئىمان كەلتۈردۇق، بىزنىڭ ۋە سىلەرنىڭ ئىلاھىمىز بىر، بىز ئۇنىڭغا تەسلىم بولغۇچىلارمىز دەڭلار»». (ئەنكەبۇت سۈرىسى **46** - ئايەت).

ئەمما ئىختىلاپ بار جايلارنىڭ ھۆكمى قىيامەت كۈنى اللّٰه غا خاستۇر. ئۇنى اللّٰه ئايرىيدۇ:« ئەگەر ئۇلار سەن بىلەن مۇنازىرە قىلىشسا ئۇلارغا:« سىلەر قىلىۋاتقان ئىشلارنى اللّٰه بەكرەك بىلىدۇ، سىلەر ئىختىلاپ قىلىشقان ئىشلاردا اللّٰه قىيامەت كۈنى ئۆزى ھۆكۈم قىلىدۇ» دېگىن». (ھەج سۈرىسى **68** - **69** - ئايەتلەر).

ئەگەر مۇسۇلماننىڭ مۇسۇلمان ئەمەسلەر بىلەن بولىدىغان مۇنازىرىسى بۇنداق بولىدىكەن، مۇسۇلمان بىلەن مۇسۇلماننىڭ مۇنازىرىسى قانداق بولۇشى لازىم؟ ئۇلارغا ئەقىدە بىرلىكى ۋە قېرىنداشلىق سايە تاشلاپ تۇرسا.

شۈبھىسىزكى، بەزى قېرىنداشلار ھەقتە چىڭ تۇرۇش بىلەن ئۇسلۇبتا قوپاللىق قىلىشنى ئارىلاشتۇرۇپ قويىدۇ. ۋاھالەنكى، ئۇ ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ھېچقانداق بىرلىك يوق. ھېكمەتلىك دەۋەتچى دېگەن دەۋەتنى باشقىلارغا ئەڭ يۇمشاق يول بىلەن، ئەڭ چىرايلىق ئىبارىلەر بىلەن، مەزمۇندا قىلچىمۇ بوشاشماستىن يەتكۈزىدۇ.

كۆرۈنۈپ تۇرغان ئەمىلىيەت بىزگە شۇنى تەلىم بېرىدۇكى ـ قوپال ئۇسلۇپ چىرايلىق مەزمۇننى زايا قىلىۋېتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەدىسلەردە مۇنداق دېيىلىدۇ: كىمكى، ياخشىلىقنى بۇيرۇسا، ئۇنىڭ ئىشى ياخشى بولۇشى كېرەك.

ئىمام غەززالى« دىني ئىلىملارنى ئىھيا قىلىش» دېگەن كىتاۋىنىڭ« ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلاردىن توسۇش» دېگەن بابىدا مۇنداق دەيدۇ: ياخشى ئىشقا بۇيرۇپ، يامان ئىشتىن توسۇشقا پەقەت ياخشى ئىشقا چىرايلىق بۇيرۇيدىغان، يامان ئىشتىن چىرايلىق توسىدىغان، ياخشى ئىشقا مۇلايىملىق بىلەن بۇيرۇيدىغان، يامان ئىشتىن مۇلايىملىق بىلەن توسىدىغان، بۇيرۇغان ئىشنى بىلىدىغان، توسقان ئىشنى بىلىدىغان كىشى بولۇشى لازىم.

بۇ يەردە ئۇ زات زىكىر قىلغان بىر ئىش بار ـ بىر كىشى ئابباسىيلار خەلىپىسى مەئمۇننىڭ يېنىغا كىرىپ، ئۇنى ياخشى ئىشقا بۇيرۇپ، يامان ئىشتىن توسماقچى بولۇپ قوپال، قاتتىق سۆزلەرنى قىلغان ۋە ھەر ماقامغا لايىق سۆز بارلىقىغا رىئايە قىلمىغان. مەئمۇن بولسا ئىلمى بار كىشى ئىدى. ئۇ مۇنداق دېدى: ئى ئادەم! يۇمشاق بول، اللّٰه تائالا سەندىن ياخشىراق ئادەمنى، مەندىن يامانراق ئادەمگە ئەۋەتىپ، ئۇنىڭغا يۇمشاق گەپ قىلىشقا بۇيرۇغان. ئۇ مۇسا ۋە ھارۇننى ـ (ئۇلار

سەندىن ياخشىراق ئەلبەتتە) پىرئەۋننىڭ ئەۋەتىپ (ئۇ مەندىن يامانراق ئەلبەتتە) ئۇ ئىككىسىگە مۇنداق تەۋسىيە قىلغان:« پىرئەۋننىڭ يېنىغا بېرىڭلار، ئۇ بەك ھەددىدىن ئېشىپ كەتتى. ئۇنىڭغا چىرايلىق گەپ قىلىڭلار، (شۇنداق قىلساڭلار) ئۇ قوبۇل قىلىشى، اللّٰه دىن قورقۇشى مۇمكىن». (تاھا سۈرىسى 43 . ئايەت).

مەئمۇن بۇنىڭ بىلەن ھۆججەت كەلتۈردى. ھېلىقى كىشى جاۋاپ تاپالماي قالدى. يەنە اللّٰه نىڭ مۇسا ئەلەيھسسالامغا تەلىم بەرگەن سۆزىنىڭ جۈملىسىدىن مانا بۇ يۇمشاق سۆز بار:« سەندە پاكلىنىشقا (رىغبەت) بارمۇ؟ (بولسا) سېنى پەرۋەردىگارىڭغا باشلاي، ئۇنىڭدىن قورق». (نازىئات سۈرىسى 19 . ئايەت).

مۇسا بىلەن پىرئەۋننىڭ قۇرئاندىكى سۆھبىتىگە قارىغان كىشى مۇسا ئەلەيھسسالامنىڭ اللّٰه نىڭ ۋەسىيىتىگە رىئايە قىلىپ پىرئەۋننىڭ نازىلىق، تەكەببۇرلۇق قىلىپ تۇرۇۋۇالغىنى بىلەنمۇ، ئۇنىڭغا ھۇجۇم قىلىپ، تۆھمەت قىلىسمۇ، ناھايىتى ئىنچىكىلىك بىلەن اللّٰه نىڭ ۋەسىيىتىنى يۈرگۈزگەنلىكىنى كۆرۈۋالدۇ. بۇنى اللّٰه شۇئەرا سۈرىسىدە بايان قىلدى.

پەيغەمبەر ئەلەيھسسالامنىڭ بۇ ھەقتىكى سۈننەتلىرىنى دەرس قىلغان كىشى ئۇنىڭ يولىدىكى قوپاللىقنى رەت قىلىدىغان يۇمشاقلىقنى، قاتتىقلىققا قارشى مېھرىبانلىقنى، توڭلۇققا قارشى مۇلايىملىقنى كۆرىدۇ. نېمىشقا شۇنداق بولمىسۇن؟ ئۇنى اللّٰه تائالا مۇنۇ سۆزى بىلەن سۈپەتلىگەن تۇرسا:« سىلەرگە ئۆز ئىچىڭلاردىن پەيغەمبەر كەلدى. سىلەرنىڭ تەرسالىق قىلغىنىڭلار ئۇنىڭغا ئېغىر كېلىدۇ، ئۇ سىلەرگە ھېرىستۇر، مۇئمىنلەرگە مېھرىبان، شەپقەتلىكتۇر». (تەۋبە سۈرىسى 128 . ئايەت).

اللّٰه تائالا ئۇنىڭ ساھابىلەر بىلەن بولغان ئالاقىسىنى سۈرەتلەپ مۇنداق دەيدۇ:« اللّٰه نىڭ رەھمىتى بىلەن سەن ئۇلارغا مېھرىبان بولدۇڭ، ئەگەر قوپال، تاش يۈرەك بولغان بولساڭ، ئۇلار سېنىڭ ئەتراپىڭدىن تارقىلىپ كېتەتتى». (ئالى ئىمران سۈرىسى 159 . ئايەت).

بەزى يەھۇدىلار ئۇنىڭغا سالام بېرىشتە تىلنى چايناپ مۇنداق دېگەن ئىدى:« ئەسسام ئەلەيكۇم» (يەنى ساڭا ئۆلۈم كەلسۇن). بۇنى« ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم» (يەنى ساڭا سالامەتلىك يار بولسۇن) نىڭ ئورنىغا دېدى. بۇنىڭغا ھەزرىتى ئائىشە خاپا بولۇپ، قوپال جاۋاپ بەردى. پەيغەمبەر ئەلەيھسسالام پەقەت« ۋە ئەلەيكۇم» دېدى. ئاندىن ھەزرىتى ئائىشەگە:« اللّٰه تائالا ھەممە ئىشتا يۇمشاقلىقنى ياخشى كۆرىدۇ» يەنى ـ دۇنيا ۋە دىنىنىڭ ئىشلىرىدا مەيلى سۆز ۋە ئەمەلدە بولسۇن يۇمشاقلىقنى ياقتۇرىدۇ، دېدى.

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىندى، پەيغەمبىرىمىز مۇنداق دېگەن:« اللّٰه مۇلايىمدۇر، مۇلايىملىقنى ياقتۇرىدۇ، مۇلايىملىققا قوپاللىققا بەرمەيدىغان نەرسىنى بېرىدۇ ۋە باشقا ھېچقايسىغا بەرمەيدىغاننى بېرىدۇ».

يەنە ئۇنىڭدىن رىۋايەت قىلىندۇ، پەيغەمبىرىمىز مۇنداق دېگەن: «بىر ئىشتا يۇمشاقلىق بولىدىكەن ئۇ ئىش چىرايلىق بولىدۇ. بىر ئىشتا يۇمشاقلىق بولمايدىكەن ئۇ ئىش سەتلىشىپ كېتىدۇ». (مۇسلىم رىۋايەت قىلغان).

جەرىر ئىبنى ئابدۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبىرىمىزنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىدىم: «يۇمشاقلىقتىن مەھرۇم قالغان كىشى ھەممە ياخشىلىقتىن مەھرۇم قالىدۇ». (مۇسلىم رىۋايەت قىلغان) ئىنساننىڭ ھەممە ياخشىلىقتىن مەھرۇم قېلىشىدىنمۇ بەكراق ئازاپ بارمۇ؟.

مەن قوپاللىقنى ئۆزلىرىگە ئادەت قىلىۋالغان بالىلىرىمىزنى ئۆزلىرىنىڭ قوپال يولىدىن ھېكمەت، چىرايلىق نەسىھەت يولىغا چىقىشقا قانائەت قىلدۇرۇشقا مۇشۇنچىلىك سۆزلەرنى كۇپايە قىلدۇ دەپ ئويلايمەن.

دەۋەت قىلىش ۋە سۆھبەتلىشىشنىڭ ئەدەپ - قائىدىسى ھەققىدە

مەن بۇ يەردە دەۋەت قىلىش ۋە سۆھبەتلىشىشنىڭ ئەدەپ - قائىدىسى ھەققىدە بىر قانچە نوقتىغا مەركەزلەشتۈرۈپ سۆزلەشنى خالايمەن. چۈنكى، ئۇلارنىڭ ھەر بىرىنىڭ ئۆزىگە خاس ئەھمىيتى بار:

بىرىنچىدىن: ئاتا - ئانىلىق، قېرىنداشلىق ھەققىگە رىئايە قىلىش لازىم. ئاتا - ئانىلارغا ۋە ئۇرۇق - تۇققانلارغا، ئۇلار ئاسىيلار ياكى بىدئەتچىلەر ياكى ئېزىپ كەتكەنلەر دېگەن داۋا بىلەن قوپال مۇئامىلە قىلىش جائىز بولمايدۇ. بۇ گۇناھلار ئۇلارنىڭ يۇمشاق مۇئامىلە قىلىنىش ھەققىنى ساقىت قىلىۋەتمەيدۇ. خۇسۇسەن ئاتا - ئانىلارغا ھەرقانداق شارائىت ئاستىدا قوپاللىق قىلىشقا بولمايدۇ.

اللّٰه تائالانىڭ ئۇلار ھەققىدە ئېيتقان مۇنۇ سۆزى بىزگە كىپايە قىلىدۇ: «ئەگەر ئاتا - ئاناڭ سېنى سەن بىلمەيدىغان نەرسىنى ماڭا شېرىك كەلتۈرۈشكە زورلىسا ئۇلارغا ئىتائەت قىلمىغىن، ئۇلارغا دۇنيادا ياخشى مۇئامىلىدە بولغىن». (لوقمان سۈرىسى **15**. ئايەت).

مۇئمىننى مۇشرىككە ئۆزگەرتىشكە زورلاشتىن ۋە شېرىكتىن باشقا چوڭراق گۇناھ يوق. مانا بۇ ئەڭ چوڭ گۇناھ ئاتا - ئانىدىن سادىر بولغان چاغدا اللّٰه تائالا ئۇلارغا ئىتائەت قىلىشتىن توسۇپ، ئۇلارغا يەنىلا چىرايلىقچە مۇئامىلىدە بولۇشقا بۇيرۇدى.

قۇرئاندىكى مەريەم سۈرىسىدىكى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام بىلەن دادىسى ئارىسىدا ئېلىپ بېرىلغان سۆھبەتنى ئوقۇغان كىشى دادىلارنىڭ مۇشرىك بولغىنى بىلەنمۇ، ئۇلارنى دەۋەت قىلىشتا بالىلارنىڭ قانداق ئەدەپلىك بولۇشى لازىملىقىنى بىلىۋالىدۇ.

ئۇنداقتا ئاتا - ئانىلار مۇسۇلمان بولسا قانداق قىلىش كېرەك؟ گەرچە ئۇلار ئاسىي بولغان بولسىمۇ ئاتا - ئانىلىق ھەققى بىلەن بىرگە ئىسلام ھەققى بار.

ئىككىنچىدىن: ياش ھەققىگە رىئايە قىلىش. بۇ پەرقنى ساقىت قىلىش جائىز بولمايدۇ. ئىسلام ھەممە ئادەمنى باراۋەر قىلغان دېگەن داۋا بىلەن چوڭلارغا كىچىكلەرگە قىلىدىغان سۆزنى قىلىش، ياشانغانلارغا ياشلارغا قىلىدىغان مۇئامىلىنى قىلىش توغرا ئەمەس. بۇ مەقسەد قىلىنغان باراۋەرلىكنى خاتا چۈشەنگەنلىك. بارىبەرلىك دېمەك ئىنسانلىق ھۆرمىتى، ئومۇمىي ھوقۇق جەھەتتە بارابەر دېمەكتۇر. بۇ تۇققانچىلىق، ئەر-خوتۇنلۇق، خوشنىدارچىلىق، ئىش ئىگىلىرى ۋە باشقا رىئايە قىلىشقا تېگىشلىك خاس ھەقلەرنىڭ بارلىقىنى ئىنكار قىلمايدۇ.

بۇ يەردىكى ئىسلامنىڭ ئەدەپلىرىنىڭ بىرى، كىچىكلەر چوڭلارنى ھۆرمەت قىلىش، شۇنىڭغا ئوخشاش چوڭلارمۇ كىچىكلەرگە رەھىم قىلىش. ھەدىس شەرىپتە مۇنداق دېيىلدۇ:« كىچىكلىرىمىزگە رەھىم قىلمىغان، چوڭلىرىمىزغا ھۆرمەت قىلمىغان، بىزنىڭ ئالىمىمىزنى تونۇمىغان كىشى بىزدىن ئەمەس» يەنى-ئۇلارنىڭ ھەققىنى بىلمىگەن كىشى.

« بىزدىن ئەمەس» دېگەنلىكتىنمۇ قاتتىقراق گەپ بارمۇ؟ ئۇنى تەئۋىل قىلىدىغانلار قانچىلىك تەئۋىل قىلىسىمۇ يەنىلا ئوخشاش . (بۇنى ئەھمەد ئۇبادە دىن« مېنىڭ ئۈممىتىمدىن ئەمەس» دېگەن لەپزى بىلەن رىۋايەت قىلدى) .

يەنە بىر ھەدىستە« شۈبھىسىزكى، مۇسۇلماننىڭ ياشانغانلارنى ھۆرمەت قىلىشى اللّٰہ نى ئۇلۇغلىغانلىقنىڭ جۈملىسىدىن» دېيىلدۇ.

ئۈچۈنچىدىن: ئىلگىرىلىك يەنى پېشقەدەملىك ھەققىگە رىئايە قىلىش. كىمكى، اللّٰہ غا دەۋەت قىلىشتا ۋە كىشىلەرگە ياخشىلىق ئۆگىتىشتە ئىلگىرى كەلگەن بولسا ياكى اللّٰہ نىڭ دىنىغا نۇسرەت بېرىشتە ياخشى سىنالغان بولسا، ئۇنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى ئىنكار قىلىش، ئۇنىڭ تۆھپىلىرىگە توپا چېچىش ياكى ئۇ ھەرىكەتچانلىقتىن بىراز توختاپ قالغانلىقتا، ياكى ئاجىزلىشىپ قالغانلىقتا ياكى توغرۇلۇقتىن بىراز قېيىپ قالغانلىقتا قاراپلا ئۇنىڭغا تەنە قىلىشقا بولمايدۇ. ئۇنىڭ ياخشىلىقتىكى جۈغلانمىسى، جىھادتىكى سەرمايىسى ئۇنىڭغا شاپائەت قىلىدۇ.

بۇنى مەن ئۆزەمچە دەۋاتقىنىم يوق. بەلكى، بۇنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھاتەب ئىبنى بەلتەئە ھەققىدە ئۇ ئېزىپ كېتىپ، خىيانەتكە ئوخشاش ئىش قىلىپ قويغاندا قارار قىلغان ئىش. ھاتەپ قۇرەيش مۇشرىكلىرىگە مەكتۇپ يېزىپ پەيغەمبىرىمىزنىڭ مەككىنى پەتھى قىلىشقا تەييارلانغانلىقىنى خەۋەر قىلغان ئىدى. پەيغەمبىرىمىز بۇنى سىر تۇتۇشقا ھېرىس ئىدى. مانا بۇ ۋەقە ھەزرىتى ئۆمەرنى مۇنداق دېگۈزدى:« ئى اللّٰہ نىڭ پەيغەمبىرى! مېنى قويسىلا، مەن ئۇنىڭ بېشىنى ئالاي، ئۇ مۇناپىقلىق قىلدى». ئۇنىڭغا پەيغەمبىرىمىزنىڭ جاۋابى مۇنداق بولغان ئىدى:« اللّٰہ نىڭ ئەھلى بەدرىگە قاراپ« خالىغان ئىشىڭلارنى قىلىڭلار! مەن سىلەرنى كەچۈردۈم» دېگەنلىكىنى سىلەر نېمە بىلىسىلەر؟» .

ئۇ كىشىنىڭ بەدرى كۈنىدىكى جىھادى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ئۇنىڭ ئۆزرىسىنى قوبۇل قىلىدىغان ۋە بارلىق بەدرى ئەھلىگە ھېلىقى سۆزنى قىلىدىغان قىلدى.

5 . كۆپچىلىك بىلەن بىرگە ياشاڭلار!

ياشلارغا قىلىدىغان بەشىنچى نەسىھىتىم: ئۇلار چوڭ ئاسمىنىدىن، سارايلىرىچە خىيال دۇنياسىدىن ھەقىقەت، رېئاللىق زېمىنىغا چۈشۈشى لازىم. ئىنسانلار بىلەن يەنى - ئومۇمى خەلق بىلەن، دېخانلار، ھۈنەرۋەنلەر، ئىشچىلار ۋە ئۇلاردىن باشقا مېھنەتكەشلەر بىلەن بىرگە چوڭ شەھەرلەرنىڭ كەڭ كوچىلىرىدىن تارتىپ تار كوچىلىرىغا قەدەر، يېزا - كەنتلەرگە، قىشلاقلارغا قەدەر بېرىلىكتە ياشىشى كېرەك. ئۇلار ئۇ جايلاردا ساغلام تەبىئەتلىك، پاك قەلبلىك، ئىشلەپ پىششىپ كەتكەن كۆچلۈك بەدەنلىك كىشىلەرنى تاپىدۇ.

مەن ياشلارغا ئەشۇلارنىڭ ئورنىغا چۈشۈپ ساۋاتسىزلارغا تاكى ئوقۇيالىغۇچە ئۆگىتىش، كېسەللەرگە تاكى ساقايغىچە دارا قىلىش، مۇھتاجلارغا تاكى ھاجەتلىرىدىن چىققۇچە ياردەم قىلىش، قالاقلارغا تاكى تەرەققى قىلغۇچە تەربىيە قىلىش، ئاسىيلارغا تاكى تەۋبە قىلغۇچە نەسىھەت قىلىش، يىقىلىپ چۈشكەنلەرگە تاكى ئورۇنلىرىدىن تۇرغۇچە يار - يۆلەك بولۇش، ئازغانلارغا تاكى تۈزەلگۈچە نەسىھەت قىلىش، مۇناپىقلارنى تاكى يوقالغۇچە رەسۋا قىلىش، پارىخورلارنى تاكى ھوشىنى بىلگۈچە چۆچۈتۈش، مەزلۇملارغا تاكى زۇلۇمدىن قۇتۇلغۇچە ھەمدەم بولۇش قاتارلىق خىزمەتلەر بىلەن مەشغۇل بولۇشنى تەۋسىيە قىلىمەن.

ئۇ ياشلار ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش كۈرسى ئېچىش، زاكات تارقىتىش، ئۆز ئارا ئىسلاھ قىلىش ھەيئەتلىرىنى قۇرۇش، ۋابا كېسەللىكلىرىگە، زەھەرلىك چېكىملىك، ئىچىملىكلەرگە قارشى داۋالاش مەركەزلىرى قۇرۇش، يامان ئادەتلەرگە قارشى ياخشى ئادەتلەرنى يېتىلدۈرۈش ئورۇنلىرىنى تەسىس قىلىشلىرى لازىم.

ياشلارنىڭ تىرىشچانلىقىغا، كۈچ - قۇۋۋىتىگە، قىزغىنلىقىغا مۇھتاج بولغانلار نېمە دېگەن كۆپ ھە..؟ئى ئىسلام ياشلىرى! ئاتا - ئانىلاردىن، ئاكا - ئۇكا، ئاچا - سىڭىللاردىن، ئۇرۇق - تۇققان، خۇلۇم - خوشنىلاردىن ئىبارەت بولغان خەلقنى تاشلاپ، قېچىپ يۈرمەڭلار! خەلقنىڭ ئىچىگە كىرىپ ئارىلىشىڭلار! ئۇلارنىڭ غەم - قايغۇلىرى بىلەن بىرگە ياشاڭلار! غەمكىنلەرگە يار - يۆلەك بولۇڭلار! يېتىملەرنىڭ بېشىنى سىلاڭلار! بىچارىلەرگە كۆيۈنۈپ قاراڭلار! جاپاكەشلەرنىڭ يۈكىنى يەڭگىللىتىڭلار! ھالاكەتكە چۈشۈپ قالغانلارنى قۇتقۇزۇڭلار! سولغۇنلارنى روھلاندۇرۇڭلار! دىلى سۇنۇقلارنى داۋالاڭلار! قەلبىنىڭ جاراھەتلىرىنى ئەملىي ھەرىكىتىڭلار، چىرايلىق سۆزۈڭلار ۋە چىن تەبەسسۇمۇڭلار بىلەن داۋالاڭلار!.

شۈبھىسىزكى، جەمئىيەتنىڭ خىزمىتىنى قىلىش، ئۇنىڭغا ياردەم قىلىش خۇسۇسەن جەمئىيەتتىكى ئاجىزلارغا ياردەم قىلىش ناھايىتى قەدىرلىك ئىبادەتتۇر. بۈگۈنكى مۇسۇلمانلارنىڭ كۆپلىرى بۇ خىزمەتنى ياخشى قىلالمايۋاتىدۇ.

هالبۇكى، ئىسلام دىنىدا ياخشى ئىشلارنى قىلىپ، ئۇنىڭغا بۇيرۇشقا چاقىرىدىغان تەلىماتلار ناھايىتى كۆپ ئورۇنغا قويۇلغان. ھەتتا ئىسلام دىنى ئۇلارنى مۇسۇلمان ئىنسانغا كۈندىلىك پەرز قىلىپ بەلگىلىگەن.

مەن « ئىسلامدىكى ئىبادەت » دېگەن كىتاۋىمدا ئىسلام دىنىنىڭ ئىبادەت دائىرىسىنى ناھايىتى كېڭەيتكەنلىكىنى بايان قىلغان ئىدىم. ئىسلام دىنى ئىبادەت دائىرىسىنى شۇ دەرىجىدە كېڭەيتتىكى، ئۇ ھېچقانداق بىر كىشى كۆڭلىدە« دىن بۇ ئىشنى ئىبادەت دەپ قارايدۇغۇ» دەپ ئويلاپ باقمىغان ئىشلارنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

شۈبھىسىزكى، ھەرقانداق مەنپەئەتلىك ئىجتىمائىي ئىشنى ماختىنىش ئۈچۈن ئەمەس. خالىس، ياخشى نىيەت بىلەن قىلسا ئىسلام دىنى ئۇ ئىشنى ئىبادەت دەپ ھېساپقا ئالىدۇ. غەمكىنىنىڭ يېشىنى سۈرتىدىغان ياكى بىرەر قىيىنچىلىققا چۈشۈپ قالغان كىشىنىڭ ئىشىنى ھەل قىلىدىغان ياكى كۆڭلى سۇنۇقنىڭ روھىنى ئۆستۈرىدىغان ياكى مەھرۇمنىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلىدىغان ياكى مەزلۇمغا نۇسرەت بېرىدىغان ياكى مەغلۇپنىڭ يولىنى ئاچىدىغان ياكى قەرزدارنىڭ قەرزىنى ئادا قىلىدىغان ياكى ئىپپەتلىك پېقىرنىڭ بېشىنى سىلايدىغان ياكى ئېزىپ قالغاننى يولغا باشلايدىغان ياكى جاھىلغا ئىلىم ئۆگىتىدىغان، مۇساپىرغا جاي بېرىدىغان، ياماننىڭ يامانلىقىنى كەتكۈزىدىغان، يولدىن باشقىلارغا ئازار يەتكۈزىدىغان نەرسىلەرنى ئېلىۋېتىدىغان ياكى جان ئىگىسىگە شەپقەت قىلىدىغان ئىشلارنىڭ ھەممىسى ئەگەر خالىس نىيەت بىلەن بولسا ئىبادەتتۇر ۋە اللّٰه قا يېقىنلىق قىلغانلىقتۇر. ئىسلام دىنى بۇ خىلدىكى نۇرغۇن ئىشلارنى اللّٰه تائالاغا ئىبادەت قىلغانلىقنىڭ، ئىماننىڭ شېخىنىڭ ۋە اللّٰه ئالدىدا ساۋاپ بېرىلىدىغان ئەمەللەرنىڭ جۈملىسىدىن قىلدى.

بۇ ھەقتە بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەدىسلىرىنى ئوقۇساق، ئۇنىڭ بۇ ئوقۇمىي ئىبادەتلەرنى ئىنسانغا ئۇ پەقەت ئىنسان بولغانلىقى ئۈچۈنلا پەرز قىلىش بىلەن كۇپايە قىلىپ قالماستىن، بەلكى، ئۇنى تەلەپ قىلىشتا ناھايىتى قاتتىق تۇرۇپ، ئۇنى ئىنساننىڭ ھەر بىر ئەزالىرىغىچە پەرز قىلغانلىقىنى كۆرىمىز.

ھەزرىتى ئەبۇ ھۇرەيرە پەيغەمبىرىمىزنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ:« ئىنساننىڭ ھەر بىر ئەزالىرىغا سەدىقە كېلىدۇ. ھەر كۈنى ئىنساننىڭ ئىككى كىشى ئارىسىدا ئادىللىق قىلالىغىنى سەدىقە، ھايۋانلارغا مېھرىۋانلىق قىلغىنى سەدىقە، چىرايلىق سۆز قىلالىغىنى سەدىقە، نامازغا ماڭغان ھەربىر قەدىمى سەدىقە، يولدىن باشقىلارغا زىيان يەتكۈزىدىغان نەرسىلەرنى ئېلىۋەتكىنى سەدىقە»(بۇخارى، مۇسلىم رىۋايەت قىلغان) .

ھەزرىتى ئىبنى ئابباستىن ھەم شۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن:« ئىنساننىڭ ھەر بىر ئەزاسىغا ھەر كۈننىڭ نامىزىنىڭ ساۋابى بولىدۇ». قوۋمدىن بىر كىشى دېدى:« بۇ بىزگە خەۋەر بېرىلگەن ئەڭ چوڭ ئىش بولدى» . پەيغەمبىرىمىز مۇنداق دەيدۇ:« ياخشىلىققا بۇيرۇپ، يامانلىقتىن توسۇشۇڭ سەدىقىدۇر. ئاجىزغا ياردەم

قىلىشىڭ سەدىقە، يولدىن زىيانلىق نەرسىلەرنى يوق قىلىشىڭ سەدىقە. نامازغا چامدىغان ھەربىر قەدىمىڭ سەدىقىدۇر» (ئىبنى خۇزەيمە رىۋايەت قىلغان).

بۇنىڭ ئوخشاشلىرىنى بۇرەيدە ھەم رىۋايەت قىلدۇ، پەيغەمبىرىمىز مۇنداق دېگەن:« ئىنساندا ئۈچ يۈز ئاتمىش بوغۇم بولۇپ، ئۇ ھەربىر بوغۇمدىن بىر سەدىقە قىلىشى لازىم». ئۇلار دېدى:« بۇنىڭغا كىم تاقەت قىلالايدۇ؟ ئى ئاللاھنىڭ ئەلچىسى» ئۇلار بۇنى مالىي سەدىقە دەپ چۈشەنگەن ئىدى. پەيغەمبىرىمىز:« مەسچىتتىكى تۈپۈركنى كۆمۈپ قويساڭ، يولدىن پۇتلىشىدىغان بىرەر نەرسىنى ئېلىۋەتسەڭ سەدىقىدۇر»، دېدى (ئەھمەد رىۋايەت قىلغان).

مۇسۇلماننىڭ ئۆز قېرىندىشىنىڭ يۈزىگە قاراپ كۈلۈشنى، گاسقا ئاڭلىتىشنى، قارىغۇغا كۆرسىتىشنى، ئېزىپ قالغاننى يولغا باشلاشنى، ھاجەتمەننىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلىشنى، ئۇسسۇز قالغانغا سۇ بېرىشنى، ئاجىزغا ياردەم بېرىشنى، خەتەردە قالغاننى قۇتقۇزۇشنى ۋە مۇشۇ خىلدىكى ياخشى ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سەدىقە دەپ ھېساپلىغانلىق ھەققىدىكى ھەدىسلەر ناھايىتى كۆپ. ئۇ بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئىبادەت ھېساپلىدى.

بۇنىڭ بىلەن مۇسۇلمان كىشى ئۆز جەمئىيىتىدە ياخشىلىق، بەرىكەت مەنپەئەت چىقىدىغان بۇلاق كەبى ياشايدۇ. ياخشىلىقنى قىلىپ ئۇنىڭغا چاقىرىدۇ. توغرا ئىشنى قىلىدۇ ۋە ئۇنىڭغا چاقىرىدۇ. ئۇ ياخشىلىقنىڭ ئاچقۇچى. يامانلىقنىڭ قۇلۇپىسى. خۇددى پەيغەمبىرىمىز ئىبنى ماجەنىڭ ھەدىسىدە قىزىقتۇرۇپ دېگەندەك:« ئاللاھ تائالا ياخشىلىقنىڭ ئاچقۇچى، يامانلىقنىڭ قۇلۇپىسى قىلغان بەندىگە مۇبارەك بولسۇن» .

بەزى قىزىرىپ قالغانلار مۇنداق دەيدۇ: لېكىن بۇ خىل ئىجتىمائىي ئىشلار ئۇنىڭ شۇغۇللانغۇچىسىنى ئىسلامغا دەۋەت قىلىشتىن، كىشىلەرگە ئۇنىڭ ھەقىقىتىنى چۈشەندۈرۈشتىن ئاقسىتىپ قويىدۇ. مانا بۇ شۇغۇللىنىش ۋاجىپ بولغان ئىشلارنىڭ ئەڭ مۇھىمى.

مەن ئۇلارغا مۇنداق دەيمەن: شۈبھىسىزكى، ئىجتىمائىي ئىشلارنىڭ ئۆزى دەۋەتنىڭ بىر تۈرى. ئۇ كىشىلەرنى شۇلارنىڭ ئورنىدا تۇرۇپ دەۋەت قىلغانلىق. بۇ ئەمەلىيەت بىلەن بىرلەشكەن دەۋەت.

دەۋەت دېمەك ـ پەقەت سۆزلىنىپ يازىكى يېزىلىپ قويىلىدىغان سۆز ئەمەس. بەلكى، كىشىلەرنىڭ ئىشلىرىغا كۆڭۈل بۆلۈش، ئۇلارنىڭ مۈشكۈللىرىنى ھەل قىلىش ئۇلارنى ئۇنىڭ پىكرىگە يېقىنلاشتۇرىدۇ. ئاللاھ تائالا ئىمام ھەسەنىل بەنناغا رەھمەت قىلسۇن! ئۇ بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ياخشى چۈشەنگەن ئىدى. ئۇ ئاچقان ھەر بىر شۆبىدە ياخشىلىق ۋە ئىجتىمائىي خىزمەت قىسىملىرى بار ئىدى.

يەنە كېلىپ مۇسۇلمان كىشى خۇددى رۇكۇ. سەجدە قىلىش ئارقىلىق ئاللاھقا ئىبادەت قىلىشقا بۇيرۇلغاندەك ياخشى ئىشلارنىڭ ھەممىنى قىلىشقا بۇيرۇلغاندۇر. قۇرئانى كەرىمدە ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:« ئى ئىنسانلار! رۇكۇ قىلىڭلار، سەجدە

قىلىشلار، پەرۋەردىگارىڭلارغا ئىبادەت قىلىڭلار ۋە ياخشىلىق قىلىڭلار، شۇنداق قىلساڭلار نىجاتلىققا ئېرىشىسىلەر». (ھەج سۈرىسى **77،78**. ئايەتلەر) .

مانا بۇ مۇسۇلماننىڭ ھاياتتىكى ۋەزىپىسىنىڭ ئۈچ شۆبىسىدۇر: بىرسى ئىبادەت بولۇپ، بۇ ئۇنىڭ اللّٰه بىلەن بولغان ئالاقىسىنى بەلگىلەيدۇ ۋە بۇ اللّٰه غا ئىبادەت قىلىشتا كۆرۈنىدۇ. يەنە بىرى ئۇنىڭ جەمئىيەت بىلەن بولغان ئالاقىسىنى بەلگىلەيدۇ. ئۇ ياخشىلىق قىلىشتا كۆرۈنىدۇ. يەنە بىرسى ئۇنىڭ يامان كۈچلەر بىلەن بولغان ئالاقىسىنى بەلگىلەيدۇ. بۇ اللّٰه يولىدا ھەقىقىي جىھاد قىلىشتا كۆرۈنىدۇ.

كىمكى، جەمئىيەتتە ياخشى ئىشلارنى قىلىش بىلەن مەشغۇل بولسا، مانا ئۇ كىشى اللّٰه ۋاجىپ قىلغان ئىش بىلەن مەشغۇل بولغان بولىدۇ. كىمكى، بۇنى قىلسا اللّٰه ئالدىدا ئەجىرىگە ئىگە ۋە كىشىلەر ئالدىدا ماختاشقا سازاۋەر بولىدۇ.

ئەشۇ بەزى قىزىرىپ قالغانلار يەنە مۇنداق دەيدۇ: ئىسلامغا دەۋەت قىلغۇچىلارنىڭ بارلىق تىرىشچانلىقى اللّٰه چۈشۈرگەن شەرىئەت بىلەن ھۆكۈم قىلىدىغان، ھاياتنىڭ ھەممىسنى ئىسلامغا ئۇيغۇن تۈزگۈزىدىغان، ئىسلامنى ئىچكىرىدە تەتبىق قىلىپ تاشقىرىدا ئۇنىڭغا دەۋەت قىلىدىغان ئىسلام دۆلىتىنى قۇرۇپ چىقىشقا مەركەزلىشىشى لازىم.

بۇ دۆلەت تۇرغۇزۇلغاندىن كېيىن، ئۇ جەمىيەتنىڭ يۇقۇرىدا زىكىر قىلىنغان ھاجەتلىرىنىڭ ھەممىسىگە كېپىل بولىدۇ. ھەر بىر جاھىلغا ئوقۇش پۇرسىتىنى بېرىدۇ. ھەر بىر ئىشسىزغا ئىش تېپىپ بېرىدۇ. ھەر بىر ئاجىزغا كېپىل بولىدۇ. ھەر بىر زەئىپقا كۈچ بېرىدۇ. ھەر بىر مۇھتاجغا ياردەم قىلىدۇ. ھەر بىر كېسەلنى داۋالايدۇ. ھەر بىر مەزلۇمغا ئىنساپ قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز بۇ دۆلەتنى قۇرۇش ئۈچۈن ئىشلىشىمىز، كېسەلنى يىلتىزىدىن ساقايتىدىغان دارا بىلەن ئەمەس، ۋاقىتىنچە ئاغرىق توختىتىدىغان دارا بىلەن داۋالايمىز دەپ ئاۋارە بولۇپ ئولتۇرماسلىقىمىز لازىم.

بىز ئۇ قېرىنداشلارلارغا مۇنداق دەيمىز: شۈبھىسىزكى، اللّٰه نىڭ شەرىئىتى بىلەن ھۆكۈم قىلىدىغان، مۇسۇلمانلارنى ئىسلامغا توپلايدىغان، ئىسلام بايرىقى ئاستىدا بىرلەشتۈرىدىغان ئىسلام دۆلىتىنى قۇرۇش ئىسلام ئۈممىتىگە پەرزدۇر. بىز ئەلبەتتە ئۇنىڭغا تىرىشىشىمىز لازىم. ئىسلامغا دەۋەت قىلغۇچىلار كۈچىنىڭ بېرىچە ئۇ مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن ئىشلىشى لازىم. ئەڭ ياخشى يولنى تۇتقان، ئەڭ ئەۋزەل ئۇسلۇپنى قوللانغان ھالدا ھەرىكەت قىلىشى لازىم. چېچىلىپ كەتكەن كۈچلەرنى توپلاشقا، تەۋرىنىپ قالغان ئەقىللەرنى قانائەتلەندۈرۈشكە، كۆپلىگەن توسالغۇلارنى ئېلىۋېتىشكە، تەلەپكە لايىق باشلامچىلارنى يېتىلدۈرۈشكە ۋە ئۇلارنىڭ پىكرىنى - يەنى ئىسلام دۆلىتى قۇرۇشنى قوبۇل قىلىدىغان يەرلىك ۋە خەلقئارا جامائەت پىكرى توپلاشقا تىرىشىشلىرى لازىم.

بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇزۇن ۋاقىتقا، چىرايلىق سەبىر قىلىشقا مۇھتاج. ھەتتا شارائىت يېتىلگۈچە، توسالغۇلار يوقالغۇچە، تەييارلىقلار پۈتكىچە، مېۋە پىشىپ يېتىلگۈچە چىداش كېرەك. بۇ غايە ئەمەلگە ئاشقۇچە كىشىلەر

قۇدرىتى يەتكەن، مۇمكىن بولدىغان ئۆز ئەھلىگە خىزمەت قىلىش، جەمىيەتنى ئىسلاھ قىلىش، ئۆزى ياشاۋاتقان مۇھىتنى تۈزەش دېگەندەك ئىشلار بىلەن مەشغۇل بولۇپ تۇرۇشى كېرەك. ﷲ ھەركىمنى تاقىتى يېتىدىغان ئىشقا تەكلىپ قىلىدۇ. مانا بۇنىڭدا تەلەپكە لايىق باشلامچىلارنى يېتىلدۈرگىلى بولىدۇ. سىناق ئارقىلىق ئۇلارنىڭ جەمئىيەتنى باشقۇرۇشقا ۋە تەسىر كۆرسىتىشكە بولغان قۇدرىتىنى يېتىلدۈرگىلى بولىدۇ.

بىر مۇسۇلمان كىشىنىڭ بىر كېسەلنى كۆرۈپ، ئۆزىنىڭ قۇدرىتى يەتكەنچە مىللىي شىپاخانا ياكى جەمئىيەت دوختۇرخانىسىدا داۋالاشقا ئۇنىماي، ھەتتا ئىسلام دۆلىتى قۇرۇلۇپ، ئۇ دۆلەتنىڭ ئۆزى ئۇ كېسەلنى داۋالىغۇچە كۈتۈپ تۇرۇشى توغرا ئىش ئەمەس.

يەنە بىر مۇسۇلماننىڭ كەمبەغەللەرنى، پېقىر ـ مىسكىنلەرنى، ئاجىز ـ بىچارىلەرنى كۆرۈپ، ئۇلارغا بايلاردىن زاكات ئېلىش ئارقىلىق ئۇلارغا ياردەم قىلىشقا قادىر تۇرۇپ، ھەتتا ئىسلام دۆلىتى قۇرۇلۇپ، ئۇ دۆلەت بۇ ئىشلارنى قىلغۇچە ۋە ئۇلارغا ياردەم بەرگۈچە ساقلاپ تۇرۇشى ياخشى ئەمەس.

يەنە بىر مۇسۇلماننىڭ ئەتراپىدىكى كىشىلەرنىڭ ئۇرۇش ـ ماجرا قىلىپ، جەڭگە ـ جېدەل قىلىشىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تۇرۇپ، ئۇلارنىڭ ماجرالىرى ھەل ـ قۇرۇق بارلىق نەرسىلەرنى ۋەيران قىلىۋاتسىمۇ جىم تۇرۇپ ئىسلام دۆلىتى قۇرۇلۇپ، تاكى ئۇلارنىڭ ئارىسىنى ئىسلاھ قىلىپ، تاجاۋۇز قىلغاننى ئورنىغا قايتۇرۇپ، ئىشلارنى ئورنىغا كەلتۈرگىچە كۈتۈپ تۇرۇشى ئۇنىڭغا لايىق ئەمەس.

بىلكى، مۇسۇلمانغا لايىق بولىدىغىنى ـ ئىمكانقەدەر يامانلىقتا قارشى تۇرۇپ، تاقىتى يەتكۈچە ياخشىلىق قىلىشتۇر. زەررى مىقدارى ياخشىلىق قىلىشقا قۇدرىتى بار تۇرۇپ، قول قوشتۇرۇپ تۇرۇش توغرا ئەمەس. ﷲ تائالا مۇنداق دەيدۇ:« قۇدرىتىڭلارنىڭ يېتىشىچە ﷲ دىن قورقۇڭلار».(تەغابۇن سۈرىسى 16 ـ ئايەت). مەن تەلەپ قىلىنغان ئىسلام دۆلىتىنى باغلارغا تىكىلگەن، بىرقانچە يىلدىن كېيىن مېۋە بېرىدىغان خورما دەرىخىگە ئوخشاتقان ئىدىم. باغنىڭ ئىگىسى تاكى ئەشۇ زەيتۇنلار ۋە خورمىلار مېۋە بەرگۈچە ھېچ ئىش قىلماستىن ۋە مېۋە يېمەستىن كۈتۈپ ئولتۇرامدۇ؟. ياق، ئۇ باشقا تېز ۋاق ھوسۇل بېرىدىغان زىرائەتلەرنى، سەي ـ كۆكتاتلارنى تېرىيدۇ، بۇ ئارقىلىق يېرىنى تېخىمۇ ياخشىلايدۇ. ۋاقتىنى بوشقا كەتكۈزمەيدۇ، ئۆزىنى ئۆزىگە ۋە ئەتراپىدىكىلەرگە پايدىلىق ئىشلار بىلەن مەشغۇل قىلىپ تۇرىدۇ. شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە زەيتۇن، خورمىلىرىغا پەرۋىش قىلىدۇ، ھەتتا ئۇنىڭ كۆچەتلىرى مېۋە بېرىدۇ.

6 ـ مۇسۇلمانلاردىن ئالدىراپ گۇمان قىلماڭلار!

مېنىڭ مۇسۇلمان ياشلارغا قىلىدىغان ئالتىنچى ۋە ئەڭ ئاخىرقى نەسىھىتىم: ئۇلار كىشىلەرگە نەزەر سالغاندا قارا كۆزەينەكلەرنى ئىشلىتىشى لازىم. اللّٰه نىڭ بەندىلىرى ھەققىدە ياخشى پەرەزلەردە بولۇشى، ياخشى گۇماندا بولۇشى لازىم. ئۇلار شۇنى بىلىشلىرى لازىمكى، ئىنسانىنىڭ ئەسلى پاكلىقتۇر. ئىسلام ئەھلىنىڭ ھالىنى ياخشىلىق تەرەپكە ئاغدۇرۇش لازىم.

بۇ خىل ياخشىلىق كۆتۈش يولىغا يārdەم قىلىدىغان ئۈچ خىل قاراش بار: ئۇلارنىڭ بىرى ـ كىشىلەرگە ئۇلار زېمىندىكى ئىنسانلار، قاناتلىق پەرىشتىلەر ئەمەس، ئۇلار نۇردىن يارىتىلمىغان، بەلكى، ئۇلار تۇپراقتىن يارىتىلغان ئىنسانلار. ئەگەر ئۇلار خاتالىق ئۆتكۈزسە، ئادەم باللىرىنىڭ ھەممىسى خاتالىق ئۆتكۈزىدۇ. ئۇلار گۇناھ قىلسا، ئۇلارنىڭ دادىسى ئادەممۇ گۇناھ قىلغان دېگەندەك ئېتبارلار بىلەن قاراپ مۇئامىلە قىلىش «بىز ئادەم بىلەن ئەھدى قىلىشقان ئىدۇق، ئۇ بۇنى ئۇنتۇپ قالدى. بىز ئۇنىڭ قەستەن قىلغانلىقىنى كۆرمىدۇق». ئۇنداقكەن ئىنساننىڭ يىقىلىپ قوپۇشى، خاتالىق ئۆتكۈزۈشى ۋە ساۋاپلىق ئىش قىلىشى ئەجەپلىنەرلىك ئىش ئەمەس. بىز ئۇلارنى اللّٰه نىڭ ئازابىدىن قورقۇتۇش بىلەن بىرگە، ئۇلارغا اللّٰه نىڭ ئەپۇ قىلىشنى ئۈمىت قىلىشقا يول ئېچىپ بېرىشىمىز لازىم. اللّٰه نىڭ بەندىلىرىنى اللّٰه نىڭ رەھمىتىدىن ئۈمىتسىزلەندۈرمەسلىكىمىز ۋە اللّٰه نىڭ جازاسىدىن پەرۋاسىز قىلىپ قويمىغان كىشىنىڭ ئۆزى ئالىمدۇر. بىزگە بۇ يەردە اللّٰه نىڭ پەيغەمبىرىمىزگە قىلغان مۇنۇ سۆزى كۇپايە قىلىدۇ: «(ئى مۇھەممەد! مېنىڭ بەندىلىرىمگە) «ئى بەندىلىرىم، مېنىڭ رەھمىتىمدىن ئۈمىتسىزلەنمەڭلار، ھەقىقەتەن اللّٰه گۇناھلارنىڭ ھەممىسىنى كەچۈرىدۇ، اللّٰه مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، رەھىم قىلغۇچىدۇر» (دېگەنلىكىمنى) ئېيتقىن» (زۇمەر سۈرىسى **53** . ئايەت). اللّٰه تالانىڭ بەندىلىرىگە قانچىلىك يېقىنلىقىغا قاراڭ. ئۇلارنى« ئى بەندىلىرىم» دەپ ئۆزىنىڭ مۇقەددەس زاتىغا قوشۇپ نىدا قىلدى. بۇ ئۇنىڭ مېھرىبانلىقىدۇر. بەندىلەرنى ئۆزىگە يېقىن تۇتقانلىقىدۇر. ئاندىن كېيىن ئۇنىڭ مەغپىرەت ئىشىكىنى قانچىلىك كەڭ ئېچىۋەتكەنلىكىگە قاراڭ. گۇناھلار قانچىلىك چوڭ بولسا اللّٰه نىڭ رەھمىتى ئۇنىڭدىنمۇ چوڭدۇر.

ئىككىنچىسى: بىز زاھىرىغا ھۆكۈم قىلىپ باتىنىنى اللّٰه غا تاپشۇرۇشقا بۇيرۇلدۇق. ئەگەر بىر ئىنسان« بىر اللّٰه دىن باشقا ئىلاھ يوق، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام اللّٰه نىڭ پەيغەمبىرى» دەپ گۇۋالىق بەرسە، ئۇنىڭ مۇسۇلمان ئىكەنلىكىگە ھۆكۈم قىلىمىز. بىز ئىشىنىڭ زاھىرىغا قارايمىز. ئۇنىڭ سىرىنى غائىپلارنى بىلگۈچى اللّٰه غا تاپشۇرىمىز. ئۇنىڭ ھېساۋىنى مەخپىيەتلىك ئاشكارا بولىدىغان كۈندە اللّٰه نىڭ ئۆزى ئالىدۇ. سەھىھ ھەدىستە: «مەن كىشىلەر ھەتتا« اللّٰه دىن باشقا ئىلاھ يوق» دېگۈچە جىھاد قىلىشقا بۇيرۇلدۇم. ئەگەر ئۇلار بۇنى دېسە، ئۇلار مەندىن قانلىرىنى، ماللىرىنى ساقلىدى. لېكىن ئۇنىڭ ھەققى ئايرىم. ئۇلارنىڭ ھېساۋى اللّٰه غا»، دېيىلىدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇناپىقلارغا، ئۇلارنىڭ مۇناپىقلىقى بىلىنىپ تۇرغان بولسىمۇ، زاھىرىغا قاراپ مۇئامىلە قىلدى. ئۇلارغا ئىسلام ئەھكاملىرىنى يۈرگۈزدى. ۋاھالەنكى، ئۇلار ئۇنىڭغا مەخپى سۇيىقەست

قىلاتتى. بەزىلەر ئۇنىڭغا، ئۇلارنى ئۆلتۈرۈپ، ئۇلارنىڭ يامانلىقلىرىدىن، سۆيقەستلىرىدىن قۇتۇلۇشنى ئورتىغا قويغان بولسىمۇ، ئۇلارغا مۇنداق جاۋاپ بەرگەن: «مەن كىشىلەرنىڭ مۇھەممەد ئۆزىنىڭ ھەمراھلىرىنى ئۆلتۈرىدىكەن دەپ قېلىشىدىن قورقىمەن».

ئۈچۈنچىدىن: شۈبھىسىزكى، ھەرقانداق اللهغا ۋە پەيغەمبەرگە ئىمان كەلتۈرگەن كىشى كۆرۈنۈشتە قانچىلىك گۇناھلارغا چۆكۈپ كەتسىمۇ، چوڭ گۇناھلارغا چۈشۈپ قالسىمۇ ئۇنىڭ قەلبى ياخشىلىقتىن خالى بولمايدۇ. گۇناھلار چوڭقۇيۇپ كەتسە، ئىمانغا داغ تەككۈزىدۇ ۋە ئىماننى كېمەيتىدۇ. ئەمما گۇناھ قىلغۇچى گۇناھنى اللهنىڭ ھاكىمىيىتىگە قارشى چىقىپ ياكى ھاراملىرىنى ھالال ساناپ، ئەمرىنى ۋە چەكلىمىسىنى يەڭگىل ھېساپلاپ قىلمىسا ئىماننى ھەرگىزمۇ يىلتىزىدىن قومۇرۇپ تاشلىيالمايدۇ.

بۇ ھەقتە بىزنىڭ ئۈلگىمىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدۇر. ئۇ ئاسىيلارغا ئەڭ يۇمشاق مۇئامىلە قىلىدىغانلاردىن ئىدى. بىر كىشىنىڭ گۇناھى ئۇنىڭ ئۈكىشىگە قارىتا قەلبىنى ئېچىشقا، ئۇنىڭغا دوختۇر كېسەلگە قارىغاندەك قارىشقا توسالغۇ بولالمايتتى. ئۇ ھەرگىزمۇ ساقچىنىڭ گۇناھكارغا قارىغىنىدەك قارىمايتتى.

قۇرەيشتىن بىر ياش كېلىپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن زىناغا ئىزنى سورىدى. ساھابىلار خاپا بولۇشۇپ قوزغۇلۇپ كەتتى. ئۇنىڭ پەيغەمبىرىمىزگە ئۇ گەپنى قىلىشقا جۈرئەت قىلغانلىقىغا ئاچچىقى كېلىشتى. لېكىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا باشقىچە قارىدى ۋە دېدى: «يېقىن كەل»، ئۇ يېقىن كەلدى. «ئۇنى ئاناڭ ئۈچۈن ياخشى كۆرەمسەن؟» دىدى. ئۇ ياش: «الله بىلەن قەسەم قىلىمەنكى ياق، الله مېنى سىلىگە پىدا قىلسۇن». پەيغەمبىرىمىز دېدى: «شۇنىڭغا ئوخشاش كىشىلەرمۇ ئۇنى ئانىلىرىغا ياخشى كۆرمەيدۇ». ئاندىن ئۇنىڭغا مۇشۇنىڭ ئۆزىنى ئاچا. سىڭلىسىغا، ھاممىچىلىرىغا قەدەر دېدى ۋە ھەر بىرىدە «ئۇنىڭغا ياخشى كۆرەمسەن؟» دېدى. ئۇ ياش: «ياق، اللهغا قەسەم قىلىمەن. الله مېنى سىلىگە پىدا قىلسۇن» دېدى. ئۇ: «كىشىلەرمۇ شۇنىڭدەك ياخشى كۆرمەيدۇ» دېدى. ئاندىن قولىنى ئۇ ياشنىڭ يەلكىسىگە قويۇپ تۇرۇپ: «ئى الله ئۇنىڭ گۇناھىنى كەچۈرگىن، قەلبىنى پاكلىغىن، ئەزاسىنى ساقلىغىن» دەپ دۇئا قىلدى. ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ياش ئىككىنچى ھارامغا قارىمىدى.(بۇنى ئەھمەت ۋە تىبرانى رىۋايەت قىلغان). پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا مۇشۇنداق ياخشى گۇمان بىلەن يۇمشاق مۇئامىلە قىلدى. ئۇنىڭدا ياخشىلىق يوشۇرۇنغان ئىدى. يامانلىق ئۇشتۇمتۇپ كېلىپ قالغان ئىدى. ئۇنىڭ بىلەن سۆھبەتلىشىشتى ئۇنىڭ ئەقلى قانائەت قىلدى. قەلبى زىنانىڭ يامانلىقىنى بىلدى. ئۇنىڭ بىلەن بىرگە پەيغەمبىرىمىزنىڭ دۇئاسىنى ئالدى.

ئۇ كىشى تېخى گۇناھ قىلمىغان، شۇڭا مۇشۇنداق يۇمشاق گەپ قىلىپ قۇپاللىق قىلماسلىق لازىم ئىدى دېيىلىپ قېلىشى مۇمكىن.

ئۇنداقتا سىزگە بۇ مىسالنى كەلتۈرەي: غامدىيەلىك بىر ئايال ئەرگە تەككەن تۇرۇغلۇق زىنا قىلىپ، زىنادىن هامىلدار بولۇپ قالغان ئىدى. ئۇ پەيغەمبىرىمىزنىڭ يېنىغا كېلىپ، ھەد ئىجرا قىلىپ پاكلاپ قويۇشنى تەلەپ قىلدى. ئۇ ئايال چىڭ تۇرۇۋالغاندىن كېيىن ھەد ئىجرا قىلدى. ئاردا خالىد ئىبنى ۋەلىدتىن تىللىغان سۆزنى ئاڭلاپ ئۇنىڭغا دېدى: « ئى خالىد ! ئۇنى تىللاۋاتامسەن؟ . اللّٰه بىلەن قەسەم قىلىمەن، ئۇ ئايال شۇنداق بىر تەۋبە قىلدىكى، ئەگەر ئۇ مەدىنە ئەھلىدىن بولغان يەتمىش ئۆيگە تەقسىم قىلىنسا، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى سىغدۇرۇپ كېتەتتى. ئۆز نەپسىنى اللّٰه ئۈچۈن سېخىيلىق بىلەن بەرگەنلىكتىنمۇ ئەۋزەل ئىش بار دەپ قارامسەن؟»(بۇنى مۇسلىم رىۋايەت قىلغان) .

يەنە« ئۇ ئاسىيلىق قىلغان بولسىمۇ تەۋبە قىلغان» دېيىلىشى مۇمكىن.

ئۇنداقتا سىزگە يەنە بىر مىسال كەلتۈرەي: ھاراقنى كۆنۈپ قالغان بىر ساھابە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كەلتۈرۈلدى. ئۇ كۆپ قېتىم جازالىنىپ چىققان بولسىمۇ، ئاخىرى ئۇنىڭ خۇمارى ۋە شەيتىنى غالىپ كەلگەنلىكتىن قايتا ئىچەتتى. ئۇ يەنە كەلتۈرۈلەتتى. جازالىناتتى يەنە ئىچەتتى. شۇنداق كۆپ قېتىم تەكرارلىنىۋەردى. ھەتتا بىر كۈنى بەزى ساھابىلار ئۇ ھاراق ئىچىپ كەلتۈرۈلگەندە مۇنداق دېدى: ئۇنىڭغا نېمە بوپتۇ، اللّٰه ئۇنىڭغا لەنەت قىلسۇن! ئەجەبمۇ تولا كەلتۈرۈلدى؟

بۇ يەردە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇ ھەرقانچە چوڭ گۇناھ قىلغان ۋە چىڭ تۇرۇۋېلىشى، ئادەتلىنىۋېلىشى ئاشكارا بولغان بولسىمۇ، بىر مۇسۇلماننىڭ لەنەت قىلىنىشىغا قاراپ تۇرمىدى ۋە لەنەت قىلغۇچىغا دېدى:« ئۇنىڭغا لەنەت قىلما، چۈنكى، ئۇ اللّٰه نى ۋە پەيغەمبەرنى ياخشى كۆرىدۇ» .

يەنە بىر رىۋايەتتە « قېرىندىشىڭلار ھەققىدە شەيتانغا ياردەمچى بولماڭلار» دېگەن.

اللّٰه بىزگە رەھمەت قىلىپ بەرگەن زاتنىڭ قەلبىنىڭ كەڭلىكىگە قاراڭ! ئۇ ھېلىقى گۇناھكارنىڭ قانچىلىك گۇناھقا چۆككۈپ كەتكىنى بىلەلمۇ بۈيۈك قەلبىنى كەڭ تۇتتى. ياخشى گۇمان قىلدى. ئۇنىڭ زاھىرىدا يامانلىق كۆرۈنۈپ تۇرسىمۇ، ئۇنىڭدا ياخشىلىق بار دەپ قارىدى ۋە ئۇنى« اللّٰه نى ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىنى ياخشى كۆرىدۇ» دەپ سۈپەتلىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭغا لەنەت قىلىشتىن توستى. چۈنكى، بۇ ئۇنىڭ بىلەن مۇسۇلمان قېرىنداشلىرى ئارىسىدا كاۋاك پەيدا قىلىدۇ . دە ئۇ ئۇلاردىن، ئۇلار ئۇنىڭدىن يىراقلىشىدۇ. ئاندىن شەيتان ئۇنىڭغا يېقىنلىشىدۇ. مانا بۇ ئۇنىڭ« قېرىندىشىڭلار ھەققىدە شەيتانغا ياردەمچى بولماڭلار» دېگەن سۆزىنىڭ سىرى. گۇناھ سەۋەپلىك ئۇنىڭ بىلەن قېرىنداشلىرى ئارىسىدىكى قېرىنداشلىقنى ئىنكار قىلىۋەتمىدى. ئۇ گۇناھ چوڭ گۇناھ بولۇپ، تەكرارلانسىمۇ ئۆز ئارا قېرىنداشلىقنى يوقىتالمايدۇ. چۈنكى، ئىسلامنىڭ ئەسلى ئىنسانلارنى ئۆزىگە تۇپلاش.

ئەشۇ كۆپچىلىككە يامان گۇمان قىلىدىغان، ئاسىيلارنى ھېساپتىن چىقىرىۋېتىدىغان كىشىلەر پەيغەمبىرىمىزنىڭ بۇ چوڭقۇر قارىشىنى ۋە بۇ ئالى تەربىيىسىنى ئۆگەنسۇن. كاپىر قىلىش بىدئىتىگە گىرىپتار

بولۇپ قالغانلار بۇنىڭدىن دەرس ئالسۇن. ئۇلار ئەگەر ئۆگەنسە ۋە بىلسە، ئەلبەتتە ئۇلار كاپىر قىلىشۋەتكەنلەرنىڭ ئۆلۈمگە لايىق مۇرتەد بولماستىن، بەلكى، دىنىنىڭ ھەقىقىتىنى ئۆگىنىشى لازىم بولغان جاھىللار ئىكەنلىكىنى ياكى يامان ھەمرا ۋە يامان مۇھىت سەۋەبلىك گۇناھقا كىرىپ قالغانلار ئىكەنلىكىنى، ئۇلارنى قۇتقۇزۇشنىڭ ۋاجىپلىقىنى، ئۇلارنىڭ ئاگاھلاندۇرۇش ۋاجىپ بولغان دۇنيانىڭ ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل بولۇپ قېلىپ، ئاخىرەتتىن غاپىل قالغان غاپىللار ئىكەنلىكىنى بىلىۋالاتتى. نەسىھەت مۆئمىنلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

شۈبھىسىزكى، كىشىلەرگە لەنەت قىلىش گەرچە ئۇلار ئېزىپ كەتكەن ئاسىيلار بولسىمۇ، ئۇلارنى ئىسلاھ قىلالمايدۇ. ياخشىلىققا يېقىنلاشتۇرالمايدۇ. بەلكى، ئۇلارنى تېخىمۇ يىراقلاشتۇرۇپ قويىدۇ. ئەڭ ياخشىسى - سىز بۇ سەلبىي مەيدانىڭىزنى تاشلاپ، گۇناھكار قېرىندىشىڭىزغا ئارىلىشىپ، ئۇنى توغرا يولغا دەۋەت قىلىشىڭىز، ئۇنىڭغا دۇئا قىلىشىڭىز، ئۇنى شەيتانغا ئولجا قىلىپ تاشلاپ بەرمەسلىكىڭىز لازىم. ھەكىملەردىن بىرى مۇنداق دېگەن ئىكەن«قاراڭغۇلۇقنى تىللاشنىڭ ئورنىغا يولنى يورۇتىدىغان بىر چىراق يېقىپ قوي».

مانا بۇلار مېنىڭ مۇنەۋۋەر ئىسلام ياشلىرىغا قىلماقچى بولغان نەسىھەتلىرىم. مەن ئۇلارنى چىن قەلبىمدىن ياخشى كۆرىمەن. ئۇلارغا ناھايىتى مېھرىبانلىق قىلىمەن. مەن پەقەت پەيغەمبەرلەرنىڭ خاتىبى بولغان شۇئەيب ئەلەيھىسسالامنىڭ سۆزىنى تەكرارلايمەن:« مەن پەقەت كۈچۈمنىڭ يېتىشىچە ئىسلاھ قىلىشنى ئىرادە قىلىمەن. مېنىڭ مۇۋەپپەق بولۇشۇم پەقەت اللّٰه دىن، مەن ئۇنىڭغا تەۋەككۈل قىلىمەن، ھامان ئۇنىڭ يېنىغا قايتىپ بارىمەن» (ھۇد سۈرىسى **88** - ئايەت).